

Ο ΑΦΟΡΙΣΜΟΣ
ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ
ΑΠΟ ΤΟΝ
ΠΑΤΡΙΑΡΧΗ

ΔΑΥΛΟΣ

ΔΡΧ. 1500

ΚΑΤΕΡΡΕΥΣΕ Ο «ΤΑΦΟΣ
ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ» ΣΤΗ ΣΙΟΥΑ

«ΙΔΡΥΜΑ ΩΝΑΣΗ»: Τὸ ὄραμά του
γιὰ ἓνα Παγκόσμιο Ἑλληνικὸ Πολιτισμὸ

ΔΑΥΛΟΣ

Μηνιαίο Περιοδικό
Κυδαθηναίων 29, Πλάκα
105 58' Αθήνα.
Τηλέφωνα: 3223957, 9841655.
Τηλεομοιότυπος: 3314997.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ («Internet»):
<http://www.davlos.gr>
Ήλεκτρονική Άλληλογραφία:
davlos@otenet.gr

Τα Γραφεία του «Δ» λειτουργούν
πρωινές ώρες 9.30 - 14.30
καθημερινά (και Σάββατο).

Ίδρυτής-Ίδιοκτήτης-
Εκδότης-Διευθυντής:
ΔΗΜΗΤΡΗΣ Ι. ΛΑΜΠΡΟΥ
Άχιλλέως - Μουσών 51
Παλαιό Φάληρο.

Φωτοστοιχειοθεσία - Άτελιέ:
PRESS LINE
Μάγερ 11, Αθήνα, τηλ.: 5221792.
Έκτυπώσεις:
Π. ΚΟΚΚΑΛΗΣ
Βιβλιοδεσία:
Κ. ΚΟΝΤΟΓΩΡΓΟΣ

- Τιμή αντίτυπου: 1.500 δρχ.
- Δωδεκάμηνη συνδρομή: 14.000 δρχ.
- Οργανισμών κ.λπ.: 20.000 δρχ.
- Φοιτητών: 10.000 δρχ.
- Έξωτერიку: 80 δολλ. ΗΠΑ.
- Η συνδρομή καταβάλλεται
κατά την έγγραφη.
- Η συνδρομή ανανεώνεται
αυτόματα μετά την λήξη του
12μήνου. Διακοπή της συνδρομής
γίνεται μόνον κατόπιν
τηλεφωνήματος του ενδιαφερομένου.

ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ
ΔΕΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΟΝΤΑΙ

Τα χειρόγραφα δεν επιστρέφονται.

Όλες οι συνεργασίες και τα
ταχυδρομικά εμβάσματα στη διεύθυνση:
ΔΗΜ. Ι. ΛΑΜΠΡΟΥ, Μουσών 51
175 62, Π. Φάληρο, Αθήνα.

Παρακαλούνται οι συνδρομητές
που αλλάζουν διεύθυνση, να το
γνωστοποιούν στο περιοδικό.

Απαγορεύεται ή εν όλω ή εν μέρει
αναδημοσίευση ή αναμετάδοση
καθ' οιοδήποτε τρόπον
δημοσιευμάτων του «Δαυλού»
χωρίς την γραπτή άδεια του εκδότη.

ΣΤΟ ΤΕΥΧΟΣ ΑΥΤΟ:

ΣΕΛΙΣ 12976:

Η Μεγάλη Ίδέα του σημερινού Έλληνισμού

Δ.Ι.Α.

ΣΕΛΙΣ 12978:

ΕΠΙΛΟΓΗ ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΩΝ

Μ. ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ, Β. ΧΑΤΟΥΝΙΔΗΣ, Ν. ΚΑΛΑΪΤΖΗΣ,
Ν.Σ. ΑΣΠΩΤΗΣ, Ε. ΠΑΠΑΜΑΤΘΑΙΑΚΗΣ, Κ. ΝΑΥΠΑΙΩΤΗΣ,
Γ. ΧΑΤΖΗΣΤΑΥΡΙΔΗΣ, Δ. ΡΑΥΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΕΛΙΣ 12983:

Δογματισμός και ελεύθερη Ελλάδα

ΠΑΝΟΣ ΤΣΙΝΑΣ

ΣΕΛΙΣ 12989:

20.000 οί Αθηναίοι επί Κέκροπος

ΔΗΜ. ΜΑΡΓΕΤΗΣ

ΣΕΛΙΣ 12993:

Παγκόσμιος Έλληνικός Πολιτισμός:

Το «δράμα» του Ιδρύματος «Α. Ώνάσης»

ΝΑΝΣΥ ΜΠΙΣΚΑ

ΣΕΛΙΣ 13005:

Οί επιστήμες υπό το φώς του Όμηρου

ΚΩΝ. Β. ΚΟΥΤΡΟΥΒΕΛΗΣ

ΣΕΛΙΣ 13016:

Το Πνεύμα στο δρόμο της άστειότητας

ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΓΛΑΡΟΣ

ΣΕΛΙΣ 13017:

Η «Μεγάλη Ίδέα»: Η ιδεολογία

που έθασε τον Έλληνισμό

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΚΟΥΚΟΒΙΣΤΑΣ

ΣΕΛΙΣ 13025:

Ο άφορισμός της Έπαναστάσεως του 1821

από το Οικουμενικό Πατριαρχείο

ΜΑΡΙΟΣ ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΣ-ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ

ΣΕΛΙΣ 13031:

Η ποδοπάτηση του Σήμερα από το Αύριο

ΠΑΝ. Α. ΚΟΥΒΑΛΑΚΗΣ

ΣΕΛΙΣ 13035:

Κατέρρευσε ό «Τάφος του Άλεξάνδρου»

στην δαση Σίονα της Αιγύπτου

ΜΑΡΙΟΣ ΜΑΜΑΝΕΑΣ

ΣΕΛΙΣ 13039:

Το χάσμα μεταξύ γνώσεως και πραγματικότητας

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΟΥΣΟΣ

ΣΕΛΙΣ 13041:

Η καύση των νεκρών

Πρωτοπρεσβύτερος ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΣΚΟΡΔΑΣ

ΣΕΛΙΣ 13043:

Ο «ύποκειμενικός χρόνος» του Ηρακλείτου

και οι εφαρμογές του στην Κβαντική θεωρία

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΥΡΟΣ

ΣΕΛΙΣ 13051:

Οί όνομασίες των φοινικικών γραμμάτων

ΚΩΝ. ΚΑΡΜΠΑΝΤΖΟΣ

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

ΑΙΣΙΜΑ ΚΑΙ ΑΔΗΡΙΤΑ: σελ. 12987 • Ο ΑΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ: σελ.
13004 • ΟΙ ΓΕΝΝΗΤΟΡΕΣ ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΙ-
ΤΙΣΜΟΥ: σελ. 13033 • Ο ΚΑΛΑΘΟΣ ΤΩΝ ΑΧΡΗΣΤΩΝ: σελ.
13050 • Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ: σελ. 13051.

ΤΟΜΟΣ ΙΗ' • ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΕΥΧΟΥΣ 207 • ΜΑΡΤΙΟΣ 1999

Ἡ Μεγάλη Ἰδέα τοῦ σημερινοῦ Ἑλληνισμοῦ

Ὁ ἐπὶ 17 αἰῶνες ὑπνώτων Ἑλληνισμός, ὁ ἀνελλήνιστος, ἀπολίτιστος καὶ ἀνιστόρητος Ἑλληνισμός τῶν μαύρων αἰώνων τῆς Ρωμιουσύννης, ἀπέκτησε μὲ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821 κρατική «στέγη», ἔστω στέγη πὺν θύμιζε τὸν κοινολεκτούμενο «καραγκιόζ-μπερντέ» –καὶ πλέον οὐ... Εἶναι ἀνάγκη νὰ ὁμολογηθῇ, ὅτι ἀπὸ ἄποψη ἱστορικῆς αὐτογνωσίας καὶ ἐθνικῆς αὐτοσυνειδησίας ἀποπλανήθηκε καὶ περιπλανήθηκε κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ «ἀνεξάρτητου» πολιτικοῦ δίου του σὲ δρόμους ἀπωλείας, ὅπου γκρεμοτσακίσθηκε καὶ ἀκρωτηριάστηκε οἰκτρά· καὶ σήμερα κατάντησε σκιά τοῦ ἐαυτοῦ του, ἱστορικὸ ράκος τοῦ παλαιοῦ μεγαλείου του. Ὁ προαιώνιος «Ἑλληνισμός τῶν Τριῶν Ἡπείρων καὶ τῶν Πέντε Θαλασσῶν», πὺν πληθυσμιακὰ χωρὶς δικό του κράτος παρέμεινε ἄφθαρτος καὶ θαθιὰ ριζωμένος στὶς προαιώνιες ἐστίες μας, μετὰ τὴν δημιουργία τοῦ Ρωμαίου Κρατιδίου συρρικνώθηκε σταδιακὰ σ' ἓνα ἀσήμαντο πληθυσμιακὸ μέγεθος, πὺν διαδιοῖ σ' ἓνα ἀσήμαντο ἐπίσης μέρος τῶν ἀκτῶν τῆς Μεσογείου, σὲ μιὰ μικρογραφία τοῦ πολλαπλάσιου πανάρχαιου ζωτικοῦ του χώρου, ὅπου αὐτοφυλακίσθηκε κρατικὰ-πολιτικά. Ἡ Μεγάλη Ἰδέα τοῦ ρωμιοσυννισμοῦ, καθαρὰ κρατική-γεωγραφική-ἐδαφική ὡς πρὸς τοὺς πρακτικὸς στόχους τῆς καὶ καθαρὰ βυζαντινοπατριαρχική ὡς πρὸς τὸ πνευματικὸ μέρος τῆς, μετετράπη ἐν τέλει σὲ ταφόπλακα, κάτω ἀπὸ τὴν ὁποία σφραγίσθηκε τὸ πτώμα τοῦ Μεγάλου Ἑλληνισμοῦ. Καὶ δικαιώθηκαν ἔτσι φωτεινὰ πνεύματα, ὅπως ὁ Ἰὼν Δραγούμης, ὁ Ι. Μεταξᾶς καὶ δεκάδες διανοούμενοι καὶ συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι ἀντιτάχθηκαν στὶς μετὰ τὸ 1913 ἄτυχες καὶ ἄσκεπτες στρατιωτικὲς περιπέτειες καὶ ἐπέμειναν στὴν ἰδεολογική, πολιτιστική καὶ πνευματική ἀνασυγκρότηση καὶ ὁρίμαση τῶν Ἑλλήνων ὡς ἀπολύτως ἀπαραίτητη φάση, γιὰ νὰ πραγματοποιηθῇ οἰοδῆποτε περαιτέρω δῆμα.

Αὕτῃ εἶναι ἡ ἀλήθεια, ἡ χωρὶς ψευδαισθήσεις ἐκτίμηση τῆς πραγματικότητας. Καὶ μπορεῖ καθένας νὰ θεωρῇ τίς προαιώνιες ἐστίες μας κατὰ τὴν κρίση του εἴτε «χαμένες» εἴτε «ἀνακτήσιμες» –ὁ

«Δαυλός» είναι ο τελευταίος πόνος θά αδιαφορήση σὲ ἑλληνικὲς ἐλπίδες, ὅσο φροῦδες κι ἂν θεωρηθοῦν, ἀλλὰ τὸ ἰδεολογικὸ-πολιτιστικὸ-πνευματικὸ ὄραμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τὴν καλλιέργεια καὶ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ὁποῖου ἀκριβῶς θεώρησαν ὡς ἀπολύτως ἀναγκαῖο στάδιο οἱ πιὸ εὐαίσθητες συνειδήσεις τοῦ Τόπου αὐτοῦ –μ’ ἄλλα λόγια αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ στάδιο πὸν δὲν διανύθηκε, καὶ γι’ αὐτὸ ἐπῆλθε ἡ καταστροφή– **εἶναι ἡ μόνη Μεγάλη Πολιτικὴ πὸν μπορεῖ νὰ ἐφαρμοσθῇ ἀπὸ τοὺς σημερινούς Ἕλληνες.** Ἡ παγκόσμια Ἑλληνικότητα, ὁ παγκόσμιος Ἑλληνικὸς Πολιτισμὸς εἶναι σήμερα ὄχι μόνον παντοδύναμες πραγματικότητες ἀλλὰ καὶ ζητούμενα ἢ διέξοδοι τῆς παραπαίουσας ἀνθρωπότητας τῆς λήγονσας χιλιετίας, ὅπως ἀπεδείχθη μὲ πλεῖστα δεδομένα πὸν παρατέθηκαν στὸ Περιοδικὸ αὐτὸ κατὰ τὰ 18 χρόνια πὸν κυκλοφορεῖ καὶ ὅπως ὁμολογεῖται σήμερα ἀπὸ τὴν πρωτοπορία τῆς παγκόσμιας διανόησης.

Συνειδητοποίηση τῆς ὑπαρκτῆς Ἑλληνικῆς Παγκοσμιότητας, ἰδού ἡ σημερινὴ Μεγάλη Ἰδέα τῶν Ἑλλήνων. Μία ἰδέα ἀπολύτως ρεαλιστική, ἀφοῦ ἡ Ἑλλάδα ὡς Ἐπιστήμη, Λογική, Ἀπόδειξη, Διάλογος, Θεωρία, Δημοκρατία, Γλῶσσα κ.λπ., κ.λπ. εἶναι ἤδη πανταχοῦ παρούσα· μία ἰδέα χωρὶς ἀντίπαλο, ἀφοῦ ἡ ἀντίθετη ἀντίληψη τῆς ζωῆς, ὁ δογματισμὸς, ὁ μυστικισμὸς, ἡ θεοκρατία, ὁ ἐξουσιασμὸς μὲ μία λέξη, ἂν ἀντικαταστήσουν τὴν Ἑλληνικότητα, θὰ ὀδηγήσουν τὴν ἀνθρωπότητα σὲ πολιτιστικὴ αὐτοκτονία· καὶ τέλος μία ἰδέα, στὴν ὁποία δὲν πρόκειται νὰ ἀντιδράσῃ κανένας λαός, καμμία φυλὴ, κανένα θρήσκευμα, κανένα ἔθνος, κανένα κράτος, ἀφοῦ ἀποτελεῖ τὴν προϋπόθεση τῆς εὐδαιμονίας τους καὶ τῆς προόδου τους.

Δὲν χρειάζεται νὰ κατακτήσουμε τὴν παγκόσμια Ἑλληνικότητα· αὕτη εἶναι ἤδη κατακτημένη. Ἀπομένει, πρῶτον, νὰ τὴν κατανοήσωμε, νὰ τὴν ἀποδεχθοῦμε ὡς πραγματικότητα· καὶ νὰ τὴν ἀποκαθάρωμε, δεύτερον, ἀπὸ τυχόν διαστρεβλώσεις καὶ μολύνσεις. Αὐτὸ εἶναι τὸ νέο μέγα ἑλληνικὸ καὶ πανανθρώπινό μας ἔργο.

Δ.Ι.Α.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΩΝ

Ἐς ἐγγραφοῦν ἔργα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων σὲ κασσέττες

Ἐγαπητὲ «Δαυλέ».

[...] Ἐς δημιουργηθῇ ἓνα παγκόσμιο δίκτυο δράσης, ἴσως στὴν Αὐστραλία, διότι ἀκούγονται πολλὲς καλὲς φωνὲς ἐκεῖ, ἴσως στὸ Πάντειο Πανεπιστήμιο, στὸ ὁποῖο εἶχαν γίνεи καὶ κάποιες ἐνέργειες ἀνατόνωσης τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Ἰδέας. Μιὰ ὁργανωμένη Τράπεζα Σκέψεως, ἡ ὁποία ὅμως δὲν θὰ κάθεται μὲ σταυρωμένα τὰ χέρια μὰ θὰ δρᾷ, καὶ ἐμεῖς ἀπὸ πίσω νὰ ἀκολουθοῦμε καὶ νὰ συντρέχωμε. Ἐς δημιουργηθῇ ἓνας τραπεζικός λογαριασμός, ὅπου θὰ μαζεῦεται ὁ ὁδολὸς τῶν Ἑλλήνων, γιὰ νὰ γίνωνται ἔργα καὶ μόνον ἔργα. Ἐς γράφοῦν μερικὰ ἔργα ἀρχαίων Ἑλλήνων σὲ κασσέττες καὶ σὲ διάφορες γλώσσες καὶ ἄς δωρηθοῦν στὶς διάφορες διδλιοθήκες τοῦ κόσμου. Ἡ διδλιοθήκη τοῦ Σάν Φραν-

σῖσκο εἶναι γεμάτη μὲ διδλία σὲ κασσέττες σχετικὰ μὲ τὸν Ἑβραϊσμό. Ἑλληνικὰ ὑπάρχουν μόνο δύο. Τὸ ἓνα εἶναι ὁ «Οἰδίππους Τύραννος» – παραγωγή τοῦ Μπι-Μπι-Σι – καὶ τὸ ἄλλο εἶναι ἡ ζωὴ τῆς Μαρίας Κάλλας.

Κύριοι ἀπανταχοῦ Ἑλληνιστές, ἡ Ἀμερικὴ ἔχει γεμίσει μὲ νοσοκομεῖα «ZION» καὶ δὲν ὑπάρχει οὔτε ἓνα Ἱπποκράτειο. Οἱ Ἑλληνες ὁμογενεῖς «τὰ δίνουν» στὴν Ἀρχιεπισκοπὴ, γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν μιὰ θέσιν στὴν ἄλλῃ τῇ ζωῇ, καὶ αὐτὴ μὲ τὴν σειρὰ τῆς ἔχει στήσει μιὰ πανέξυπνη καὶ ἄκρως ἀποδοτικὴ ἐπιχείρηση.

Εὐχαριστῶ γιὰ τὴ φιλοξενία
Μιχάλης Πνευματικὸς
Κουπερτίνο, ΗΠΑ

Ἡ «κάθαρις» στὶς ταινίες τοῦ Θ. Ἀγγελόπουλου

Ἀξιότιμε κύριε Λάμπρου,

Θὰ ἤθελα νὰ κάνω δύο παρατηρήσεις στὸ ἄρθρο τοῦ κ. Κουκοβίστα μὲ τίτλο «Ἡ ἀρχαία κάθαρις, ἡ τηλεόρασις, ὁ Ντασσέν καὶ ὁ Ἀγγελόπουλος» («Δ», τ. 205).

Ι. Θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπισημάνῃ, ὅτι «οἱ πολλοὶ ἀναλυτὲς ποὺ πλανῶνται» εἶναι ξένοι. Ὑπάρχουν καὶ ἀντίστοιχοι Ἑλληνες ἀναμασητές, ποὺ ὅμως δὲν μετρᾶνε. Πραγματικά, ἔχουν γραφτὴ χιλιάδες σελίδες γιὰ τὸ ἂν ἡ κάθαρις ἐπέρχεται στὸν ἥρωα ἢ στοὺς θεατὲς, καθὼς καὶ γιὰ τὸ τί ἐννοοῦσε ὁ Ἀριστοτέλης μὲ τὴν λέξη «κάθαρις». Τοῦτο ὀφείλεται στὸ γεγονόςὸς ὅτι οἱ ξένοι τὴν ἐννοοῦν «κάθαρις» τὴν ἔμαθαν πρόσφατα, ἐνῶ οἱ Ἑλληνες (πρὸς κάθαρις Ὁρέστη) τὴν ἔχουμε (καὶ μάλιστα ὑγιῶς) ἤδη ἀπὸ τὴν Μυθολογία μας, δηλαδὴ ἀπὸ μέγα ἴστο-

ρικὸ δάθος.

ΙΙ. Νομίζω ὅτι ὑπερτιμᾷ τὸν Ἀγγελόπουλο ἀποδίδοντάς του τραγωδιακὲς καταβολὲς στὴν «Ἀναπαράσταση». Αὐτὸ τὸ συνάγω ἀπὸ τίς κουλτουριάρικες αἰτιολογίες τοῦ φόνου ποὺ προβάλλει ὁ Ἀγγελόπουλος στὴν ἀτελείωτη ἐκείνη «κατάβαση», ποὺ ἐπίτηδες τὴν ἔκανε τόσο μεγάλη, ὥστε νὰ χωρέσῃ τὸ κήρυγμά του. Τὸ ἐπιγραμματικὸ συμπέρασμα τοῦ κ. Κουκοβίστα γιὰ τὸν «Θίασο», ὅτι «δὲν δρᾷ ἀλλὰ ἀπαγγέλλει», ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν «Ἀναπαράσταση», γιὰτὶ καὶ ἐκεῖ ὁ Ἀγγελόπουλος δὲν δρᾷ ἀλλὰ ἀπαγγέλλει. Ὑποθέτω δὲ ἀπὸ ἀκούσματα, ὅτι τὸ ἴδιο κάνει σὲ ὅλες τίς ταινίες του, γιὰτὶ μετὰ ἀπὸ τὸ πάθημά μου μὲ τὴν «Ἀναπαράσταση» καὶ τὴν ἐπανάληψή του μὲ τὸν «Θίασο» δὲν ξαναπάτησα σὲ ἄλλῃ

ταινία του.

Συγχαρητήρια, σέ όλους τους συνεργάτες του «Δαυλού», που πάντα με τὰ θέματά

τους τολμοῦν.

Βασίλης Χατουνίδης
Καλλιθέα

‘Ο γάμος τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου μετὰ τὴν σφαγὴ τῆς Σμύρνης

Κύριε διευθυντά.

Σὲ ἄρθρα τοῦ περιοδικοῦ σας («Δαυλός», τ. 188, 189, 190, 191, 192, 193) ἔχετε ἀναλύσει τὸν ρόλο ποὺ ἔπαιξε ὁ «ἐθνάρχης» μας Ἑλ. Βενιζέλος στὴ Μικρασιατικὴ Ἐκστρατεία, ρόλο ποὺ μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῇ ἀπὸ ὑποπτος μέχρι προδοτικός. Ἐν περιλήψει: ἀρχικῶς μὲ Γενικὸ Διευθυντὴ τοῦ Ὑπουργείου Κοινωνικῆς Προνοίας τὸν Ν. Καζαντζάκη τὸ 1919 ξεροζίωσε τὸν Ἑλληνισμό τοῦ Πόντου. Συνέχισε ἐμπλεκόντάς μας σὲ πόλεμο μὲ τὴν Τουρκία κατ’ ἐντολὴ τῶν δυνάμεων τῆς ANΤΑΝΤ, δίχως προηγούμενως νὰ ἐξασφαλίσῃ ἐγγυήσεις οἰκονομικῆς ἢ στρατιωτικῆς βοήθειας καὶ χωρὶς κάποια πρόβλεψη ἢ ἐναλλακτικὴ λύση σὲ περίπτωσι καταρρεῦσεως τοῦ μετώπου. Συνέπεια αὐτῶν ἦταν νὰ ἀφεθῇ ὁ Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς Ἰωνίας ἀπροστάτευτος καὶ μετὰ τὴν κατάρρευση τοῦ μετώπου νὰ σφαγιασθῇ ἀνελέητα ἀπὸ τὰ Κεμαλικὰ στρατεύματα.

Τέλος ὀλοκλήρωσε τὴν ἀποστολὴ του μὲ τὴν προδοτικώτατη συνθήκη τῆς Λωζάννης, ἀφοῦ ἡ ἀνταλλαγὴ πληθυσμῶν ποὺ προέβλεπε, μετέτρεψε τὸν Ἑλληνισμό σὲ Ἑλλαδισμό πλέον, ἐγκλωβίζοντάς τον ἐντὸς τῶν στενῶν ὁρίων τοῦ κρατιδίου Ἑλλάδας.[...].

Ἐγὼ θὰ ἀναφερθῶ σὲ μία πράξη τοῦ Βενιζέλου, ἡ ὁποία δὲν προέρχεται ἀπὸ τὶς λίγο-πολύ γνωστὲς πολιτικὲς διαμάχες, ἀλλὰ ἀπὸ τὶς «κοινωνικὲς» στήλες τῶν ἐφημερί-

δων τῆς τότε ἐποχῆς. Στὶς 20 Σεπτεμβρίου τοῦ 1922 ὁ Ἑλ. Βενιζέλος, ἔξι ἡμέρες μετὰ τὶς θηριωδίες τῶν Τούρκων στὴ Σμύρνη καὶ τὸν σφαγιασμό 300.000 Ἑλλήνων (14/9/1922), παντρεύτηκε στὰ Ἀγγλικά ἀνάκτορα τὴν Εὐγενία Στοδάνοβιτς Σκυλίτση ἡλικίας 50 ἐτῶν αὐτὴ (50 αὐτὸς). Μετὰ τὴν τελετὴ ἡ Ἀγγλικὴ Αὐλὴ ὠργάνωσε δεξίωση πρὸς τιμὴν του καὶ συνεχίσθηκε γλέντι μὲ χοροὺς καὶ τραγούδια. Τὴν ἐπομένη δὲ ἀνεχώρησε γιὰ μῆνα τοῦ μέλιτος στὴν Ἀμερικὴ (προφανῶς πῆγε νὰ γλεντήσῃ καὶ μὲ τοὺς ἔναντι τοῦ Ἀτλαντικοῦ ἐντολεῖς του).

Ἐμεῖς 80 ὀλόκληρα χρόνια ἀργότερα, ὅταν ἀπλῶς διαβάσουμε γιὰ τὶς σφαγὲς τῆς 14/9/1922 στὴ Σμύρνη, γεμίζουμε αἰσθήματα θλίψης-πόνου-πίκρας καὶ ὀργῆς. Δὲν εἶναι δυνατόν ἔξι ἡμέρες μετὰ τὸ τραγικὸ ἀποτέλεσμα τῆς Μικρασιατικῆς Ἐκστρατείας ὁ ἐμπνευστὴς τῆς καὶ ὑλοποιητῆς τῆς νὰ παντρεύεται μὲ χοροὺς καὶ τραγούδια καὶ νὰ πηγαίνει μῆνα τοῦ μέλιτος. Διότι, ἐὰν ἦταν Ἑλληνας ἢ ἔστω ἄνδρας, ὧφειλε τὸ λιγώτερο νὰ αὐτοκτονήσῃ.

Ἐθνάρχη ποὺ ἀναδείξαμε! Τὰ κόκκαλα τῶν σφαγιασθέντων πάππων μας στὴ Σμύρνη μέσα ἀπὸ τοὺς τάφους βοοῦν. Ντροπὴ καὶ σ’ αὐτόν, καὶ σὲ μᾶς ντροπὴ.

Μετὰ τιμῆς
Νικόλαος Καλαϊτζῆς
Στρατιωτικὸς
Ἀλεξανδρούπολη

‘Ο διάλογος γιὰ τὴν κίνησι τῶν πλοίων τῆς Θήρας

Ἀξιότιμε κ. Λάμπρου,

Στὸ τεῦχος 204 τοῦ «Δαυλού» ὁ φίλτατος κ. Πασχ. Καρακατσάνης ἀπαντώντας στὴν ἐπιστολήν μου, ἡ ὁποία ἐδημοσιεύθη στὸ τεῦχος 200-201, γράφει ὅτι εἶναι σίγουρος

ὅτι δὲν εἶδα καὶ οὔτε ἐμελέτησα τὸ σύνολον τῶν πλοίων τῆς τοιχογραφίας τοῦ Ἀκρωτηρίου τῆς Θήρας.

Ἐχω τὴν ἐντύπωσι ὅτι μάλλον ἐκεῖνος δὲν ἐννόησε τὸ κείμενό μου· ἀπλῶς ἐπῆρα

τὰς φωτογραφίας τὰς ὁποίας παραθέτει στὰ τεύχη 173, σελὶς 10467 καὶ 178, σ. 10785 καὶ ἔκανα τεχνητὴ μεγέθυνσι καὶ εἰς τὴν ὁποίαν φαίνεται καθαρὰ ὅτι τὰ κουπιὰ μὲ τοὺς διπλοὺς ἄρμους δὲν εἶναι ἄν κουπιὰ, διότι εἶναι οἱ κωπηλάται σκυφτοί. Διὰ τὰ ἄλλα πλοῖα τῆς τοιχογραφίας δὲν γίνεται θέμα, διότι, ὅπως καὶ ἐκεῖνος γράφει, δὲν εἶναι κωπήλατα (ἂν καὶ εἰς τὰς φωτογραφίας τῶν σελίδων 10466, 10467 φαίνονται τρία κωπήλατα πλοῖα). Τὸ θέμα βεδαίως θὰ εἶχε λήξει, ἂν εἶχε δημοσιευθῇ ἡ φωτογρα-

φία τὴν ὁποία ἔστειλα· δι' αὐτὸ παρακαλῶ θερμῶς τὸν «Δαυλὸ» νὰ δημοσιεύσῃ τὴν εἰκόνα πού ξαναστέλλω. Τὰ ὑπόλοιπα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρει περὶ τῆς πυραμίδος Γκίζα-Γῆ-Zā, Κούφου, Ναορείου τῆς Σύρου καὶ Ναξίων, δὲν τὰ σχολιάζω, διότι δὲν ἀναφέρει κανένα στοιχεῖον ἢ ἀπόδειξιν, καὶ περιμένω τὴν ἔκδοσιν τοῦ βιβλίου του.

Μὲ φιλικοὺς χαιρετισμοὺς
Νικόλαος Σταμ. Ἀσπιώτης
 Βόλφσμπουργκ, Γερμανία

Ἡ πέτρινη «Πολυθρόνα τοῦ Κολοκοτρώνη» στὴν Τρίπολη

Κύριε διευθυντά,
 Λίγο ἔξω ἀπὸ τὴν Τρίπολη, σὲ ἀπόσταση

15 περίπου λεπτῶν μὲ τὸ αὐτοκίνητο δο-
 σκεται τὸ Βουνὸ Ἀγιοθόδωρας, ὅπου πη-

γαίνει κανείς από τὸν δρόμο Τρίπολης-Μονῆς Ἐπάνω Χρέπας, ἓνα χωματόδρομο στὰ ἀριστερὰ μας, ὅπου ὑπάρχει καὶ μιὰ μικρὴ πινακίδα μετὴν ἐπιγραφή «Πρὸς Ἀγίους Θεοδώρους».

Στὴν ἄκρη τῆς κορυφῆς τοῦ βουνοῦ καὶ στὸ ὁμώνυμο ἐκκλησάκι, δεξιὰ ξεκινάει ἓνα μονοπάτι ποὺ στὴν ἀρχή του, ἂν κάποιος εἶναι παρατηρητικός, θὰ δῇ μιὰ πεσμένη καὶ σκουριασμένη πινακίδα ποὺ γράφει «Πρὸς Πολυθρόνα Κολοκοτρώνη». Πράγματι μετὰ ἀπὸ 20 περίπου μέτρα φτάνει κανεὶς σὲ ἓνα δρόμο ποὺ ἔχει σχῆμα πολυθρόνας. Ἡ προφορικὴ παράδοση τῆς περιοχῆς διασώζει, ὅτι σ' αὐτὴ τὴν φυσικὴ πέ-

τρυνη πολυθρόνα καθόταν ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ἀγνάντευε τὴν πολιορκημένη Τριπολιτσά. Λέγεται μάλιστα ὅτι εἶχε δώσει ἐντολὴ νὰ περνοῦν τὴν νύχτα ἀπ' τὸ προαναφερόμενο μονοπάτι οἱ Ἕλληνες κατσίκα με ἀναμμένα κεριὰ δεμένα στὰ κέρατά τους, ὥστε οἱ πολιορκημένοι Τούρκοι νὰ νομίζουν ὅτι τοὺς πολιορκοῦν μυριάδες Ἕλληνες.

Σὰς ἀποστέλλω μιὰ φωτογραφία τῆς πέτρινης «Πολυθρόνας τοῦ Κολοκοτρώνη».

Μετὰ τιμῆς

Ἑμμ. Μ. Παπαματθαίου

Δικηγόρος, Σητεία Κρήτης

Μουσεῖο Χίου: Τὸ νέο «Γεφύρι τῆς Ὑδρας»

Κύριε διευθυντά,

Εἶναι τώρα δέκα (10) ὁλόκληρα χρόνια, ποὺ ἐπισκέπτομαι τὴ Χίο, καὶ ἀπὸ τότε προσπαθῶ νὰ δῶ τὰ ἐκθέματα τοῦ μουσείου Βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων, ποὺ βρίσκεται στὴν κεντρικὴ πλατεία τῆς Χίου (Βουνάκι). Μάταια ὅμως. Ἡ ἀπάντησις εἶναι σταθερή. «Δὲν μπορεῖτε, γιατί γίνονται ἐπισκευές». Βέβαια ἀπευθύνθηκα στὸν «ἀρμόδιο» – «ὑπεύθυνο» τῆς 3ης Ἐφορίας Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων, ὁ ὁποῖος μοῦ ἀπάντησε ὅτι «αὐτὰ τὰ πράγματα ἀργοῦν νὰ γίνουν, γιατί οἱ ἐργασίες ἀναστήλωσης χρειάζονται χρήματα» κ.λπ. Καὶ βέβαια μιλάμε γιὰ δέκα ὁλόκληρα χρόνια ποὺ

εἰσπράτονται χρήματα ἀπὸ εἰσιτήρια ἐπισκεπτῶν, ἀλλὰ μόνο γιὰ τὸν ἐξωτερικὸ χῶρο, ὅπου βρίσκονται διάφορα εὐρήματα. Βέβαια ὁ ἐπισκέπτης δὲν μπορεῖ νὰ δῇ τὸ ἀριστούργημα τοῦ Πίνακα τῆς Σφαγῆς τῆς Χίου, «γιατὶ στὸν ἐσωτερικὸ χῶρο γίνονται ἔργα ἀποκατάστασης» καὶ ἐρωτῶ, ὥς πότε; μήπως θὰ πρέπει νὰ τουρκεψοῦμε, γιὰ νὰ δοῦμε τοὺς θησαυροὺς τῶν προγόνων μας, ὅπως βλέπουμε καλοσυντηρημένα τὰ κατάλοιπα τῆς τουρκικῆς κατοχῆς τοῦ νηιοῦ;

Μὲ ἀπέραντη ἐκτίμησις

Κ.Α. Ναυπλιώτης

Ν. Ἰωνία Ἀττικῆς

Τί γίνεται στὶς ὁρθόδοξες ἐκκλησίες τῶν ΗΠΑ

Κύριε διευθυντά,

[...] Αὐτὸ ποὺ με κάνει νὰ λυπᾶμαι εἶναι ὅτι ἡ ἄρνησις τῆς Ἑλληνικῆς συνειδήσεως ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς δὲν σταμάτησε μετὰ τὴν πτώσι τοῦ Βυζαντίου, ἀλλὰ συνεχίζεται ἐδὼ ἀκόμη καὶ σήμερα ἀπὸ τοὺς Ἑλληνικῆς καταγωγῆς κληρικούς. Πρὶν περὶπου

ἓνα χρόνο εἶπα στὸν ἱερέα τοῦ Ὁρλάνδο, ὅπου μένω, ὅτι τὰ παιδιά μου μέσω τῆς ἐκκλησίας ξέρουν περισσότερα γιὰ τὴν ἱστορία τῶν Ἑβραίων παρὰ γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἀπάντησις ἦτο ὅτι δὲν ἔχει τίποτα ἡ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος σχετικὰ μετὰ τὴν θρησκεία. Δηλαδή αὐτὸ ποὺ εἶπε ὁ Γ. Γεννά-

διος-Σχολάριος «ὁμιλῶ ἑλληνικὰ ἀλλὰ ποτὲ δὲν θὰ ἤμουν ῥῆλλον, καὶ ἂν μὲ ρωτοῦσαν τί εἶμαι, θὰ ἀπεκρινόμουν χριστιανός» ἰσχύει καὶ σήμερα, μὲ μόνη διαφορὰ ὅτι ἐδῶ στήν Ἀμερικὴ δὲν θέλουν νὰ μιλοῦν οὔτε Ἑλληνικὰ οἱ ἱερεῖς. Οἱ ἐκκλησίες ἔχουν καταντήσῃ ἐμπορικὲς ἐπιχειρήσεις ποὺ στίς συνεδριάσεις τῶν ἐπιτρόπων δὲν ἀκοῦς τίποτα ἄλλο παρὰ πῶς θὰ μαζέψουν πιὸ πολὺ χρήματα.

Ὅσο γιὰ τὸ Κεντρικὸ Ἰσραηλιτικὸ Συμβούλιο Ἑλλάδος (τεῦχος 202, σελίδα 12613),

ποὺ ζητάει νὰ ἀποβληθοῦν τὰ ἀντιεθραϊκὰ κείμενα, σὰς πληροφορῶ πῶς αὐτὴ ἡ ἐκστρατεία ἔχει ἀρχίσει στήν Ἀμερικὴ ἐδῶ καὶ 10 περίπου χρόνια. Ἐδῶ κατάφεραν καὶ μᾶς φόρτωσαν μὲ τὸ ζόρι τὴν θρησκεία τους, καὶ θὰ δυσκολευτοῦν γιὰ μία μικρὴ διόρθωσι;

Μὲ πατριωτικοὺς χαιρετισμοὺς
Γεώργιος Χατζησταυρίδης
Κασσεμπέρεν, ΗΠΑ

Κτυπᾷ ἡ ὄχι ὁ χριστιανισμὸς τὶς ἐπιθυμίες;

Κύριε διευθυντά,

Στὸ ὑπ' ἀριθμὸν 195 τεῦχος τοῦ «Δαυλοῦ» ὁ δρ Φώτιος Αὐρηλιώνης, στὸ ἄρθρο του μὲ τίτλο, «Ὁ ἀκρωτηριασμὸς τῆς ἐπιθυμίας», ἀπευθύνεται σὲ πρῶτο πρόσωπο στὸν Κύριο ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστὸ καὶ τὸν κατηγορεῖ ὅτι δάληκε νὰ χτυπήσῃ τὶς ἐπιθυμίες του· τὶς ἐπιθυμίες τοῦ ἀρθρογράφου «γιὰ ὁλοκλήρωση, γιὰ αὐτοτέλεια, γιὰ ἐλευθερία, γιὰ ἀλλαγές, γιὰ ἐπανάσταση, γιὰ αἰσθητικὴ, γιὰ ἔρωτα, γιὰ ἀγάπη, γιὰ ἠθικὴ, γιὰ μεταφυσική... γιὰ ζωή». [...]

Λυποῦμαι, ἀλλὰ διαφωνῶ ριζικά. Ἡ ἀντίκρουση ὅμως τῶν κατηγοριῶν τοῦ ἀρθρογράφου δὲν μπορεῖ νὰ πραγματωθῇ στὸν ἐλάχιστο χῶρο τῆς ἐπιστολῆς· ἔτσι θὰ περιορισθῶ μόνον ἐκεῖ ποὺ ἐν μέρει συμφωνῶ μαζί του. Ὁ Ἀπειρος, ὁ Παγκόσμιος Νοῦς πράγματι σχεδίασε τὸ Σύμπαν. Ἀλλὰ δὲν τὸν ἔπλασε Αὐτὸς οὔτε ἀπὸ «φῶς ἐκ φωτός». Ὁ Παγκόσμιος Νοῦς εἶναι τὸ φῶς. Ἐκ τοῦ φωτός ἐγεννήθη τὸ φῶς, ὁ Χριστός. Αὐτὸς ἔπλασε καὶ πλάθει τὸ Σύμπαν καὶ τὸν ἄνθρωπο μὲ τὶς ἐπιθυμίες του, προορίζοντας αὐτὸν μὲ τὸ ἀνώτερο δῶρο τῆς δημιουργίας: τὴν ἐλευθέρα βούληση. Δὲν κατεσκεύασε ρομπότ. Δίχως τὶς ἐπιθυμίες καὶ τὴν ἐλευθέρα βούληση δὲν θ' ἄξιζε οὔτε τὸ δημιουργημα οὔτε ἡ ζωὴ οὔτε πολὺ περισσότερο ἢ τελικὴ νίκη τῶν πιστῶν Του, ὡς

συνέπεια τῆς δικῆς του νίκης, ὥστε νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ὑπέρβαση.

Ἔτσι στήν σοφὴ καὶ θεμελιώδη ἐρώτηση τοῦ δρα Αὐρηλιώνη: «Ἡ πράγματι εἶσαι ἡ ζωντανὴ παρουσία τῆς πρόνοιας τοῦ Παγκόσμιου Νοῦ, γιὰ νὰ σφραγίσῃς μὲ τὸ ἔργον σου καὶ τὴ θυσία σου τὴν προέλευση καὶ τὴν ἐξέλιξη τοῦ Σχεδίου»; Τολμῶ αὐτόκλητος ν' ἀπαντήσω ὅτι πράγματι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ἡ ζωντανὴ παρουσία τοῦ Παγκοσμίου Νοῦς (ἡ δόξα τοῦ Πατρὸς) καὶ ἐγεννήθη γιὰ νὰ ἐκτελέσῃ πλήρως καὶ νὰ καταδείξῃ (μαρτυρήσῃ) διὰ τῆς θυσίας Του τὸ ἀληθές ἔργο, ποὺ προβλέπει τὸ Σχέδιο. Γι' αὐτὸ εἶπε: «Τετέλεσται».

Σὰς ζητῶ νὰ μὲ συγχωρήσετε, διότι κι ἐγὼ ὑπέκνυσα στὸν πειρασμὸ (ἐν προκειμένῳ πνευματικῷ), στήν ἐπιθυμία δηλαδὴ ν' ἀπαντήσω στὸ ἄρθρο. Ἔτσι μὲ τὸν ἀξιότιμο ἀρθρογράφο μᾶλλον στὸ ἴδιο καζάνι βράζουμε, ὑπόδικοι ἐνώπιον τῆς ἀπολύτου δικαιοσύνης. Ἀς μὴ χάνουμε ὅμως τὶς ἐλπίδες μας. Ἴσως σωθοῦμε διὰ τῆς χάριτος.

Ἔτσι ἄλλωστε δὲν ἐσώθη καὶ ὁ συσταυρωθεὶς ληστής;

Μὲ τιμὴ
Διονύσης Ραυτόπουλος
Ἐργολάδος Δημοσίων Ἐργων, Βούλα

Δογματισμός και ἐλεύθερη Ἑλλάδα

«Ὅλα γυνὰ τριγύρω μας, ὅλα γυνὰ ἐδῶ πέρα,
κάμποι, δουνά, ἀκροούρανα, ἀκράταγ' εἶναι ἡ μέρα.
Τὸ φῶς χορτάστε μάτια, κιθάρες τὸ ρυθμό».

Κωστής Παλαμᾶς

Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση τοῦ 1821 εἶναι ἓνα ἱστορικὸ ὁρόσημο, τὸ ὁποῖο σημαίνει ὅτι οἱ Ἕλληνες, ὕστερα ἀπὸ 1967 χρόνια δουλείας καὶ ὕστερα ἀπὸ 1442 χρόνια πού εἶχε ν' ἀκουστῇ ἡ φράση «*Εἶμαι Ἕλληνας*» ἤρξαν ἐπιτέλους τὸν τρόπο νὰ υπερβοῦν τὴν φοβερὴν κατάστασι, στὴν ὁποία εὐρίσκοντο καὶ νὰ ἐξθῶν καὶ πάλι στὸ προσκήνιο τῆς Ἱστορίας. Ἐδῶ, σ' αὐτὴν τὴν πανάρχαια χώρα, πού λεγόταν στὰ παλιὰ χρόνια καὶ λέγεται καὶ τώρα Ἑλλάς, κατὰ τὸ μεγάλο αὐτὸ χρονικὸ διάστημα, πού ἦταν σὲ δουλεία, οἱ Ἕλληνες ὑπέστησαν ἀπηνεῖς διωγμούς καὶ ὡς ἄνθρωποι, ἓνας ἕκαστος, καὶ ὡς πόλεις ἢ περιοχές, ὅπως λ.χ. οἱ Ἕλληνες τῆς Νοτίου Ἑλλάδος. Ὑπέστησαν μεγάλες καταστροφές, σφαγές καὶ συμφορές ἀπὸ τρεῖς μεγάλες ὀλοκληρωτικὲς κατακτήσεις καὶ ἄλλες ἐπὶ μέρους μικρότερες, ὅπως λ.χ. ἦταν ἡ φραγκικὴ κατάκτησι. Οἱ τρεῖς μεγάλες κατακτήσεις, πού εἴπαμε, ἦταν 1) ἡ Ρωμαϊκὴ (146 π.Χ., 379 μ.Χ.), 2) ἡ Δογματικὴ τὸ 379 μ.Χ. καὶ ἐντεύθεν καὶ 3) ἡ Τουρκικὴ.

Ἡ χειρότερη ἀπὸ τὶς τρεῖς μεγάλες κατακτήσεις ἦταν ἐκείνη πού ἐγίνε ἀπὸ τοὺς Δογματικούς. Διότι αὐτοί, ἀφοῦ ἐπιβλήθηκαν διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου, ἔστρεψαν μετὰ ὅλο τὸ Ἀσιατικὸ μένος τους πρὸς τὴν ἴδια τὴν ψυχὴ καὶ τὴ σκέψιν τοῦ ἀνθρώπου, παντὸς ἀνθρώπου. Εἰδικὰ δὲ πρὸς τοὺς Ἕλληνες ὑπῆρξαν ἀφάνταστα σκληροὶ καὶ ἀδυσώπητοι.

Οἱ πρώτες φράσεις πού εἶπαν οἱ Ἕλληνες, ἀφοῦ μπόρεσαν νὰ κηρύξουν τὴν ἐπανάστασι τὸ 1821, ἦσαν δύο: «Εἵμεθα Ἕλληνες» καὶ «Ἐλευθερία ἢ θάνατος». Οἱ δύο αὐτὲς φράσεις ἀπετέλεσαν δύο ἰσχυρὲς θέσεις τῶν ἐπαναστατημένων. Ἡ πρώτη θέσις ἦταν, ὅτι ἡ Ἐπανάστασι συνδέεται μὲ τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα τὴν πρὸ τοῦ ἔτους 146 π.Χ., καθ' ὅτι ἡ Ἐλευθερία πού ἀνέτειλε μὲ τὴν Ἐπανάστασι εἶναι «*θγαλμένη ἀπ' τὰ κόκκαλα τῶν <Ἀρχαίων> Ἑλλήνων τὰ ἱερά*». Ἡ δευτέρη θέσις ἦταν, ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶναι ἀποφασισμένοι νὰ πεθάνουν, ἂν δὲν μπορέσουν νὰ ἐδραιώσουν τὴν Ἐλευθερίαν, διότι ἡ ζωὴ δὲν ἔχει νόημα, ἂν ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἐλεύθερος νὰ δρᾷ ὡς προσωπικότητα στὸν ὑλικὸ βίον, ἀλλὰ καὶ στὸν τομέα τῆς νοήσεως, ἂν δὲν μπορῇ νὰ ἀπορρίπτῃ μεγαλοφώνως κάθε Δόγμα, πού πλακώνει τὴν ψυχὴ του.

Θὰ ποῦμε ἐδῶ, ὅτι καὶ οἱ δύο λέξεις τῆς πρώτης φράσης, πού ἀναφέραμε πρὸ πάντων, καὶ τὸ ρῆμα καὶ τὸ οὐσιαστικὸ ὄνομα, ἀπαγορευόταν νὰ εἰπωθοῦν ἐπὶ δέκα τρεῖς καὶ ἡμισυ αἰῶνες πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Τὸ ρῆμα *εἶμαι* (ὁ...) δὲν ἦτο συχωρητὸν νὰ λέγεται, διότι ἐθεσπίσθη σιωπηρά, ὅταν οἱ Δογματικοὶ ἐπεκράτησαν, ὅτι ἕκαστος ἄνθρωπος εἶναι πλάσμα ἁμαρτωλό, ποταπὸ καὶ ἀνάξιον νὰ ἔχῃ πρόσωπον («*δοῦλοι ἀχρεῖοι ἐσμέν*»: Λουκ. ΙΙ-10), γι' αὐτὸ ὀφείλει νὰ ταπεινωθῇ ἕως ἐσχάτων τόσο, ὅσο νὰ εἶναι ἓνα τίποτε. Ἐτοίμοι μποροῦν νὰ τύχῃ τῆς εὐμένειας τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ ἀξιωθῇ τῆς χάριτος, νὰ ἐξιλεωθῇ, διὰ νὰ γίνῃ δεκτὸς ὡς πιστός. Ὁ Θεὸς τῶν Δογματικῶν δέβαια ἀπέχει ὅσο ἡ Γῆ ἀπὸ τὸ μέγα ὕψος τοῦ

Οὐρανοῦ, ἀπὸ τῆ «Μία Ἀρχή» πού διέπει τὸ πᾶν, ὅπως ἔλεγαν οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἔννοια ἐκείνου πού οἱ Ἕλληνες ἀποκαλοῦσαν *θεῖον* (Ἡράκλειτος). Ἡ ὅλη δὲ δοξασία τῶν Δογματικῶν δὲν ἦταν τίποτε περισσότερο, παρὰ μία καλοφτιαγμένη μέθοδος παρασκευῆς δούλων, Δούλων Θεοῦ καὶ δούλων ἀνθρώπων: «*Δούλους ἰδίους δεσπόταις ὑποτάσσεσθαι*» (Παῦλος πρὸς Τίτον Β-9). Ἡ λέξις *Ἕλλην*, ἃν ἐλέγето ὡς ιδιότητα, ὅπως «*εἶμαι Ἕλλην*», ἀπετέλει ἐγκλημα, τὸ ὁποῖο ἐπέσυρε τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου, διότι οἱ Ἕλληνες εἶχαν κηρυχθῆ διὰ διατάγματος τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ Α' «*αἵρετικοί*», πού σήμαινε ἐξονωτέοι, ἐπειδὴ δὲν θέλησαν νὰ πιστέψουν στὸ Δόγμα.

Μὲ τὴν κήρυξη τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τὶς διακηρύξεις τῶν κατὰ τόπους ἡγετῶν τῆς «Εἵμεθα Ἕλληνες» καὶ μὲ τὴν ὅλη προσπάθεια πού ἐγινε νὰ συνδεθῇ ἡ Ἐπανάσταση μὲ τοὺς Ἀρχαίους Ἕλληνες καταργήθηκε στὴν πράξη τὸ ἀπαίσιον ἐκεῖνο καθεστῶς, πού κράτησε 1442 χρόνια. Ἡ Ἐπανάσταση ὅμως εἶχε ὡς κύριο μέλημα νὰ ἀπελευθερώσῃ τὴν πατρίδα ἀπὸ τὸν φοβερὸ δυνάστη, τὸν Τοῦρκο, καὶ ἔβαλε ὅλη τῆς τὴ δύναμη καὶ τὴν ὁρμὴ σ' αὐτὸν τὸ σκοπὸ. Ψήφισε βέβαια τὸ Σύνταγμα τῆς Ἐπιδαύρου, πού ἦταν τὸ πρῶτο Σύνταγμα στὸν κόσμον, πού καταργοῦσε τὴ δουλεία. «*Ὅποιος ἄνθρωπος εἶναι δούλος, ἔλεγε, ἅμα ὡς πατήσῃ τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος καθίσταται ἐλεύθερος*». Ἐν τούτοις δὲν ψήφισε νόμον περὶ καταργήσεως τῆς κατάκτησης, πού ἐγινε ἀπὸ τοὺς Δογματικούς, οὔτε ψήφισε νόμον περὶ καταργήσεως τοῦ διατάγματος τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Α', τὸ ὁποῖο κήρυξε τοὺς Ἕλληνες «αἵρετικούς». Εἰδικὰ ἡ λέξις αἵρετικός, πού ἀνέφερε τὸ διάταγμα ἐκεῖνο, ἦταν ἓνα ἀνόητο κατασκευάσμα, διότι αἵρετικός λέγεται, καὶ λεγόταν καὶ τότε, ἐκεῖνος πού «*αἰρεῖται*» (=ἐκλέγει) νὰ διαφοροποιηθῇ ἀπὸ κάποιον δόγμα – ἀπὸ τὸ Δόγμα τῶν λεγομένων «Χριστιανῶν» ἐν προκειμένῳ, ὅπως ἦταν ὁ Ἀρειος ἐκεῖνον τὸν καιρὸ καὶ ὄχι κάποιος ἢ κάποιον, πού ποτὲ δὲν πίστεψαν σὲ κανένα δόγμα, ὅπως ἦταν οἱ Ἕλληνες. Οἱ δὲ ἐπίσημοι «Χριστιανοί» ὑπεισλήθαν λίγο-λίγο στὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821, ἰδίως πρὸς τὸ τέλος τῆς, καὶ ἔφεραν τὰ πράγματα ἔτσι πού νὰ ἔχουν καὶ αὐτοὶ λόγο καὶ μάλιστα τὸν πιὸ ἰσχυρὸ λόγο στὴν ὅλη διεργασία τοῦ βίου τοῦ ἑλληνικοῦ, ἐπὶ τέλους, κράτους.

Ἐκεῖνοι δὲ πού ξέρουν νὰ κόβουν καὶ νὰ ράβουν ἐπωμίδες καὶ ξέρουν καὶ τοὺς τρόπους νὰ τὶς ἐπικολλοῦν στοὺς ὤμους τῶν ἀνθρώπων, τοῦ λαοῦ κατὰ κύριο λόγο, εἴκοσι χρόνια μετὰ τὴν ἴδρυση τοῦ κράτους, περὶ τὸ ἔτος 1850, μίλησαν γιὰ ἓναν «Ἑλληνοχριστιανικὸ πολιτισμό», πού τάχα δημιουργήθηκε στοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς λεγόμενης Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ συνεχίζεται ἔκτοτε. Αὐτὸ ὅμως ἦτο καὶ εἶναι ἓνα ἄθλιο ψέμα, πού λέγεται καὶ σήμερα, ἀλλὰ ἀκούγεται ὡς μῦθος πλέον. Διότι πῶς μπορούμε νὰ μιᾶμε γιὰ «Ἑλληνοχριστιανικὸ πολιτισμό», ὅταν ἐπὶ δεκατέσσερις αἰῶνες καὶ τὸ νὰ ἔλεγε κάποιος τὶς λέξεις «Εἶμαι Ἕλλην» ὑφίστατο τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου; Ὅταν οἱ κατὰ καιροὺς ἡγέτες τῶν χριστιανῶν, ὅπως ὁ λεγόμενος «Μέγας» Ἀθανάσιος, ὁ Ἰωάννης ὁ λεγόμενος «Χρυσόστομος» καὶ πολλοὶ ἄλλοι, λοιδόρησαν καὶ κατέκριναν μὲ τοὺς πιὸ σκληροὺς λόγους τοὺς Ἕλληνες; Ὅταν, ἀφοῦ στὸν λαό, πού ἐξουθενώθηκε ἀπὸ τοὺς σκληροὺς διωγμούς, τοῦ κόλλησαν στὴν πλάτη τὴν ἐπωμίδα τοῦ ὁπαδοῦ τοῦ Δογματισμοῦ, τὴν ὁποία πειθαναγκάστηκε, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, τὸ σημερινὸ κράτος νὰ ἐπιβάλῃ στοὺς Ἕλληνες συνταγματικά; Ὅταν τὰ παιδιὰ βαπτίζονται σὲ νηπιακὴ ἡλικία καὶ λαμβάνται μέριμνα νὰ ἐμβοῦν μέσα στὸ πλέγ-

μα του Δόγματος, από το οποίο είναι αφάνταστα δύσκολο να ξεφύγουν και όταν γίνουν μεγάλοι πιά άνθρωποι; Ἀφήνουμε κατά μέρος την ἐπωμίδα που είχαν κολλήσει στους Ἕλληνες οἱ Τούρκοι ἐπὶ αἰῶνες πολλούς (*Ρούμι ἢ Ρουμί*), τὴν ὁποία ἐπιχειρεῖ ἡ σημερινὴ ἡγεσία τῶν Δογματικῶν νὰ κολλήσῃ πάλι στὴν πλάτη τῶν Ἑλλήνων (ρωμιοσυνισμός).

Ἡ Ἐπανάσταση τοῦ 1821 ἀποδύθηκε σ' ἓνα σκληρὸ καὶ ἄνισο ἀγῶνα, ὁ ὁποῖος ἦταν μία ἐποποιία τοιαύτης ὕψους καὶ μορφῆς, ὥστε καμμία κατάσταση, ὅσο σκληρὴ καὶ ἂν εἶναι, ἂν ἤθελε ἔλθει ποτέ, δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ τὴν ἀπαλείψῃ ἀπὸ τὴ μνήμη τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἐποποιία ἐκείνη κράτησε ἐννιά χρόνια, κατὰ τὰ ὁποῖα καὶ οἱ μαχητὲς τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ὁ λαὸς πάλαιψαν σκληρά, διότι ἀναμετρήθηκαν μὲ μία πανίσχυρη αὐτοκρατορία, τὴν Τουρκικὴ, καὶ δὲν εἶχαν βοήθεια ἄλλη, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς φιλέλληνες, οἱ ὁποῖοι συμμερίστηκαν τὴ θέση τους καὶ ἦρθαν στὴν Ἑλλάδα, καὶ πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς πέθαναν ἀγωνιζόμενοι στὸ πλευρὸ τους. Καὶ οἱ μαχητὲς καὶ ὁ λαὸς καὶ οἱ φιλέλληνες πάλαιψαν μὲ τὴν πείνα, τοὺς κατατρεγμούς καὶ τὶς «θέρμες». Ὁ δὲ δυστυχὴς λαὸς ὑπέστη ἐπὶ πλέον τὶς σφαγὲς καὶ τοὺς ἀθρόους σκλαβωμοὺς ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδιῶν ἀπὸ τοὺς ἐπιτιθεμένους κατὰ κύματα Τούρκους, Ἀλγερινοὺς καὶ Αἰγυπτίους, πού ἦρθαν καὶ αὐτοὶ νὰ πνίξουν τὴν Ἐπανάσταση. Ἡ δὲ ἐκκλησιαστικὴ ἡγεσία τῶν Δογματικῶν ἐθεάτο τὶς σφαγὲς καὶ τοὺς σκλαβωμούς ἀπὸ μακριὰ καὶ προέβαλε καὶ αὐτὴ ἐμπόδια, ὅσα μποροῦσε νὰ προβάλλῃ, ἄς ἀφήσουμε ὁ πατριάρχης Γρηγόριος Ὁ Ε' πού ἀφώρισε τοὺς ἐπαναστάτες, τὸν Ρήγα, τοὺς Σουλῳτες καὶ τὸν Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη. Θὰ μᾶς ποῦν, ὅτι δὲν μποροῦσε νὰ κάμῃ ἄλλιῶς ὁ Γρηγόριος. Τὸ ἀφήνουμε αὐτὸ στὴν Ἱστορία. Μιλάμε γιὰ τοὺς συντάκτες τῶν κειμένων τοῦ ἀφορισμοῦ, πού τὰ ἔγραψαν μὲ τὴν ψυχὴ τους!!! καὶ εἶναι τὰ κείμενα ἐκεῖνα διαβόητα!! καὶ σὲ ὕφος καὶ σὲ τόνο καὶ σὲ εὐρήματα καὶ σὲ μᾶρκος.

Τίποτε ὅμως ἀπὸ ὅλα αὐτὰ δὲν μπόρεσε νὰ κάμῃ τὸ φρόνημα καὶ τῶν μαχητῶν τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τοῦ λαοῦ, μέχρι τοῦ τέλους τοῦ σκληροῦ ἐκείνου Ἀγῶνα. Ἐλευθερώθηκε βέβαια ἓνα μικρὸ μέρος ἀπὸ τὸν ὅλον Ἑλληνικὸ χῶρο, ἀλλὰ τὸ κράτος πού προέκυψε ὠνομάσθηκε Ἑλλάς. Πρέπει νὰ ποῦμε ἐδῶ, πὼς ἀνήκει μεγάλη τιμὴ στὴν Ἀντιδασιλεία, πού ἦρθε στὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴ δολοφονία τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου, καὶ διότι αὐτὴ ἐργάσθηκε μὲ ἀπαράμιλλο ζήλο γιὰ νὰ δάλλῃ τὰ θεμέλια τοῦ νέου κράτους, καὶ διότι ἐπέμεινε νὰ μὴν ἀλλάξῃ τὸ ὄνομά του, ἀλλὰ νὰ συνεχίσῃ νὰ ὀνομάζεται Ἑλλάς. Νὰ ὀνομάζεται ὅπως τὸ ἤθελαν ἐκεῖνοι πού ὠραματίστηκαν καὶ ἐκεῖνοι πού κήρυξαν τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821. Ἐκεῖνοι πού ὑπέγραψαν καὶ ἔστειλαν στὶς πολιτισμένες χῶρες τοῦ κόσμου τὴν πρώτη διακήρυξη καὶ ἔγραψαν λίγο πιὸ πάνω ἀπὸ τὴν ὑπογραφή τους τὴ φράση «*Ἐν τῷ Σπαρτιατικῷ Στρατοπέδῳ*». Ἐκεῖνοι πού πρὶν ἀκόμη κηρυχθῇ ἡ Ἐπανάσταση εἶχαν δώσει στὰ πλοῖα τοὺς ὀνόματα ἡρώων τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἐκεῖνοι πού συνέταξαν τὶς διακηρύξεις τοῦ Ἀλέξανδρου Ὑψηλάντη καὶ ὅσοι ἄλλοι ἐπιφανεῖς ἢ ἀφανεῖς συνέβαλαν μὲ ὅποιο τρόπο μπόρεσαν στὴν παλιγγενεσία τῆς Ἑλλάδος.

Καὶ ἐνῶ τὸ «*Εὔμεθα Ἕλληνες*» τῶν Ἑλλήνων τοῦ '21 καθιερώθηκε ὕστερα ἀπὸ ποταμοὺς αἱμάτων καὶ δακρύων καὶ τὸ προκῦψαν κράτος ὠνομάσθηκε Ἑλλάς, σήμερα, στὸ τέλος τοῦ λεγομένου εἰκοστοῦ αἰῶνος, ἄνθρωποι τοῦ Δόγματος, οἱ ὁποῖοι μισθοδοτοῦνται ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ κράτος, λέγουν καὶ γράφουν πολλά...

Γράφουν διδλία πεντακοσίων και πλέον σελίδων, όπου αναφέρουν πολλές εκατοντάδες φορές τη λέξη «Ρωμιός» και καμμία φορά, απολύτως καμμία, δὲν γράφουν τη λέξη «Ἑλληνας», εὐρίσκουν δὲ τρόπους και τὴν παρακάμπτουν και ὅταν ἡ ροὴ τοῦ λόγου τὸ απαιτῇ και προτείνουν στὸ τέλος νὰ γίνη μετονομασία τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους εἰς «Ρωμανία». Ἐμεῖς ἐρωτοῦμε: Εἶναι αὐτοὶ ἐγκάθετοι τῆς Δύσεως!! ἢ τῆς... Ἀνατολῆς; Ἄλλοι φέρνουν πάλι στὸ προσκήνιο τὸ μῦθο τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ και ἄλλοι γράφουν ποιήματα ὑπὸ ἐντυπωσιακούς τίτλους, ὅπως «Ὁ Ἰορδάνης ὁ ἀείρροος». Αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι εἶναι οἱ αὐτόκλητοι προφήτες. Οἱ νέοι ἀπολογητὲς τοῦ Δόγματος. Καὶ εἶναι αὐτοὶ μία ἄλλη μάστιγα, πὺν κρατάει και αὐτὴ αἰῶνες. Ὅπως ἦταν οἱ Βυζαντινοὶ ὕμνογράφοι.

Οἱ Ἕλληνες ἔζησαν και ζοῦν και σήμερα στὴ χώρα αὐτὴ πὺν λέγεται Ἑλλάς, γιὰ τὴν ὁποία «Οὐδείς οἶδεν ἐξ οἴου φθάνει», ὅπως εἶπε ὁ ποιητής. Κατὰ τὸν μακρὸν βίον αὐτῶν ἀνέτειλαν και ἡμέρες φωτεινὲς και ἡλιόλουστες, ὅπου τότε αὐτοὶ μεγαλοῦργησαν, και ἡμέρες ζόφου, ὅπου ἔπεσαν στὰ χέρια φοβερῶν κατακτητῶν. Ὅπως ὅμως εἶναι φυσικὸ, στοὺς σκληροὺς καιροὺς πλήττουν τὸ λαὸ οἱ παιδικὲς του ἀρρώστιες, ὁ διαβουκολισμός, ἡ ὀχλοκρατία με μεγάλη διάρκεια, ὁ πειθαναγκασμός και ὁ φόβος. Ὁ φόβος τοῦ... ἀνθρώπου και τοῦ Θεοῦ! Αὐτὰ ὅλα συνέβησαν, ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες κρατήθηκαν στὴ ζωὴ. Σ' αὐτὸ τοὺς δοθήθηκε τὰ μέγιστα ἡ χώρα. Αὐτὴ ἡ πανέμορφη χώρα, ἡ γεμάτη ἀπὸ πέτρα (λάς), ἐξ ἧς κατὰ πᾶσαν πιθανότητα προῆλθε και τὸ ὄνομά της –Ἑλ-λάς-. Αὐτὴ ἡ χώρα με τὰ πανύψηλα βουνά, τὰ ὁποία, καθὼς ἀπλώνονται, ἀπολήγουν σὲ χαμηλοὺς λόφους, πὺν ἀνάμεσά τους εἶναι μικρὲς στενόμακρες κατὰ κανόνα καρπερὲς πεδιάδες, πὺν τίς ἀυλακώνουν τὰ πολλὰ ποτάμια, τὰ ὁποία κατεβαίνουν με μεγάλη ὀρμὴ και βοὴ ἀπὸ τὰ ψηλὰ βουνά, ἡσυχάζουν μετὰ και στίς ὄχθες τοὺς ἀνθίζουν τὴν ἀνοιξὴ τὰ μύρια λουλούδια, πὺν τὸ θέρος δένουν και φέρνουν τοὺς γλυκοὺς καρπούς. Αὐτὴ ἡ χώρα ἔσωσε τοὺς Ἕλληνες, γιὰ τὴν οἱ Ἕλληνες ἦταν παιδιὰ της.

Αὐτὴ ἡ χώρα καλεῖ αὐτοὺς, πὺν εἶπαμε πὺς γράφουν ὅ,τι γράφουν, και λέγουν ὅ,τι λέγουν, νὰ σηκώσουν τὰ μάτια τους ἀπὸ τὰ διδλία πὺν γράφουν, ν' ἀφήσουν γιὰ λίγο στὴν ἄκρη τίς σκέψεις πὺν τοὺς διακατέχουν και νὰ τὴν ἰδοῦν, και νὰ γίνουν και αὐτοὶ Ἕλληνες. Ἰδοὺ στίβος γιὰ εὐγενεῖς ἀγῶνες. Ἰδοὺ ἔδαφος πρὸς καλλιέργεια. Ἰδοὺ στάδιο δόξας. Καὶ ἀφοῦ γίνη αὐτό, νὰ διακηρύξουν ὅτι ὁ Δογματισμός εἶναι μία πλάνη, και ἦταν μία πλάνη μεγάλη, πὺν ἔδλαψε τὸν κόσμον σὲ ἀφάνταστα μεγάλο βαθμὸ και πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἔδλαψε τοὺς κατοίκους αὐτῆς τῆς χώρας, τοὺς Ἕλληνες, και νὰ παραιτηθοῦν ἀπὸ τίς ἔμμενες ιδέες και τοὺς τίτλους πὺν μία ἄλλη ἐποχὴ και μία ξένη δύναμη, ἡ Ἀσία, τὰ ἐθέσπισε και τὰ ἔδωσε στοὺς προκατόχους τους. Ἡ Ἑλλάς εἶναι μεγάλη χώρα και τοὺς χωράει και αὐτοὺς. Ἄς τὴν ἰδοῦν με ἀγάπη και ἄς θέσουν και τυπικῶς τέλος στὴν κατάκτηση τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὸν Δογματισμὸ πὺν ἔγινε κάποτε σὲ μία πολὺ παλαιὰ ἐποχὴ, ἡ ὁποία ἔφερε στὸν κόσμον τὸν σκοτεινὸ Μεσαίωνα. Ἡ κατάκτηση ἐκείνη ἔχει παρῆλθαι πιά ἀπὸ τοὺς νέους καιροὺς πὺν ἦρθαν, και τὴν ἀρχὴ τῶν καιρῶν αὐτῶν θὰ τὴν δοῦν, ὅσοι ἔχουν ἀγαθὴ προαίρεση, στὴ μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση τοῦ 1821.

Πᾶνος Τσίνας

Ἐπίτιμος Διευθυντῆς

Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος

«Υπόθετο» ἢ «ὑπόθετο»;

Κύριε Μπαμπινιώτη, μετὰ τὴν ὑπόδειξίν σας νὰ γράφουμε «ὀρθοπαιδικὸς» (αὐτὸς ποὺ κάνει ὀρθὰ τὰ παιδιά), ἀντὶ «ὀρθοπεδικὸς» (αὐτὸς ποὺ στερεώνει ὀρθά)· μετὰ τὴν διαβεβαίωσίν σας ὅτι τὸ ὄνομα Μίεζα (πριγκίπισσα καὶ ἀρχαία πόλη τῆς Μακεδονίας) δὲν εἶναι λέξις ἐλληνικὴ κι ἔτσι ἓνα χωριό, ἀντὶ νὰ λέγεται Μίεζα, ἀποκαλεῖται Κοπανός, ζητῶ κι ἐγὼ τὰ γλωσσολογικά σας φῶτα. Πρέπει νὰ γράφω «ὑπόθετο» (ἀπὸ τὸ ὑπό+ῶθῶ ἢ ῶθοῦμαι) ἢ «ὑπόθετο» (ἀπὸ τὸ ὑπό+ τίθημι, δάξω ἀπὸ κάτω, ὅπως τὴν οὐρὰ κάτω ἀπὸ τὰ σκέλια); Σᾶς παρακαλῶ, γνωμοδοτήστε ἐπ' αὐτοῦ, γιατί θὰ μὲ φάη ἡ ἀγωνία τῆς ὀρθογραφίας (ἀπὸ τὸ ὀρθός+γράφω).

Α.Κ.

Υ.Γ. Ἄν βεβαίως ἐλαμβάνετε τὸν κόπο νὰ ρίξετε μία ματιά στὸ λεξικὸ τοῦ Ι. Σταματάκου στὸ λῆμμα «πεδάω», θὰ ἐδιαβάζατε: «δένω διὰ δεσμῶν», «δεσμεύω», «δένω σφιγκτά», «στερεώνω». Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ ἔργο τοῦ **ὀρθο-πεδικοῦ**, νὰ δέσῃ σφιγκτά, νὰ στερεώσῃ (τὰ ὅσα τοῦ σώματος).

Τὰ ἐρασμικά τῶν Ρώσων

Ὑπογράφοντας συμβόλαιον διδασκαλίας τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης μὲ τὴν γλωσσικὴν κυδέρνησιν («Δανλὸς», τ. 205) δὲν ἐφантаζόμουν ὅτι θὰ εὑρίσκα ἓνα καθεστὼς διδασκαλίας τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς στὰ λύκεια καὶ πανεπιστήμια τῆς Ρωσσίας διὰ τῆς Ἑρασμικῆς προφορᾶς. Βεβαίως ἐγὼ ἐδίδαξα τοὺς φοιτητές μου τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Ἀρχαῖα Ἑλληνικά στὸ γ' ἔτος τῶν σπουδῶν τους μὲ τὴν ὀρθὴν ἐλληνικὴν σύγχρονον προφορὰν.

Ἀλλὰ ποία εἶναι αὕτη ἡ ἐρασμικὴ προφορὰ; Ὀμιλοῦμεν περὶ τοῦ Ὀλλανδοῦ συγγραφέως Ἑράσμου, ποὺ τὸν 16ον αἰῶνα ἐπενόησε τὴν προφορὰν ποὺ φέρει τὸ ὄνομά του. Δηλαδή ἀναλελυμένες τίς διφθόγγους, τὰ σύμφωνα β,γ,δ προφερόμενα ὡς μπ, γκ, ντ ἀντιστοίχως, τὸ υ ὡς ου κ.ἄ. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ εἶναι κανεὶς γλωσσολόγος ἢ φιλόλογος, διὰ νὰ ἐννοήσῃ πόσον ψεύτικη εἶναι αὕτη ἡ προφορὰ. Ἀρκεῖ νὰ προσφέρῃ ὠρισμένες ἐκφράσεις ἢ λέξεις τῆς Ἑλληνικῆς, γιὰ νὰ ἀντιληφθῇ τὸ γελοῖον τοῦ θέματος. Ἡ ἀπάντησις τῶν Ρώσων διδασκόντων τὴν Ἑλληνικὴν στὰ κλασσικὰ τμήματα τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων μὲ τὴν ἐρασμικὴν προφορὰν εἶναι, ὅτι αὕτη ἀποτελεῖ παράδοσι. Πρῶτον, δὲν νομίζω ὅτι οἱ ἰδρυσαντες τὸ πρῶτον πανεπιστήμιον στὴν Ρωσίαν-Μόσχαν, οἱ ἀδελφοὶ Λειχούδη ἐκ Κεφαλληνίας, ἄρχισαν ἔτσι. Δεύτερον, γιατί εἶναι παράδοσις τὰ 300 (;;;) χρόνια καὶ ὄχι παράδοσις τὰ προηγούμενα 800 χρόνια, ἀπὸ τότε ποὺ ἡ Ρωσσία ἐχρησιμοποίησε τὸ ἐλληνικὸν Ἀλφάβητο; Τρίτον (αὐτὸ ἰσχύει δι' ὅλους τοὺς κλασσικοὺς φιλόλογους τοῦ κόσμου), δὲν εἶναι κοῖμα νὰ διδάσκωνται ἐπὶ μίαν 5ετίαν καὶ περισσότερον ἀρχαῖα ἑλληνικά καὶ νὰ μὴν καταλαβαίνουν τί τοὺς λένε οἱ Ἕλληνες ἢ νὰ μὴν τοὺς καταλαβαίνουν οἱ Ἕλληνες, ἐνῶ γνωρίζουν πλῆθος λέξεων ἀρχαίων ἑλληνικῶν ποὺ ζοῦν καὶ ὀμιλοῦνται σήμερον;

Α.Κ.

Πτωχοὶ καὶ πλούσιοι τῷ πνεύματι

Ἀνεκοινώθη, ὅτι μία ομάδα ἐπιστημόνων τοῦ Ἰνστιτούτου Γονιδιωματοικῆς Ἐρευνας τοῦ Μαϊντλάντ σχεδιάζει τὴν δημιουργία μιᾶς νέας μορφῆς ζωῆς ἀπὸ χημικὰ στοιχεῖα. Ὅμως σύμφωνα μετὰ τὴν ἀνταπόκρισιν τῆς «Καθημερινῆς», 27/1/99, τὸ πείραμα θὰ πραγματοποιηθῇ, ἐφ' ὅσον ομάδα θεολόγων καὶ εἰδικῶν τῆς «βιοηθικῆς» δώσουν τὴν ἀδειάν τους. Ἡ ἐπιστῆμη ἀκόμη ὑπὸ τὴν αἵρεσιν τῆς θρησκείας καὶ τῶν ἠθικολόγων ἐμπρός στὴν νέα χιλιετία. Καὶ μετὰ θὰ ἀπορροῦν πολλοί, γιατί ἀκόμα ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς πολιτισμὸς εὐρίσκεται οὐσίᾳ σὲ διωγμό.

Τίποτε πιὸ λογικὸ (νὰ ὑφίσταται διωγμὸς ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς πολιτισμὸς), ἀφοῦ στὰ ἔργα τῶν Ἑλλήνων εὐρίσκεται ἡ ἀπαρχὴ ὅλων τῶν ἐπιστημῶν. Πῶς νὰ δεχθῇ ὁ ἐξουσιασμὸς τὸ «Μακάριοι οἱ πλούσιοι τῷ πνεύματι» τοῦ ἑλληνικοῦ πανθέου;

A.K.

Ἐνοποίηση παραδείσων

Ὁ Πάπας Ἰωάννης Παῦλος ὁ Β' τὸν παρελθόντα Γενάρη ἀνεγνώρισε τοὺς Ἱταλοὺς κομμουνιστὲς ὡς ἀναπόσπαστο τμῆμα τοῦ ποιμνίου του καὶ ὄχι ὡς μίᾳ ἀντίπαλῃ ἐπίγειᾳ θρησκείᾳ, ὅπως οἱ προκατοχοὶ του –καὶ ὁ ἴδιος, ἕως σήμερα– θεωροῦσαν.

Στοὺς χαλεποὺς σημερινοὺς καιροὺς γιὰ τίς ὁμογάλακτες ἀδελφές θρησκείες τῶν ἐπίγειων καὶ ἐπουράνιων παραδείσων μιὰ μεταξὺ τους συμμαχία εἶναι ἡ καλύτερη πολιτικὴ τους ἐπιλογή τόσο γιὰ τοὺς πιστοὺς τοῦ ἐπὶ γῆς παραδείσου, πὺν ἀναζητοῦν νέους ποιμένες καὶ νέα μαντριά, ὅσο καὶ γιὰ τὸν ἀρχιποιμένα τῆς Δύσης, πὺν πολλαπλῶς μάχεται νὰ συγκεντρώσῃ τὸ ἤδη διεσπαρμένο καὶ ἐν πνευματικῇ τρικυμίᾳ διατελοῦν παγκόσμιό του ποίμνιο.

Π.Α.Κ.

Σημιτικὴ εὐρωπαϊκὴ ὑφαντουργία

Ἡ ἐρευνήτρια Ἑλίζαμπεθ Γουαίηλαντ Μπάρμπερ ἀπεφάνθη, ὅτι οἱ μούμιες, πὺν εὐρέθησαν στὴν κινεζικὴ ἔρημο Οὐροῦμτσι, ἀνήκουν σὲ λευκὴ φυλὴ ἀπὸ τὸν Καύκασο· ἡ ὑφανσις τῶν ὑφασμάτων εἶναι ἀποκλειστικὰ εὐρωπαϊκὴ (ἀνάλογη μετὰ τὴν ὑφανσιν τῶν σκωτσέζικων ὑφασμάτων), ἀλλὰ ὁ ἀρχικὸς τόπος προελεύσεως αὐτῆς τῆς τεχνικῆς εἶναι ἡ Μέση Ἀνατολή. Βεβαίως καμμία συσχέτισις μετὰ τὸ μυκηναϊκὸ νεκροταφεῖο, πὺν εὐρέθη κάποια χιλιόμετρα πιὸ πέρα. Τὸ οὐσιῶδες, εἶναι ὅτι ὅλα δένονται μετὰξὺ τους: Καύκασος (Ἰνδοευρωπαϊκὴ ὁμοεθνία), Μέση Ἀνατολή (ἐξ Ἀνατολῶν τὸ φῶς). Γιατὶ ὅμως ἡ ἀξιόλογη ἐρευνήτρια δὲν γράφει ὅλη τὴν ἀλήθεια, ὅτι καὶ ἡ Εὐρώπη ὡς ἡπειρος εἶναι δημιουργημα τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ Γιαχβέ; Κάποτε ἀπὸ τὴν πολλὴν εὐλογία οἱ ἐκλεκτοὶ παραπλήθυναν. Ἔτσι, γιὰ νὰ ἀποκτήσουν ζωτικὸ χῶρο, ἄρχισαν νὰ πετοῦν χῶμα στὴ θάλασσα καὶ κουδαδάκι-κουδαδάκι, σὺν Γιαχβέ, ἐδημιούργησαν τὴν Εὐρώπην. Καὶ ὅποιοι δὲν τὸ πιστεύει, φωτιά θὰ ρίξῃ ὁ Γιαχβέ γιὰ νὰ τὸν κατακαύσῃ σάν σουδλάκι.

A.K.

20.000 οἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ Κέκροπος

ΟΙ δύο πρῶτες Απογραφὲς πληθυσμοῦ στὴν Απώτατη Ἑλληνικὴ Αρχαιότητα

Ι. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὡς γνωστόν, ἀρχαιότατα εἰς τὸν Ἑλληνικὸν χῶρον συνέδησαν τρεῖς μεγάλοι κατακλυσμοί: Πρῶτος ὁ ἐπὶ Ὠγύρου, δεύτερος ὁ ἐπὶ Πύρρᾳ καὶ Δευκαλίωνος, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε ὁ μέγιστος καὶ καταστρεπτικώτερος ὄλων, καὶ τρίτος ὁ ἐπὶ Δαρδάνου. (Βλέπε καὶ «Δαυλόν», τ. 195, Μάρτιος 1998).

Τὴν ἀρχαιότεραν ἴσως μαρτυρίαν περὶ τοῦ κατακλυσμοῦ ἐπὶ ἐποχῆς τῆς Πύρρας καὶ Δευκαλίωνος ἔχομεν ἀπὸ τὸν Πίνδαρον, ὁ ὁποῖος εἰς τὸν ἔνατον (9ον) «Ὀλυμπιονικόν» του, ὅταν ὑμνῇ τὸν Ὀπούντιον Εὐάρμοστον, λέγει τὰ ἑξῆς κατ' ἑλευθέραν ἀπόδοσιν, ῥυθμικῇ, τοῦ Θεοφίλου Βορέα:

«... Φέρε δὲ τὸν λόγον εἰς τὴν πόλιν τῆς Πρωτογενείας,

ὅπου κατ' ἐντολὴν τοῦ πολυδρόντου Διὸς

ἡ Πύρρα καὶ ὁ Δευκαλίων

κατέβησαν ἐκ τοῦ Παρνασσοῦ καὶ τὸν

πρῶτον κατεσκεύασαν οἶκον,

ἄνευ δ' ἔρωτος ὁμόφυλον λιθίνην ἐδημιούργησαν γενεάν,

ὠνομάσθησαν δὲ λαοὶ οἱ ἀνήκοντες εἰς αὐτὴν ἀπὸ τῶν λίθων...».

Ὁ Πίνδαρος μὲ τὸ ἀνωτέρω μικρὸν ἀπόσπασμα τοῦ ὕμνου του περιγράφει τί ἀκριβῶς συνέβη μετὰ τὸν κατακλυσμὸν τοῦ Δευκαλίωνος, ὅτι δηλ. ὁ Δευκαλίων καὶ ἡ σύζυγός του Πύρρα (μετὰ τὴν ἀπόσυρσιν τῶν ὑδάτων τοῦ κατακλυσμοῦ) κατέβησαν ἀπὸ τὶς κορυφές τοῦ Παρνασσοῦ καὶ ἵδρυσαν τὴν πρώτην μετακατακλυσμιαίαν μικρὴν κοινωनीαν ἀνθρώπων, ἡ ὁποία ἐδημιουργήθη ὄχι δι' ἔρωτος (μίξεως, συνουσίας) αὐτῶν.

Ἀλλὰ περισσότερες πληροφορίες περὶ τοῦ κατακλυσμοῦ τοῦ Δευκαλίωνος καὶ τῆς Πύρρας δίδει ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος (γραμματικὸς τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος) εἰς τὴν «Βιβλιοθήκην» του VII Α', ὡς ἑξῆς: «Υἱὸς τοῦ Προμηθέως ἦταν ὁ Δευκαλίων. Οὗτος βασιλεύων τῆς περὶ τὴν Φθίαν περιοχῆς νυμφεύεται τὴν Πύρραν, τὴν θυγατέρα τοῦ Ἐπιμηθέως καὶ τῆς Πανδώρας, τὴν ὁποίαν οἱ θεοὶ ἔπλασαν ὡς πρώτην γυναικα. Ὅταν δὲ ὁ Ζεὺς ἠθέλησε νὰ ἀφανίσῃ τὸ χαλκοῦν γένος, ὁ Δευκαλίων κατὰ συμβουλήν τοῦ Προμηθέως κατεσκεύασε μίαν λάρνακα (κιβωτόν, πλοῖον), ἔβαλε μέσα ὅλα τὰ ἀναγκαῖα καὶ εἰσῆλθε καὶ ὁ ἴδιος μετὰ τῆς Πύρρας σ' αὐτήν. Ὁ Ζεὺς δὲ ἔρριξε πολλὴν ὄρυγαν ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ἡ ὁποία ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος κατέκλυσεν, ὥστε νὰ χαθοῦν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, πλην ὀλίγων, οἱ ὁποῖοι κατέφυγον εἰς τὰ πλησίον ὑψηλὰ ὄρη. Τότε δὲ καὶ τὰ εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὄρη (Ὀλύμπος καὶ Ὀσσα) διεχωρίσθησαν καὶ ὅλα κατεστράφησαν ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ἰσθμὸν καὶ τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Δευκαλίων μέσα εἰς τὴν λάρνακα φερόμενος πάνω στὰ ὕδατα τοῦ κατακλυσμοῦ ἐπὶ ἑννέα ἡμέρες καὶ νύκτες προσήραξε εἰς τὸν Παρνασσόν, καὶ ἐκεῖ, ἀφοῦ ἐσταμάτησαν οἱ ὄρυγες, ἐξῆλθε καὶ προσέφεραν θυσίαν εἰς τὸν Σωτῆρα Δία. Ὁ Ζεὺς δὲ, ἀφοῦ ἔστειλε τὸν Ἑρμῆν

πρὸς αὐτὸν (Δευκαλίωνα), τοῦ παρήγγειλε νὰ ἐκλέξη ὅ,τι θέλει, ὁ δὲ Δευκαλίων ἐκλέγει νὰ γίνουν πρὸς χάριν του ἄνθρωποι. Κατὰ συμβουλήν τοῦ Διὸς ὁ Δευκαλίων σηκώνοντας λίθους τοὺς ἔρριπτεν πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του, καὶ ὅσους μὲν ἔρριπτεν (λίθους) ὁ Δευκαλίων ἄνδρες ἐγίνοντο, ὅσους δὲ ἡ Πύρρα ἐγίνοντο γυναῖκες. Ἀπὸ αὐτὸ τὸ γεγονός καὶ λαοὶ ὠνομάσθησαν μεταφορικῶς ἀπὸ τοῦ λάας πὺν σημαίνει λίθος».

Συνεχίζων ὁ Ἀπολλόδωρος λέγει, ὅτι ὁ Δευκαλίων ἀπέκτησε μὲ τὴν Πύρραν, τρία τέκνα, πρῶτον τὸν Ἑλληνα, διὰ τὸν ὁποῖον λέγουν καὶ ὅτι ἐγεννήθη ἀπὸ τὸν Δία, δεύτερον τὸν Ἀμφικτύονα, ὁ ὁποῖος ἐδασίλευσεν εἰς τὴν Ἀττικὴν μετὰ ἀπὸ τὸν Κραναὸν, καὶ μίαν κόρην, τὴν Πρωτογένειαν. (Τὸ ὄνομα τοῦτο τῆς Πρωτογενείας τὸ ἀναφέρει, ὅπως εἶδαμε προηγουμένως, καὶ ὁ Πίνδαρος, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ Πίνδαρος εἰς τὸν ὕμνον του ἐννοεῖ τὴν πόλιν τῆς Ὀπούντος Πρωτογένειαν, ἢ ὁποία ἔλαβε τὸ ὄνομα ἀπὸ τὴν κόρην Πρωτογένειαν).

II. Η ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΕΚΡΟΠΑ

Μετὰ τὴν παράθεσιν τῶν δύο ἀποσπασμάτων ἀπὸ τὸν Πίνδαρον καὶ τὸν Ἀπολλόδωρον, πὺν ἀναφέρονται εἰς τὸν κατακλυσμὸν καὶ εἰς τὰ ἔργα τοῦ Δευκαλίωνος καὶ τῆς Πύρρας καὶ προκειμένου νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὴν «ἀλληγορίαν» μέρους τοῦ «μύθου» πὺν ἀναφέρει ὁ Ἀπολλόδωρος (ὅτι δηλ. ὁ Δευκαλίων, κατὰ συμβουλήν τοῦ Διὸς, καὶ ἡ σύζυγός του Πύρρα ἔρριπτον λίθους ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν των, μὲ ἀποτέλεσμα οἱ λίθοι αὐτοὶ νὰ γίνωνται ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἀντίστοιχα), θὰ ἐπικαλεσθῶμεν δύο ἄλλες μαρτυρίες-στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα λαμβάνομεν ἀπὸ τὸν Ἀθανάσιον Σταγειρίτην καὶ τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνα ἱστορικὸν Φιλόχορον. (Σημειώνεται κατ' ἀρχὰς ὅτι: «Ἀλληγορία εἶναι λέξεις ἕτερόν τι λέγουσα καὶ ἐτέραν ἔννοιαν παριστῶσα» (κατὰ τὸν Γεώργιον Χοιροβοσκόν).

Ὁ Ἀθανάσιος Σταγειρίτης εἰς τὸν τρίτον τόμον τῆς «Ὁγυγίας» του λέγει τὰ ἑξῆς περὶ τοῦ Διὸς: «Ὁ Ζεὺς ἀλληγορεῖται κατὰ τὸν Ὁρφέα εἰς πολλὰ πράγματα καὶ εἰς αὐτὸ τὸ πᾶν καὶ εἰς Ἥλιον καὶ αἰθέρα ἰδίως, καὶ εἰς ἄλλα πολλὰ φυσικά, μεταφυσικά καὶ ἠθικά, κατὰ τὰς διαφόρους γνώμας καὶ ιδέας περὶ αὐτοῦ τῶν ποιητῶν ... Μεταφυσικῶς δὲ ἀλληγορεῖται εἰς τὴν κοινὴν ἐκείνην δύναμιν τῶν ὄντων, ἣτις προνοεῖ περὶ γενέσεως, διατάξεως, διακοσμήσεως καὶ διατηρήσεως πάντων, τὴν ὁποῖαν λέγουσιν **νοῦν ἄϋλον** τοῦ παντός· οἱ μὲν ἅγιοι πατέρες ὀνομάζουσιν αὐτὴν θεῖαν πρόνοιαν, οἱ δὲ φυσικοὶ νόμους τῆς φύσεως. Καὶ κατὰ ταύτην τὴν ἔννοιαν ἐνόμιζον, ὅτι κατοικεῖ ὁ Ζεὺς εἰς τὸν οὐρανόν, εἰς τὸ καθαρώτατον καὶ τιμιώτατον μέρος τοῦ παντός, ὅθεν βλέπει καὶ προνοεῖ τὰ πάντα καὶ κρίνει καὶ ἀνταμείδει τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων. Ἐκ ταύτης οὖν τῆς ἐννοίας ἀλληγορεῖται καὶ εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν. Ἡθικῶς δὲ ἀλληγορεῖται εἰς συντονόν, πολιτικόν, ἡγεμονικόν, νουνεχὴ καὶ δίκαιον βασιλέα ... Διὰ τοῦτο, ὅταν λέγουσιν οἱ ποιηταί, ὅτι ὁ Ζεὺς πέμπει τὴν Ἀθηνᾶν πρὸς τινα, ἢ τὸν Ἑρμῆν, ἐννοοῦσιν, ὅτι ὁ τοιοῦτος νοῦς πέμπει τὴν φρόνησιν, ἢ τὸν λόγον...». Συγκρατοῦμε λοιπὸν ἀπὸ τὸ ἀνωτέρω ἀπόσπασμα τοῦ Ἀθ. Σταγειρίτου, ὅτι ὁ Ζεὺς ἀλληγορεῖται «εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν» καὶ ὅτι, ὅταν οἱ ποιηταί λέγουν ὅτι ὁ Ζεὺς πέμπει τὴν Ἀθηνᾶν ἢ τὸν Ἑρμῆν, ἐννοοῦν ὅτι ὁ τοιοῦτος νοῦς πέμπει τὴν φρόνησιν ἢ τὸν λόγον ἢ καλύτερον παράγῃ ιδέας.

Ἡ δευτέρα μαρτυρία ἢ στοιχεῖο προέρχεται ἀπὸ ἀρχαῖον σχόλιον εἰς τὸν ἔνα-

τον Ὀλυμπιόνικον τοῦ Πινδάρου, τὸ ὁποῖον λέγει: ὅτι ὁ Κέκροψ, ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῶν Ἀθηναίων σὲ ἀρχαιοτάτους χρόνους, «ὅπως ὁ Φιλόχορος (γραμματικός καὶ ἱστοριογράφος, Ἀθηναῖος: 200 π.Χ.) μᾶς λέγει, εἶχε τὴν ἐξαιρετικὴν ιδέαν νὰ προδῇ εἰς ἀπογραφὴν τοῦ πληθυσμοῦ τῶν Ἀθηναίων (ἀλλὰ προφανῶς καὶ ὄλων τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς), χρησιμοποιήσας, πρὸς καταμέτρησιν τῶν κατοίκων, λίθους, ἥτοι διέταξεν κάθε κάτοικον νὰ ῥίπτῃ ἓναν λίθον σὲ προσδιωρισμένο τόπον ὥστε ὅσοι λίθοι συνεκεντρώθησαν τόσοι ἦσαν καὶ οἱ κάτοικοι τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ἀττικῆς καὶ ἐμετρήθησαν οἱ λίθοι καὶ βέβαια οἱ κάτοικοι καὶ εὐρέθησαν νὰ εἶναι 20.000 χιλιάδες (δισμύριοι). Καὶ ἐπειδὴ ἐμετρήθησαν μὲ λίθους ὅλοι οἱ κάτοικοι, ὠνομάσθησαν καὶ λαοί, διότι ὁ λίθος ἐλέγετο καὶ *λᾶας ἢ λᾶς*». Βλέπομεν ἐπίσης, ὅτι ὁ Κέκροψ ὑπῆρξεν ὁ καθιδρυτὴς τῆς ἀρχαίας πολιτικῆς συστάσεως καὶ κοινωνικῆς εὐδαιμονίας τῶν ἀρχαίων τῆς Ἀττικῆς.

III. Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΑΛΛΗΓΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΛΙΘΩΝ

Ἐχοντες λοιπὸν ὑπ' ὄψιν μας πάντα τὰ μέχρι τοῦδε λεχθέντα, θὰ ἐπιχειρήσωμεν νὰ ἀποκαλύψωμεν τὴν ἀλληγορικὴν σημασίαν τῆς παναρχαίας Ἑλληνικῆς παραδόσεως, «μύθου», κατὰ τὴν ὁποίαν σύμφωνα μὲ τὸν Ἀπολλόδωρο: «ὁ Ζεὺς ἔστειλε τὸν Ἑρμῆν πρὸς τὸν Δευκαλίωνα γιὰ νὰ τοῦ παραγγείλῃ νὰ ζητήσῃ ὅ,τι αὐτὸς (ὁ Δευκαλίων) θέλει, ὁ δὲ Δευκαλίων, ζητᾷ νὰ γίνουν πρὸς χάριν τοῦ ἀνθρώπου». Τοῦτο προφανῶς σημαίνει ὅτι εἰς τὸν νοῦν (Ζεὺς = Νοῦς) τοῦ Δευκαλίωνος (μετὰ τὴν φοδερὴν καταστροφὴν ποὺ ἐπέφερεν ὁ κατακλυσμὸς εἰς φυτὰ, ζῶα καὶ ἰδίως εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἐκ τῶν ὁποίων πολὺ ὀλίγοι διεσώθησαν διαφυγόντες καὶ διασκορπισθέντες εἰς τὰ ὑψηλὰ ὄρη), ἐγεννήθη ἡ ιδέα νὰ συγκεντρώσῃ τοὺς ἐναπομείναντας καὶ διεσπαρμένους ἀνὰ τὰ ὄρη ἀνθρώπους καὶ μὲ αὐτούς, ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ ἰδρῦσῃ νέαν κοινωνίαν ἢ νέαν πόλιν ἢ οἰκισμὸν (ὡς κοινωνικὸν ὄν) καὶ ἀφ' ἐτέρου ὡς συγκεντρωμένοι πλέον οἱ ἄνθρωποι νὰ συννευρεθοῦν καὶ νὰ ἀποκτήσουν νέους ἀπογόνους καὶ ὡς ἐκ τούτου νὰ ἐπέλθῃ αὐξήσις τοῦ πληθυσμοῦ, ὥστε νὰ μὴν ἀφανισθῇ τὸ ἀνθρώπινον γένος. Διὰ τοῦτον ἀκριβῶς τὸν λόγον ζητᾷ ἀπὸ τὸν Δία=Νοῦν ὁ φρόνιμος Δευκαλίων νὰ γίνουν πρὸς χάριν τοῦ ἀνθρώπου. Μὲ ἄλλα λόγια, ἐπῆλθεν εἰς τὸν νοῦν τοῦ Δευκαλίωνος ἡ ιδέα, ὅτι ἡ ἀνθρωπότης, οἱ ἄνθρωποι, ποὺ ἀπέμειναν πάρα πολὺ ὀλίγοι μετὰ τὸν κατακλυσμὸν, θὰ ἐχάνοντο ἐξ ὀλοκλήρου, ἐὰν δὲν τοὺς συνεκέντρωνε, ὥστε διὰ τῆς μίξεως (συνεύρεσις, συνουσία) νὰ μποροῦν νὰ αὐξηθοῦν.

Ταυτόχρονα ὁ Δευκαλίων εἶχε τὴν σοφὴν ιδέαν νὰ καταμετρήσῃ (ἀπογραφὴ) τοὺς ἐναπομείναντας ἀνθρώπους διὰ τῆς συγκεντρώσεως τούτων, οἱ ὁποῖοι κατήρχοντο ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ ὄρη, ὅπου εἶχον καταφύγει. Ἡ καταμέτρησις (ἀπογραφὴ) τῶν διασωθέντων ἀνθρώπων ἐγένε μὲ λίθους (λιθαράκια) ὡς ἑξῆς: Ὅσοι μὲν ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἦσαν ἄνδρες κατεμετρῶντο ὑπὸ τοῦ Δευκαλίωνος, ὁ ὁποῖος ἔρριπτεν (*ἐβάλλεν*) ἓνα μικρὸν λίθον δίπλα τοῦ διὰ κάθε ἀνδρα ποὺ παρουσιάζετο. Ὅσοι δὲ ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἦσαν γυναῖκες κατεμετρῶντο ὑπὸ τῆς Πύρρᾶς, ἡ ὁποία ἔρριπτεν (*ἐβάλλεν*) καὶ αὕτῃ ἓναν μικρὸν λίθον δίπλα τῆς διὰ κάθε γυναῖκα ποὺ παρουσιάζετο. Δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου ἐγένινεν ἡ πρώτη μετακατακλυσμιαία καὶ πρωτόγονος καταμέτρησις (ἀπογραφὴ) τῶν ἐπιζησάντων ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ ἀνθρώπων, ἡ ὁποία εἶχε τὸ ἐξαιρετικὸν πλεονέκτημα, ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σύνολον τῶν ἐπιζησάντων ἢ διασωθέντων ποὺ ἐφάνερονεν, ἐδείκνυε αὐτο-

χρόνως καὶ πόσοι ἐξ αὐτῶν ἦσαν ἄνδρες καὶ πόσες ἦσαν γυναῖκες. Τὸ γεγονὸς τοῦτο παρῆχε εἰς τὸν Δευκαλίωνα τὴν δυνατότητα νὰ γνωρίζῃ ἐκ τῶν προτέρων πόσα ζευγάρια ἀνθρώπων ἀντιθέτου φύλου θὰ ἦτο δυνατόν νὰ προκύψουν, ὥστε νὰ δύνανται νὰ τεκνοποιήσουν, προκειμένου νὰ ἀυξηθῇ ἡ νέα μετακατακλυσμιαία γενεὰ ἀνθρώπων. Ἐπειδὴ εὐθὺς μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἢ καταμέτρησις (ἀπογραφή) τῶν διασωθέντων ἀνθρώπων ἐγινε μὲ λίθους (λιθαράκια), διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἡ γενεὰ αὐτὴ ὠνομάσθη λιθίνη γενεὰ ἢ «*λίθινος γόνος*» κατὰ τὸν Πίνδαρον.

IV. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Μετὰ λοιπὸν τὴν ἀποκάλυψιν (εὗρεσιν) τῆς ἀλληγορικῆς σημασίας τοῦ «μύθου» (ἀρχαιοτάτη ἐλληνικὴ παράδοσις) περὶ Πύρρᾶς καὶ Δευκαλίωνος προκύπτει τὸ σπουδαῖον γιὰ τὴν προϊστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους συμπέρασμα, ὅτι εἰς τὴν παναρχαίαν ἐλληνικὴν ἐποχὴν καὶ εἰς τὸν Ἑλληνικὸν χώρον ἐγιναν δύο τοῦλάχιστον ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον, ἡ πρώτη καὶ μετακατακλυσμιαία, ἡ ὑπὸ τοῦ Δευκαλίωνος καὶ τῆς Πύρρᾶς καὶ ἡ δεύτερη, μεταγενεστέρα, ἡ ὑπὸ τοῦ Κέκροπος τοῦ διφυοῦς, βασιλέως τῶν Ἀθηναίων καὶ ὅλης τῆς Ἀττικῆς, καὶ ὅτι ἡ πρώτη τοῦ Δευκαλίωνος ἀπογραφή, ποὺ εἶχε καὶ ἐξαιρετικὴν σπουδαιότητα, διέκρινεν ἢ διεχώριζε τὸν ἀριθμὸν (πλήθος) τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν καὶ συνεπῶς ὑπῆρξεν καὶ τελειότερα τῆς ἀπογραφῆς ποὺ ἐγιναν ὑπὸ τοῦ βασιλέως Κέκροπος.

Θέλω ἐδῶ νὰ προσθέσω καὶ τὰ ἑξῆς: Τὸ φαινόμενον τῆς ἀπογραφῆς τοῦ πληθυσμοῦ ἐμφανίζεται διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὴν παναρχαίαν ἱστορίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ εἰς ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ἀποκαλύπτει τὸ ἐκπληκτικὸν γεγονὸς, ὅτι ὑπῆρχεν ἑξοχος πολιτισμὸς εἰς τὸν Ἑλληνικὸν χώρον ἀπὸ τῆς παναρχαίας ἐποχῆς. Διότι πῶς εἶναι δυνατόν ὁ Δευκαλίων καὶ ἡ Πύρρα νὰ συλλαμβάνουν τὴν ἰδέαν περὶ ἀπογραφῆς τοῦ πληθυσμοῦ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν καὶ νὰ ἰδρῶν καὶ νὰ ὀργανώνουν κοινωνίας καὶ πόλεις, ἐὰν δὲν ὑπῆρχον, ἀρχαιοτέρον ἀπὸ αὐτοὺς, πρότυπα; Ἄρα ὑπῆρχον καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτοὺς ὀργανωμέναι κοινωνίαι ἀνθρώπων εἰς τὸν Ἑλλαδικὸν χώρον μὲ ὑψηλὸν μάλιστα, διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, πολιτισμὸν (προκατακλυσμιαῖαι κοινωνίαι).

Περαιῶν τὸν λόγον μου σημειῶν συμπληρωματικῶς, ὅτι, ἐνῶ ἄλλων λαῶν ἢ παραδόσεις ἀναφέρει ἕναν μόνον κατακλυσμὸν, ἡ ἐλληνικὴ παράδοσις ἀναφέρει τρεῖς παλαιοτάτους κατακλυσμούς, μέγιστος τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν ὁ ἐπὶ Δευκαλίωνος. Τὰ λεγόμενα ἀπὸ ὠρισμένους, ὅτι οἱ Ἕλληνες «ἐκλεψαν» τὴν παράδοσιν ἀπὸ ἄλλον ἢ ἄλλους λαοὺς εἶναι ἀβάσιμα, καθ' ὅσον καὶ ὁ Ἡσίοδος ἀναφέρει πέντε γένη ἀνθρώπων ἢ ἐποχῆς καὶ ὁ Πίνδαρος (520 π.Χ.) ὁ Θηβαῖος ἀναφέρει τὸν κατακλυσμὸν ἐπὶ Δευκαλίωνος καὶ Πύρρᾶς, ἀλλὰ καὶ ὁ Σόλων (640 π.Χ.) ὁ Ἀθηναῖος, ὠμίλει πρὸς τοὺς ἱερεῖς τῆς Σαΐδος τῆς Αἰγύπτου περὶ τοῦ κατακλυσμοῦ ἐπὶ Δευκαλίωνος καὶ Πύρρᾶς (Πλάτων, «Τίμαιος»), γιὰ τὸν ὁποῖον ἔλεγεν ὅτι εἶναι παλαιοτάτος.

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ: ΤΟ «ΟΡΑΜΑ» ΤΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ «ΑΛΕΞ. ΩΝΑΣΗΣ»

Συνέντευξη
του προέδρου του
Στ. Παπαδημητρίου
στον «Δαυλό»

Οι δραστηριότητες του «Κοινωφελούς Ίδρυματος Ἀλέξανδρος Ἀ. Ὠνάσης» διευρύνονται συνεχῶς πρὸς νέες δημιουργικὲς κατευθύνσεις μὲ ἀμετάθετο ἄξονα τὸ ἀνθρωπιστικὸ ἰδεῶδες τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ. Μὲ ἀφορμὴ τὴν ἵδρυση τοῦ πρώτου θυγατρικοῦ Κοινωφελούς Ίδρυματος Ὠνάση στὶς ΗΠΑ ὁ «Δαυλὸς» συνάντησε τὸν πρόεδρο καὶ ἰσόδιο μέλος τοῦ ἰδρυματος κ. Στέλιο Παπαδημητρίου. Ὁ κ. Παπαδημητρίου ἀνέλυσε τοὺς στόχους τοῦ νέου ἰδρυματος ἀλλὰ καὶ τὰ ὁράματα τῶν μελῶν τοῦ Δ.Σ. γιὰ τὸ μέλλον τοῦ Ίδρυματος Ὠνάση καὶ τὸν ρόλο του παγκοσμίως.

Στὴν συνέντευξη πὸν μᾶς παρεχώρησε μὲ ἀπλὸ καὶ συχνὰ διανθισμένο μὲ χιοῦμορ λόγο σκιαγραφεῖ τὴν προσωπικότητα τοῦ Ἀριστοτέλη Ὠνάση, ἀποκαλύπτοντας ἄγνωστες στὸ εὐρὺ κοινὸ πτυχές του. Ὁμιλεῖ γιὰ τὴν παιδεία τοῦ Ὠνάση, τὴν ἀγάπη του γιὰ τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα, τὰ ὁράματά του γιὰ τὸν Ἑλληνισμό καὶ τὸν Ἑλληνικὸ Πολιτισμό. Ἀναφέρεται στὴν νέα διεθνῇ τάση ἀποδόμησης τῆς ἱστορίας καὶ προσπάθειας κατάρριψης τοῦ «ἐλληνικοῦ θαύματος». Ἐκφράζει τὴν αἰσιοδοξία του γιὰ τὴν πορεία τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ καὶ εὐχεται ἡ ἐγγονὴ τοῦ Ἀριστοτέλη Ὠνάση Ἀθηνᾶ νὰ ἀποκτήσῃ ἐλληνικὴ συνείδηση. «Ἡ μεγάλη ἐλληνικὴ

περιουσία του παππού της» –θα πη χαρακτηριστικά– «πρέπει να περάση στα χέρια της Έλληνίδας Ἀθηνᾶς».

Ὁ «Δαυλός», ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὸ 1982 πὺν ἐξεδόθη ἔχει ὡς κεντρική του θέση τὴν παγκοσμιότητα τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ ὡς Μεγάλης Ἰδέας τοῦ σημερινοῦ Ἑλληνισμοῦ, εἶναι ἰδιαίτερα εὐτυχῆς πὺν δημοσιεύει τὴν συνέντευξη πὺν ἀκολουθεῖ.

Ὁ Ἑλληνικὸς Πολιτισμὸς εἶναι μία πολὺ εὐρεῖα ἔννοια...

– Κύριε Παπαδημητρίου, πρόσφατα ἀνακοινώσατε τὴν ἰδρυση τοῦ πρώτου θυγατρικοῦ Κοινωφελοῦς Ἰδρύματος Ὡνάση στὶς ΗΠΑ. Ποιὸς εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ νέου ιδρύματος;

Ἡ ἰδρυσὴ του ἔρχεται ὡς μία συνέχεια ἑνὸς ἐνδιαφέροντος πὺν ἔχουμε ἀπὸ παλιὰ γιὰ μία ἑλληνικὴ πολιτισμικὴ δραστηριότητα στὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες. Πρὶν ἀπὸ χρόνια εἴχαμε διαθέσει ὠρισμένα χρήματα γιὰ τὴν δημιουργία ἐδρῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Νέας Ὑόρκης, καθὼς καὶ γιὰ ἑξωπανεπιστημιακὲς πολιτιστικὲς δραστηριότητες.

Μὲ τὸν καιρὸ διαπιστώσαμε ὅτι αὐτὴ ἡ ἀποκλειστικὴ σχέση μὲ τὸ Πανεπιστήμιο τῆς Νέας Ὑόρκης δὲν ἦταν ὁ καταλληλότερος ἀγωγὸς γιὰ τὴν διαπλάτυνση καὶ τὴν διάδοση τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ καὶ σ' ἄλλα πανεπιστήμια. Διότι, ὅπως ἀντιλαμβάνεσθε, τὰ ἄλλα πανεπιστήμια δὲν θὰ δέχονταν πολὺ εὐκόλα «καπέλλωμα» ἀπὸ ἓνα πανεπιστήμιο. Ξέρετε, ὅτι οἱ πανεπιστημιακοὶ ἔχουν τὶς εὐαισθησίες τους –τὶς ὁποῖες σεβόμαστε– καὶ τὸν ἀνταγωνισμό τους. Ἐμεῖς εἴμαστε ἄνθρωποι πρακτικοί. Μᾶς ἐνδιέφεραν γενικῶς τὰ ἀμερικανικὰ πανεπιστήμια –πὺν εἶναι καλὰ στὴν πλειοψηφία τους– νὰ ἔχουν κι αὐτὰ συμμετοχὴ στὴν διάδοση τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ. Ἡ μᾶλλον, νὰ τὸ θέσω σωστά, νὰ ἔχουμε ἐμεῖς συμμετοχὴ μὲσφ αὐτῶν στὴν διάδοση τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ. Κι ὄχι μόνον στὴν ἀνατολικὴ ἀλλὰ καὶ στὴν δυτικὴ ἁκτὴ.

Γνωρίζετε ὅτι οἱ ἀποστάσεις στὶς ΗΠΑ εἶναι τεράστιες. Εἴχαμε ἀπομονωθῇ μόνο στὴ Νέα Ὑόρκη. Ἔτσι λοιπὸν κάναμε ἓναν φιλικὸ διαχωρισμὸ μὲ τὸ πανεπιστήμιο τῆς Νέας Ὑόρκης καὶ πήραμε τὶς ἑξωπανεπιστημιακὲς δραστηριότητες. Διότι, ὅπως ξέρετε, οἱ ἀκαδημαϊκοὶ δὲν εἶναι πάντοτε οἱ καλύτεροὶ ἀγωγοὶ γιὰ διάδοση ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Τὸν Ἑλληνικὸ Πολιτισμὸ τὸν συνεχίζουν καὶ τὸν παράγουν κι αὐτοί. Ἀλλὰ ὄχι μόνον αὐτοί· καὶ οἱ καλλιτέχνες καὶ οἱ μουσικοὶ καὶ οἱ ζωγράφοι καὶ οἱ οἰκονομολόγοι καὶ οἱ νομκοί.

Ὁ Ἑλληνικὸς Πολιτισμὸς εἶναι μία πολὺ εὐρεῖα ἔννοια, καὶ πιστεύω ἀκράδαντα ὅτι ὁ σύγχρονος ἑλληνικὸς πολιτισμὸς εἶναι ἀξιόλογος κι αὐτός. Βεβαίως μπορεῖ νὰ γίνῃ καλύτερος. Πρέπει ὥστόσο νὰ πάψουμε νὰ μεμψιμοιροῦμε καὶ νὰ βλέπουμε τοὺς ἄλλους σύγχρονους πολιτισμοὺς σὰν θαύματα ἀπρόσιτα. Ὡς Ἑλληνας τῆς Διασπορᾶς –ἔχω περάσει πολλὰ χρόνια στὸ ἑξωτερικὸ– πιστεύω ὅτι ὁ σύγχρονος Ἑλληνικὸς Πολιτισμὸς, τόσο ὁ μητροπολιτικὸς ὅσο καὶ ὁ διεθνῆς, δὲν ἔχουν νὰ ζηλέψουν πολλὰ πράγματα ἀπὸ ἄλλες χώρες. Ἰσως ἦρθε ὁ καιρὸς, ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες νὰ ἀναγνωρίσουμε τοὺς συμπατριῶτες μας, ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, καὶ νὰ μὴν εἴμαστε φειδωλοὶ στὴν καλὴ κουδέντα. Νὰ μὴν εἴμαστε, ἐπαναλαμβάνω,

μεμφίμοιροι και ανταγωνιστικοί μεταξύ μας. Στην 'Αμερική κάποιοι λαοί επεδίωξαν την επιτυχία στον τομέα της οικονομίας, στις τράπεζες και στις χρηματιστηριακές αγορές. Οί 'Ελληνες μετανάστες, αν και κάποιοι πέτυχαν και σ' αυτόν τον τομέα, κατευθύνθηκαν στην πλειοψηφία τους στα πανεπιστήμια. Σήμερα ένας μεγάλος αριθμός καθηγητών στα αμερικανικά πανεπιστήμια είναι ελληνικής καταγωγής.

"Αλλωστε μὴν μοῦ πῆτε ὅτι ἡ μητροπολιτικὴ 'Ελλάδα (καὶ φυσικὰ ἐδῶ νὰ διευκρινίσω ὅτι ἐννοῶ τὴν μητρόπολη τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ὄχι τοῦ κόσμου) δὲν ἀποτελεῖ σήμερα στὸν χώρο της τὸ «Παρίσι» τῶν Βαλκανίων καὶ τῆς Μέσης 'Ανατολῆς. Μὲ συγχωρεῖτε δηλαδὴ. "Ας λέμε τὰ δικά μας. "Ολοι ἀγαποῦμε πολὺ τὴν 'Ελλάδα κι ἐπειδὴ τὴν ἀγαποῦμε πολὺ, ἴσως μᾶς δημιουργεῖται ἡ τάση «νὰ βγάλουμε τὰ μάτια τῶν συμπατριωτῶν μας». Δὲν εἶναι ἔτσι. Πῆραμε τὰ διδάγματά μας, τὰ μαθήματά μας. 'Εμεῖς, οἱ "Ελληνες τῆς Διασπορᾶς, δὲν συναντήσαμε ὅξυ ἀνταγωνισμό στὸ ἐξωτερικὸ, ἀλλὰ αὐτὸ τὸ μάθαμε κυρίως ἀπὸ τὸν 'Αριστοτέλη 'Ωνάση. Μᾶς δίδαξε ὅτι, ὅσο καὶ ἂν πετυχαίναμε, ἡ 'Ελλάδα ἦταν ἡ μάνα μας καὶ δὲν πρέπει νὰ τὴν κατηγοροῦμε, οὔτε αὐτὴν οὔτε τοὺς "Ελληνες.

– Θίξατε τὸ θέμα τῆς Διασπορᾶς. Πρὶν ξεκινήσουμε τὴν συνέντευξή μας, μοῦ εἶπατε ὅτι γίνεσθε ἀποδέκτης αἰτημάτων –κυρίως ἀπὸ τὶς ΗΠΑ– γιὰ διδλία καὶ διδακτικὴ ὕλη.

Ναί. Θὰ ἤθελα ὅμως πρῶτα νὰ ἐπισημάνω, ὅτι ἡ 'Ελληνικὴ Γλῶσσα τὰ τελευταῖα 10 χρόνια γνωρίζει μία ἄνθηση στὸ ἐξωτερικὸ. Καὶ τὸ λέω αὐτὸ μὲ βεβαιότητα, διότι, ὅπως κι ἐσεῖς εἶπατε, εἴμαστε ἀποδέκτες αἰτημάτων γιὰ διδλία καὶ διδακτικὴ ὕλη, ἀλλὰ γενικώτερα, καὶ ἀπὸ τὶς Βαλκανικὲς χώρες, τὴν Τουρκία, τὴν Μέση 'Ανατολή. Κι αὐτὸ τὸ ἐνδιαφέρον ἐκδηλώνεται, ἂν θέλετε, «κόντρα» στὶς κυβερνήσεις τους, πού «κόβουν» τὴν χρηματοδότηση τῶν ἐδρῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν γιὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὶς οικονομικὲς τους ὑποχρεώσεις γιὰ τὸν 'Ελληνικὸ Πολιτισμὸ καὶ τὴν 'Ελληνικὴ Γλῶσσα.

– Πῶς ἐξηγεῖτε αὐτὴ τὴν ἀναξωπύρωση διεθνῶς τοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τὴν 'Ελληνικὴ Γλῶσσα καὶ Πολιτισμὸ;

Πιστεύω ὅτι ἡ 'Ελληνικὴ Γλῶσσα εἶναι ἡ «μητρικὴ γλῶσσα» τοῦ δυτικοῦ, καὶ ὄχι μόνον, λεξιλογίου. 'Ο 'Ελληνικὸς Πολιτισμὸς, ὁ ἀρχαιότερος, ἀλλὰ θέλω νὰ πιστεύω καὶ ὁ νεώτερος, ὁ σύγχρονος ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, εἶναι «ζεστοί» καὶ ἐλκύουν τὸν κόσμο. 'Εάν, φερ' εἰπεῖν, βρεθῆτε στὸ 'Ισραήλ, θὰ διαπιστώσετε ὅτι ἀκοῦν ἑλληνικὴ μουσικὴ. Τοὺς ἀρέσει. Τὰ ἑλληνικὰ πολιτιστικὰ προϊόντα ἔχουν ἀμεσότητα. Αὐτὸ πού λέμε «ἀγγίζου τὸν κοσμάκη». Τὸ ἴδιο δὲν ἰσχύει στὶς ΗΠΑ; 'Ακόμη καὶ ὁ τρόπος διασκέδασης τοῦ "Ελληνα καὶ ἡ ἑλληνικὴ κουζίνα ἐλκύουν τὸν 'Αμερικανό.

– 'Επιτρέψτε μου νὰ ἐπαναφέρω τὴν κουβέντα μας στὰ προβλήματα πού ἀντιμετωπίζει ἡ παιδεία τῶν ἑλληνόπουλων στὶς ΗΠΑ. Εἶπατε λοιπόν ὅτι γίνεσθε ἀποδέκτες αἰτημάτων γιὰ ἐνίσχυσή της.

Τὸ θέμα εἶναι πολὺ σύνθετο στὶς ΗΠΑ. Πρέπει νὰ ἐξετασθῇ ἀπὸ τὰ 'Υπουργεῖα 'Εξωτερικῶν καὶ Παιδείας ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν 'Αρχιεπισκοπὴ, πού ἔχει μεγάλη ἐπιρροὴ στὶς κοινότητες. "Οπως γνωρίζετε, μὲ τὸ Δημόσιο τὰ πράγματα εἶναι δύσκολα καὶ πρέπει κανεὶς νὰ διατηρῇ τὴν αὐτονομία καὶ τὴν ἀνεξαρτησία του. Συνεπῶς μὲ τὰ θέματα τῶν σχολείων στὴν παρούσα φάση τὸ ἴδρυμα δὲν θὰ ἀσχο-

ληθῇ. Ἀλλά, ὅπως γνωρίζετε, τὸ ἴδρυμα ἐξελίσσεται. Εἶναι ἓνας ὀργανισμὸς ζῶν καὶ ἐξελίσσεται. Ἀσφαλῶς ἡ παιδεία στὸν ἀπόδημο ἑλληνισμὸ εἶναι μεγάλου ἐνδιαφέροντος γιὰ ἐμᾶς. Γιατὶ τὸ παιδί πού θά μάθῃ ἀπὸ μικρὸ τὴν Ἑλληνικὴ Γλῶσσα καὶ θά γνωρίσῃ τὸν Ἑλληνικὸ Πολιτισμὸ, θά ἔχῃ τίς βάσεις νὰ προχωρήσῃ μόνο του ἀργότερα. Ἀλλά, γιὰ νὰ τὸ κάνουμε αὐτὸ τώρα, θά πρέπει νὰ ἀκροβατοῦμε στὶς μύτες τῶν ποδιῶν μας. Σιγά-σιγά. Δὲν εἶναι εὐκόλα τὰ πράγματα.

Σήμερα ἐκεῖνο πού μᾶς ἐνδιαφέρει εἶναι νὰ διαδώσουμε τὸν Ἑλληνικὸ Πολιτισμὸ μέσῳ τοῦ θυγατρικοῦ μας ἰδρύματος στὶς ΗΠΑ ὄχι μόνον στοὺς Ἕλληνες – αὐτὸ εἶναι εὐκόλο – ἀλλὰ κυρίως στοὺς ξένους. Οἱ ξένοι εἶναι ἐκεῖνοι πού πρέπει νὰ ἀποκτήσουν τὴν γνώση καὶ νὰ γευθοῦν τὰ ἀγαθὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ, ὅπου κι ὅπως αὐτὸς ἐκφράζεται. Καὶ φυσικὰ θά πρέπει νὰ ἐπηρεάσουμε τοὺς ἀνθρώπους-κλειδιά.

Ἡ διεθνὴς ἐπίθεση κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ

– Τὸν περασμένο χρόνο τὸ ἴδρυμα προσκάλεσε στὴν Ἀθήνα τὴν δρ Μαίρη Λέφκοβιτς, ἡ ὁποία μὲ ἐπιχειρήματα κατέρριψε τοὺς ἰσχυρισμοὺς τῆς ἀφροκεντρικῆς θεωρίας.

Νὰ σᾶς πῶ. Μοῦ ἔκανε ἐντύπωση τὸ ἐξῆς. Τὴν διάβασα. Δὲν θά ἰσχυρισθῶ ὅτι ἤμουν ὁ πρῶτος ἢ ἀπὸ τοὺς πρῶτους πού τὴν διάβασαν. Ἐντυπωσιάσθηκα. Καὶ αὐτὸ πού μοῦ ἔκανε ἐντύπωση, καὶ σᾶς τὸ λέω μετὰ πόνου ψυχῆς, εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ ἀκαδημαϊκοὶ τῆς Ἀμερικῆς δὲν μᾶς ἐπέστησαν τὴν προσοχὴ ὅτι αὐτὴ ἡ γυναῖκα ἔδινε ἓναν ἀγῶνα γιὰ τὸν ἑλληνισμὸ. Ἐναν ἀγῶνα. τὸν ὁποῖο πληρώσε καὶ προσωπικά.

– Τί ἐννοεῖτε, κ. Παπαδημητρίου;

Στὸ πανεπιστήμιο στὸ ὁποῖο ἐργαζόταν δὲν ἦταν εὐκόλο νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἀποψή της. Ἡ ἐπικρατοῦσα ἀποψὴ ἐκεῖ ἦταν τελείως ἀντίθετη ἀπὸ ὅσα ἐκείνη ὑπεστήριζε. Καὶ ἔχω τὴν ἐντύπωση, ἀπ' ὅ,τι ἄκουσα, ὅτι ἡ κ. Λέφκοβιτς ἐπροπληλακίσθη, δέχθηκε πιέσεις καὶ τέθηκε στὸ περιθώριο. Ὅμως ὁ ἑλληνισμὸς τῆς Ἀμερικῆς, ὁ ὁποῖος ὤφειλε νὰ τὸ γνωρίζῃ, καὶ κυρίως ὁ πανεπιστημιακὸς, ἔπρεπε νὰ σταθῇ πλάι της. Νὰ κινήσῃ «γῆν καὶ οὐρανόν». Νὰ τῆς ποῦνε ὅτι ἡ Ἑλλάδα τὴν ἀναγνωρίζει. Διότι παιδί τῆς Ἑλλάδος εἶναι κι αὐτὴ – δὲν ἔχει σημασία ἂν ἔχῃ ἄλλη ἰθαγένεια. Περίμενα ὅτι μὲ τόσους δικούς μας ἀνθρώπους στὴν Ἀμερικὴ ἀλλὰ καὶ γενικώτερα στὸ ἐξωτερικὸ θά μᾶς κομίζουν τὰ νέα γιὰ τέτοιες προσπάθειες. Διότι θά γνωρίζετε ὅτι ὑπάρχει ἡ λεγόμενη τάση ἀναδόμησης ἢ ἀποδόμησης τῆς ἱστορίας. Μία προσπάθεια τῆς διαλύσεως τοῦ λεγομένου «ἑλληνικοῦ μύθου» – ὅτι τάχα ὁ Ἑλληνικὸς Πολιτισμὸς ἐπηρεάσθη ἀπὸ πολλοὺς λαοὺς.

Ὅταν ἐπεδίωξα νὰ ἔρθω σὲ ἐπαφὴ μὲ τὴν κ. Λέφκοβιτς, ἀντιμετώπισα δυσκολίες. Ἦταν ἀδύνατον νὰ βρῶ τὴν διεύθυνσή της. Ὅταν τελικῶς τῆς ἔστειλα ἓνα «φάξ», ἡ ἐκπληξὴ της ἦταν μεγάλη. Ἐπιτέλους κάποιος τὴν ἀνεγνώριζε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἦμουν πανευτυχὴς πού ἤρθε στὴν Ἀθήνα καὶ στὴν Θεσσαλονίκη καὶ εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ δηλῇ ὅτι ὁ ἑλληνισμὸς, καὶ ὁ νεώτερος καὶ ὁ παλαιότερος, δὲν ἀνθίστανται σ' αὐτὰ πού ἐκείνη εἶχε ὁραματισθῇ.

– Πρόσφατα, κ. Παπαδημητρίου, κυκλοφόρησε ἓνα βιβλίο μὲ τίτλο «Who killed

Ἀριστοτέλης Σ. Ὠνάσης. (Ἔργο τοῦ Μ. Βαφειάδη.)

Homer» τῶν Hanson & Heath, τὸ ὁποῖο καταδεικνύει τὸν «πόλεμο» πὺν ὑφίσταται οἱ κλασσικὲς σπουδὲς στὶς ΗΠΑ.

Ναί, τὸ ἔχω ὑπ' ὄψιν μου. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν Ἀγγλία καὶ τὴν Γαλλία.

– Ποῦ ὀφείλεται λοιπὸν κατὰ τὴν γνώμη σας αὐτὴ ἡ τάση, νὰ ἀποδοθῇ ἡ προέλευση τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ σὲ ἄλλους λαούς;

Ξέρετε ὑπάρχει καὶ ἡ νεοεμφανισθεῖσα τάση, ἡ θεωρία τῆς Ἀπὼ Ἀνατολῆς, πὺν ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Ὅμηρος ἀλλὰ καὶ οἱ ἀρχαῖοι τραγικοὶ μας ἀντέγραψαν ἀσσυριακὰ, βαβυλωνιακὰ, κουβητιανὰ καὶ διάφορα ἄλλα συγγράμματα.

Νομίζω ὅτι ὁ διεθνὴς πολιτισμὸς, ὁ ὁποῖος ἦταν βρεφικῆς ἡλικίας, κι ἐννοῶ ὁ ἠθικὸς καὶ ὄχι ὁ τεχνικὸς-τεχνολογικὸς πολιτισμὸς τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς, «ξαφνικὰ» ἄρχισε νὰ μεγαλώνῃ, πέρασε στὴν ἐφηβεία καὶ θέλει νὰ ἐπαναστατήσῃ κατὰ τῶν γονέων του. Ἔτσι τὸ βλέπω. Ἡ, ἂν θέλετε, βλέπω ἕναν ἐφηβικὸ πολιτισμὸ πὺν ἀναδύεται καὶ ξαφνικὰ θέλει νὰ «τὰ δάλῃ» μὲ τὸν πατέρα του.

Ὁ φοινικισμὸς στὴν Ἑλλάδα – καὶ ὁ κ. Μπαμπινιώτης...

– Προηγουμένως ἀπεκατέσατε τὴν Ἑλληνικὴ Γλῶσσα μητέρα τῶν δυτικῶν γλωσσῶν. Πῶς σχολιάζετε τὴν θεωρία, πὺν ἀρκετοὶ, ἀκόμη καὶ Ἕλληνες, τὴν στηρίζουν, γιὰ τὴν φοινικικὴ προέλευση τῆς γραφῆς μας;

Δὲν εἶμαι εἰδήμων, δὲν εἶμαι γλωσσολόγος. Δὲν πιστεύω ὥστόσο ὅτι «ντὲ καὶ καλὰ» πρέπει νὰ ἀποδείξουμε ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὴν φοινικικὴ. Γνωρίζω ὅτι ἀρκετοὶ ξένοι ἀλλὰ καὶ Ἕλληνες ἐπιστήμονες ὑποστηρίζουν αὐτὴ τὴν ἀποψη. Ἐγὼ θὰ ἐπιθυμοῦσα νὰ μὴν προέρχεται ἀπὸ τὴν φοινικικὴ.

– Κύριε Παπαδημητρίου, ὁμολογῶ ὅτι σᾶς ἔθεσα τὸ ἐρώτημα αὐτὸ «ἐκ τοῦ ποιητοῦ», διότι τὸ Ἰδρυμὰ σας στὶς ἐπιτροπὲς γιὰ τὴν ἀπονομὴ τῶν βραβείων του περιλαμβάνει τὸν κ. Μπαμπινιώτη, οἱ θέσεις τοῦ ὁποῖου στὸ θέμα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας καὶ γραφῆς εἶναι γνωστὲς.

Ὁ κ. Μπαμπινιώτης δὲν εἶναι μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ ιδρύματος. Εἶναι μόνον μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς Βραβείων καὶ τῶν Ἐπιτροπῶν χορήγησης ὑποτροφιῶν. Ἐκτιμῶ τὸν κ. Μπαμπινιώτη. Βεβαίως γνωρίζω καὶ τίς ἀπόψεις του καὶ τὸ νέο του λεξικό. Δὲν κατακρίνω ἕναν Ἕλληνα ἐπιστήμονα πὺν μάχεται γιὰ τίς ἀπόψεις του, διότι πιστεύω στὴν ἐξέλιξη τοῦ ἀνθρώπου. Εὐχομαι καὶ ἐλπίζω καὶ ὁ φίλος μου ὁ κ. Μπαμπινιώτης –γιατὶ τὸν θεωρῶ φίλο μου– νὰ δοῇ τὸν τρόπο καὶ νὰ μᾶς πείσῃ ὅλους ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γραφὴ δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ φοινικικὸ ἀλφάβητο, ἀλλὰ εἶναι αὐτογενὴς. Μακάρι νὰ τὸ κάνῃ. Θὰ ἤμουν πολὺ εὐτυχής, ἂν τὸ ἔπραττε. Δὲν θὰ ἰσχυρισθῶ ὅτι τὸ κάνει ἐπίτηδες ἢ ὅτι πιστεύει αὐτὸ πὺν κάνει ἢ ὅτι αὐτὸ πὺν πιστεύει εἶναι λάθος. Σᾶς εἶπα, δὲν εἶμαι γλωσσολόγος. Εἶμαι δικηγόρος, πὺν ἀσχολήθηκε μὲ τὰ ἐμπορικὰ θέματα καὶ ὀλίγον τι «ξώφαλτσα» μὲ τὸν Ἑλληνικὸ Πολιτισμὸ.

– Εἶστε ὅμως ἕνας δικηγόρος, στὸν ὁποῖο –μεταξὺ ἄλλων– ὁ Ἀριστοτέλης Ὁνάσης ἐμπιστεύθηκε τὴν ἐκτέλεση τοῦ ὁράματός του γιὰ τὴν δημιουργία τοῦ ιδρύματος. Γι' αὐτὸ θὰ σᾶς ζητοῦσα νὰ μᾶς μιλήσετε γιὰ τὴν προσωπικότητά του καὶ γιὰ τὸ πῶς γεννήθηκε ἡ ἐπιθυμία του γιὰ τὴν δημιουργία τοῦ ιδρύματος.

Ὁ Ὁνάσης ἦταν ἡ πλέον χαρισματικὴ φυσιογνωμία καὶ προσωπικότητα ἐκ τῶν εὐπόρων Ἑλλήνων. Ὑπάρχουν βεβαίως καὶ μὴ εὐποροὶ Ἕλληνες, πὺν ἦταν

χαρισματικοί, είτε ανήκουν στην πολιτική είτε στις επιστήμες και τα γράμματα. 'Εάν ρωτήσετε όποιονδήποτε ξένο ή "Έλληνα, θα σάς πη ότι ο 'Ωνάσης αντιπροσώπευε τον «Mr Greek», τον «κ. "Έλληνα». Γιατί; Γιατί όλο του το «σουλούπι», το σώμα του, ή συμπεριφορά του, ο τρόπος που ενεργούσε απέπνεαν το «ἄρωμα» της 'Ελλάδος. «'Εάν σου ἄρέση, αυτό είναι», «ἐάν δὲν σου ἄρέση, λυπούμαι». Αὐτὸς ἦταν. Βεβαίως ταυτοχρόνως συνεπῆρε τὴν φαντασία τοῦ 'Ελληνικοῦ λαοῦ. "Ἦμουν μὲ τὸν 'Ωνάση ἀπὸ τὸ 1953 μέχρι τὸν θάνατό του. Σήμερα τὸ «'Ωνασαίικο», τὸ τρίτο παιδί τοῦ 'Αριστοτέλη, τὸ ἴδρυμα, ἐπέζησε. 'Ο 'Ωνάσης κατάφερε νὰ μετουσιώσῃ τὶς ἐπιθυμίες, τὰ ὁράματα τοῦ φτωχοῦ "Έλληνα. 'Ανέθηκε στὴν ἐξουσία. Πλούτισε. Δὲν ξέχασε ὅμως ποτὲ τοὺς ρίζες του. Δὲν ξέχασε ποτὲ τοῦ ὅτι ἦταν "Έλληνας. Καὶ πρὶν πεθάνῃ, τοὺς θυμήθηκε ὅλους. Συμπεριφέρθηκε ἔναντι τῶν μεγάλων καὶ τῶν τρανῶν μὲ μία προσωπικὴ προσέγγιση, μὲ θάρρος καὶ, θὰ ἔλεγα, ἐνίοτε καὶ μὲ περιφρόνηση ἀκόμη ἔναντι τῶν κινδύνων ποὺ τὸν περιέζωναν. Δὲν ἦταν εὐκολὰ αὐτὰ ποὺ ἔκανε ὁ 'Ωνάσης.

- Σίγουρα πλήρωσε τὸ τίμημα...

Δὲν ξέρω, ἂν αὐτὸ πλήρωσε. Αὐτὸ θὰ τὸ κρίνῃ ἡ ἱστορία ἀργότερα. Γνωρίζω ὅτι ἐτόλμησε. Γνωρίζω ὅτι δὲν «κίότηψε» μπροστὰ στοὺς «μεγάλους»... 'Ο ἑλληνικὸς λαὸς τὸν υἱοθέτησε. 'Επέβαλε τὸ «Αὐτὸς εἶμαι ἐγώ». 'Υπῆρξαν ἄνθρωποι πλουσιώτεροι ἀπὸ τὸν 'Ωνάση. 'Ο ἑλληνικὸς λαὸς ὅμως δὲν τοὺς ἐτίμησε μὲ τὴν ἀγάπη, τὸν θαυμασμό καὶ τὸν σεβασμὸ του. Αὐτὸν τὸν ἐτίμησε. 'Ο 'Ωνάσης στάθηκε εὐτυχὴς καὶ τυχερὸς ὡς πρὸς αὐτὸ καὶ ἄτυχος στὰ ὑπόλοιπα.

- Πῶς γεννήθηκε ἡ ἰδέα δημιουργίας τοῦ ιδρύματος;

'Ασφαλῶς τὸ ἴδρυμα ἐγίνε, γιατί ἐκεῖνος τὸ ἐπιθυμοῦσε. Καὶ τὸ ἴδρυμα αὐτὸ ἔχει ἰδιαιτερότητες. 'Εχει τὴν ἰδιαιτερότητα τοῦ 'Ωνάση. Συνήθως στὰ ἴδρύματα λές: «'Αφήνω 10 δρχ. νὰ γίνῃ ἓνα ἴδρυμα, γιὰ νὰ κἀνῃ μία ἐκκλησία, ἓνα μοναστήρι, ἓνα νοσοκομεῖο, ἓνα σχολεῖο...». 'Εκεῖνος μᾶς εἶπε: «'Ακοῦστε, παιδιά, ἡ δουλειά μου εἶναι ἐφοπλιστής, καραβοκύρης. Τί θέλω; Νὰ σᾶς δώσω στὸ ἴδρυμα τὴν δουλειά μου, νὰ τὴν συνεχίσετε μετὰ τὸν θάνατό μου. 'Ὡς ἴδρυμα δὲν θὰ δίνετε τὰ κέρδη σὲ ἐμένα, ἐάν ζοῦσα; 'Ωραϊά, ἀντὶ γιὰ ἐμένα θὰ τὰ δίνετε σὲ κοινωφελῆ ἔργα. 'Αλλὰ θὰ συνεχίσετε τὴν δουλειά μου. Δὲν θέλω νὰ σᾶς δώσω τὰ λεφτά μου καὶ ἐσεῖς νὰ διασκεδάσετε καὶ νὰ τὰ σκορπίσετε γύρω-γύρω. Πρέπει νὰ ἀγκομαχᾶτε, ὅπως ἀγκομάχαγα ἐγώ. Νὰ βγάλετε λεφτά, νὰ μεγαλώσετε, νὰ γίνετε, «οἱ καλύτεροι». 'Ο 'Ωνάσης ἤθελε πάντοτε «τὸ καλύτερο». 'Η 'Ὀλυμπιακὴ 'Αεροπορία ἦταν ἡ καλύτερη ἀεροπορία τοῦ κόσμου, διότι τὴν ἤθελε «τὴν καλύτερη». "Ὅσο ζοῦσε, σὲ κάθε καινούργιο καράβι του ἔβαζε καὶ ἓνα πιάνο. Τόσο τελειομανὴς ἦταν. Τὸν ρωτούσαμε: «κ. 'Ωνάση, τὸ πιάνο γιὰ ποιὸν εἶναι; κανεῖς στὸ καράβι δὲν παίζει πιάνο». Καὶ μᾶς ἀπαντοῦσε: «Τὸ πιάνο σὲ πειράζει, παιδί μου; δὲν εἶναι ὠραῖο νὰ ὑπάρχῃ ἓνα πιάνο στὸ πλοῖο;» 'Εβαζε κανεῖς τὴν ἐποχὴ ἐκείνη πιάνο στὰ καράβια; Αὐτὸς ἦταν ὁ 'Ωνάσης.

'Η παιδεία τοῦ 'Ωνάση καὶ ἡ ἀγάπη του γιὰ τὴν Παιδεία

- Ποιὸς ὅμως ἦταν ὁ ἀπώτερος στόχος του μὲ τὴν δημιουργία τοῦ ιδρύματος;

'Επειδὴ ἦταν σὸφρων καὶ ἤθελε τὸ ἴδρυμά του νὰ ἔχῃ ζωὴ, διάρκεια, ἀπέφυγε νὰ τὸ προσδιορίσῃ περιοριστικά. "Εθεσε ὅμως σκοποὺς: «Παιδεία, Πολιτισμός, 'Υγεία, 'Εξερευνήσεις, Δημοσιογραφία...». Μᾶς εἶπε: «'Εγὼ δὲν μπορῶ νὰ σᾶς πῶ

τί συγκεκριμένο θα κάνετε στην παιδεία. Δεν ξέρω πόσο θα ζήσω. Ἀλλά θα ὑπηρετήσετε τὴν παιδεία». Καὶ φυσικὰ ὅλους τοὺς τομείς ποὺ σᾶς προανέφερα. Τὸ καρδιοχειρουργικὸ ὑπηρετεῖ τὴν ὑγεία. Καὶ ἐπαναλαμβάνω ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης Ὡνάσης ἦταν σὺν ὁφείλει. Εἶπε: «Θέλω τὰ μισὰ κέρδη σὲ κοινωφελεῖς σκοπούς, τοὺς ὁποίους γενικῶς σᾶς περιγράφω, δὲν ἐξειδικεύω, διότι δὲν εἶμαι σοφός. Ἐσεῖς θὰ κάνετε τὶς ἐπιλογές. Θέλω τὸ ἴδρυμα νὰ γίνῃ τὸ καλύτερο στὸν κόσμος».

– **Ὁ Ἀριστοτέλης Ὡνάσης εἶχε λοιπὸν μία εὐαισθησία στὸ θέμα τῆς παιδείας. Ὁ ἴδιος τί παιδεία εἶχε;**

Ἐπειδὴ ὁ Ὡνάσης «λαϊκότερον», ἦταν «Γκρήκι τῆς πιάτσας» ποὺ λέμε, καὶ ἐγίνε πλούσιος, πολλοὶ πίστευαν καὶ πιστεύουν ὅτι ἦταν ἀγράμματος. Πιστεύουν ὅτι ἀπλῶς εὐνοήθηκε ἀπὸ τὴν τύχη. Αὐτὸ εἶναι ἀναληθές. Ὅταν τὸν πρωτοσυνάντησα στὰ 24 χρόνια μου, μοῦ ἔκανε μεγάλη ἐντύπωση, διότι στὰ γραπτά του κείμενα ἔβαζα τὶς ὑπογεγραμμένες, τὶς βαρεῖες καὶ ἦταν ὅλα ὠρθογραφημένα. Τὸν ρώτησα ἀπὸ ποιά σχολὴ ἀποφοίτησε. Μοῦ ἀπάντησε ὅτι τελείωσε τὴν Εὐαγγελικὴ Σχολὴ τῆς Σμύρνης. Ἀργότερα πληροφορήθηκα ὅτι ἀποφοιτώντας ἀπὸ αὐτὴ τὴ σχολὴ κόμισε περισσότερὴ γνώση ἀπὸ ὅση θὰ ἐπαιρνε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στὸ Τμῆμα Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Ἔτσι πιστεύω καὶ μάλλον «δὲν πέφτω ἔξω». Καὶ δὲν γνώριζε καλὰ μόνον τὴν Ἑλληνικὴ. Οἱ ξένες γλώσσες, ξέρετε, ἦταν παρὰ θύρο στὸν κόσμος. Κι ὁ Ἀριστοτέλης Ὡνάσης ὠμιλοῦσε τέλεια τὴν Ἀγγλική, μὲ ἀμερικανικὴ προφορὰ, τὴν Γαλλικὴ, τὴν Ἰταλικὴ καὶ τὴν Ἰσπανικὴ. Ὅλοι νομίζουν ὅτι δὲν διάβαζε. Διάβαζε καὶ λογοτεχνία καὶ κλασσικούς. Εἶχα τὴν τύχη νὰ δῶ τὰ βιβλία του. Κι ὅ,τι διασώθηκε ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἔχουμε ἐδῶ, στὸ ἴδρυμα. Διέθετε καὶ διάβαζε κείμενα, ποὺ σήμερὰ τὰ ἀνακαλύπτουν οἱ «διαδασμένοι» Ἕλληνες.

Πῶς ὁ Ὡνάσης τιμώρησε κάποιον λόγῳ... Ὁμήρου

– **Ἄν δὲν κάνω λάθος, ὁ Ὡνάσης εἶχε ἀγάπη γιὰ τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα.**

Πολλή. Ἐνδεικτικὰ θὰ σᾶς ἀναφέρω μία ἱστορία, ἓνα γεγονός. Κάποιος γνωστός, ὄνομα καὶ μὴ χωριό, κατὰ τὴ διάρκεια ἐπισκέψεως του στὸ σπίτι τοῦ Ὡνάση ὑποστήριξε ὅτι τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη ἦταν συνονθύλευμα ἀπὸ λαϊκὲς παραδόσεις καὶ μοῦσες ποὺ τυχαίως συγκολλήθηκαν. Ὁ Ἀριστοτέλης θύμωσε τόσο, ὥστε τὸν ἔδιωξε ἀμέσως ἀπὸ τὸ σπίτι του. «Μὲ ἀντὺ τοὺς τοὺς ἰσχυρισμούς», τοῦ εἶπε, «δὲν ἔχεις θέση στὸ σπίτι μου». Καὶ ἦταν φίλος του, νὰ φαντασθῇτε. Ἦταν βράδυ καὶ ἔδρεχε. Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔδρισκε ταξὶ καὶ ἐκλιπαροῦσε τὸν «Ἀρίστο» νὰ τοῦ ἀνοίξῃ. Ἐκεῖνος τοῦ ἀνοίξε τὴν πόρτα, μόνο ὅταν παραδέχθηκε ὅτι ὁ Ὀμηρος ἦταν ὑπαρκτὸ πρόσωπο καὶ τὰ ἔπη τῆς Ὀδύσσειας καὶ τῆς Ἰλιάδας ἦταν ἐξ ὁλοκλήρου δικὰ του ἔργα.

– **Συνεπῶς δὲν εἶναι τυχαία καὶ ἡ ἐπιλογὴ τῶν ὀνομάτων ποὺ ἔδωσε στὰ μέλη τῆς οἰκογενείας του. Ἀλήθεια τὸ ἴδρυμα ἐνδιαφέρθηκε νὰ ἀποκτήσῃ τὸ πατρικό τουν στὴν Σμύρνη;**

Ἄν ὁ ἴδιος ἦταν τώρα ἐδῶ, θὰ σᾶς εἶδνε τὴν ἐξῆς ἀπάντηση: «Τί γυρνᾷς ἐσὶν τώρα στὸ σπίτι μου; Τρέχα γύρνε... πλανταγμένο ἀπὸ διάφορες καταστάσεις, ποὺ μόνον πόνο θὰ μοῦ προξενοῦσε. Δὲν τιμᾷς καλύτερα τὴν μνήμη μου μὲ ἓνα κοινωφελές ἔργο;». Ἐμεῖς λογαῖμε τὴν μνήμη του μὲ τὸ ἔργο τοῦ ἰδρύματος. Αὔριο, μεθαύριο κτίζουμε τὴν Συγγροῦ ἓνα ἀνεξάρτητο πολιτισμικὸ κέντρο πολλα-

πλῶν πολιτισμικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν δραστηριοτήτων σὲ οἰκόπεδο δικῆς μας ιδιοκτησίας. Λοιπὸν αὐτὰ εἶναι, ποὺ «πιάνουν τόπο» καὶ διαιωνίζουν τὴν μνήμη του. Ὁχι τὰ ἄψυχα. Ξέρετε, ἀκόμη καὶ γιὰ τὰ ἄψυχα ὁ θάνατος μερικές φορές εἶναι ἡ καλύτερη λύσις. Ἀκόμη καὶ αὐτὰ τὰ ἀντικείμενα εἶτε πρόκειται γιὰ τὸ πατρικό του σπίτι εἶτε γιὰ τὴν θαλαμηγὸ τῆς Χριστίνας ποὺ γνώρισε τὶς δόξες τῆς, εἶναι προτιμότερο νὰ χαθοῦν, παρὰ νὰ «σέρνονται» καὶ νὰ ἐξευτελίζονται...

– Κύριε Παπαδημητρίου, διεπίστωσα προηγουμένως ὁμιλώντας μὲ τὸν διευθυντὴ τοῦ Συνδέσμου Ὑποτρόφων τοῦ Ὕνασείου, τὸν κ. Καλόφωνο, ὅτι δὲν ἐγκαταλείπετε τὰ «παιδιά σας», τὰ παιδιά τοῦ Ἰδρύματος.

Οἱ ὑπότροφοι τοῦ Ὕνασείου ἀνοίγουν κι αὐτοὶ μέσα ἀπὸ τὸν Σύνδεσμο τὰ δικὰ τους φτερὰ καὶ ἐμεῖς ἐνισχύουμε τὶς προσπάθειές τους. Ἀναπτύσσουν πλούσια πολιτιστικὴ δραστηριότητα. Ξέρετε, ἔχουμε δώσει μέχρι σήμερα σὲ Ἑλληνες –τὸ διαχωρίζω αὐτό, γιατί παρέχουμε ὑποτροφίες καὶ σὲ ἄλλοδαπούς– 2.000 ὑποτροφίες. Ἐτησίως δίνουμε 120-130 ὑποτροφίες σὲ Ἑλληνες –καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς κάθε χρόνο αὐξάνεται– καὶ 60 σὲ ἄλλοδαπούς.

– Μὲ ποιά κριτήρια δίνετε ὑποτροφίες σὲ ἄλλοδαπούς;

Σὲ φοιτητὲς οἱ ὁποῖοι ἐρχονται νὰ σπουδάσουν στὰ ἑλληνικὰ πανεπιστήμια καὶ σὲ ἀκαδημαϊκοὺς ποὺ κάνουν ἐρευνα γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Δίνουμε ὑποτροφίες καὶ στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Νέας Ὑόρκης.

– Νὰ ἐπανεέλθουμε ὅμως στὸ ἴδρυμα τῆς Νέας Ὑόρκης.

Τὸ ἴδρυμα στεγάζεται στὸν Ὀλυμπιακὸ Πύργο τῆς Fifth Avenue, ιδιοκτησία τοῦ ἰδρύματος. Δὲν κληροδοτήθηκε ἀπὸ τὸν Ὕναση στὸ ἴδρυμα. Ὁ μισὸς ἀνῆκε στὸν Ὕναση, ποὺ τὸν ἔδωσε στὴν Χριστίνα καὶ ὁ μισὸς ἀνῆκε σὲ μία ἐταιρεία ἄλλοδαπῶν συμφερόντων. Τὸ ἴδρυμα μὲ τὰ ἔσοδά του μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Ὕναση ἀγόρασε τὸ μισὸ ἀπὸ τοὺς ἄλλοδαπούς καὶ τὸ ἄλλο μισὸ ἀπὸ τὴν κληρονομιά τῆς Ἀθηνούλας μὲ τὴν ἐγκριση τοῦ ἀρμόδιου δικαστηρίου. Ἐκεῖ λοιπὸν ὑπάρχει ἡ αἴθουσα ἐκδηλώσεων χωρητικότητας 240 ἀτόμων γιὰ διαλέξεις, μουσικὲς συναυλίες δωματίου καὶ ἄλλες δραστηριότητες. Θὰ παίρνουμε Ἑλληνες καθηγητὲς ἀλλὰ καὶ Ἀμερικανοὺς κλασσικιστὲς καὶ θὰ τοὺς δανειζώμε δωρεὰν γιὰ προγράμματα σὲ ὅλα τὰ πανεπιστήμια τῆς Ἀμερικῆς. Θὰ ἀπευθύνονται, ὅπως ἀντιλαμβάνεστε, κυρίως στοὺς ξένους.

– Πρόκειται πραγματικὰ γιὰ πρωτοπορία, γιὰ τὸν καλύτερο πρὸςβν τοῦ πολιτισμοῦ μας στὶς ΗΠΑ. Ὑπάρχει ἀνταπόκριση ἀπὸ τὰ πανεπιστήμια;

Ναί. Τὸ «ψυχανεμιζόμαστε». Κάναμε δύο συναντήσεις ὅλων τῶν ἑλληνιστῶν καθηγητῶν στὶς ΗΠΑ. Ἐξετάσαμε τὶς ἀνάγκες, τὶς ἐλλείψεις καὶ τὰ προβλήματα στὸ πεδίο τῶν κλασσικῶν σπουδῶν στὴν χώρα τους. Διαπιστώσαμε ὅτι εἶναι ἀπομωνωμένοι. Ὅτι δὲν εἶχαν σχέσεις μεταξύ τους. Θὰ συσφίξουμε τὶς σχέσεις μεταξύ των καὶ μεταξύ μας. Δὲν θὰ ἐπιδιώξουμε ἀνταγωνισμό μὲ ἄλλους ἀκαδημαϊκοὺς. Συμπληρωματικὰ θὰ λειτουργήσουμε, θὰ τοὺς παρὰσχουμε ὅλα τὰ μέσα ποὺ ἀπαιτοῦνται καὶ θὰ ξεφύγουμε κι ἀπὸ τὰ θέματα ποὺ ἤδη διδάσκονται ἐνημερώνοντάς τους, ἀλλὰ φυσικὰ θὰ τοὺς ἐνισχύσουμε καὶ οἰκονομικά.

Τὸ ὄραμα τῶν συνεχιστῶν καὶ ἡ ἐλληνικότητα τῆς Ἀθηνᾶς

– Κύριε Παπαδημητρίου, εἶτε τὸ παραδέχεστε εἶτε ὄχι ἀπὸ μετριοφροσύνη,

στην ουσία έσεΐς και οί συνεργάτες σας φέρετε μεγάλη ευθύνη, καθώς εκτελέσατε και συνεχίζετε τὸ ὄραμα τοῦ Ἀριστοτέλη Ὡνάση. Ποιό λοιπὸν εἶναι τὸ ὄραμα τῶν συνεχιζτῶν;

Ὁ Ὡνάσης, ὥρισε στὴν διαθήκη του ἀρκετὰ ἰσόδια μέλη: τοὺς κ.κ. Παῦλο Ἰωαννίδη, ἀντιπρόεδρο, Ἀπόστολο Ζαμπέλα, ἀντιπρόεδρο, Παρασκευᾶ Ἰωαννίδη, Μιχάλη Δολόγλου. Καὶ μαζί με τὰ αἰρετὰ μέλη ἀριθμοῦμε 15 συνολικά μέλη τοῦ Δ.Σ. Ὅλους μᾶς συνδέει ὅχι ἓνα τυπικὸ ὄραμα. Μᾶς ἐνώνει ἡ οὐσία αὐτοῦ ποὺ ὥραματιζόταν ὁ Ὡνάσης. Ξέρετε, οἱ εὐκαιρίες νὰ κάνης κοινωφελῆ ἔργα σὲ μεγάλο ἐπίπεδο καὶ κλάση καὶ μετὸν καλύτερο δυνατὸν τρόπο δὲν δίνονται κάθε ἡμέρα. Θεωροῦμε τὸ ἴδρυμα σὰν ἓνα δικό μας παιδί. Ὁ Ὡνάσης τὸ συνέλαβε, τὸ ἐφτιαξε, τὸ προικοδότησε. Ἀπὸ τότε πέρασαν 23 χρόνια. Αὐτὰ τὰ χρόνια ἐμεῖς οἱ διαχειριστὲς τοῦ ιδρύματος εἴμαστε ὑπεύθυνοι γιὰ ὅ,τι κακὸ κάναμε καὶ δικαιοῦχοι τοῦ ἐπαίνου γιὰ ὅ,τι καλὸ. Αὐτὸ θὰ τὸ κρίνῃ ὁ κόσμος. Χαίρομαι ὅμως γιὰ ἓνα πρᾶγμα: Τὸ ἴδρυμα ἀπὸ τὴν διαχείρισή του μέχρι στιγμῆς εἶδε πολλὰ καλὰ πράγματα, διότι ἡ περιουσία τοῦ Ὡνάση ὅχι ἀπλῶς δὲν ἠναλώθη, ἀλλὰ πολλαπλασιάσθηκε. Κι αὐτὸ εἶναι χειροπιαστὸ καὶ στὰ ἀκίνητα, ὅπου δὲν ἦταν ὁ Ὡνάσης, καὶ στὰ καράδια, ποὺ σήμερα εἶναι ὁ νεώτερος στόλος στὴν Ἑλλάδα, εἶναι τοῦ ιδρύματος –ὅχι τῆς Ἀθηνᾶς, τοῦ ιδρύματος, ἐπαναλαμβάνω. Ἡ Ἀθηνᾶ δὲν ἔχει καθόλου καράδια. Λοιπὸν καὶ ἡ περιουσία αὐξήθηκε καὶ τὰ κοινωφελῆ ἔργα αὐξάνονται. Πιστεύω ὅτι τὸ ὄραμα τὸ δικό μας εἶναι νὰ κάνουμε ἓνα ἑλληνικὸ κοινωφελὲς ἴδρυμα, τὸ ὁποῖο στὰ ἐπόμενα δέκα χρόνια νὰ εἶναι τὸ μεγαλύτερο τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης –σήμερα εἶναι τὸ μεγαλύτερο στὴν Ἑλλάδα– καὶ στὰ ἐπόμενα δέκα χρόνια –ζωὴ νᾶχουμε– κι ἐμεῖς ἀλλὰ καὶ μετὴν συμβολὴ τῆς νεώτερης γενεᾶς νὰ τὸ κάνουμε τὸ μεγαλύτερο στὸν κόσμο.

– Κλείνοντας τὴν συνέντευξή μας θὰ σᾶς ρωτοῦσα, ἂν κάνετε κάποια εὐχή γιὰ τὴν Ἀθηνᾶ Ὡνάση, ποιὰ θὰ ἦταν αὐτή.

Νὰ καταφέρῃ νὰ ξεπεράσῃ τὰ ἐμπόδια, νὰ μορφωθῇ, πάνω ἀπὸ ὅλα νὰ ἀποκτήσῃ ἑλληνικὴ συνείδηση καὶ νὰ πλησιάσῃ τὴν πατρίδα της, ποὺ εἶναι καὶ ἡ Ἑλλάδα, ἂν δὲν εἶναι κυρίως ἡ Ἑλλάδα. Νὰ γίνῃ Ἑλληνίδα, νὰ εὐτυχῇ καὶ νὰ μπορέσῃ νὰ ἀπαγκιστρωθῇ ἀπὸ ὅσα κακὰ τῆς ἐπεφύλαξε ἡ μοῖρα. Πολλοὶ με ρωτοῦν, γιατί μάχομαι ἐγὼ καὶ οἱ συνάδελφοί μου. Πρῶτα ἀπὸ ὅλα δὲν εἴμεθα αὐτόκλητοι. Κάποιος μᾶς ἔδωσε μία ἐντολή. Δικαστικὴ ἐντολή. Μᾶς εἶπε: «*Προσέξτε, τὰ λεφτὰ τοῦ παιδιοῦ μου νὰ πᾶνε στὸ παιδί μου*». Αὐτὸ εἶτε θὰ τὸ προδώσω καὶ θὰ ἡσυχάσω... θὰ πῶ ἔκανα ὅ,τι μπόρεσα, ἀφήστε με ἡσυχᾶ... Γιατί νὰ τὸ προδώσω; Θὰ ἦταν εὐκολο γιὰ μένα νὰ ἐγκαταλείψω τὸν ἀγῶνα. Δὲν μπορῶ ὅμως νὰ μὴν ἐκπληρώσω τὴν ἐντολή. Τὸ χρωστάω καὶ στὴν μάνα τὴν Χριστίνα καὶ στὸν παπποῦ. Καὶ ἐγὼ δὲν «τὸ δάξω κάτω», οὔτε με ἐπέλεξε ὁ μακαρίτης ὁ Ὡνάσης ἐμένα καὶ τοὺς συνεργάτες μου, διότι εἴμαστε ἄνθρωποι ποὺ «τὸ βάζουμε κάτω». «Ἄν τὸ δάξωμε κάτω», δὲν θὰ ἐπιδιώκουμε μετὸν Ὡνάση τόσα χρόνια. Ἀκόμη ἔχουμε κάποιο ρόλο, νὰ βοηθηθῶμε τὸ παιδί σ' αὐτὸ ποὺ μᾶς ἔταξαν. Τὰ χρήματα, ἡ μεγάλη αὐτὴ ἑλληνικὴ περιουσία, νὰ πάῃ στὰ χέρια τῆς Ἑλληνίδας Ἀθηνᾶς. Ἐλπίζουμε νὰ γίνῃ σιγὰ σιγὰ. Ἐχω ἐλπίδες. Γιὰ νὰ δοῦμε...

Νάνσυ Μπίσκα

Ἡ περιπέτεια τῆς Κιβωτοῦ «μας»

Φαντάζεσθε νὰ εἶχε συνάψει ἐρωτικὸν δεσμὸν ὁ ἡμέτερος Περικλῆς μὲ μίαν φημισμένην διὰ τὴν ὠραιότητά της κόρην (ἃς ποῦμε, ἀπὸ τὴν Μασσαλία) καὶ νὰ ἔδινε στὸν καρπὸν αὐτῆς τῆς σχέσης τὸ χρυσελέφαντινο ἄγαλμα τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς, ἐκεῖ στὴν μακρινὴ πατρίδα του, γιὰ νὰ παίξῃ; Κάπως ἔτσι μᾶς τὰ λένε καὶ οἱ φίλοι μας οἱ Αἰθίοπες. Ἐγὼ ἤξερα μέχρι τώρα, ὅτι τὸ συμπαθὲς αὐτὸ κράτος τῆς Ἀφρικῆς ἔδραζε μαραθωνοδρόμους καὶ δρομεῖς μεγάλων ἀποστάσεων. Τώρα διαπιστώνω ὅτι διαθέτει καὶ πανέξυπνους κατόικους.

Τὸ ἱστορικὸν ἔχει ὡς ἑξῆς: Ὅταν ὁ Σολομὼν ἀπέκτησε γιὸ μὲ τὴν βασίλισσα τοῦ Σαβᾶ (τώρα νόμιμον; παρὰνομον; δὲν τὸ γνωρίζω), τὸν Μενελίκ, τοῦ ἔδωσε γιὰ προῖκα τὴν Κιβωτὸ τῆς Διαθήκης, ὅπου, ὡς γνωστόν, ἐφυλάσσοντο οἱ δέκα ἐντολές ποῦ ὁ Γιαχβὲ (μεγάλο τ' ὄνομά του!) παρῆδωκεν εἰς τὸν παγκοσμίον κύριον νομοθέτη καὶ ἅγιο προπάτορα ἡμῶν (τῶν Ἑλλήνων) κύριον Μωϋσῆ, ὅστις διέτριψεν ἐν τῷ δικαίῳ κατὰ τὴν ὥραν τῆς δοστικῆς τῶν ποιμνίων του. Τώρα τὸ κατὰ πόσον ὁ Μωϋσῆς ἐγνώριζε γράμματα καὶ τὸ κατὰ πόσον ὁ Θεὸς ἡμῶν (τῶν Ἑλλήνων), ὁ Γιαχβὲ (εὐλογημένη ἡ βασιλεία του!) εἶχε meeting μὲ τὸν σοφὸν νομοδιδάσκαλο εἶναι ἄλλον ραβδῖνον Ταλμούδ. Πάντως, κατὰ τοὺς Αἰθίοπες πάντα, ὁ Μενελίκ μερικὸν αἰῶνες πρὸ Χριστοῦ ἔκονε παραμάσχαλα τὴν Κιβωτὸ τῆς Διαθήκης καὶ τὴν πῆγε πεισκέσι στὴνμανούλα του. Ἐτσι ὁ σοφὸς Σολομὼν ἀπεμπόλησε τὰ ἱερά καὶ τὰ ὅσια τοῦ Ἑβραϊκοῦ Λαοῦ (τύφλα νά'χῃ τὸ ὁλοκαύτωμα), ἀλλὰ καὶ ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν, ἐπιβεβαιώνοντας τὴν σοφὴ λαϊκὴ παροιμία «τό μου (μπίπ) σέρνει καράδι»!

Προσωπικὰ πιστεύω ὅτι μιὰ κασέλλα μὲ πέτρινο περιεχόμενο εἶναι μᾶλλον φθηνιὰρικο δῶρο, ἄξιον πάντως ἐνὸς Ἑβραίου βασιλέως (καὶ ἁγίου προπάτορος ἡμῶν ἐπίσης) ποῦ σέβεται τὸν ἑαυτό του, γιὰ μιὰ γκομενάρα σὰν τὴν βασίλισσα τοῦ Σαβᾶ. Ἐδῶ γιὰ νὰ «ρίξῃς» τὴν Περμαθούλα ἀπὸ τὸ Αἰγάλεω, πρέπει νὰ πιῇ μαζί της δυὸ κονθάδες καφέ, χωρία τὰ δραδυνὰ σκάτς. Ἄς εἶναι ... Ἐκτοτε, λοιπόν, ἡ Κιβωτὸς τῆς Διαθήκης, κειμήλιο καὶ ἡμῶν, τῶν Χριστιανῶν, ἔμεινε ἀμανάτι στὴν Αἰθιοπία. Καὶ κάθε 19 Ἰανουαρίου, ἡμέρα ὅπου ἐορτάζεται ἡ ἁπάτισις τοῦ Χριστοῦ, παρουσιάζεται στοὺς πιστοὺς. Τώρα, καὶ μὲ τὸ δίκιο σας, θὰ ρωτήσετε, τί σχέση ἔχει ὁ φάντης μὲ τὸ ρετσινόλαδο. Τώρα τί νὰ σᾶς πῶ; Ἀδυσσος ἢ ψυχὴ τοῦ θρησκευομένου ἀνθρώπου.

Βέβαια, γιὰ νὰ ποῦμε καὶ τοῦ στραβοῦ τὸ δίκιο, ἐπειδὴ δὲν μποροῦν οἱ Χριστιανοὶ Αἰθίοπες ἱερεῖς νὰ δίδουν «τὰ ἅγια τοῖς κνσίιν», ποτὲ δὲν παρουσιάζουν τὴν αὐθεντικὴν κιβωτό. Οὔτε μὲ σφαῖρες... Τὸν πασάροιν ἓνα συμβολικὸ ὁμοίωμα, γιὰ νὰ'χουν νὰ πορεύωνται. Κι ἐκεῖ νὰ δῆς χαρὲς καὶ πανηγύρια. Τί χοροί, τί τραγούδια, τί εὐφροσύνη. Κι ὅλα αὐτὰ «γιὰ μιὰ Ἑλένη, γιὰ ἓνα ἄδειο πονκάμισο», ποῦ θὰ ἔγραφε κι ὁ Γιώργος Σεφέρης. Ἡ πραγματικὴ Κιβωτὸς δὲν θγαίνει ποτὲ ἔξω, προφανῶς γιὰ νὰ μὴ τὴν ματιάσουν. Μάλιστα θὰ πρότεινα στοὺς σεδάσιμους ἱερεῖς νὰ τῆς κρεμάσουν καλοῦ-κακοῦ καὶ μιὰ θαλασσιὰ χάντρα, ἐκεῖ στὸ παρεκκλήσι ποῦ δρίσκεται, πλάι στὴν ἐκκλησίᾳ τῆς Ἁγίας Μαρίας τῆς Σιών. Καὶ ἐπειδὴ δὲν γνωρίζω τί μπορεῖ νὰ περιέχῃ ἡ ἐκεῖ φυλασσόμενη «Κιβωτὸς», ἂν δέδαια ὑπάρχῃ κάτι, θὰ τοὺς πρότεινα νὰ τὴν ἀνοίξουν καὶ νὰ δοῦν τὸ περιεχόμενό της. Γιατὶ εἶναι κρίμα κι ἄδικο νὰ λιβανίζον τίποτε γκωνάρια καὶ νὰ προσκυνοῦν μερικὲς παλιόπετρες. Κι ἂν διαπιστώσουν, ποῦ θὰ διαπιστώσουν, τὴν ἀπάτη, νὰ μὴ ποῦν τίποτε στὸν Λαό, γιὰτὶ θὰ τοὺς στρώσῃ στὸ κνήγι καὶ θὰ ἀναγκαστοῦν νὰ τρέχουν ταχύτερα κι ἀπ' τὸν Ἀμπέμπε Μπεκίλα.

Γιατὶ ἔχω ἀσφαλεῖς πληροφορίες ὅτι ὁ Γιαχβὲ μας (τιμὴ καὶ δόξα του!) δὲν ἦταν συνεπὴς στὸ ραντεβού του μὲ τὸν Μωϋσῆ, καθὼς ἐμπλέξε σὲ μιὰ κυκλοφοριακὴ συμφόρηση, ἀφήσας τὸν μέγα νομοθέτην μας φιάλην (κοινῶς μπουκάλια). Τώρα πῶς μᾶς προέκνυψαν οἱ δέκα ἐντολές, δὲν χρειάζεται δὲ καὶ ὑψηλὴ ἐκτίμησις στὴ Χαϊλδεμβέργη, γιὰ νὰ διατυπώσῃς τὸ αὐτονόητον.

Γιώργος Πετρόπουλος

Οἱ σημερινές ἐπιστῆμες ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ Ὁμήρου

Μαθηματικά, φυσική, γεωγραφία, ἰατρική κ.λπ.

1. ΓΕΝΙΚΑ

Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη «κάθε διδασκαλία καὶ κάθε διανοητικὴ μάθηση ξεκινάει ἀπὸ τὴ γνώση ποὺ προϋπῆρχε», καὶ ἡ «ἐπιστήμη εἶναι ἡ ἀλήθεια τῆς φιλοσοφίας». Κατὰ συνέπεια ἡ «ἐπιστήμη» δὲν εἶναι προϊόν μιᾶς συγκεκριμένης ἐποχῆς τοῦ ἀνθρώπου γένους, ἀλλὰ χρονολογικὰ ἔχει τὶς ρίζες της στὰ πρῶτα θήματα τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς. Δὲν εἶναι γνωστό, ποῦ ἔφθαναν οἱ ἐπιστημονικὲς γνώσεις κάθε γενεᾶς σὲ σχέση μὲ τὶς προηγούμενες, ἀλλὰ βάσει τῆς ἀνωτέρω ἀρχῆς τοῦ Ἀριστοτέλη πρέπει ἡ κάθε μία νὰ προσέφερε κάτι καινούργιο στὴν ἐπόμενη. Ἡ ἀνακάλυψη καὶ ὁ ἐμπλουτισμὸς τῆς τροφῆς τῶν πρῶτων ἀνθρώπων ὅπωςδήποτε προηγεῖται πάσης ἄλλης μαθήσεως, γιατί προήρχετο ἀπὸ τὸ βασικὸ ἔνστικτο τῆς ἐπιβιώσεως. Ἐκτοτε ἡ καθημερινὴ παρατήρηση τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος καὶ οἱ παρουσιαζόμενες ἀνάγκες αὐτοσυντηρήσεως προσέθεταν στὴ σκέψη του καὶ μία νέα ἐμπειρία ἢ σπουδὴ. Διὰ τῆς σπουδῆς αὐτῆς κάποτε ἔλαβε τὸ «δίπλωμα» τοῦ Homo Sapiens (τοῦ Σοφοῦ Ἀνθρώπου). Τὸ «δίπλωμα» αὐτὸ τοῦ ἔδινε τὸ ἀπλὸ δικαίωμα νὰ ζῇ ἐπὶ τῆς γῆς μὲ τὶς ἀνέσεις ποὺ μποροῦσε νὰ τοῦ προσφέρει ἓνα φυσικὸ σπήλαιο. Εὐτυχῶς δὲν ἔμεινε εὐχαριστημένος μὲ αὐτὴ τὴν πρόδοό του καὶ συνέχισε νὰ βασανίζει τὸ μυαλό του γιὰ τὴν ἀπόκτηση καὶ «διδασκατορικοῦ διπλώματος». Γιὰ νὰ φθάσῃ σὲ αὐτὸ τὸ ἐπίπεδο μορφώσεως, ἔπρεπε, ὅπως λέγει ὁ Πλάτων στὴν «Πολιτεία» του (μετ. Ι. Γρυπάρη, ἐκδ. Γ. Φέξη 1911, τόμος Γ', σελ. 64) «ὅσα (φαινόμενα ἢ γεγονότα) διαφεύγουν τῶν αἰσθήσεων, καὶ τῆς ὁράσεως ἀκόμη, νὰ τὰ συλλάβῃ (ὁ ἄνθρωπος) μόνο διὰ τῆς σκέψεως καὶ τῆς νοήσεως». Δηλαδή, διὰ τῆς λεγομένης σήμερα ἐπιστημονικῆς σκέψεως.

Ἡ ἐπιστήμη κατὰ τὸν Ἀ. Ματακιᾶ στὸ ἔργο του «Λεξικὸ Ἑννοιῶν» (ἐκδ. Πελεκάνος 1993, σελ. 243) εἶναι: «ἡ ἔρευνα τῶν φυσικῶν καὶ κοινωνικῶν φαινομένων καὶ ἡ προσπάθεια γιὰ τὴν διατύπωση νόμων ποὺ διέπουν τὴ λειτουργία τους. Ἡ συστηματικὴ καὶ ἡ μεθοδικὴ ἔρευνα ὁδηγοῦν στὴν ἐξαγωγή συλλογισμῶν, γνώσεων καὶ συμπερασμάτων ποὺ προσεγγίζουν τὴν ἀλήθεια». Σήμερα κατὰ τὸν ἴδιο συγγραφέα ἡ ἐπιστήμη ταξινομεῖται σὲ τρεῖς βασικὲς κατηγορίες, ποὺ εἶναι:

α. – «Οἱ μαθηματικὲς ἐπιστῆμες, ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τοὺς ἀριθμούς, τὰ μεγέθη καὶ τὰ σχήματα, καὶ περιλαμβάνουν τὴν ἀριθμητικὴ, τὴ γεωμετρία καὶ τ' ἀνώτερα μαθηματικά».

β. – «Οἱ φυσικὲς ἐπιστῆμες, ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὰ φαινόμενα τῆς ἀνόργανης καὶ τῆς ἐνόργανης φύσης καὶ περιλαμβάνουν τὴν φυσικὴ, τὴν χημεία, τὴν γεωγραφία, τὴν ἰατρικὴ, τὴν βιολογία κ.λπ.».

γ. – «Οἱ πνευματικὲς καὶ οἱ ἠθικὲς ἐπιστῆμες, ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὸν πνευματικὸ, ψυχικὸ καὶ πολιτισμικὸ κόσμον τοῦ ἀνθρώπου καὶ περιλαμβάνουν τὴν ἱστορία, κοινωνιολογία, ψυχολογία, φιλοσοφία κ.λπ.».

Ὁ προϊστορικὸς ἄνθρωπος προώδευσε σὲ αὐτοὺς τοὺς τομεῖς τῆς ἐπιστήμης; Ἡ πρόχειρη καὶ ἐπιπόλαιη ἀπάντηση εἶναι: ὄχι. Αὐτὸ εἶναι λάθος. Διότι, ἐνῶ ὁ ἄνθρω-

πότητα διαθέτει την κιβωτό των προϊστορικών γνώσεων του ανθρώπου, τὰ Ὀμηρικά Ἔπη, τὴν ἀγνοεῖ ἢ τὴν παρερμηνεύει. Ἐκατομμύρια ἄνθρωποι σὲ ὅλο τὸν κόσμο, ποὺ ἔχουν διαβάσει ἢ μελετήσῃ ἢ ἐρευνήσῃ κατὰ βάθος καὶ πλάτος τὰ Ὀμηρικά Ἔπη, κάνουν ἓνα τρομακτικό λάθος. Θεωροῦν τὶς πάσης φύσεως ἐπιστημονικὲς γνώσεις ποὺ ἀναλύει ὁ Ὀμηρος ὡς δεδομένες, ἐπειδὴ σήμερα λίγο ἢ πολὺ εἶναι γνωστὲς σὲ ὅλους μας. Ξεχνοῦν ὅμως ὅτι ὁ Ὀμηρος παραθέτει γνώσεις τῶν ἀνθρώπων τῆς «προϊστορικῆς» ἐποχῆς, πολλὰς τῶν ὁποίων ἀνάγονται πρὶν ἀπὸ τὸν Τρωϊκὸ πόλεμο τοῦ 3.087 πρὸ Χριστοῦ*. Κατὰ συνέπειαν οἱ γνώσεις τοῦ σήμερα θὰ πρέπει νὰ συγκριθοῦν μὲ τὶς γνώσεις τῆς ὁμηρικῆς ἐποχῆς, ὅπως ἔγινε μὲ τὴν ἱατρικὴ ὁρολογία τοῦ Ὀμήρου («Δαυλός», τεύχος 175/1996), γιὰ νὰ ἐξακριβωθῇ κατὰ πόσον καὶ ποῦ προχώρησε ὁ ἄνθρωπος στὴν ἐπιστημονικὴ σκέψη ἀπὸ τότε μέχρι σήμερα. Αὐτὸ ἐρευνᾶται καὶ ἀναλύεται περιληπτικά καὶ μὲ ἐπιλεκτικὰ δείγματα στὴν παρῶσα ἐργασία.

2. – ΤΑ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ

Α. – Ἡ Ἀριθμητικὴ

Σήμερα τὸ μάθημα τῆς ἀριθμητικῆς ἀρχίζει νὰ διδάσκεται ἀπὸ τὴν Α' τάξη τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου, καὶ ἔχει σχέση μὲ τοὺς ἀριθμοὺς ἀπὸ τὸ μηδὲν (0) μέχρι τὸ ἑννέα (9) καὶ τὴν ἀπειρία τους (∞), καθὼς ἐπίσης καὶ μὲ τὶς τέσσερες βασικὲς ἀριθμητικὲς πράξεις ἀκεραίων, δεκαδικῶν καὶ κλασμάτων. Ἡ λέξη «ἀριθμός» εἶναι ὁμηρικὴ (Ὀδύσεια δ 451) καὶ ἀναφέρεται στὸ πλῆθος τῶν ἐμπύχων ἢ ἀπύχων πραγμάτων, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ λέξη «ἀριθμέω - ἀριθμῶ», ἢ «μετρῶ» (Ἰλιάδα Β 124, Ὀδύσεια δ 411). Ἡ ἀρίθμηση τοῦ Ὀμήρου ἀρχίζει ἀπὸ τὸ «μηδὲν» (Ἰλιάδα Σ 500) καὶ φθάνει διαδοχικὰ στὸ «πεντήκοντα» (Ἰλιάδα Β 509), στὸ «πεντακάσια» (Ὀδύσεια γ 7), στὸ «χίλια» (Ἰλιάδα Η 472), στὸ «δεκάχιλοι» (Ἰλιάδα Ξ 148), στὸ «μυρίας» - (ἀναρίθμητος) (Ὀδύσεια ο 556) καὶ στὸ «ἀπείρων» (Ἰλιάδα Η 446). Οἱ ἀριθμοὶ τοῦ Ὀμήρου καταχωρίζονται καὶ σὲ μορφὴ ἐπιθέτων «πρῶτος», «δεύτερος», «τρίτος» (Ἰλιάδα Ψ 264) κ.λπ.

Συγκρινομένη μὲ τὴν σημερινὴν ἀρίθμηση, τόσο στὴν προφορὰ ἐκφωνήσεως, ὅσο καὶ στὴν διαδοχικὴ τῆς κατάταξη, δὲν παρουσιάζει καμμία διαφορὰ. Δυστυχῶς δὲν γνωρίζομε τὴν ὁμηρικὴ σχηματικὴ παράσταση τῶν ἀριθμῶν, καίτοι στὴ Γραμμικὴ Γραφὴ Β' παρατίθενται ἀριθμητικὰ σχήματα, ἀφοῦ ἡ ἀπόδοσή τους μὲ τὰ γράμματα τοῦ ἀλφάβητου εἶναι μεταγενέστερη τῶν ὁμηρικῶν χρόνων. Ἡ ἀρίθμηση ἐκτὸς τῆς ἀκεραίας μορφῆς τῆς παρουσιάζεται καὶ σὲ κλασματικὴ μορφὴ («τριχθὰ καὶ τετραχθὰ» (= σὲ τρία καὶ τέσσερα τεμάχια: Ἰλιάδα Γ 363, Ὀδύσεια ι 71) ἢ τὸ «ἥμισυ» (Ὀδύσεια γ 155, Ἰλιάδα Ζ 193).

Ἡ ἀριθμητικὴ σήμερα χρησιμοποιεῖται καθημερινὰ στὶς διάφορες συναλλαγὰς τῶν ἀνθρώπων διὰ τῶν τεσσάρων ἀπλῶν πράξεων, ποὺ εἶναι ἡ πρόσθεση, ἡ ἀφαίρεση, ὁ πολλαπλασιασμός καὶ ἡ διαίρεση. Στὸν Ὀμηρὸ ἡ ἔννοια τῆς προσθέσεως ἢ τῆς ἀθροίσεως παρέχεται διὰ τῶν ρημάτων «εἰλω» (Ἰλιάδα Π 714), «ἀολλίζω» (Ἰλιάδα Ζ 270) καὶ «συναγείρω» (Ἰλιάδα Λ 687, Ὀδύσεια ξ 323) κ.ά. Ἐπίσης ἀναφέρεται καὶ στὴν πρόσθεση «σὺν» (Ἰλιάδα Α 579). Ἡ δευτέρη πράξη τῆς ἀριθμητικῆς, ἡ ἀφαίρεση, συναντᾶται στὸν Ὀμηρὸ μὲ τὰ ῥήματα «ἀφαιρέω» (Ἰλιάδα Ε 127), «ἐξαίνυμαι» (Ἰλιά-

Βλ. «Νέα χρονολόγησις τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου», «Δαυλός», τ. 121 καὶ 158.

δα Ε 155) και «ἐξαιρέω» (Ίλιάδα Ι 331). Δὲν παραλείπεται ὁμως τὸ «μείων» μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ μικροτέρου ἢ ὀλιγωτέρου (Ίλιάδα Β 528), οὔτε τὸ «πλήν» (=ἐκτός: Ὀδύσεια Θ 207). Ὁ πολλαπλασιασμός εἶναι μία πράξη τῆς ἀριθμητικῆς καὶ ἀποδεικνύεται στὸ «δεκαπλάσια καὶ εἰκοσαπλάσια» (Ίλιάδα Χ 349), καθὼς καὶ στὸ ἄλυτο ὁμηρικὸ πρόβλημα «*χίλιες φωτιὲς ἄναβαν στὸ πεδίο μεταξὺ τῶν πλοίων καὶ τῆς ροῆς τοῦ Ξάνθου ποταμοῦ, καὶ γύρω σὲ κάθε φωτιά πενήντα ἄνδρες ἀπολάμβαναν τὴ λάμψη τῆς*» (Ίλιάδα Θ 562 - 563). Ἐξ αὐτοῦ προσδιορίζονται οἱ δυνάμεις τῶν γηγενῶν Τρώων καὶ τῶν συμμάχων τους πολεμιστῶν, ποὺ ἦσαν:

1.000 φωτιές Χ 50 ἄνδρες = 50.000 ἄνδρες.

Τέλος ἡ πιὸ δύσκολη πράξη τῆς ἀριθμητικῆς, ἡ διαιρέση, ἀναφέρεται στὰ Ὀμηρικά Ἔπη διὰ τῶν ρημάτων «*διαιρέω*» (Ίλιάδα Υ 280), «*διαχέω*» (Ίλιάδα Η 316, Ὀδύσεια γ 456), «*διαμοιράομαι*» (Ὀδύσεια ξ 434) καὶ ἄλλα. Ἐνα δεῖγμα προβλήματος δίδεται στὴν Ίλιάδα (Λ 685-688), ὅπου: «*οἱ κήρυκες διαλαλοῦσαν νὰ συγκεντρωθοῦν ὅλοι ὅσοι ἐδικαιοῦντο ἀποζημιώσεως ἀπὸ τὴν Ἥλιδα. Οἱ ἡγεμόνες τῶν Πυλίων συνάχτηκαν καὶ τοὺς μοίραζαν* (τὴν ἀποζημίωση)». Οἱ ἐνέργειες ποὺ ἐγίναν ἦσαν: Συγκέντρωση καὶ καταμέτρηση τῶν δικαιούχων· διαιρέση τῆς συνολικῆς ἀποζημιώσεως τῶν δικαιούχων· καταβολὴ στὸν καθένα τῆς ἀποζημιώσεως ποὺ ἐδικαιοῦτο. Ὁ Ὀμηρος στὴν Ὀδύσεια (ι 157-160) διατυπώνει ἕνα ἄλλο σύνθετο πρόβλημα λέγοντας: «*χωριστήκαμε στὰ τρία γιὰ τὸ κνήγι. Δώδεκα πλοῖα εἶχα μαζί μου καὶ τὸ καθένα πῆρε στὸ μερίδιό του ἐννέα γίδια, μὰ σὲ μένα διάλεξαν δέκα*». Δὲν δίδεται ἡ λύση τοῦ προβλήματος, ἐπειδὴ ὁ Ὀμηρος τὴν ἄφηνε στὴ κρίση καὶ στὴ φροντίδα τῶν ἀκροατῶν τοῦ ἢ τῶν ἀναγνωστῶν του. Δυστυχῶς μέχρι σήμερα δὲν νομίζω ὅτι ἐδόθη λύση στὸ πρόβλημα. Πόσα ἦσαν τὰ πρὸς διανομὴν γίδια; Τὸ πρόβλημα λύνεται μὲ τρεῖς τρόπους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀποδεικνύεται ἡ χρῆση καὶ τῶν τεσσάρων σημερινῶν πράξεων τῆς ἀριθμητικῆς.

Πρώτη λύση: $9+9+9+9+9+9+9+9+9+9 = 99 + 10 = 109$ γίδια.

Δεύτερη λύση: 11 πλοῖα Χ 9 γίδια = 99 γίδια + 10 γίδια = 109 γίδια.

Τρίτη λύση: 109 γίδια: 12 πλοῖα = 9 γίδια στὸ κάθε πλοῖο, καὶ ὑπόλοιπο 1 , τὸ ὁποῖο δὲν μοιράστηκε στὰ δώδεκα, ἀλλὰ ἐδόθη ὁλόκληρο στὸ πλοῖο τοῦ Ὀδυσσεά.

Β. – Ἡ Γεωμετρία

Ἡ λέξη «γεωμετρία» δὲν συναντᾶται στὸν Ὀμηρο, ἀλλὰ ὑπάρχουν καὶ τὰ δύο συνθετικά ἀπὸ τὰ ὁποῖα προέρχεται, ἡ λέξη «γαῖα» (Ίλιάδα Θ 16) καὶ τὸ ρῆμα «μετρέω» (Ὀδύσεια γ 179), τὸ ὁποῖο χρησιμοποιεῖται εὐρῶς στὴ μέτρηση τῆς γῆς, διότι: «*ὁ Ἐκτωρ καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς πρῶτα ἐμέτρησαν τὸν χῶρο*» (Ίλιάδα Γ 314-315)· καὶ: «*σ' αὐτὸν τὸν καταμετρημένο χῶρο ἐστάθησαν*» (οἱ μονομάχοι Μενέλαος καὶ Ἀλέξανδρος)» (Ίλιάδα Γ 344). Ἐπίσης ἐχρησιμοποιεῖτο καὶ στὴν καταμέτρηση τῶν κτημάτων καὶ τῶν χωραφιών, διότι: «*δύο ἄνδρες (γεῖτονες) φιλονικοῦν γιὰ τὰ ὄρια, κρατώντας τὸ μέτρο στὰ χέρια, στὸ σύνορο τοῦ χωραφιοῦ τους, γιὰ νὰ μοιράσουν λίγο τόπο*» (Ίλιάδα Μ 421-423). Τὰ κύρια γεωμετρικὰ σχήματα τῶν κτημάτων καὶ τῶν χωραφιών πρέπει νὰ ἦταν τὸ τετράγωνο καὶ τὸ παραλληλόγραμμο, διότι: «*ἔφτιαξαν πυρὰν ἐκατὸ ποδῶν κατὰ μῆκος καὶ πλάτος*» (Ίλιάδα Ψ 164). Ἄλλο γεωμετρικὸ σχῆμα ποὺ ἀναφέρει ὁ Ὀμηρος εἶναι ὁ κύκλος, διότι: «*χάραξαν τὰ ὄρια τοῦ μνημείου γύρω ἀπὸ τὴ φωτιά σὲ κύκλο*» (Ίλιάδα Ψ 255-257) καὶ: «*ἔδεσε μέσα στὴ μέση τοῦ κύκλου*» (Ίλιάδα Ψ 654). Ἡ «μέση τοῦ κύκλου» εἶναι τὸ κέντρο του, κατὰ συνέπειαν

ἐγνώριζαν καὶ τὴν ἀκτῖνα του, ἀφοῦ ἡ λέξις «ἀκτῖς» συνδυάζεται καὶ μετὸν ἥλιο (᾽Οδύσεια ε 479). Δὲν παραλείπει ὁμοῦς ὁ Ὅμηρος νὰ κἀνὴν λόγον καὶ γιὰ τὸ γεωμετρικὸν σχῆμα τῆς «σφαίρας» (᾽Οδύσεια ζ 100) καὶ γιὰ τὴν «σφαιρηδὸν» κίνησιν (᾽Ιλιάδα Ν 204). Ἐπίσης ἀναφέρεται καὶ στὶς μορφὰς τῶν διαφόρων σχημάτων, ὅπως τὸ «λεῖον» (= ἐπίπεδον): ᾽Ιλιάδα Δ 484), τὸ «κυρτόν» (᾽Ιλιάδα Β 218), τὸ «γναμπτόν» (=κυρτόν ἢ καμπύλον: ᾽Ιλιάδα Α 416) ἢ τὴν «περίμετρον» (᾽Οδύσεια δ 95) κ.λπ. Οἱ μονάδες μετρήσεως τῶν διαφόρων μεγεθῶν δὲν ἔχουν ξεφύγει τῆς προσοχῆς τοῦ Ὀμήρου, ὅπως ἀναλύεται πιὸ κάτω.

Γ. – Τὰ Ἀνώτερα Μαθηματικά

Δὲν χρειάζεται καμμία ἐκπληξη ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτῆς τῆς παραγράφου, διότι ἡ ἔννοια τοῦ «ἰσοφαρίζω» (=ἐξισώνω: ᾽Ιλιάδα Ζ 101) ἢ «ἰσάζω» (=ἐξισώνω: ᾽Ιλιάδα Μ 435) ἢ «ὁμοιόω» (=ἐξισώνω ἢ ἐξομοιώνω: ᾽Οδύσεια γ 120) περιλαμβάναται στὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου. Ἡ χρῆσις τῶν ἀναλογιῶν καὶ τῶν ἐξισώσεων, ποὺ μποροῦν νὰ λογισθοῦν ὡς ἀνώτερα μαθηματικά γιὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνη, παρέχεται στὸ πρόβλημα ποὺ διατυπώνει ὁ Ἀγαμέμνων στὴν ᾽Ιλιάδα (Β 123-128) λέγοντας: «ἄν θέλαμε πραγματικά νὰ μετρηθοῦμε ἀμφοτέρω (οἱ Ἀχαιοὶ καὶ οἱ Τρῶες) καὶ ἀπὸ τοὺς Τρῶες μαζέψουμε ὅσους εἶναι γηγενεῖς (ντόπιοι), καὶ ἐμεῖς οἱ Ἀχαιοὶ χωριστοῦμε σὲ δεκάδες, καὶ διαλέγαμε ἓνα Τρῶα νὰ κερνᾷ κρᾶσι τὴν κάθε δεκάδα, πολλὰς δεκάδες δὲν θὰ εἶχαν οἶνοχόο». Πόσοι ἦσαν οἱ γηγενεῖς Τρῶες στὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Ἀχαιῶν;

Πρὶν ἀπὸ τὸν ὑπολογισμό τῶν Τρῶων εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ὑπολογισθοῦν οἱ δυνάμεις τῶν Ἀχαιῶν ἀπὸ τ' ἀναφερόμενα στὸν κατάλογον τῶν πλοίων:

$$\begin{array}{rcl} 50 \text{ πλοῖα τῶν Βοιωτῶν} & \times & 120 \text{ ἄνδρες} = 6.000 \text{ ἄνδρες} \\ 1136 \text{ ὑπόλοιπα πλοῖα} & \times & 50 \text{ ἄνδρες} = 56.800 \text{ ἄνδρες} \\ \text{Σύνολον} & = & 62.800 \text{ ἄνδρες} \end{array}$$

ἢ περίπου 63.000 Ἀχαιοί, ποὺ ἀντιστοιχοῦσαν σὲ 6.300 δεκάδες. Ἐὰν ὁ συσχετισμὸς τῶν γηγενῶν πολεμιστῶν τῆς Τροίας πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς ἦταν ἓνας πρὸς ἑντεκα, τότε θὰ προέκυπτε ἡ ἀκόλουθη ἀναλογία:

$$\frac{1}{11} = \frac{X}{63.000} \quad \text{ἢ} \quad 11 \cdot X = 63.000: \quad \text{ἢ} \quad X = \frac{63.000}{11} = 5.727 \text{ Τρῶες}$$

καὶ 6.300 δεκάδες Ἀχαιοὶ - 5.727 Τρῶες = 573 δεκάδες Ἀχαιοί, ἄνευ οἶνοχόου. Αὐτὴ εἶναι ἡ σημερινὴ λύσις τοῦ ὁμηρικοῦ προβλήματος ποὺ ἐτέθη προηγουμένως, καὶ δὲν νομίζω ὅτι ἔχει λυθῆναι μέχρι σήμερον ἀπὸ κανέναν ἐρευνητὴν. Πέραν αὐτοῦ μετὸ στοιχεῖο αὐτὸ προσδιορίζεται καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνδρῶν τῶν συμμάχων τῶν Τρῶων, ἐὰν ἀφαιρεθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν γηγενῶν Τρῶων ἀπὸ τὴν συνολικὴν δύναμιν τῶν 50.000 ἀνδρῶν, ποὺ βρέθηκε πιὸ πάνω, ὁπότε:

$$50.000 \text{ ἄνδρες} - 5.727 \text{ γηγενεῖς Τρῶες} = 44.273 \text{ ἄνδρες τῶν συμμάχων.}$$

Αὐτὲς κατὰ τὰ δεδομένα τοῦ Ὀμήρου ἦσαν οἱ μαθηματικὲς ἐπιστῆμες τῆς ἐποχῆς τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, καὶ ἡ σύγκρισή τους μετὰ τὶς σημερινὰς βασικὰς γνώσεις δὲν διαφέρουν καθόλου. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν κάνουν καμμία ἰδιαιτέρη αἰσθησὴ καὶ ἐντύπωση στὸν σημερινὸ ἀναγνώστη τῶν ἐπῶν. Ἡ σκέψις ὅμως ὅτι τὰ παραπάνω στοιχεῖα θεμελιώθηκαν πρὶν ἀπὸ περίπου 5.100 χρόνια, πρέπει νὰ γεννήσῃ ἄλλα συναισθήματα, γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀνάπτυξιν τῶν προγόνων μας.

3. – Η ΦΥΣΙΚΗ

A. – Περί Μονάδων Μετρήσεως Μεγεθῶν

Τὸ πρῶτο κεφάλαιο ἑνὸς σημερινοῦ βιβλίου τῆς Φυσικῆς ἀσχολεῖται μὲ τὶς καθιερωμένες καὶ ἀποδεκτὲς ἀπὸ ὅλους θεμελιώδεις μονάδες μετρήσεως τῶν διαφόρων μεγεθῶν τῶν ἀντικειμένων τῆς φύσεως. Ἀκολουθώντας τὴν ἴδια κατάταξη γιὰ ὁμοιομορφία, τὸ πρῶτο μέγεθος ποὺ χρειάζομαστε στὴ καθημερινὴ ζωὴ μας εἶναι τὸ «μῆκος», γιὰ τὸ ὁποῖον ὁ Ὅμηρος χρησιμοποιεῖ τὴν ἴδια ἀκριβῶς λέξη στὴν Ὀδύσεια (ι 324). Ὡς μονάδα μετρήσεώς του παρέχεται ἡ «ὀργυρία», ἀφοῦ: «ἦταν τόσο τὸ μῆκος... ὅσον μία ὀργυρία» (Ὀδύσεια ι 325). Δεύτερη μονάδα ἦταν ὁ «πῆχυς» στό: «ἐνδεκάπηχες δόρυ» (Ἰλιάδα Ζ 319). Τρίτη μονάδα ἦταν ὁ «πούς» στὴν «ἐκατόμπεδον πυρὰν ἔνθα καὶ ἔνθα» (= πυρὰ ἑκατὸ ποδῶν κατὰ μῆκος καὶ πλάτος = ὀρθογώνιο τετράγωνο», Ἰλιάδα Ψ 164). Καὶ οἱ τρεῖς μονάδες, ἄσχετα μὲ τὸ μέτρο ποὺ ἀντιπροσωπεύουν, εἶναι ἀκόμη καὶ σήμερα γνωστὲς ὡς μέτρα συγκρίσεως διαφόρων χωρῶν, ἔλκουν ὅμως τὴν καταγωγή τους ἀπὸ τὸν Ὅμηρο κατ' ὄνομα καὶ σημασία. Ἐτέρα μονὰς εἶναι τὸ «πέλεθρον - πλέθρον» (Ἰλιάδα Φ 407, Ὀδύσεια λ 577) ὡς μονάδα μετρήσεως τοῦ ἐμβαδοῦ μιᾶς ἐπιφανείας. Ἡ ἀντιστοιχία τῶν προηγουμένων μονάδων σὲ σημερινὰ μέτρα δὲν εἶναι γνωστή, καὶ κατὰ συνέπεια κάθε συγκριτικὴ ταύτιση εἶναι ἀπλῶς ἐμπειρικὴ.

Στὸ ὁμηρικὸ σύστημα τῶν θεμελιωδῶν μονάδων μετρήσεως, κατὰ τὸ σημερινὸ σύστημα c.g.s. περιλαμβάνεται ἡ μονάδα μετρήσεως τοῦ ὄγκου. Ἐκπροσωπεῖται ἀπὸ τὸ «μέτρον», ὅπως: «ὁ ἀσημένιος κρατήρας ποὺ χόραγε ἕξι μέτρα» (Ἰλιάδα Ψ 741). Ἀλλὰ τὸ ἴδιο «μέτρον» ἐχρησιμοποιεῖτο καὶ ὡς μονὰς «βάρους», ὅπως τά: «εἴκοσι μέτρα κριθάλευρα» (Ὀδύσεια β 355). Ἐκτὸς αὐτοῦ ὅμως ὡς μονὰς βάρους ἐχρησιμοποιεῖτο καὶ τὸ «τάλαντον», κυρίως γιὰ τὸ ζύγισμα τοῦ χρυσοῦ (Ἰλιάδα Ι 122, Ὀδύσεια θ 393). Ἡ ἐπομένη θεμελιώδης μονάδα εἶναι «ὁ χρόνος» (ὁ ὁποῖος γιὰ τὰ ὁμηρικὰ χρόνια δὲν ἦταν χρῆμα...) καὶ ἡ μικροτέρα προσδιορισμένη διαίρεσή του ἦταν: «τὸ ἡμερόνυκτον», ὑποδιαιρούμενο σὲ ἕξι μέρη, ἀφοῦ: «ἡ νύκτα γρηγόρα τελειώνει, τὰ ἄστρα προχώρησαν καὶ παρήλθαν τὰ δύο μέρη τῆς νύκτας, ὑπολείπεται ὅμως τὸ τρίτο μέρος» (Ἰλιάδα Κ 251 - 253) καί: «θὰ ἔλθῃ ἓνα πρωῒνὸ ἢ δειλινὸ ἢ καὶ μεσημέρι» (Ἰλιάδα Φ 111). Ὡς ἀρα τὸ κάθε μέρος τοῦ ἡμερονυκτίου ἀντιστοιχοῦσε περίπου σὲ τέσσερες σημερινὲς ὥρες, καὶ ὁ χρόνος στὰ ὁμηρικὰ χρόνια ἦταν ἄνετος καὶ δὲν καταδυναστεύε τὸν ἄνθρωπο. Ἀλλὰ καὶ ὁ ὅρος «ῥα», ἄσχετα στὸ τί ἀντιστοιχοῦσε χρονικὰ στὴν καθημερινὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων τότε, ἔπαιξε κάποιον ρόλο, ἀφοῦ: «ἡ νύκτα εἶναι πολὺ μεγάλη, ἀτελείωτη. [ὅπωςδὴποτε ἀναφέρεται στὴν ἐποχὴ τοῦ σημερινοῦ χειμῶνα] καὶ δὲν εἶναι ῥα νὰ κοιμηθοῦμε» (Ὀδύσεια λ 373-374).

B. – Περί Δυνάμεων

Στὸ κεφάλαιο τῆς Στατικῆς τῆς σημερινῆς Φυσικῆς περιλαμβάνεται τὸ θέμα τῶν «δυνάμεων». Ποιὲς «δυνάμεις» ἦσαν γνωστὲς στὰ ὁμηρικὰ χρόνια; Πρώτη καὶ κύρια «δύναμις» ἦτο ἡ ἀνθρώπινη, ἐμφανιζόμενη στὰ χέρια τοῦ ἀνθρώπου: «πόση εἶναι ἡ δύναμις τῶν χειρῶν μου» (Ὀδύσεια υ 237): ἢ «ὁ Ζεὺς εἶναι παντοδύναμος» (Ὀδύσεια δ 237). Δὲν παρεγνωρίζετο καὶ ἡ δύναμις τῶν ζώων, τοῦ ἀλόγου ἢ τοῦ βοδιοῦ ποὺ ἐχρησιμοποιοῦντο γιὰ τὴν μεταφορὰ τοῦ ἀναβάτη ἢ γιὰ τὴν ἔλξη τῆς ἄμαξας καὶ τοῦ ἁρότρου. Δεύτερο εἶδος δυνάμεως, ὑπολογίσιμο καὶ σήμερα, εἶναι «ὁ ἄνεμος»,

ὅπως: «ὁ ποθητὸς οὐριος ἄνεμος (γιατὴν τὴν κίνηση τῶν πλοίων)» (Ὀδύσεια δ 240). Τρίτο εἶδος δυνάμεως, ἦταν καὶ εἶναι τὸ «ὔδωρ», ὅπως: «ἡ φθινοπωρινὴ ῥοχὴ, ἀπὸ τὴν ὁποία τὰ νερά τῶν ποταμῶν ξεχειλίζουν καὶ ἀποκόπτουν τὶς πλαγιὰς φτιάχνοντας χαράδρες, καθὼς ρέουν μὲ ὀρμὴ ἀπὸ τὰ ὄρη, καταστρέφοντας τὶς καλλιέργειες τῶν ἀνθρώπων» (Ἰλιάδα Π 385-392). Σήμερα ὑπάρχει καὶ ἡ δύναμη τῆς «μηχανῆς», πὺν μετρίεται σὲ «ἵππους». Ἡ ἔννοια ὅμως τῆς λέξεως προέρχεται ἀπὸ τὸ ὁμηρικὸ ρῆμα «μηχανάω» (= ἐφευρίσκω, κατασκευάζω, μηχανεύομαι: Ἰλιάδα Θ 177). Μία ἀπλὴ μηχανὴ ἦταν καὶ εἶναι ὁ «μοχλός», ἀφοῦ: «μὲ μοχλοὺς γκρέμιζαν τὰ τεῖχη» (Ἰλιάδα Μ 259). Μία ἀκόμη δύναμη εἶναι «ἡ βαρύτης», ἀφοῦ ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ ὁμηρικὸ ρῆμα «βαρύνω» (Ἰλιάδα Ε 664), ἡ ὁποία ἦταν ὑπολογίσιμη καὶ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, γιατί: «ὅπως μὴ γυναικα κραταίη τῇ ζυγαρίᾳ τῆς ἀλήθειας, καὶ ἡ ὁποία ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἔχει τὸ βαρύνει καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο σηκώνει τὸ μαλλὶ καὶ τὰ ἰσοζυγίζει, γιὰ νὰ πάρη τῇ φτωχικῇ ἀμοιβῇ γιὰ τὰ παιδιὰ της» (Ἰλιάδα Μ 433-435).

Γ. – Περὶ Ναυπηγικῆς

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου ἐχρησιμοποιοῦντο τρεῖς κατηγορίες πλοίων. Ἡ μία περιελάμβανε τὰ πλοῖα τῶν 100 κουπιῶν, ὅπως ἀναφέρει ὁ Ὅμηρος στὴν Ἰλιάδα (Υ 244 - 255), καὶ τέτοια πρέπει νὰ ἦσαν τὰ πλοῖα τῶν Βοιωτῶν (Ἰλιάδα Β 510). Ἡ δευτέρη κατηγορία ἦταν ἐκείνη τῶν 50 περίπου ἀνδρῶν, ὅπως ἦσαν τὰ περισσότερα τῶν πλοίων, πὺν ἔλαβαν μέρος στὸν Τρωϊκὸ πόλεμο. Καὶ ἡ τρίτη κατηγορία περιελάμβανε τὰ πλοῖα τῶν 20 ἀνδρῶν, ἓνα τῶν ὁποίων χρησιμοποίησε ὁ Τηλέμαχος γιὰ νὰ πάη στὴν Πύλο (Ὀδύσεια δ 430). Ὡς ἀρὰ τὰ διάφορα ναυπηγεῖα τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου τῆς ἐποχῆς εἶχαν μεγάλες ἱκανότητες στὴ ναυπήγηση τῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα διέσχισαν τὶς θάλασσες, καὶ πρὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, ἀφοῦ: «τὰ χέρια τῶν εἰδικῶν ναυπηγῶν, πὺν γνώριζαν καλὰ τὴν τέχνη, ἴσασαν μὲ τὴν στάθμη (τὸ νῆμα τῆς στάθμης) τὸν ἰστὸν τοῦ πλοίου» (Ἰλιάδα Ο 410-412). Παράλληλα μὲ τὴν ναυπηγικὴ τέχνη εἶχαν προοδεύσει καὶ ὅλες οἱ ἄλλες συναφεῖς κατασκευές. Τὴν ναυπηγικὴ ἱκανότητα τῶν Ἑλλήνων ἀντιπροσωπεύει ὁ θρυλικὸς ἥρωας τοῦ Ὀμήρου, ὁ Ὀδυσσεύς, ὁ ὁποῖος μὲ τελείως πρόχειρα μέσα κατασκεύασε τὴν σχεδία διαφυγῆς ἀπὸ τὸ νηοὶ τῆς Ὠγυγίας πρὸς τὴν Σχερία τῶν Φαιάκων, διασχίσας μέγα μέρος τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ.

Δ. – Ἀστρονομία - Γεωγραφία - Τοπογραφία καὶ Γεωλογία

Οἱ τομεῖς αὐτοὶ τῆς σημερινῆς ἐπιστήμης ἔχουν ἀναλυθῇ, ὅπως ἐμφανίζονται στὸν Ὅμηρο, σὲ πολλὰ σχετικὰ ἄρθρα μου, πὺν ἔχουν δημοσιευθῇ στὰ περιοδικὰ «Δελτίον» τῆς Γεωγραφικῆς Ὑπηρεσίας Στρατοῦ καὶ «Δαυλός». Θὰ ὑπενθυμίσω μόνον ὅτι: α) Τὰ περὶ ἄστρον, ἐποχῶν καὶ χρόνου στοιχεῖα τοῦ Ὀμήρου καταχωρίζονται σὲ 153 στίχους τῆς Ἰλιάδας καὶ τῆς Ὀδύσειας. β) Τὰ καθαρὰ γεωγραφικὰ-τοπογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ Ὀμήρου περὶ τῆς Τροίας εἶναι 550, περὶ τῆς Ἰθάκης 300, περὶ τῆς Σχερίας τῶν Φαιάκων 270 καὶ περὶ τῆς Ἀστερίδας 13 στίχοι. Τὰ ὑπόλοιπα 456 γεωγραφικὰ ὀνόματα καὶ τοπωνύμια τοῦ Ὀμήρου κοσμοῦνται μόνον μὲ ἓνα ἢ δύο ἐπίθετα. Κατὰ συνέπειαν δὲν χρειάζονται ἄλλη ἀνάλυση. Ὅσο γιὰ τὴν Γεωλογία, αὕτη δὲν εἶναι λέξη τοῦ Ὀμήρου, παρὰγεται ἀπὸ τὶς λέξεις «γαῖα» καὶ «λόγος» καὶ ἔχει σχέση μὲ τὴν σύσταση, τὴν κατασκευὴ καὶ τὴν ἐξέλιξη τῆς γῆς καὶ κυρίως τοῦ φλοιοῦ τῆς. Ἡ λέξη «ἀργινόεις» (= ἀργιλώδης, ἀσπροχώματη) ἀποδίδεται ἀπὸ τὸν

Ὁμηρο στὶς πόλεις Λύκαστος τῆς Κρήτης καὶ Κάμειρος τῆς Ρόδου (Ίλιάδα Β 647, 656). Ἀλλὰ τὴν ἴδια σύσταση καὶ κατασκευὴ ἔχει καὶ τὸ ἔδαφος τοῦ πεδίου τῶν μαχῶν τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, ἀφοῦ: «καὶ ὅπως τ' ἄχνη ἀσπρίζουν τὸν τόπο ὅπου σωριάζονται, ἔτσι καὶ οἱ Ἀχαιοὶ ἀσπρίσαν ὁλόκληροὶ ἀπὸ τὴν σκόνῃ, πὺν σήκωναν ὡς τὸν οὐρανόν» (Ίλιάδα Ε 502-504). Ἄρα ὁ χώρος τοῦ πεδίου τῶν μαχῶν ἦταν ἀσπρόχρωμα. Στὸν ἴδιο χώρο καὶ μέχρι τὸ στρατόπεδο τῶν Ἀχαιῶν στὴν παραλία τοῦ Ἑλλησπόντου ὑπῆρχαν πάρα πολλὲς πέτρες: «μαῦρες, τραχιὲς καὶ μεγάλες» (Ίλιάδα Η 265, Μ 287 - 289, Π. 411), μὲ τίς ὁποῖες ἀλληλοπετροβολοῦντο πολλὲς φορὲς οἱ ἀντιμέτωποι μαχητές. (Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ τοῦ Ὀμήρου δίδουν μία ἀκόμη μαρτυρία γιὰ τὴν ἀναζήτηση τοῦ πεδίου τῶν μαχῶν πέρα ἀπὸ τίς ἐκβολὲς τοῦ σημερινοῦ ποταμοῦ Μεντερές, ἢ τοῦ ὀμηρικοῦ Σατνιόεντος).

Ε. – Μετεωρολογία

Ὁ Ὀμηρος χρησιμοποιεῖ τὴν λέξη «μετήορος» (μετέωρος: Ίλιάδα Ψ 369), γιὰ νὰ ἐπισημάνῃ ὅτι κάποιος εἶναι στὸν ἀέρα καὶ δὲν στηρίζεται ἐπὶ τῆς γῆς, δηλαδὴ εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς ἀτμοσφαιράς. Ὁ σημερινὸς ὅρος «Μετεωρολογία» δὲν ἀφίσταται καὶ πολὺ τῆς ὀμηρικῆς ἐννοίας, ἀφοῦ τὸ πρῶτο συνθετικὸ τῆς λέξεως εἶναι δικό του. Τότε, ἀπ' ὅ,τι φαίνεται, τὰ μετεωρολογικὰ καιρικὰ φαινόμενα πρέπει νὰ εἶχαν μελετηθῇ πολὺ καλὰ καὶ στὴ φυσικὴ τους κατάστασι, γιὰτὶ δὲν ὑπῆρχαν βοηθητικὰ ὄργανα, ὅπως σήμερα. Ἐντυπωσιακὰ εἶναι τὰ στοιχεῖα πὺν διαθέτει ὁ Ὀμηρος γιὰ τίς καιρικὲς συνθήκες τῆς ἐποχῆς του. Μεταφέρονται ἐδῶ τρία μόνο δείγματα, ἀπὸ τὰ πλεῖστα τοῦ Ὀμήρου, γιὰ σύγκριση μὲ τὰ σημερινὰ γνωστά. «Σείσθηκε ἡ ἀγορὰ (τῆς συνελεύσεως) σάν τὰ μακρὰ κύματα τῆς θάλασσας στὸ Ἰκάριο Πέλαγος, τὰ ὁποῖα σηκώνουν ὁ Εὐῖρος καὶ ὁ Νοτιάς» (Ίλιάδα Β 144-146). Σήμερα εἶναι σὲ ὅλους μας γνωστὸ ὅτι στὸ Ἰκάριο Πέλαγος σηκώνονται κύματα 6 καὶ 8 μωφὸρ. Δηλαδὴ συνεχίζεται τὸ ἴδιο φαινόμενο μὲ τὰ ἴδια ἀποτελέσματα. «Ὁ Ζέφυρος ἀναδενεῖ τὸ πέλαγος δημιουργώντας ἕνα ἐλαφρὸ ρυτίδισμα, καὶ ἀπὸ αὐτὸ σκορραίνει τὸ πέλαγος» (Ίλιάδα Η 64-65). Ὁ Χ. Περιογιαννάκης στὴ «Ναυτικὴ Μετεωρολογία» (ἐκδ. Εὐγενιδίου Ἰδρύματος, 1974, σελ. 162) λέγει ὅτι: «οἱ κυματοειδεῖς ραβδώσεις ἢ ρυτίδες κυματοειδοῦς ὅπως ἄνευ κορυφῶν ἢ ἀφροῦ» ἀντιστοιχοῦν σ' ἕνα μωφὸρ ἀνέμου. Δὲν ἔλειπε ὅμως καὶ τὸ ἑκτακτὸ «Δελτίο θυνέλλης» ἀφοῦ: «στὴ μέση ἔσπασε ὁ ἰστός ἀπὸ τὴν φοβερὴ θύελλα τῶν ἀναμιγνυμένων ἀνέμων» (Ὀδύσεια ε 316-317), ἢ ὁποῖα κατὰ τὸν Περιογιαννάκη ἀντιστοιχεῖ σὲ ἀνέμους ταχύτητος 9 μὲ 10 μωφὸρ, ὁπότε ἀπαγορεύεται κάθε ἀπόπλους μικρῶν καὶ μεγάλων πλοίων. Χωρὶς κανένα σχόλιο.

ΣΤ. – Μεταλλουργία

Τὰ μέταλλα πὺν χρησιμοποιοῦσαν οἱ ἄνθρωποι στὴν ἐποχὴ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου ἀναφέρονται ἀπὸ τὸν Ὀμηρὸ σὲ πλῆθος ἐφαρμογῶν. Θὰ μεταφερθοῦν ἐδῶ τὰ εἶδη των. Ἐχρησιμοποιοῦντο λοιπὸν ὁ «κασσίτερος» (Ίλιάδα Λ 25), ὁ «χαλκός» (Ίλιάδα Ο 389), ὁ «ἀργυρός» (Ὀδύσεια δ 73), ὁ «χρυσός» (Ὀδύσεια γ 274), ὁ «μόλιθος» (=μόλυβδος) (Ίλιάδα Λ 237), ὁ «σίδηρος» (Ὀδύσεια ι 393) καὶ ὁ «χάλυψ» - μαῦρος κύανος, (Ίλιάδα Λ 24-26). Ἡ κατεργασία τῶν διαφόρων μετάλλων καὶ τὰ λεπτεπίλεπτα δημιουργήματα τῶν χαλκουργῶν τοῦ Ὀμήρου ἀναλύονται σὲ πολλὲς περιπτώσεις στὰ ἔπη του. Θὰ δοθῇ ἐδῶ μία ἐρμηνεία σχετικὰ μὲ τὸν σίδηρο καὶ τὸν χάλυδα, πὺν ἔχουν παρεξηγηθῇ ἀπὸ πολλοὺς ἐρμηνευτές. Ὁ σίδηρος ἀπὸ τὸν Ὀμηρὸ χαρα-

κτηρίζεται ως: «πολιός» (= γκρίζος, ψαρός, σταχτός): (Ίλιάδα I 366 και ἄλλου) καὶ παίρνει αὐτὸ τὸ χρώμα μετὰ τὴν κατεργασία του στὸ καμίνι· ὡς «πολύκμητος» (= δυσκολοδούλευτος) λόγῳ τῆς ἀπαιτούμενης ὑψηλῆς θερμοκρασίας θερμοπυρώσεως γιὰ τὴν κατεργασία του (Ίλιάδα Z 48)· ὡς «σιδήρου κράτος» (= σκληρός: Ὀδύσσεια ι 393). Τέτοιος σίδηρος ἐξήγετο ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸ χῶρο πρὸς ἀνταλλαγὴν σὲ ἄλλες χῶρες, διότι: «ταξιδεύω σὲ ἀλλόγλωσσους ἀνθρώπους στὴν Τέμεση, γιὰ νὰ φέρω χαλκὸ, ἐνῶ ἐγὼ τοὺς πηγαίνω σίδηρο» (Ὀδύσσεια α 183-184). Γιὰ τὴν κατεργασία τοῦ «κνάνου» ὁ Ὅμηρος λέγει: «ὁ χαλκουργὸς τὸ μεγάλο τσεκούρι ἢ τὸ σκεπάρι τὸ βαπτίζει στὸ κρύο νερό, καὶ σφυρίζοντας ὁ σίδηρος γίνεται πιὸ κρατερός (= πιὸ σκληρός: Ὀδύσσεια ι 391-393). Ἐκτὸς ὁμως ἀπὸ σκληρὸς γίνεται καὶ εὐκαμπτὸς ἢ πιὸ ἔλαστικός, ὅταν κατεργαστῇ σὲ λωρίδες ἀναλόγου πάχους καὶ πλάτους. Αὐτὸ προκύπτει ἀπὸ

«Ἡ προσωπὶς τοῦ Ἀγαμέμνονος», τοῦ ἀρχιστρατήγου τῶν Ἑλλήνων στὸν Τρωϊκὸ Πόλεμο. Εἶναι χρυσή καὶ βρέθηκε στὴς Μυκῆνες. Ἡ κατεργασία της, ὅπως καὶ ἡ τεχνικὴ τῶν ἄλλων μεταλλικῶν εὐρημάτων τῶν Μυκηναίων (κυπέλλων, κοσμημάτων κ.λπ., θάρους πολλῶν δεκάδων κιλῶν) προοδίδει μεγάλη πρόοδο στὴν μεταλλουργία ἀλλὰ καὶ ἀνεπτυγμένη μεταλλορρυχία. (Ἀρχαιολογικὸ Ἐθνικὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν).

τὸν θώρακα τοῦ Ἀγαμέμνονος, τὸν ὅποιο τοῦ εἶχε στείλει ὁ Κινύρης ἀπὸ τὴν Κύπρο, ἀφοῦ: «εἶχε ἐπάνω του δέκα λωρίδες ἀπὸ μαῦρο κύανο (χάλυθα ἢ ἀτσάλι), δώδεκα ἀπὸ χρυσὸ καὶ εἴκοσι ἀπὸ κασσίτερο. Πρὸς τὸ λαιμὸ ἦσαν ξαπλωμένοι τρεῖς δράκοντες ἀπὸ κύανο (ἀτσάλι) ὅμοιοι μὲ τὴν ἱριδα (στὸ χρῶμα)» (Ἰλιάδα Λ 24-26). Οἱ λωρίδες τοῦ «κυάνου» (= χάλυθος) ἐξασφάλιζαν μίαν αἰσθητὴν ἐλαστικότητα στὸ θώρακα, ὥστε νὰ μπορῇ ὁ Ἀγαμέμνων νὰ ἀναπνέῃ εὐκόλα καὶ νὰ τὸν φορᾷ ἄνετα. Τὸ ἀργυρόλευκο χρῶμα τοῦ κασσιτέρου μὲ τὸ χρυσοῦν τοῦ χρυσοῦ καὶ μὲ τὸ κυανόμαυρο τοῦ χάλυθος συνδύαζαν ἓνα σύνολο ὅμοιο μὲ τὴν ἱριδα τοῦ οὐρανίου τόξου. Ἄλλωστε ἡ ἱριδα περιλαμβάνει τὸ πορφυροῦν ἢ κόκκινο χρῶμα (Ἰλιάδα Ρ 547) καὶ τὸ ἰοειδές, ὅπως: «τὸν ἰοειδῇ (ἰώδη) σίδηρον τῶν δέκα τσεκουριῶν μὲ διπλῇ κόπῃ καὶ τῶν δέκα μὲ μονή» (Ἰλιάδα Ψ 850). Τὰ τσεκούρια καὶ τὰ σκεπάρνια ὑφίσταντο κατεργασία χάλυθος, ὅπως λέγει καὶ πιὸ πάνω ὁ Ὅμηρος.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι ἡ διάταξη διαδοχῆς τῶν ἀνθρωπίνων γενῶν τοῦ Ἡσιόδου, στὰ «Ἀπαντά» του (μετ. Σ. Σκαρτσῆ, ἔκδ. Κάκτος 1993, σελ. 106-110), σχετίζονται μὲ τὸ ἠθικὸν μέρος τῶν χαρισμάτων τῆς ψυχῆς τῶν ἀνθρώπων μὲ ἀνάλογη θαυματολογία τῆς ἀξίας τῶν ἀντιστοιχῶν μετάλλων. Τὸ «χρυσοῦν γένος» εἶχε καθαρὴ καὶ εὐγενικὴ ψυχὴ καὶ ζοῦσε ξέγνοιαστα, χωρὶς κόπους καὶ βάσανα. Αὐτὸ τὸ πιστοποιεῖ «ὑπεύθυνα» καὶ ὁ Πλάτων στὸν «Πολιτικὸν» του (μετ. Κ. Ζάμπα, ἔκδ. Γ. Φέξη, 1910, σελ. 29), ὅπου λέγει ὅτι: «σὲ κάποια ἐποχὴ οἱ ἄνθρωποι ζοῦσαν ξέγνοιαστοι, χωρὶς φροντίδες καὶ γυμνοί, ἐνῶ ἡ γῆ τοὺς παρεῖχε ἄφθονους καρποὺς ἀπὸ τὰ δένδρα».

Τὸ ἴδιο νόημα μὲ τὸν Πλάτωνα διατυπώνει καὶ ἡ Βίβλος (Γένεσις κεφ. Β', παρ. 7-17), ὅπου λέγει: «Ὁ Θεὸς ἔθηκε τὸν ἄνθρωπο στὸν Παράδεισο τῆς τρυφῆς (τῆς πολυτέλειας ἢ τῆς ἀσωτίας) καὶ τὸν διέταξε νὰ τρώγῃ ἀπὸ ὅλα τὰ δένδρα (ὅπως καὶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ Πλάτωνος) πλὴν ἐνός». «Τὸ σιδηροῦν γένος τοῦ Ἡσιόδου ἀντιστοιχεῖ στοὺς ἀγνεῖς, ἀσεβεῖς ἀθεόφοβους παλιανθρώπους τοῦ σήμερα» (πρᾶγμα ποὺ καθημερινὰ ἀντιμετωπίζουμε). Ὅλα τὰ προηγούμενα, καὶ τὰ περὶ σιδήρου καὶ ἐξαγωγῆς του στὸ ἐξωτερικόν, καθὼς καὶ τὰ περὶ κατεργασίας τοῦ χάλυθος, τεχνολογία ἢ ὁποία διατηρεῖται ἀκόμη καὶ σήμερα, ξεχαρβαλώνει ὅλες τὶς θεωρίες καὶ θαυματολογίες ὑποθέσεις καὶ ἀπόψεις πολλῶν ἐρευνητῶν περὶ ἀνακαλύψεως τοῦ σιδήρου περὶ τὸ 1100 πρὸ Χριστοῦ. Θὰ ἦταν πολὺ δύσκολο καὶ ἀκατόρθωτο, ὁ Ὅμηρος τὸ ἔτος 3.100 π.Χ., νὰ μαντεύσῃ ἢ νὰ φαντασθῇ τί θὰ γίνονταν τὸ 1.100 π.Χ.

Ζ. – Ἡ Χημεία

Ὑπάρχουν καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐπιστημονικοὶ κλάδοι τῆς φυσικῆς στὸν Ὅμηρο, ποὺ ταυτίζονται ἢ συγγενεύουν μὲ τοὺς σημερινούς, ὅπως ἡ ὑφαντουργία, ἡ τεκτονικὴ, ἡ κεραμικὴ, ἡ ὁδοποιΐα ἀμαξιτῶν δρόμων κ.ἄ., ἀλλὰ δὲν εἶναι τόση ἀνάγκη νὰ ἀναλυθοῦν καὶ αὐτοὶ μὲ λεπτομέρειες καὶ μὲ δείγματα. Ἐξαίρεση θὰ γίνη γιὰ τὸν κλάδο τῆς χημείας. Ἡ χημεία ἔχει ὡς ἀντικείμενο τὴν μελέτη καὶ διερεῦνηση τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν σωμάτων, τὶς ἀλληλοεπιδράσεις καὶ τὶς ἐκ τούτων προκύπτουσες ἐνώσεις. Εἶχαν γνώσεις χημείας τὴν ἐποχὴ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου; Τὰ παρακάτω δείγματα ἀποδεικνύουν τοῦ λόγου τὸ ἀληθές. Χρησιμοποιοῦνται πολλὲς λέξεις, ὅπως «κατατήκω» (= λειώνω: Ὀδύσεια τ 205), «μετασμίγω» (= ἀνακατεύω: Ὀδύσεια σ 310), «μείγνυμι» (Ὀδύσεια α 110) κ.λπ. Ἡ παρασκευὴ τοῦ ἄλατος εἶναι δεδομένη, ἀφοῦ: «πασπάλισε τὰ κρέατα στὶς σοῦθλες μὲ τὸ θεϊκὸ ἄλατι» (Ἰλιάδα Ι 211-214). Ἐπειτα

ή «*τυροκομία*» ήταν συνηθισμένη βιοτεχνία (Ίλιάδα Δ 639, Ὀδύσεια δ 88). Ἡ χρωματοποιΐα ήταν επίσης συνηθισμένη πρακτική, ἀφοῦ: «*ἡ φούντα ἔπεσε χάμω στή σκόνῃ, καὶ φαινόταν φρεσκοθαμμένη κόκκινῃ*» (Ίλιάδα Ο 537-538). Ἡ βυρσοδεψία ήταν επίσης διαδεδομένη γιὰ τὴν κατασκευὴ τῶν δερμάτων, ὅπως: «*οἱ ἐργάτες τε ντώνονν μεγάλο δέσμα θοός, ποτισμένο μὲ ἀλοιφή...*» (Ίλιάδα Ρ 389). Τέλος τὸ «*μέθυ*» (= οἶνος, κρασί) παρήγετο σὲ μεγάλες ποσότητες, γιὰτὶ «*ἔπιναν ἀπὸ τὸ γλυκὸ σὰν μέλι κόκκινον κρασί, γέμιζαν ἕνα ποτήρι καὶ τὸ χύνανε μέσα σὲ εἴκοσι μέτρα νερό*» (Ὀδύσεια ι 208-209). Αὐτὸ δὲν ήταν κρασί τῶν σημερινῶν δεδομένων οἰνοπνεύματος, ἀλλὰ ἕνας σκέτος δυναμίτης ποὺ δὲν πινόταν ἄκρατος. Σ' αὐτὰ θὰ πρέπει νὰ προστεθῇ τὸ «*θεῖον*» καὶ τὸ «*θειόν*» (= θειάφι καὶ θειαφίζω: Ὀδύσεια χ 493, 482), ποὺ ἀποδεικνύει τὴν ὑπαρξὴ καὶ ἐκμετάλλευσιν θειούχων κοιτασμάτων. Βέβαια δὲν εἶναι δυνατόν νὰ παραγνωρισθῇ ἡ λέξις: «*κρύσταλλος*» (= πάγος: Ίλιάδα Χ 152) σὰν ἀποτέλεσμα τῆς παγωνιάς τοῦ χειμῶνα. Δὲν παραλείπεται καὶ ἡ λέξις «*πολυφάρμακος*» (Ίλιάδα Π 28). Ὅλ' αὐτὰ δίνουν μίαν σαφὴ εἰκόνα τῶν χημικῶν γνώσεων τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ μᾶς ἱκανοποιεῖ τὸ γεγονός ὅτι ὅλες αὐτὲς οἱ ἐπιστῆμες, ποὺ ἀναφέρθηκαν στὴν παρούσαν ἐργασία, ἢ ἔστω καὶ ἀπλὲς γνώσεις γεννήθηκαν ἐδῶ ἀπὸ τοὺς προγόνους μας.

4. – ΤΑ ΗΘΙΚΟΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ

Κατὰ τὸν Α. Ματακιᾷ στὰ ἠθικοπνευματικὰ στοιχεῖα περιλαμβάνονται ἡ ἱστορία, ἡ κοινωνιολογία, ἡ ψυχολογία καὶ ὅ,τι ἔχει σχέση μὲ τὴν πολιτισμικὴ καλλιέργεια τοῦ ἀνθρώπου, γιὰ νὰ τὸν ἐξυψώσῃ ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τοῦ ζῶου.

Στὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου ὑπάρχουν ὅλα αὐτὰ σὲ ὑψηλὸ βαθμὸ, ἀφοῦ ἐδίδαξαν ὅλους τοὺς λαοὺς καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ τοὺς διδάσκουν. Εἶναι δικές του οἱ λέξεις «*διδάσκω*» (Ίλιάδα Ε 51, Ὀδύσεια α 384) καὶ «*δαήμεναι*» (= διδάσκειν, ἐρευνᾶν, μαθαίνειν: Ίλιάδα Ζ 150, Ὀδύσεια θ 448), «*νόημα*» (= διάνοια, νοῦς: Ὀδύσεια σ 215) καὶ «*νόέω*» (= σκέπτομαι, ἐπινοῶ: Ίλιάδα Α 343, 549, Ὀδύσεια β 122, δ 219) κ.λπ. Καὶ ἀκόμη οἱ λέξεις «*γράφω*» (= χαράσσω, ἢ γράφω: Ίλιάδα Ζ 169), «*γραπτὺς*» (= ἀγκάθι, ἀκὶς ἢ καὶ γραφίς: Ὀδύσεια ω 229), «*ἐπιγράφω*» (= χαράσσω, σημειώνω) ὅπως: «*ἐκεῖνοι σημάδεψαν ὁ καθένας τὸν κλῆρο του καὶ τοὺς ἔρριψαν στὴν περικεφαλαία [...] καὶ ὁ Αἴας βλέποντας τὸ σημάδι τοῦ κλήρου του (τὸ ἀνεγνώρισε)*» (Ίλιάδα Η 175-189). Τὸ τί ήταν τὸ σημάδι τοῦ κλήρου ἀποδεικνύεται στὸ «*γράφας σημάδια δυσάρεστα*» (Ίλιάδα Ζ 168-169). Ὡς ἀρὰ τὸ μόνον σημάδι ποὺ ἔγραψε ὁ Αἴας στὸ κλῆρο του πρέπει νὰ ήταν τὸ ὄνομά του, ἀφοῦ οἱ ἄλλοι δὲν τὸ ἀναγνώριζαν ὡς δικό τους.

Ἡ ἱστορία εἶναι καταχωρημένη στὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου, καὶ αὐτὸ ποὺ τῆς ἔλειπε ήταν ἡ ἀκριβὴς χρονολόγησή της, ἡ ὁποία προσδιορίστηκε ἐξ ἀστρονομικῶν στοιχείων αὐτοῦ τούτου τοῦ Ὀμήρου σὲ σχετικὰ ἄρθρα μου («*Δαυλός*», τεύχη 158/1995, 191/1997). Ἡ κοινωνιολογία εἶναι ἕνα σύνθετο ἀνέκαθεν θέμα. Ἡ ὁμηρικὴ κοινωνιολογία ἀναδιώκει, ὅπως ἀποδεικνύεται στὸ ἄρθρο μου «*Οἱ ἀνθρώπινες σχέσεις κατὰ τὸν Ὀμηρο*», ποὺ δημοσιεύθηκε στὸ περιοδικὸ «*Ἀστυνομικὴ Ἐπιθεώρηση*» (τεύχος Αὐγ. καὶ Σεπτ. 1996), ἔστω καὶ περικεκομμένο σὲ μερικὰ σημεία. Ἡ κοινωνία εἶναι πάντοτε ἕνας ἀδρανὴς ὀργανισμὸς καὶ ἐνεργοποιεῖται, ὅταν θίγονται τὰ προσωπικὰ ἢ ὠμαδοποιημένα συμφέροντα.

Ἀπόδειξη τούτου εἶναι ἡ ἀδράνεια καὶ ἡ μακαριότητα τῶν κατοίκων τῆς Ἰθάκης, ὅσο ἔλειπε ὁ βασιλεὺς Ὀδυσσεύς, γιὰ τίς πράξεις τῶν παιδιῶν τους. Ἐτοί ὁ γέρο-Ἀλι-

θέρησης παίρνοντας τὸν λόγο στὴ γενικὴ συνέλευση λέγει πρὸς τοὺς Ἰθακήσιους: «Φίλοι, αὐτὰ τὰ ἔργα ἔγιναν ἀπὸ τῆ δικῆς σας ἠθικῆς κακίας ἢ πονηρίας, γιατί δὲν πεισθήκατε σὲ μένα οὔτε σὸν ἄρχοντα Μέντορα, γιὰ νὰ σταματήσετε τίς ἀνοησίες τῶν παιδιῶν σας, τὰ ὁποῖα διέπραξαν μεγάλο κακούργημα μὲ τὴν κακὴν τους ἀσέβεια, κατασπαταλῶντας τὴν περιουσίαν καὶ ἀτιμάζοντας τὴν σύζυγο ἀρίστου ἀνδρός, ἐπειδὴ νόμιζαν ὅτι δὲν θὰ γυρίσῃ» (Ὀδύσεια ω 455-462). Ἐγνώριζαν ἄραγε τὰ παιδιά τῶν Ἰθακησίων τότε, τὰ «θέμιστα» (= τοὺς νόμους: Ἰλιάδα Ι 99), πὺν τηροῦσε κάθε βασιλεὺς γιὰ νὰ δικάζῃ τίς ἀνομίες τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ νοιάζεται γιὰ τίς ὑποθέσεις τους; Ὁχι! Γιατί τότε ἀπουσίαζε ὁ βασιλεὺς γιὰ εἴκοσι χρόνια καὶ στήν Ἰθάκην εἶχε ἐπικρατήσει σχεδὸν ἀναρχία μὲ πρωτεργάτες τοὺς νέους. (Ἡ ἴδια ἀδράνεια βασιλεύει καὶ σήμερον καὶ εἶναι ὁρατὴ, σὲ ὅλες τίς δραστηριότητες τοῦ κράτους καὶ τῆς κοινωνίας πὺν ἔχει δημιουργήσει, ἀπὸ τὴν ἔλλειψη ἱκανῶν κυδερνητῶν).

5. – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ὁ τίτλος τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ θὰ μπορούσε νὰ διατυπωθῇ καὶ ἀντίστροφα: «Οἱ γνώσεις καὶ οἱ ἐπιστήμες τοῦ Ὀμήρου ὑπὸ τὸ φῶς τῶν σημερινῶν ἐπιστημῶν». Ἡ ἀφαίρεση τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τὸν ἄλλον πολὺ λίγα ὑπόλοιπα θ' ἄφηνε. Στὰ Μαθηματικά σήμερον περισσεύουν ὁ διαφορικός καὶ ὁ ὁλοκληρωτικός λογισμός, ἡ τριγωνομετρία καὶ ἡ διαφορική γεωμετρία. Ἡ σύγκριση τῶν παραπάνω Ἑλληνικῶν Μαθηματικῶν μὲ ἐκεῖνα τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, Βαβυλωνίων, Χαλδαίων, Φοινίκων καὶ Αἰγυπτίων, βγάζει ἕνα τεράστιο ἀρνητικὸ μηδενικό, ἀφοῦ οἱ λαοὶ αὐτοὶ δὲν ἀνέδειξαν οὔτε ἕνα ὀνομαστὸ ἐπιστήμονα, καὶ δὲν ἄφησαν κληρονομία στοὺς μεταγενέστερους οὔτε ἕνα, ἔστω καὶ πιὸ ἀπλό, πρόβλημα ὅπως ἐκεῖνα τοῦ Ὀμήρου πὺν ἀναφέρθηκαν πιὸ πάνω.

Στὴ Φυσικὴ θὰ ἔλειπε ἡ πυρηνικὴ θεωρία καὶ ἡ ἐκτεταμένη ἐπικοινωνιακὴ τεχνολογία (μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας), ἡ ὁποία διέλυσε καὶ ἐνταφίασε τὴν ἄμηση, πρῶτο μὲ πρόσωπο, συζήτησι τῶν ἀνθρώπων καὶ τίς καθημερινὲς ἐπαφές ἢ τὴν ἀνταλλαγὴν ἐπισκέψεων, μεταβάλλοντας τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ κοινωνικὸ ὄν σὲ μωγγὸ ἀτομικὸ στοιχεῖο. Βέβαια δὲν λείπουν τὰ διαστημικὰ ἐρευνητικὰ ταξίδια, ἀλλὰ γιὰ τὰ ἀεροπορικὰ ταξίδια, δὲν πρέπει νὰ γίνῃ ἰδιαιτέρος λόγος, ἀφοῦ ὁ Ὀμηρος περιγράφει μὲ ἀρκετὴ σαφήνεια ἕνα «πλοῖο διερχόμενο διὰ μέσου τοῦ ἀέρος καὶ τῶν νεφῶν [...] πὺν τάχιστα διαπερνᾷ τὸ χάσμα τῆς θάλασσης τυλιγμένο μὲ τὸν ἀέρα καὶ τὸ νέφος [...] καὶ διευθύνεται ἀπὸ τὴ σκέψη τῶν ἀνδρῶν» (Ὀδύσεια θ 555-563). Πολλὰ θέματα τῆς φυσικῆς ἔχουν μείνει στὰ ὁμηρικὰ δεδομένα, ὅπως ἡ μετταλουργία, ἡ μετεωρολογία καὶ ἄλλα, πὺν ἀμέσως ἀποδεικνύουν τὴν διάσωσή τους ἀπὸ τότε. Ἡ ἠθικο-πνευματικὴ πρόοδος δὲν χρειάζεται κανένα σχόλιο, εἶναι καθημερινὰ ὁρατὴ σὲ κάθε δῆμα τῆς ζωῆς μας, τοῦ σιδηροῦ γένους, διότι ὁ διαλογισμός, ὁ διάλογος, ἡ σκέψη, ἡ εἰλικρίνεια, ὁ ἀλληλοσεβασμός καὶ ἡ ἀλήθεια ἀπέδρασαν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. Πάντως, ἡ παρηγορία τοῦ ἀνθρώπου θὰ εἶναι αὐτὸ πὺν λέγει ὁ Ὀμηρος: «δὲν ὑπάρχει θεραπεία τοῦ τετελεσθέντος κακοῦ ἐκ τῶν ὑστέρων» ἀλλὰ πολὺ πρὶν σκέψου πῶς θὰ ἐμποδίσῃς τὸ κακὸ» (Ἰλιάδα Ι 249-251). Αὐτὸ καὶ πάρα πολλὰ ἄλλα διδάσκει ὁ πρῶτος διδάσκαλος ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου. Εἶναι ντροπὴ ἐμεῖς οἱ κληρονόμοι του νὰ τὸν ἀγνοοῦμε ἢ νὰ τὸν περιφρονοῦμε.

Κων. Β. Κουτρουδέλης

Τὸ Πνεῦμα στὸ δρόμο τῆς ἀστειότητος

Ὁ ἐξουσιασμός σὲ ἐξελιγμένη μορφή ἀρχίζει μετὰ τὴν πώση τῆς Ἀρχαιότητος. Φυσικά ἀπὸ τότε εἶχε πλήρη ἐπίγνωση τοῦ ἑαυτοῦ του· καὶ ἀρπάζοντας τὴν εὐκαιρία τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὸν ὁποῖο ὁ ἴδιος σκηνοθέτησε, ἐλαύνει συνεχῶς ἰσχυρότερος, μέχρι πού στίς μέρες μας εἶναι πλανητάρχης· πάντα καταστρέφοντας τὴν Ἀρχαιότητα καὶ μάλιστα κρυπτόμενος πίσω ἀπὸ ἄλλους –προσφιλῆς του μέθοδος– ὥστε νὰ «κάνῃ τὸν ἀθῶο». Ἄλλωστε μὲ τὸ νὰ θρίσκει διασκορπισμένους στὰ ἔθνη ἔχει ὅλα τὰ πλεονεκτήματα τοῦ «ἀόρατου». Γι' αὐτὸ πάντα στηρίζεται στὴ μεταφυσικὴ καὶ τὸ χρῆμα. Ἐδῶ πρέπει νὰ ἐντοπίσουμε στὸν ἐξουσιασμό (μοναδικὸ φαινόμενο στὴν ἱστορία ἐπὶ χιλιάδες χρόνια) τὴ στρατηγικὴ, πὺν ἀργότερα διευτύωσε ὁ Κλαυδίουζεβιτς: «Ἐκλογὴ τοῦ σκοποῦ καὶ ἐμμονὴ σ' αὐτόν». Βασικὸς ἄξονας ἡ θρησκεία του. Σήμερα βλέπομε πῶς γεννήθηκε ἡ σύγχρονη ἱστορικὴ συγκυρία. Πῶς φθάσαμε ἐδῶ. Ὅμως ὅλα αὐτὰ δείχνουν μὴ τάση τῆς ἀνθρώπινης μοίρας. Στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου περισσότερο δρᾷ τὸ φανταστικόν, παρὰ τὸ ἀληθινόν.

Ἔτσι ἡ Ἀρχαιότης πῶς νὰ σταθῇ συνεχῶς στίς ἀπρόσιτες κορυφές τῆς. Ἀντιστρόφως τὸ διάδοχο σύστημα θρίσκει ἐξ ὀρισμοῦ «στὸ λάκκο μὲ τὰ φίδια», ὅποτε δὲν ἔχει πὺν νὰ πῶσῃ. Ἡ ὁμορφία θέλει δημιουργία γιὰ νὰ σταθῇ, τὸ ἄσχημο εἶναι εὐκολοσυντήρητο. Τὸ λέει καὶ ὁ νόμος τῆς ἐντροπίας. Ἄντε νὰ κρατᾷ συνεχῶς ψηλὰ τὸν πολιτισμὸ τοῦ Ἑρμῆ τοῦ Πραξιτέλη! Βλέποντας τὸν σημερινὸ ἄνθρωπο καὶ τὴν κατάντια του, δὲν μπορεῖ νὰ δάλλῃ ὁ νοῦς μας πῶς προέκυψε ἐκεῖνος ὁ ἀσύλληπτος πολιτισμός.

Νὰ ξεκινήσουμε ἀπὸ τὰ πρῶτα χριστιανικὰ χρόνια, πὺν ἔσπαγαν καὶ ἔκαιαν ἀπὸ μειονεξία τὰ ἀνεπανάληπτα ἀριστοτεχνήματα, μοναδικὰ ἔργα συμπαντικῆς καταξίωσης τοῦ πλανῆτη; Νὰ περάσουμε στὸν μεσαῖωνα, πὺν τὸν παρασιωποῦν ὕπουλα, μὲ τὴ μοναδική του βαρβαρότητα καὶ μισαλλοδοξία; Καὶ μέσα ἀπὸ τὴν Ἀναγέννηση νὰ φθάσουμε στοὺς βασιλιάδες καὶ αὐτοκράτορες, γιὰ νὰ καταλήξουμε στὸ σημερινὸ παιγνίδι καπιταλισμοῦ-μαρξισμοῦ, ὅπου μὲ μικροὺς καὶ μεγάλους πολέμους κατενθνόμενους ὡδήγηθήκαμε στὴν πλανηταρχία;

Τὸ πνεῦμα μὲ παραποιημένες τὶς ἀρχές τῆς Ἀρχαιότητος θαδίζει σήμερα τὸν δρόμο τῆς ἀστειότητος. Εἶναι πραγματικὰ ἀστεῖο νὰ τολμᾷ νὰ παρεμβαινῇ ἡ θρησκεία στὴν ἔρευνα καὶ τὴ Φιλοσοφία, γιὰ τὴ θρησκεία εἶναι κακέκτυπο τῆς Φιλοσοφίας, αὐτῆς πὺν μόνον ἡ Ἀρχαιότης εἶχε –οἱ μετέπειτα παριστάνουν τοὺς φιλοσόφους, ἀπὸ μίμηση. Ἄλλωστε τὸ ἴδιο ἔκαναν καὶ στὴν Τέχνη, ἐκείνη τὴ «μοντέρνα τέχνη» καὶ ὅλη τὴν ἐφιαλτικὴ «πνευματικὴ παραγωγὴ», πὺν ἀνταναγκοῦν τὸν ζοφερὸ «κόσμο» τοῦ συστήματος, τὸν ὁποῖο προσπαθοῦν νὰ καθαριάσουν; (Ἐξαίρεση περιπτώσεις –ὅπως ὁ Μπετόθεν καὶ οἱ «ἱμπρεσιονιστές»).

Ἐνα κουρδιστὸ ρομπὸτ πὺν κατάφεραν νὰ φτιάξουν συνεχῶς συνωμοτοῦντες ἔχει μέσα του παγιδευμένη ὅλη τὴν ἀνθρωπότητα πὺν θαδίζει ἐπάνω στὴ μόλυνση, τὸ ἄγχος, τὸ ἀδιέξοδο. Μὲ τὴν ἀντίδοτα ὅμως θὰ ἀντεπεξέλθῃ; Μὲ ποιά φιλοσοφία θὰ δεχτοῦμε τὶς τεχνολογικὰ ἀνακαλύψεις, πὺν ξεπέρασαν τὴν ἐπιστήμη; Οἱ σημερινοὶ ἐπιστήμονες ὅλο καὶ λιγότερο ξέρουν τὴν Ἀρχαιότητα, σὲ ἀντίθεση μὲ τοὺς προηγούμενους. Ὅμως τὸ ἀλάθητο ἐνστικτο τοῦ ἐξουσιασμοῦ δὲν τὸν ξεγελᾷ. Σοῦ λέει: ὅ,τι καὶ νὰ θρεθῇ ἀληθινόν, κάποιον θὰ μᾶς ἐκθέτῃ, γιὰ τὸ δὲν εἶναι ὁ ἐξουσιασμός καθαρός. Ἡ Ἀρχαιότης στὸν αἰῶνα τὸν ἄπαντα θὰ δικαιώνεται. Στὴν προπαγάνδα τοῦ ῥατσισμοῦ π.χ. προσπαθοῦν νὰ συγκαλύψουν τὸ πολιτισμικὸ τους ἔλλειμμα. Προσπαθοῦν νὰ συγκολλήσουν κομμάτια τῆς μεταφυσικῆς τους, τῆς αὐθαίρετης, στὴν τεχνολογία, μήπως ἡ τελευταία τὰ στηρίξῃ. Ψάχνουν γιὰ κοσμοθεωρία...

Παντελῆς Γλᾶρος

Ἡ «Μεγάλη Ἰδέα»: Ἡ ἰδεολογία ποῦ «ἔθαψε» τὸν προαιώνιον «Ἑλληνισμὸ τῶν τριῶν Ἡπείρων»

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Θὰ ἐνόμιζε κάποιος, ὅτι μὲ τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ 1453 ἐγεννήθη ταυτόχρονα καὶ ἡ Μεγάλη Ἰδέα, ὅπως αὐτὴ ἐπεκράτησε νὰ ἐκφράζη τὴν ἀνασύστασιν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Ὅμως τὰ περὶ «μαρμαρωμένου βασιλιᾶ» καὶ τοῦ «πάλι μὲ χρόνια μὲ καιροὺς, πάλι δικά μας θᾶναι» εἶναι κατὰ πολὺ μεταγενέστερα τῆς Ἀλώσεως. Περισσότερον ἐδημιουργήθησαν σὰν ἀντίπαλη ἄποψις στὴν Εὐρωπαϊκὴ κίνησιν (ἀποτέλεσμα τῆς Ἀναγεννήσεως) γιὰ τὴν ἀναβίωσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ σ' ἓνα ἐλεύθερο ἑλληνικὸ κράτος, παρὰ σὰν ἓνα ἀπελευθερωτικὸ κίνημα καὶ δὴ ἑλληνικό. Ἀλλωστε ἡ πλειοψηφία τῶν βυζαντινῶν ἀρχόντων (οἱ Ἀνωτικοί) συνεργάσθησαν ἀρμονικὰ μὲ τοὺς Τούρκους καὶ δὲν εἶχαν καμμία διάθεσιν ἀποτινάξεως τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ. Αὐτὸ φαίνεται ὄχι μόνον στὰ προνόμια ποὺ ἐδόθησαν στὸ πατριαρχεῖο καὶ στοὺς διορισμοὺς βυζαντινῶν σὲ ὑψηλὰ διοικητικὰ ἀξιιώματα, ἀλλὰ καὶ στὸ ὅτι ἡ πλειοψηφία τῶν πασσάδων, ποὺ ἐπεξέτειναν τὴν ὀθωμανικὴ κυριαρχία στὸν εὐρωπαϊκὸ χῶρο (καὶ στὸν ἐλλαδικὸ φυσικά), ἦταν ἐξωμότες βυζαντινοὶ στρατιωτικοί, ὅπως ὁ πολιορκητὴς τῆς Ρόδου Μεσίχ Παλαιολόγος. Ὅσοι δὲ ἠγωνίσθησαν γιὰ τὴν ἐκδίωξιν τῶν Τούρκων ἦσαν ἐκ τῶν Ἑνωτικῶν (μὲ προεξάρχοντα τὸν Βησσαρίωνα) καὶ δὲν ἐπεθύμουν καμμία βυζαντινὴ ἀναβίωσιν, ἀλλὰ δημιουργία ἐλευθέρου ἑλληνικοῦ κράτους. Μάλιστα εἶναι χαρακτηριστικὰ τὰ ἀποσπάσματα δύο ἐπιστολῶν τοῦ πάπα Πίου Β', ποὺ συνεκάλεσε στὴν Μάντουα σύνοδον γιὰ ὀργάνωσιν σταυροφορίας ἐναντίον τῶν Τούρκων τὸν Ἰούνιο τοῦ 1459. Ἐγραφε μεταξὺ ἄλλων στὸν ἰσχυρὸ δοῦκα τῆς Βουργουνδίας: «*Ὁλος ὁ χριστιανικὸς κόσμος ἤκουσε τὴν ὑπόσχεσίν σας, συνεπεία τῆς ὁποίας οἱ Ἑνετοὶ ἀνεθάρρουν, οἱ Οὐγγροι ἐλπίζουν νὰ ἐκδικηθῶσι τοὺς σκληροὺς των ἐχθροὺς, ὅλη ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ Σλαβωνία σκέπτονται περὶ ἐλευθερίας, καὶ οἱ Τοῦρκοι τρέμουν εἰς τὸ ἄκουσμα τοῦ ὀνόματός σας*». Ἐνῶ πρὸς τὸν δόγην τῆς Ἑνετικῆς Δημοκρατίας ἔγραφε: «*Ἀμα φανῇς ἐπὶ τοῦ Βουκενταύρου, ἐνδεδυμένος τὴν πολύτιμον στολήν, οὐ μόνον ἡ Ἑλλάς, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀσία θὰ λάβωσι τὰ ὅπλα*». (Καὶ τὰ δύο ἀποσπάσματα περιλαμβάνονται στὸ βιβλίον τοῦ Κ. Σάθα «Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς», Ἀθήναι 1869, σὲ ἀνατύπωσιν Η. Καραβία, 1995). Καὶ εἶναι ἀξιοπαρατήρητον καὶ στὰ δύο ἀποσπάσματα, ὅτι ἡ Ἑλλάς ἀντιδιαστέλλεται καὶ πρὸς τὴν Σλαβωνία (περιοχὲς ὅπου ἔζων οἱ Σλάβοι) καὶ πρὸς τὴν Ἀσία. Ἄρα ἐπεξητεῖτο δημιουργία ἀμιγυῶς ἑλληνικοῦ κράτους, ὅπως περιῖπου αὐτὸ ὀρίζεται σήμερα.

II. Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΣΤΥΛΟΒΑΤΗΣ ΤΟΥ ΣΟΥΛΤΑΝΟΥ

Ἡ δημιουργία ἀμιγυῶς ἑλληνικοῦ κράτους, ὅπως ἐζητεῖτο, δὲν ἦταν αἶτημα μόνον πολιτιστικὸ ἐξ αἰτίας τῆς Ἀναγεννήσεως, ἀλλὰ καὶ πολιτικό, ἀφοῦ εἶναι ἡ περίοδος δημιουργίας ἐθνικῶν κρατῶν. Ἀκριβῶς μετὰ τὴν περίοδο τῆς Ἀναγεννήσεως ἤρχισε ἡ δημιουργία τῶν ἐθνικῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν στὰ σημερινὰ περίπου

ὁριά τους. Γιὰ τρεῖς ὅμως λαοὺς ἡ ἐθνικὴ συνένωσις σὲ ἐνιαῖο κράτος ἀπετέλεσε ὄραμα, ποὺ ἐξεπληρώθη (ὅπως ἐξεπληρώθη) τὸν 19ον καὶ τὸν 20ον αἰῶνα: γιὰ τοὺς Γερμανοὺς, τοὺς Ἰταλοὺς καὶ τοὺς Ἕλληνας. Ἀπέναντι δὲ στὰ εὐρωπαϊκὰ ἐθνικὰ κράτη εὐρίσκοντο στὴν Ἀνατολὴ δύο μεγάλες πολυεθνικὲς αὐτοκρατορίες: ἡ Ὄθωμανικὴ καὶ ἡ Ρωσικὴ. Ἡ μεγάλη τους διαφορὰ ἦταν ἡ ἐπικράτησις στὴ Ρωσσία (πλὴν ἀσημάντων τμημάτων ἀλλοθροήσκων πληθυσμῶν) μᾶς μόνο θρησκείας (τοῦ χριστιανισμοῦ), ἐνῶ στὴν Τουρκία χριστιανισμὸς καὶ ἰσλαμισμὸς εἶχαν ἰσότητι, κυρίαρχη θέσιν· γιὰ δὲ τὴν εὐρωπαϊκὴ Τουρκία ἡ ὑπεροχὴ τῶν χριστιανῶν ἦταν ἀναμφισβήτητη. Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι οἱ μουσουλμᾶνοι σουλτᾶνοι δὲν θὰ εἶχαν κατορθώσει νὰ διατηρήσουν τὴν πολυεθνικὴ καὶ πολυθρησκευτικὴ αὐτοκρατορία τους, ἂν δὲν εὐρίσκοντο σὲ συνεργασία μὲ τὸ πατριαρχεῖο, ποὺ τοῦ εἶχαν παραχωρήσει καὶ πολιτικὰ προνόμια. Ὁ Κ. Κούμας περιγράφει τὰ καθήκοντα τοῦ πατριάρχου: «*Οὗτος δὲ ἀνελάμβανε δὺν τὰ πρῶτιστα καθήκοντα, νὰ ἐπαγρυπνῇ εἰς τοὺς Χριστιανοὺς πρῶτον νὰ διατηρῶσιν ἀπαρασάλευτον τὴν θρησκείαν των, καὶ μετὰ τοῦτο ἀκλόνητον ὑπακοὴν εἰς τὴν ἐξουσίαν. Τὰ προνόμια ταῦτα ἐδίδοντο πάντοτε εἰς τὸν νεοπροδίδαστον Πατριάρχην διὰ Σουλτανικοῦ διπλώματος, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται θεράτιον. Διὰ τοῦ Πατριάρχου ἐδόθησαν τὰ αὐτὰ προνόμια καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἀρχιερεῖς, οἵτινες ἐλάμβαναν καὶ αὐτοὶ τὰ Σουλτανικά θεράτιά των, ὅμοια τοῦ Πατριαρχικοῦ, καὶ ἦσαν ἄρχοντες καθεὶς τοῦ ποιμνίου του. Ῥάβδος ἡγεμονικὴ προπορεύεται καὶ τοῦ Πατριάρχου, ὅταν ὑπάγῃ πούποτε ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ τῶν ἀρχιερέων εἰς τὰς ἐπαρχίας των· καὶ οὗτος καὶ ἐκεῖνοι ἔχουν ἐξουσίαν νὰ κρίνωσι Χριστιανῶν διαφορὰς ἐχούσας τὸ ἔκκλητον εἰς τὴν Ὄθωμανικὴν δικαιοδοσίαν*». («Ἱστορίαι τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων», διδλὸν Γ' «Οἱ Ἕλληνες», σελ. 15, 16, ἀνατύπωσις «Ἑταιρείας Ἑλληνικῶν Ἐκδόσεων», 1971). Καὶ ὅχι μόνον ἐπορεύοντο ἐν ἡγεμονικῇ πομπῇ πατριάρχης καὶ ἀρχιερεῖς, ἀλλὰ, πρὸς ἐπίρρωσιν τῆς πολιτικῆς τους ἐξουσίας, κατέλαβαν μετὰ τὴν Ἀλωσιν τὸν «Δεσποτικόν», θρόνον ἐκτὸς τοῦ σολέα στίς ἐκκλησίαις, ποὺ ἦταν προωρισμένος γιὰ τὸν αὐτοκράτορα ἢ τὸν τοπικὸ ἄρχοντα. Εἶναι δὲ γνωστὸ, ὅτι συνδιελέγοντο μετὰ τῶν ξένων πρέσβων ὡς ἀρχηγοὶ κράτους· ἄλλωστε ἀκόμα καὶ σήμερα ὁ πατριάρχης ὡς ἀρχηγὸς κράτους γίνεται δεκτὸς στὸ ἐξωτερικόν· μὴ δὲ τῆς Ἑλλάδος ἐξαιρουμένης.

Ὡς φαίνεται, ἡ σὺν τῷ χρόνῳ συγκέντρωσις τόσο μεγάλης ἐξουσίας στὸ πρόσωπο τοῦ πατριάρχου ἐπέσυρε τὴν προσοχὴ τοῦ σουλτάνου. Γιὰ νὰ τὴν περιορίσῃ, ἔπαυσε πλέον νὰ ἀπαιτῇ ἀπὸ τοὺς ἐκ τοῦ Βυζαντίου προερχομένους ἄρχοντες νὰ ἀσπάζονται τὸν ἰσλαμισμό. Ἔτσι περὶ τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνος παρὰ τὴν σουλτανικὴν ἐξουσίαν ἐναφάνησαν καὶ ἔτετοι πλὴν τοῦ πατριάρχου χριστιανοὶ ἄρχοντες. Ἀργότερον δὲ τὸ πατριαρχεῖο, ἀρχῆς τοῦ 17ου αἰῶνος, μετεφέρθη στὸν συνοικισμὸν τοῦ Φαναρίου, ὅπου κατῴκουν καὶ οἱ κοσμικοὶ χριστιανοὶ ἄρχοντες καὶ πλέον δὲν ὑπερεῖχον τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας, ἂν δὲν ὑπελείφθησαν αὐτῆς οἱ πατριάρχες. Ἐκτοτε δὲ κληρικοὶ καὶ κοσμικοὶ ἄρχοντες ἔλαβαν τὸ προσωπώμιον *Φαναριῶται* καὶ ἀνεβίωσε ἔτσι τὸ βυζαντινὸ ἐξουσιαστικὸ πρότυπο. Ἀνέστυραν δὲ ἀπὸ τὴν ἀφάνεια τὴν ὀνομασίαν Ῥωμαῖοι, κατὰ τὰ πρότυπα τῆς Ἀνατολικῆς Ῥωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας. Μαζὶ δὲ ἀνέστυραν καὶ τὸν μισελληνισμόν τους. Ὁ Κ. Κούμας στὸ προαναφερθὲν διδλὸν του γράφει σχετικὰ: «*Αὐτοὶ*» (σ.σ. οἱ Φαναριῶτες), *ὀνομάσαντες ἑαυτοὺς τὸ περίδλεπτον γένος τῶν Ῥωμαίων (βλασφημίαν ἤκουαν, ἂν τοὺς*

ὠνόμαζέ τις Γραικούς ἢ Ἑλλήνας), δὲν ἤθελαν νὰ ἔχουν κοινωνίαν μὲ τοὺς ἀναξί-
 ονς τῆς συγγενείας των πραγματευτὰς ἢ τεχνίτας» (σελ. 18). Τότε λοιπὸν ἐγεννήθη
 ὁ ρωμοσυνισμός, ὅπως ἐκφράζεται ἀκόμα καὶ σήμερα, μὲ ἔντονο φυσικὰ τὸν ἀνθελ-
 ληνικὸ του χαρακτήρα. (Πιὸ πολλὰ γιὰ τὸν ἀνθελληνικὸν χαρακτήρα τοῦ ρωμοσυ-
 νισμοῦ δὲς καὶ ἡμέτερο ἄρθρο «Ρωμοσύνη ἐναντίον Ἑλληνικότητος», «Δαυλός»,
 τ. 164-165, Αὐγουστος-Σεπτέμβριος 1995, σελ. 9821.

III. Ο ΑΝΘΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΦΑΝΑΡΙΟΥ

Φυσικὰ ἀπὸ τοὺς Φαναριώτες κανεὶς δὲν ἠνύοι ἓνα ἀπελευθερωτικὸ ἑλληνικὸ
 κίνημα, ἀφοῦ αὐτὸ θὰ τοὺς ἐστέρει τὰ προνόμια. Αὐτὸ τὸ δέχονται ἀκόμη καὶ οἱ πιὸ
 ἔνθερμοι ὁπαδοὶ τοῦ ρωμοσυνισμοῦ. Ὁ π. Γ. Μεταλληνὸς γράφει: «Γιὰ τὸ περι-
 βάλλον τοῦ Φαναρίου ἄλλωστε ἢ Ὁθωμανικὴ Αὐτοκρατορία ἦταν συνέχεια τῆς
 ἀνατολικῆς χριστιανικῆς αὐτοκρατορίας. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ Φαναριώτες δὲν ἐπιθυ-
 μοῦσαν τὸ διαμελισμὸν τῆς Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ τὴν ὑποκατάστασιν
 τῆς μὲ ἓνα κράτος, ποῦ θὰ νίοθετοῦσε τὸ δυτικὸ πολιτικὸν πρότυπο». (Ἀπὸ τὸ
 προαναφερθὲν ἄρθρο μας στὸν «Δαυλὸ»). Καὶ σ' αὐτὸ τὸ ἀπόσπασμα περιέχεται ὅλη
 ἡ ἀλήθεια γιὰ τὴν δρᾶσιν τοῦ πατριαρχείου. Κατ' ἀρχὴν ἡ Κωνσταντινούπολις δὲν
 πρέπει νὰ κατεκτήθῃ, ἀλλὰ νὰ παρεδόθῃ, ὅπως συνέβη μὲ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὰ
 Ἰωάννινα. Γιὰ τὸν λόγον αὐτὸ καὶ στὴν ἐκκλησίαν παρεχωρήθησαν προνόμια καὶ οἱ
 ἀνθενωτικοὶ δὲν ἐθρήνησαν τὴν πτώσιν τῆς, ἀφοῦ γι' αὐτοὺς δὲν ἔπρεσε. Καὶ ἡ πα-
 ράδοσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχε ριζώσει στὴν κοινὴ συνείδησιν. Οἱ πλείστοι
 τῶν λογίων, ποῦ ἠγωνίζοντο γιὰ τὴν ἀναβίωσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὅποτε ἀνεφέροντο
 στοὺς Φαναριώτες, τοὺς ἀπεκάλουν Βυζαντινοὺς καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν Βυ-
 ζάντιον· πρᾶγμα ποῦ κάνει ἀκόμα καὶ ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος. Ὁ δὲ Σπ. Τρικύ-
 πης ἀποκαλεῖ στὴν ἱστορίαν του τὸν τουρκικὸν στόλον «βυζαντινόν».

Ἐπιθυμοῦντες δὲ οἱ Φαναριώτες τὴν ἀκεραιότητα τῆς Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρα-
 τορίας ἦταν λογικὸ νὰ ἀντιτίθενται σ' ἓνα ἐπαναστατικὸ ἑλληνικὸ κίνημα, ἀφοῦ ὁ
 Ἑλλαδικὸς χώρος μέρος ἦταν τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἡ ἀπελευθέρωσίς του ἀμέ-
 σως ἐπέφερε τεμαχισμόν τῆς. Καὶ δὲν ἀντετέθησαν μόνο μὲ λόγια. Ὅλον δὲ τὸν
 ἀνθελληνικὸν ἀγῶνα τὸν εἶχε ἀναλάβει τὸ πατριαρχεῖο. Κατ' ἀρχὴν, σὰν ὑπεύθυνον
 γιὰ τὴν παιδείαν τῶν Ἑλλήνων, ἀφώριζε κάθε γνώσιν, ποῦ ἦταν δυνατόν νὰ ὀδη-
 γήσῃ σὲ ἀναβίωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ διετήρησε ἀκέραιον τὸν μισελ-
 ληνισμόν τοῦ Βυζαντίου. Οἱ κατατρεγμοὶ τοῦ Μεθοδίου Ἀνθρακίτη, τοῦ Βενιαμὶν
 τοῦ Λέσβιου, τοῦ Κ. Κούμα, τοῦ Εὐγ. Βουλγάρεως τὸ ἀποδεικνύουν περιτράνως.
 Ἀκόμη ἀπὸ ἐκκλησιαστικὸ τυπογραφεῖο ἐξεδόθη ἡ περίφημη «Ἀντιφώνησις» τοῦ
 Ἀθ. Πάριου, ποῦ ἐκφράζει τὸν πιὸ σκοτεινὸν βυζαντινὸν σκοταδισμόν στὰ νεώτερα
 χρόνια. Ἀπὸ τὸ πατριαρχικὸ τυπογραφεῖο ἐξεδόθησαν οἱ ἀφορισμοὶ κατὰ τοῦ Ρή-
 γα καὶ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ '21 καὶ ἡ «Πατρικὴ Διδασκαλία», ποῦ ἐθεώρει τὴν
 τουρκικὴν κυριαρχίαν θεόστολτην καὶ ἀμάρτημα τὴν ἐπανάστασιν κατ' αὐτῆς. Μηδὲ,
 ὅταν ἀπηλευθερώθῃ μικρὸ μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου, ἔπαυσε τὸ πατριαρχεῖο νὰ
 βυσσοδομῇ κατὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ. Τὸ 1828 ὁ πατριάρχης Ἀγαθάγγελος ἀπέστειλε
 τρεῖς μητροπολίτες μὲ σκοπὸ, μὲ πρόσχημα τὰ ἐκκλησιαστικά, νὰ προκαλέσουν
 ἐμφύλιον πόλεμον, ὥστε νὰ ὑπαχθῇ ἐκ νέου τὸ ἐλεύθερον κρατίδιον στὴν Ὁθωμανικὴν
 Αὐτοκρατορίαν. Ἀκόμη ἀπέστειλε τὸν πατριαρχικὸν ἑξαρχον στὴν Σάμον τὸ ἴδιον ἔτος,

μέ σκοπό νά παύσουν τήν ἐπανάστασίν τους καί νά δηλώσουν ὑποταγήν στό σουλτάνο. Καί τήν μέν Σάμον ἐγλύτωσε ὁ προστρέξας ἑλληνικός στόλος ὑπὸ τὸν Μιαούλη, τοὺς δὲ μητροπολίτες ἀπέπεμψε σκαιῶς ὁ Καποδίστριας. Γιά ὅλην δὲ τήν ἀνθελληνική πολιτική τοῦ πατριαρχείου, μόλις ἐστερεώθη τὸ νέον κράτος, ἕνας ἀπὸ τοὺς πρῶτους νόμους τὸ 1833 ἦταν αὐτὸς πού ἐκήρυττε τὸ αὐτοκέφαλον τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας παρὰ τήν ἀντίθεσιν τοῦ πατριαρχείου. (Δὲς πρὸ ἀναλυτικά σὲ σχετικό ἄρθρο μας στὸν «Δαυλό», τ. 171, Μάρτιος 1996, σελ. 10319).

IV. Η ΜΕΓΑΛΗ ΙΔΕΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΙΣΜΟΥ

Ὅλα αὐτὰ δὲν συμβιβάζονται μὲ τὸ ἐθνικὸ ὄραμα τῆς Μεγάλης Ἰδέας γιὰ τὴν ἀναβίωσιν τοῦ βυζαντινισμοῦ. Οὔτε ὅμως καί κατέστη ποτὲ ἐθνικὸ ὄραμα. Ἐξεφράσθη ἀπὸ μία μικρὴ μειοψηφία καί εἶχε τὴν τύχη νά συμπορευθῇ μὲ τὸ πραγματικὸ ἐθνικὸ ὄραμα τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων. Καί δὲν τὸ ἰσχυρίζομεθα ἐμεῖς. Νὰ τί γράφει ὁ π. Μεταλληνός: «*Στὴν δεκαετία, μάλιστα, τοῦ 1870 θὰ διαμορφωθῇ ἡ ὁμογενικὴ ἀπάντηση στὴν Ἑλλαδικὴ Μεγάλῃ Ἰδέᾳ, δηλαδή τὸ «δόγμα τοῦ Ἑλληνοθωμανισμοῦ», πὸν ταυτιζόταν μὲ τὸ δόγμα τῆς ἀκεραιότητος τῆς Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας*». Ὁ π. Μεταλληνός μὲ ἀξιοθαύμαστη εἰλικρίνεια ἀποκαλύπτει τὴν βαθυτέρη ἀνθελληνικὴ οὐσία τοῦ ρωμοσυνισμοῦ. Κατ' ἀρχὴν τὸ «δόγμα τοῦ Ἑλληνοθωμανισμοῦ» ὑπάρχει μόνο στὰ μυαλὰ τοῦ π. Μεταλληνοῦ. Ὑπῆρχε καί ὑπάρχει ἀκόμα ἀπαρασάλευτα τὸ δόγμα ἀκεραιότητος τῆς Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας (ἡ σήμερα τῆς Τουρκικῆς Δημοκρατίας). Τὸ δὲ δόγμα τῆς ἀκεραιότητος τῆς Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας δὲν εἶναι δυνατόν νά ἐξισωθῇ μὲ κανέναν ἑλληνοθωμανισμό, ἀφοῦ ἡ ἑλληνικὴ κοινότης ἦταν μέρος τῆς πολυεθνικῆς αὐτοκρατορίας. Κατὰ τὴν λογικὴ αὐτὴ θὰ ἔπρεπε νά ὑπῆρχαν καί «Σερβοθωμανικὸ δόγμα», «Βουλγαροθωμανικόν», «Ἀρμενοθωμανικόν» καί τόσα ἄλλα. Μία μόνο σύμμιξις ἦταν δυνατόν νά γίνῃ, γιὰ νά δοθῇ κάποια ὀνομασία: «χριστιανοθωμανικὸ δόγμα». Ἀλλὰ κάτι τέτοιο ἀφαιρεῖ τελείως τὸν ἐθνικὸ χαρακτῆρα καί διατηρεῖ τὴν πολυεθνικὴ ὑφὴ τοῦ πατριαρχείου. Ἐσκόπει δὲ στὴν ὑπαγωγὴ ἐκ νέου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Βουλγαρίας, πὸν μόλις (τὸ 1870) εἶχε πραξικοπηματικά κηρύξει τὸ αὐτοκέφαλό της καί παρεῖχε αἷτιον ἐπεμβάσεως τῆς Ρωσσίας (ὡς προστάτιδος τῶν Σλάβων πλέον καί ὄχι ὅλων τῶν χριστιανῶν). Μὲ ἄλλα λόγια αὐτοὶ πὸν δὲν παύουν νά κηρύττουν τὴν «καθ' ἡμᾶς Ἀνατολή» μὲ ἀντιδυτικὸ μένος, ἐξυπνέτησαν τὸ πλεόν ἀνθελληνικὸ δυτικὸ δόγμα: τῆς ἀκεραιότητος τῆς Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Καί αὐτὸ ἐξεφράσθη ἀπὸ τὸν Γλάδστονα πρὸς τὸν Ἑλληνα ἔμπορο τοῦ Λονδίνου Λασκαρίδη, πὸν τοῦ ἐδήλωσε: «*Μὴ νομίζετε πὼς ἐμεῖς οἱ Ἀγγλοὶ μισοῦμε τοὺς Ἕλληνες. Ἀπεναντίας τοὺς συμπαθοῦμε πολὺ. Ὅμως, ὅλοι ἐμεῖς οἱ πολιτικοὶ εἴμαστε πεπεισμένοι πὼς κάθε μεγάλωμα τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος βλάπτει τὰ συμφέροντα τῆς Ἀγγλίας. Γι' αὐτό, ἀπὸ τῆς μιάς, θὰ φροντίσουμε νά καλυτερέψῃ ἡ τύχη τῶν χριστιανῶν (σ.σ. ὄχι μόνο τῶν Ἑλλήνων) πὸν ζοῦνε κάτω ἀπὸ τὴ σουλτανικὴ διοίκηση καί, ἀπὸ τῆς ἄλλης, θ' ἀντισταθοῦμε σὲ κάθε ἐπέκταση τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου. Σὰν ἄνθρωπος εἰλικρινῆς νόμισα πὼς εἶναι σωστὸ νά σᾶς πῶ ξεκάθαρα ὅλη τὴν ἀλήθειαν*». (Ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Δημ. Φωτιάδη, «Ὁθωνας - ἡ Ἐξωση», ἔκδοσις Σ. Ι. Ζαχαρόπουλος, σελ. 329). Κάτω ἀπὸ αὐτὸ τὸ πρῶσιμα εἶναι εὐεξήγητῃ ἡ ἀντίθεσις τοῦ βενιζελικοῦ πατριάρχου Μελέτιου Μεταξάκη στὴν ἰδέα

Λαϊκή εικόνα εκφράζουσα την Μεγάλη Ίδέα, σάν «όμογενική άποψις» κατά τόν π. Γ. Μεταλληνό, μέ τόν Ἀβδούλ Χαμίτ ἀριστερά ἐπάνω καί τόν Κωνσταντίνο Παλαιολόγο δεξιά ἐπάνω, συμβολίζοντας ἔτσι τὸ δόγμα τοῦ ἑλληνοθωμανισμοῦ. Νά σημειωθῇ, ὅτι ἡ εἰκόνα ἐξετυπώθη τὸ 1910 στό Σικάγο τῶν Η.Π.Α., ὑποδεικνύοντας κατὰ κάποιον τρόπο τὸ κέντρο ὑποστηρίξεώς της. Ἐξληφθῇ ὅψιν, ὅτι ὁ πατριάρχης τῆς Μικρασιατικῆς Καταστροφῆς Μελέτιος Μεταξάκης μετὰ τὴν ἀποπομπή του ἀπὸ τὸν ἀρχιεπισκοπικὸ θρόνο τῶν Ἀθηνῶν ἀνεκηρύχθη ἀρχιεπίσκοπος Βορείου καί Νοτίου Ἀμερικῆς καί κατόπιν οἰκουμενικὸς πατριάρχης. Εἶχε δὲ αὐτὴ ἡ «όμογενική άποψις» τῆς Μεγάλης Ἰδέας καί τὴν ἀποδοχή τῶν μεγάλων καί μικρῶν δυνάμεων, ὅπως καταδεικνύει ἡ ζώνη σημαίων στὸ κάτω μέρος τῆς εἰκόνας.

ἀνακηρύξεως ἀνεξαρτήτου Ἰωνικοῦ κράτους καί ἡ ἐπιβολὴ ἑκτακτου φόρου τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1922, ὅταν οἱ ὁμογενεῖς τῆς Τουρκίας ἦταν ἔτοιμοι νὰ προσφέρουν καί τὸ τελευταῖο τους γρόσσι γι' αὐτὸν τὸν σκοπὸ. Εὐεξήγητο εἶναι καί τὸ σύμφωνο φιλίας, πού ὑπέγραψαν Βενιζέλος-Κεμάλ τὸ 1930, πού ἀπέκλειε ὀριστικά τὴν ἐπάνοδο τῶν Ἑλλήνων προσφύγων στὶς ἐστίες τους, ὥστε νὰ μὴν ἐγερθῇ πλεονεργίαι διαμελισμοῦ τῆς Τουρκίας. Τοὺς Ἕλληνες πρόσφυγες, γιὰ τοὺς ὁποίους ἀπεκλείσθη ἡ μαζικὴ ἐγκατάστασίς τους στὴν Κρήτη, ὥστε νὰ μοιρασθοῦν τὰ τουρκικὰ κτήματα στὴν ἐκλογικὴ πελατεία τοῦ Βενιζέλου.

Μὲ αὐτὸ τὸ πνεῦμα τῆς Μεγάλης Ἰδέας ἐσύρθη ἡ Ἑλλάς στὴν Μικρασιατικὴ Ἐκστρατεία καί μὲ σκοπὸ προφανῆ τὰ ὅσα ἐπηρεάσθησαν. Καί εἶναι ὀλοφάνερο, γιὰ τὴν ἐκστρατεία ἐναντίον τῆς Ἀγκυρας τὴν ἀπεφάσισαν οἱ πολιτικοὶ παρὰ τὴν ἀντίθεσιν τῶν στρατιωτικῶν καί τοῦ τότε βασιλέως Κωνσταντίνου. Εἶναι δὲ τὸ πνεῦμα τῆς «Μικρῆς Ἰδέας» καί σὲ σαφῆ ἀντίθεσιν μὲ τὴν Ἑλλαδικὴ Μεγάλῃ Ἰδέα, πού δὲν ὠραματίζετο μόνον τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν σκλάβων Ἑλλήνων ἀλλὰ καί

τὴν ἀνάδειξιν τοῦ προαιώνιου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ ἀληθινὴ αἰτία τῆς δημιουργίας τῆς «ὁμογενικῆς Μεγάλης Ἰδέας» (κατὰ τὸν π. Μεταλληνό). Οἱ κληρονόμοι τοῦ βυζαντινοῦ μισελληνισμοῦ ἦταν ἀδύνατο νὰ δεχθοῦν τὴν προοπτικὴ ἀναβιώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ Ρήγας γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Δημοκρατίαν τοῦ προέβλεπε στὴν παιδείαν ὑποχρεωτικὴ τὴν διδασκαλίαν τῆς (ἀρχαίας) ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῶν ἀρχαίων κειμένων. Ὁ Κοραῆς εἶχε κατατάξει πρῶτα τὴν παιδείαν καὶ μετὰ τὴν ἐλευθερίαν. Καὶ ὁ Καποδίστριας ἐπεθύμει νὰ ἰδῇ τὴν Ἑλλάδα διεθνὲς πανεπιστημιακὸ κέντρο. Στὴν «Ἐθνικὴν Κατήχησιν» τοῦ ὁ Ἀ. Σ. Βυζάντιος γράφει περὶ τοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου: «Κατὰ τοὺς παναρχαίους χρόνους, Ἑλλάς ἀπεκαλεῖτο μικρὸν τι μέρος τῆς Θεσσαλίας, βαθμηδὸν δὲ τὸ ὄνομα ἐπεξετάθη καθ' ὅλην τὴν Στερεάν καὶ τὴν Πελοπόννησον καὶ περιέλαβε κατόπιν καὶ τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Μακεδονίαν. Ἐὰν δὲ θελήσῃ τις νὰ θεωρήσῃ ὡς ἑλληνικοὺς καὶ πάντας τοὺς τόπους, ὅπου περιήγαγε τὰ νικηφόρα αὐτοῦ ὅπλα ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ἢ ὅπου ἐπεμφαν ἀποίκους καὶ ἐφύτευσαν τὸν πολιτισμὸν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, πάντες σχεδὸν οἱ παράλιοι τόποι τῆς Μεσογείου καὶ ἡ Ἀσία ὁλόκληρος πρέπει νὰ περιληφθῶσι ὁμοίως εἰς τὴν Ἑλλάδα». (Περ. «Ἐστία», τ. 2. 11 Ἰανουαρίου 1876, σελ. 17). Καὶ φυσικὰ ὁ συγγραφεὺς τῆς «Ἐθνικῆς Κατήχησεως» δὲν ἤλπιζε ὅτι ἦταν δυνατόν νὰ περιληφθοῦν ὅλοι αὐτοὶ οἱ τόποι στὴν Ἑλλάδα· αὐτὸ ποὺ τὸν ἐνδιέφερε περισσότερο ἦταν αὐτὸ τὸ «φύτευμα τοῦ πολιτισμοῦ». Ἐξ ἄλλου ὁ Παλαμᾶς ἐπεχειρηματολόγει ὑπὲρ τῆς Δημοτικῆς, διότι σὰν πιὸ ἀπλὴ γλῶσσα θὰ ἦταν πιὸ προσιτὴ στοὺς ἀλλόγλωσσους σκλάβους ἀδελφούς μας. Ἄρα προπομπὸς τῆς Ἑλλαδικῆς Μεγάλης Ἰδέας ἦταν ὁ πολιτισμός.

V. ΤΟ ΦΑΝΑΡΙ ΑΔΙΑΦΟΡΕΙ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟ

Ἐναντὶ αὐτοῦ τοῦ πόθου γιὰ τὴν ἀναβίωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ οὐδὲν ἐπράξε τὸ πατριαρχεῖο. Ἀκόμα καὶ ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος ἠναγκάσθη, χάριν τῆς ἀντικειμενικότητος, νὰ περιλάβῃ στὴν Ἱστορίαν τοῦ ἴδιου κεφάλαιον μὲ τίτλο: «Ἡ ἐκκλησία ἠμέλησε τὸν ἐξελληνισμὸν τῶν ἀλλογλώσσων». Καὶ καταλήγει ὁ ἱστορικός: «Τὸ καθ' ἡμᾶς ἠθέλομεν ἀνεχθῆ ἅπαντα τὰ λοιπὰ αὐτοῦ (σ.σ. τοῦ πατριαρχοῦ) ἁμαρτήματα, τὴν θυσίαν τῶν προνομίων, τὸν ἐξευτελισμὸν, τὴν φιλοχρηματίαν, ἐὰν ἐφρόντιζε νὰ ὑπηρετήσῃ τὸ μέγιστον τῶν συμφερόντων ἐκείνων τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀφοῦ εἶχε πρὸς τοῦτο δύναμιν καὶ καιρόν». (ἔκδοσις Χαρ. Μπούρα, τ. 7ος, σελ. 218, 219, 220).

Καὶ ὁ Παπαρηγόπουλος ἀνεφέρεται στοὺς 16ον, 17ον καὶ 18ον αἰῶνες. Μὴ νομισθῇ ὅμως, ὅτι τὸν 19ον αἰῶνα ἐβελτιώθη ἡ κατάστασις. Εἰδικὰ πρὸς τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος, ὅταν ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Θράκη ἔδριθαν ἀπὸ τὴν ξένη προπαγάνδα, ἡ ἀμέλεια ὑπῆρξε ἐγκληματική. Ὁ ἴδιος ἱστορικός, ὡς πρόεδρος τοῦ «Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων», ἔγραφε πρὸς τὸν τότε Πρωθυπουργὸν στίς 18 Ἰουνίου 1882: «Βούλγαροι, Ρουμοῦνοι καὶ Οὐνῖται, μάλιστα δὲ Βούλγαροι, ἰδρύουσιν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἐν Θράκῃ, ἐξαιρέτως δὲ ἐν Μακεδονίᾳ, σχολεῖα πολυάριθμα, οὐ μόνον ὅπου ὑπάρχουσιν ἑλληνικά, ἀλλὰ καὶ ὅπου δὲν ὑπάρχονσι τοιαῦτα· ἤρχισαν δὲ ἀπὸ τινος συνδυνάζοντες τὰ ἰδρύματα αὐτῶν μετὰ πλήθους πολλοῦ ὑποτροφίων, αἵτινες ἀποτελοῦσιν ἐν τῶν κυριωτάτων δελεασμάτων τοῦ προσηλυτισμοῦ». Γιὰ τὴν ἀντιμετώπισιν αὐτῆς τῆς καταστάσεως τὸ πτωχὸ ἑλληνικὸ κράτος

έστελνε στον πατριάρχη 150.000 δραχ. για την συντήρησιν του πατριαρχείου και την συντήρησιν των σχολείων της υπόδουλης χώρας, αφού ήταν βάσει διμερών συμφωνιών, υπεύθυνος για την εκπαίδευση των νέων. Όμως ο πατριάρχης κατεκράτει όλο το ποσόν για τον éαντόν του. Για τούτο ο Παπαρρηγόπουλος προτείνει πρὸς τὸν Πρωθυπουργὸ ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν αὐξήσιν τῆς ἐπιχορηγήσεως, ἀφ' ἑτέρου δέ: «*Ἀνάγκη λοιπὸν τὸ ἐπίδομα νὰ διαιρεθῇ εἰς δύο, τὸ μὲν νὰ διαδιβάξεται ἀπ' εὐθείας τῷ Πατριάρχῃ, τὸ δὲ ἀπ' εὐθείας εἰς τοὺς Ἱεράρχας (σ.σ. τῆς Μακεδονίας) καὶ τὰς Σχολάς*». Ἀλλὰ μὴ νομισθῇ, ὅτι οἱ Ἱεράρχες εἶχαν καλύτερη ἀντιμετώπισιν τοῦ ἐλληνισμοῦ. Ὁ Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος στὰ Βιτώλια (Μοναστήρι) Γ. Δοκὸς μὲ τὸ ὑπ' ἀρ. 331/30-4-1883 ἔγγραφό του πληροφορεῖ τὸν Παπαρρηγόπουλον, ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τοῦ δώσῃ ἀκριβεῖς πληροφορίες γιὰ τὴν κατάστασιν τῆς παιδείας στὴν περιοχὴν του, γιατί οἱ ἀρμόδιοι πρὸς τούτο μητροπολίτες εἴτε δὲν τοῦ ἀπήντησαν καθόλου εἴτε τοῦ ἀπέστειλαν ἐλλιπῇ ἢ ἀνακριδῇ στοιχεῖα. Προκύπτει δὲ ἀπὸ τὸ ἴδιο ἔγγραφο, ὅτι μὲ χρήματα τῶν μητροπόλεων ἐχρηματοδοτοῦντο καὶ βουλγαρικά σχολεῖα παρὰ τὸ σχῆμα. Ἀπηυδισμένος ὁ πρόξενος ἀπὸ τὴν συμπεριφορὰ τῶν μητροπολιτῶν ἔγραφε, ὅτι γιὰ τὴν πρόοδον τῆς ἐλληνικῆς ἐκπαιδεύσεως «... ἀπαιτοῦνται Ἱεράρχαι πεφωτισμένοι καὶ ἐμφοροῦμενοι ὑπὸ ἐνθέρμον καὶ ἀγνοῦ πρὸς τὴν πατρίδα ζήλου...».

Τὰ παραπάνω ἔγγραφα περιλαμβάνονται στὸ διδλίο τῆς Σ. Βούρη «Πηγὲς γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Μακεδονίας - Πολιτικὴ καὶ Ἑκπαίδευση 1875-1907» (ἐκδόσις Παρασκήνιο). Καὶ φρίττει κάποιος ἀπὸ τὰ ἀναφερόμενα τῶν Προξένων καὶ τῶν ἀπλῶν προσώπων γιὰ τὴν στάσιν τοῦ πατριαρχείου καὶ τῶν μητροπολιτῶν γιὰ τὴν ἐκπαίδευσιν, ἀρκεῖ νὰ ληθῇ ὑπ' ὅψιν, ὅτι στίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνος ὑπῆρχαν μόνον ἐλληνικά σχολεῖα, ἐνῶ στὸ τελευταῖο διάστημα τῆς περιόδου ἦσαν μειοψηφία. Σ' αὐτὸ δὲ νὰ προσθέσουμε, ὅτι καὶ οἱ Ἑλληνες προετίμων νὰ στέλλουν τὰ παιδιὰ τους σὲ βουλγαρικά σχολεῖα, γιατί ἡ παρεχόμενη σ' αὐτὰ παιδεία ἦταν πολὺ καλύτερη. Ἐτσι γίνεται φανερό, ὅτι τὴν μειονότητα τῶν «σλαβομακεδόνων» δὲν τὴν ἐδημιούργησε ἡ ἱστορικὴ ἄγνοια ἢ παραχάραξις, ἀλλὰ ἡ σκοταδιστικὴ καὶ ἀντεθνικὴ δρᾶσις τοῦ πατριαρχείου καὶ τῶν μητροπολιτῶν του.

VI. Η ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΑΦΟΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Εἶναι λοιπὸν ἀδιανόητο, αὐτοὶ ποὺ προήσπισαν τὴν ἀκεραιότητα τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ κατεδίωξαν ἢ ἡμέλησαν τὸν ἐλληνισμό, νὰ ἰσχυρίζονται ὅτι ἐξέφρασαν καὶ ἐκφράζουν ἐθνικὰ ὁράματα. Καὶ ἡ στάσις αὐτὴ τοῦ πατριαρχείου καὶ τῶν μητροπολιτῶν του οὐχ ἦττον ἐστάθη αἰτία νὰ ἐπέλθῃ καὶ ἐκκλησιαστικὴ ρήξις, ἀφοῦ πολλοὶ ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Διαφωτισμοῦ ἦσαν ἱερωμένοι (Γαζής, Ἀνθρακίτης, Μπαλᾶνος, Φαρμακίδης, Βενιαμὶν ὁ Λέσβιος, Κούμας, Καϊρης καὶ τόσοι ἄλλοι). Ὅσο γιὰ τὸν Κοραῖ καὶ τὸν Καποδίστρια οὐδέποτε εἶχαν ἀρνηθῇ στὸ ἐλάχιστο τὴν χριστιανικὴν τους πίστιν. Ἴσως δὲ οἱ πατριαρχικοί, εἶναι δυνατόν νὰ ἰσχυρισθῇ κάποιος, ὅτι παρεσύρθησαν ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ πολιτικὴ, ποὺ πράγματι μὲ ὅλη τὴν διπλωματικὴν τῆς δύναμιν ὑπεστήριζε τὴν ἀκεραιότητα τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἴσως ἀκόμα νὰ ἠυνόησε τὴν παράδοσιν τῆς ἐξουσίας στοὺς Φαναριώτες σὲ κάποια χρονικὴ περίοδο. Εἶναι δὲ λογικὸ νὰ συνέβῃ κάτι τέτοιο, ἀφοῦ ἡ Γαλλία μὲ τὸ καθεστὼς τῶν διομολογήσεων εἶχε πα-

τήσει γερά τὸ πόδι της καὶ ἡ διακήρυξις τῆς Μεγάλης Ἰδέας ἀπὸ τὸν Κωλέττη ἐπεξέτεινε τὴν Γαλλικὴ ἐπιρροή. Μὲ ἄλλα λόγια τὰ συμφέροντα τῆς Ἀγγλίας συνέπεσαν μὲ τὴν πολιτικὴ τοῦ πατριαρχείου.

Ὅμως ἀπὸ τὸ 1854 καὶ μετὰ δὲν ὑπῆρχε περίπτωσις νὰ ὑποκατασταθῇ ἡ τουρκικὴ διοίκησις τῆς αὐτοκρατορίας ἀπὸ ἐλληνικὴ. Ὁ Δ. Φωτιάδης στὸ προαναφερθὲν διδρίλιό του γράφει: «*Στὴ Βουλὴ τῶν Εὐγενῶν, ἡ ἐντιμότητά του ὁ λόρδος Λάιρτ εἶπε: – Τὰ ὅσα γίνηκαν τώρα τελευταῖα ἀπέδειξαν πὼς οἱ Τοῦρκοι ἔχουν πῶς φιλελεύθερο πνεῦμα ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες. Ἡ ἰδέα νὰ παραδοθῇ τὸ ὀθωμανικὸ κράτος στοὺς Ἕλληνες θὰ σταθῇ αὐτοκτονία γιὰ τὴν Ἀγγλίαν*». (σελ. 329). Καὶ σημειώνει ὁ συγγραφεὺς, ὅτι τοὺς λόγους τοῦ Λάιρτ ἐκάλυψαν παρατεταμένα χειροκροτήματα καὶ κραυγὲς «*εὐγε*». Μόνον αὐτὸ τὸ ἀπόσπασμα ἀφαιρεῖ τὴν ἀκούσια συμπόρευσιν ἀγγλικῆς καὶ πατριαρχικῆς πολιτικῆς καὶ εἶναι σίγουρο, ὅτι δὲν ἐνοεῖτο ἀκεραιότης τῆς ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας χωρὶς τουρκικὴν διοίκησιν. Ὅσον γιὰ τὴν υἱοθέτησιν δυτικῶν πολιτειακῶν προτύπων ἀνέθεσαν στὸν Κεμάλ τὴν ὑλοποίησιν. Καὶ εἶναι χαρακτηριστικόν, ὅτι μέχρι τὴν ἀναρχίησιν τῶν Νεοτούρκων στὴν ἐξουσία οἱ Ἕλληνες δὲν ἀντεμετώπισαν μαζικὲς διώξεις παρὰ τὸν πόλεμο τοῦ 1897 καὶ τίς ἐπαναστάσεις στὴν Κρήτη καθ' ὅλον τὸν 19ον αἰῶνα.

Κυριολεκτικὰ ὁ ἐκδυτισμὸς τῆς Τουρκίας ἐπέρασε πάνω ἀπὸ τὰ πτώματα τῶν Ἑλλήνων. Δὲν συγχωρεῖται ἄγνοια στὴν ἀπόφασιν τοῦ Βενιζέλου νὰ ἀποστείλῃ τὸ ἐκστρατευτικὸ σῶμα στὴν Σμύρνη· στὴν ἀνακήρυξιν ὡς ἀγίου τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου Ε' τὸν Μάρτιο τοῦ 1921, λίγο πρὶν ἀρχίσουν οἱ ἐκτεταμέναι ἐπιχειρήσεις στὴν Μ. Ἀσία καὶ στὴν ἐμμονὴ τῶν πολιτικῶν νὰ καταλάβουν τὴν Ἀγκυρὰ. Ὅλοι ἐγνώριζαν πολὺ καλὰ τὴν κατάληξιν. Ἡ Μεγάλῃ Ἰδέα, ὅπως καὶ νὰ ἐξεφράσθῃ (εἴτε σὰν ἀναβίωσις τοῦ Βυζαντίου εἴτε σὰν κρατικὴ ἐπέκτασις), ἦταν καταδικασμένη. Ἀφ' ἑνὸς γιατί σταθερὴ ἦταν ἡ πολιτικὴ τῶν μεγάλων δυνάμεων νὰ διατηρηθῇ ἡ ἀκεραιότης τῆς Τουρκίας καὶ ἀφ' ἑτέρου γιατί δὲν ὑπῆρξε πολιτιστικὴ διείσδυσις, ὅπως πολὺ σωστὰ εἶχε ἐπισημάνει ὁ Ἰ. Μεταξᾶς, ὁ ὁποῖος ἀντετάχθη στὴν Μικρασιατικὴ Ἐκστρατεία. Διότι ἡ προώθησις τῆς ἐλληνικῆς ἰδέας σὲ πληθυσμούς, πού ἐκ περιστάσεων συνεπτύχθησαν σὲ ἐθνικὰ κράτη, θὰ ἀνέτρεπε τὸν σχεδιασμὸ τοῦ διεθνοῦς ἐξουσιασμοῦ στὸν διαχωρισμὸ τῶν Βαλκανίων, ἀφοῦ πολλοὶ ἀλλόγλωσσοι καὶ ἀλλόθρησκοι θ' ἀνεκάλυπταν τὴν πραγματικὴν ἐθνικὴν καταγωγὴν τους. Πῶς θὰ ἠττάτο ἡ Ἑλλὰς στὴν Μ. Ἀσία, ἂν ἐγνώριζαν οἱ μουσουλμᾶνοι Ἰωάνες τὴν ἀληθινὴν καταγωγὴν τους; Πῶς θὰ προωθοῦντο Βούλγαροι καὶ Σέρβοι στὴν Β. Μακεδονία, ἂν ἐγνώριζαν, ὅτι τὸ μόνον κοινὸ μὲ τοὺς Σλάβους ἢ τοὺς Τατάρους (οἱ Βούλγαροι εἶναι τουρκομογγολικὸ φύλλον) εἶναι ἡ γλῶσσα; Τὴν ἄθλια πολιτικὴ τῆς ἐξουσίας γιὰ τὴν ἐκπαίδευσιν καθημερινὰ τὴν συναντοῦμε καὶ σήμερα. Τὴν ἄθλια πολιτικὴ τοῦ πατριαρχείου τὴν εἶδαμε. Καὶ εἶναι βέβαιον, ὅτι χωρὶς πολιτιστικὴ ἀναβάπτισις δὲν ὑπάρχει ἡ παραμικρὴ ἐλπίς νὰ ὑλοποιηθῶν τὰ ἐθνικὰ ὁράματα. Καὶ αὕτῃ τὴν πολιτιστικὴ ἀναβάπτισις τὴν πολεμοῦν ἀκόμη ἐκκλησία καὶ πολιτεία. Θὰ κλείσουμε αὐτὸ τὸ ἄρθρο μὲ μία ρῆσιν τοῦ Τόμας Τζέφερσον: «*Ἐκκλησία καὶ Πολιτεία εἶναι ὁ πῶς ἀποκροστικὸς συνδυασμός*». (Ἀπὸ τὸ διδρίλιον «Περὶ τῆς πολιτικῆς» τῶν ἐκδόσεων «Περίπλους»).

Ἀθανάσιος Κουκοβίστας

‘Ο άφορισμός τής ‘Επανάστασεως τοῦ 1821 ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο

ΤΟ ΠΛΗΡΕΣ ΚΕΙΜΕΝΟ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ Ε΄

Εἶναι γνωστὸς ὁ μῦθος, ποὺ ἔχει πλάσει καὶ συντηρεῖ ἡ κρατοῦσα ἰδεολογία καὶ ἡ ἐπίσημη ἱστοριογραφία, ὅτι ἡ ‘Ορθόδοξη ‘Εκκλησία συνέβαλε τὰ μάλα στὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα τοῦ ὑπόδουλου ἔθνους γιὰ τὴν ἀποτίναξη τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ. Ἡ πραγματικότητα ὅμως εἶναι διαφορετική: ἡ ‘Εκκλησία καὶ τὸ Πατριαρχεῖο ἀφώρισε ὅχι μία ἀλλὰ πλεῖστες φορὲς κάθε ἀπελευθερωτικὴ προσπάθεια τῶν ‘Ελλήνων, ἐνῶ ἐκυνήγησε ἀνηλεῶς κάθε διαφωτιστὴ ποὺ προσπαθοῦσε νὰ φέρῃ τὰ φῶτα τῆς ‘Αναγεννήσεως στὸν ζοφερὸ ἀπ’ τὴν τουρκικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ σκλαβιά τόπο (πρὸβλ. Διονύσιο Σκυλόσοφο, Μεθόδιο ‘Ανθρακίτη, Βενιαμὶν Λέσδιο, ἀφορισμὸ τῶν Κλεφτῶν τοῦ 1805, τοῦ Ρήγα Φεραίου, δύο ἀφορισμοὺς κατὰ τῶν Σουλιωτῶν, τὸ 1820 καὶ τὸ 1821 κ.λπ.). ‘Εδῶ πρόκειται γιὰ τὸν ἀφορισμὸ τῆς ‘Επανάστασεως τοῦ 1821 ἀπ’ τὸν Γρηγόριο τὸν Ε΄. Μόλις ἐκηρύχθη καὶ ἐξεργάγη ἡ ‘Επανάσταση στὴ Μολδαβία ἀπ’ τὸν Μιχαὴλ Βόδα Σοῦτσο καὶ τὸν ‘Αλ. ‘Υψηλάντη, ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριος Ε΄ καὶ ὁ πατριάρχης ‘Ιεροσολύμων Πολύκαρπος, συνυπογραφόντων καὶ τῶν 21 μητροπολιτῶν τῆς ‘Ιερᾶς Συνόδου, τοὺς ἀφώρισαν.

Στὸν ἀφορισμὸ τους, ποὺ διαβάστηκε σ’ ὅλες τὶς ἐκκλησίες τῆς ‘Οθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας τοὺς ἀποκαλοῦν ἀλαζόνες, δοξομανεῖς, κακοήθεις, ἀνόητους, μισελεύθερους, ἀχρείους, κακόδουλους, κακοποιούς, κοινούς λυμεῶνας καὶ ματαιόφρονες» καὶ θεωροῦν «ὄρκον ἀπάτης» τὸν ὄρκο τῶν ἀγωνιστῶν γιὰ τὴν ἐλευθερία. ‘Απειλοῦν ὅλους ὅσους συνταχθοῦν μὲ τοὺς ἐπαναστάτες μὲ μεταθανάτιες τιμωρίες καὶ ζητοῦν ἀπόλυτὴ ὑποταγὴ στὸ σουλτᾶνο. ‘Απειλοῦν τοὺς ἱερωμένους, ὅτι, ἂν δὲν ἀκολουθήσουν τὶς ἐντολές τους, θὰ χάσουν τὴν ἱερατικὴ τους θέσι κ.λπ. καὶ ἀπαιτοῦν νὰ καταδίδουν καὶ νὰ παραδίδουν στοὺς Τούρκους τοὺς ἐπαναστάτες.

‘Ο Γρηγόριος ὁ Ε΄ ἔστειλε τρεῖς ἀφοριστικὲς ἐγκύκλιους. Ἡ προαναφερθεῖσα εἶναι γενικὴ γιὰ ὅλους τοὺς χριστιανούς τῆς Αὐτοκρατορίας, ἡ ἄλλη ἀπευθύνεται στοὺς μητροπολίτες καὶ στὸν ὑπόλοιπο κλῆρο καὶ ἡ τρίτη εἶναι προσωπικὴ δική του ἐμπιστευτικὴ καὶ στέλνεται στοὺς μητροπολίτες. ‘Ο ἐμπιστευτικὸς –προσωπικὸς

χαρακτήρας της— αποδεικνύει ότι ο Γρηγόριος δεν εξαναγκάστηκε απ' τους Τούρκους ν' αφορίση τὴν Ἐπανάσταση.

Κατωτέρω παραθέτουμε ἐπὶ λέξει τὴν γενικὴ ἐγκύκλιο-ἀφορισμὸν ἄνευ σχολιασμοῦ. Ὑπενθυμίζομε ὅτι τὸν Γρηγόριο Ε' τὸν ἐκτέλεσαν στὴν συνέχεια οἱ Τοῦρκοι γιὰ καθαρὰ ψυχολογικοὺς σκοποὺς (ἐκφοβισμὸς τῶν Ρωμίων). Ἐμεῖς διδαχθήκαμε νὰ τὸν θεωροῦμε «ἐθνομάρτυρα». Διδασκόμεθα ἐπίσης, ὅτι τὸ 1821 ἔγινε «γιὰ τοῦ Χριστοῦ τὴν πίστη τὴν ἀγία».

Μάριος Δημόπουλος-Ἀπολλώνιος

Τὸ πλήρες κείμενο τοῦ Πατριαρχικοῦ ἀφορισμοῦ

«ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ

» Ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

«Οἱ τῷ καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτῳ, πατριαρχικῷ ἀποστολικῷ καὶ οἰκουμενικῷ θρόνῳ ὑποκείμενοι ἱερώτατοι μητροπολίται καὶ ὑπέρτιμοι καὶ θεοφιλέστατοι ἀρχιεπίσκοποι τε καὶ ἐπίσκοποι, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ καὶ συλλειτουργοί, καὶ ἐντιμότατοι κληρικοὶ τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας καὶ ἐκάστης ἐπαρχίας. Εὐλαδέστατοι ἱερεῖς καὶ ὁσιώτατοι ἱερομόναχοι, οἱ ψάλλοντες ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Πόλεως, τοῦ Γαλατᾶ καὶ ὅλου τοῦ Καταστένου καὶ ἀπανταχοῦ, καὶ λοιποὶ ἀπαξάπαντες εὐλογημένοι Χριστιανοί, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἡμῶν ἀγαπητά, χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ παρ' ἡμῶν δὲ εὐχή, εὐλογία καὶ συγχώρησις!

» Ἡ πρώτη δάσις τῆς ἠθικῆς, ὅτι εἶναι ἡ πρὸς τοὺς εὐεργετοῦντας εὐγνωμοσύνη εἶναι ἡλίου λαμπρότερον. Καὶ ὅστις εὐεργετούμενος ἀχαριστεῖ εἶναι ὁ κάκιστος τῶν ἀνθρώπων. Αὐτὴν τὴν κακίαν βλέπομεν πολλαχοῦ στηλιτευομένην καὶ παρὰ τῶν ἱερῶν γραφῶν καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀσυγχώρητον, καθὼς ἔχομεν τὸ παράδειγμα τοῦ Ἰούδα. Ὅταν δὲ ἡ ἀχαριστεία εἶναι συνωδευμένη καὶ μὲ πνεῦμα κακοποιὸν καὶ ἀποστατικὸν ἐναντίον τῆς κοινῆς ἡμῶν εὐεργέτιδος καὶ τροφοῦ, κραταιᾶς καὶ ἀηττήτου βασιλείας [σ.σ. ἐννοεῖ τὸν σουλτάνο], τότε ἐμφαίνει καὶ τρόπον ἀντίθεον, ἐπεὶ οὐκ ἔστι, φησί, βασιλεία καὶ ἐξουσία εἰμὴ ὑπὸ «Θεοῦ τεταγμένη». Ὅθεν καὶ πᾶς ὁ ἀντιταπτόμενος αὐτῇ τῇ θεόθεν ἐφ' ἡμᾶς τεταγμένην κραταιᾷ βασιλείᾳ [σ.σ. τοῦ σουλτάνου], τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκε.

» Καὶ τὰ δύο ταῦτα οὐσιώδη καὶ δάσιμα ἠθικὰ θρησκευτικὰ χρὴ κατεπάτησαν μὲ ἀπαραδειγμάτιστον θρασύτητα καὶ ἀλαζονείαν ὃ τε προσδιορισθεὶς τῆς Μολδαυίας ἡγεμὼν, ὡς μὴ ὤφειλε Μιχαήλ, καὶ ὁ τοῦ γνωστοῦ ἀγνώμονος, καὶ φυγάδος Ὑψηλάντου ἀγνώμων υἱὸς Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης.

» Εἰς ὅλους τοὺς ὁμογενεῖς μας εἶναι γνωστὰ τὰ ἄπειρα ἑλέη, ὅσα ὁ ἀέννα-
ος τῆς ἐφ' ἡμᾶς τεταγμένης κραταιᾶς βασιλείας πηγὴ ἐξέχεεν εἰς τὸν κακό-
δουλον αὐτὸν Μιχαήλ. Ἀπὸ μικροῦ καὶ εὐτελοῦς τὸν ἀνύψωσεν εἰς βαθμοὺς
καὶ μεγαλεῖα. Ἀπὸ ἀδόξου καὶ ἀσήμου τὸν προήγαγεν εἰς δόξας καὶ τιμὰς.
Τὸν ἐπλούτισε, τὸν περιέθαλψε, τέλος πάντων τὸν ἐτίμησε καὶ μὲ τὸν λα-
μπρότατον τῆς ἡγεμονίας αὐτῆς θρόνον καὶ τὸν κατέστησεν ἄρχοντα λαῶν.
Αὐτὸς ὅμως, φύσει κακόδουλος ὢν, ἐφάνη τέρας ἔμψυχον ἀχαριστίας καὶ συ-
νεφώνησε μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, υἱοῦ τοῦ δραπέτου καὶ φυγά-
δος ἐκείνου Ὑψηλάντου, ὅστις παραλαβὼν μερικὸν ὁμοῖον του βοηθὸς
ἐτόλμησε νὰ ἔλθῃ αἰφνης εἰς τὴν Μολδαβίαν, καὶ ἀμφότεροι ἀπονενωμένοι
ἐπίσης, ἀλαζόνες καὶ δοξομανεῖς, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, ματαιόφρονες, ἐκήρυξαν
τοῦ γένους ἐλευθερίαν καὶ μὲ τὴν φωνὴν αὐτὴν ἐφείλκυσαν πολλοὺς τῶν ἐκεῖ
κακοήθεις καὶ ἀνόητους. Διασπείραντες καὶ ἀποστόλους εἰς διάφορα μέρη,
διὰ νὰ ἐξαπατήσωσι καὶ νὰ ἐφελκύσωσιν εἰς τὸν ἴδιον τῆς ἀπωλείας κρημνὸν
καὶ ἄλλους πολλοὺς τῶν ὁμογενῶν μας.

» Διὰ νὰ δυνηθῶσι δὲ τρόπον τινὰ νὰ ἐνθαρρύνωσι τοὺς ἀκούοντας μετε-
χειρίσθησαν καὶ τὸ ὄνομα τῆς ρωσικῆς Δυνάμεως, προβαλλόμενοι, ὅτι καὶ
αὕτη εἶναι σύμφωνος μὲ τοὺς στοχασμοὺς καὶ τὰ κινήματά των, πρόβλημα διό-
λου ψευδὲς καὶ ἀνύπαρκτον, καὶ μόνον τῆς ἰδικῆς των κακοδουλείας καὶ μα-
ταιοφροσύνης γέννημα τε καὶ ἀποκύημα. Ἐπειδὴ ἐν ᾧ τοιοῦτον εἶναι ἀδύ-
νατον ἠθικῶς καὶ πολλῆς πρόξενον μομφῆς εἰς τὴν ρωσικὴν αὐτοκρατο-
ρίαν, καὶ ὁ ἴδιος ἐνταῦθα ἐξοχώτατος πρέσβυς αὐτῆς ἔδωκεν ἔγγραφον πλη-
ροφορίαν, ὅτι οὐδεμίαν ἢ εἰδῆσιν ἢ μετοχὴν ἔχει τὸ ρωσικὸν κράτος εἰς
αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν, καταμεμφόμενον μάλιστα καὶ ἀποτροπιάζόμενον τοῦ
πράγματος τὴν βδελυρίαν. Καὶ προσεπιπλέον ἢ αὐτοῦ ἐξοχότης εἰδοποίη-
σεν ἐξ ἐπαγγέλματος τὰ διατρέχοντα, ὑπομνήσας τὸ βασιλείον κράτος, ὅτι
ἀνάγκη πᾶσα νὰ φροντίσῃ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸν ἀποσκορακισμόν καὶ τὴν διά-
λυσιν τῶν τοιούτων κακῶν. Καὶ τόσον ἐκ τῆς εἰδοποιήσεως ταύτης, ὅσον καὶ
ἀπὸ τὰ ἔγγραφα, τὰ ὁποῖα ἐπιάσθησαν ἀπὸ μέρους τῶν μουχαφίσιδων τῶν
βασιλικῶν σερχατίων, καὶ ἀπὸ ἄλλους πιστοὺς ὁμογενεῖς ἐπαρρησιάζθησαν,
ἔγινε γνωστὴ εἰς τὸ πολυχρόνιον κράτος ἡ ρίζα καὶ ἡ βῆσις ὅλου αὐτοῦ τοῦ
κακοήθους σχεδίου.

» Μὲ τοιαύτας ραδιουργίας ἐσχημάτισαν τὴν ὀλεθρίαν σκηνὴν οἱ δύο οὔτοι
καὶ οἱ τούτων συμπράκτορες φιλελεύθεροι, μᾶλλον δὲ μισελεύθεροι, καὶ ἐπε-
χείρησαν εἰς ἔργον μαρὸν, θεοστυγὲς καὶ ἀσύνητον θέλοντες νὰ διαταράξω-
σι τὴν ἄνεσιν καὶ ἡσυχίαν τῶν ὁμογενῶν μας πιστῶν ραγιαδῶν τῆς κραταιᾶς
βασιλείας, τὴν ὁποῖαν ἀπολαμβάνουσιν ὑπὸ τὴν ἀμφιλαφὴ αὐτῆς σκιάν μὲ τό-
σα ἐλευθερίας προνόμια, ὅσα δὲν ἀπολαμβάνει ἄλλο ἔθνος ὑποτελὲς καὶ ὑπο-
κείμενον, ζῶντες ἀνενόχλητοι μὲ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των, μὲ τὰς πε-
ριουσίας καὶ καταστάσεις, καὶ μὲ τὴν ὑπαρξιν τῆς τιμῆς των, καὶ κατ' ἐξοχὴν
μὲ τὰ προνόμια τῆς θρησκείας, ἥτις διεφυλάχθη καὶ διατηρεῖται ἀσκανδά-
λιστος μέχρι τῆς σήμερον ἐπὶ ψυχικῇ ἡμῶν σωτηρίᾳ. Ἀντὶ λοιπὸν φιλελευ-

θέρων ἐφάνησαν μισελεύθεροι, καὶ ἀντὶ φιλογενῶν καὶ φιλοθρήσκων ἐφάνησαν μισογενεῖς, μισόθρησκοι καὶ ἀντίθεοι, διοργανίζοντες, φεῦ, οἱ ἀσυνείδητοι μὲ τὰ ἀπονενοημένα κινήματά των τὴν ἀγανάκτησιν τῆς εὐμενοῦς κραταιᾶς βασιλείας ἐναντίον τῶν ὁμογενῶν μας ὑπηκόων τῆς, καὶ σπεύδοντες νὰ ἐπιφέρωσι κοινὸν καὶ γενικὸν τὸν ὄλεθρον ἐναντίον παντὸς τοῦ γένους.

» Καὶ ἀγκαλὰ εἶναι γνωστὸν, ὅτι, ὅσοι εἶναι κατηρτισμένοι τῷ ὄντι εἰς τὴν εὐσέβειαν, ὅσοι νουνεχεῖς καὶ τίμιοι καὶ τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ θεῶν νόμων ἀκριβεῖς φύλακες δὲν θέλουν δώσει εὐηκοῖαν εἰς τὰς ψευδολογίας τῶν ἀχρείων ἐκείνων καὶ κακοβούλων, ἐπειδὴ ὅμως εἶν' ἐνδεχόμενον νὰ συνηρπάσθῃσάν τινες καὶ παρασυρθῶσι καὶ ἄλλοι, διὰ τοῦτο προκαταλαμβάνοντες ἐκ προνοίας ἐκκλησιαστικῆς πᾶσιν ὑμῖν τὰ σωτήρια, καὶ γράφοντες μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων συναδέλφων, τοῦ μακαριώτατου πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων, τῶν ἐκλαμπροτάτων καὶ περιφανεστάτων προυχόντων τοῦ γένους, τῶν τιμιωτάτων πραγματευτῶν, τῶν ἀφ' ἑκάστου ρουφετίου προκριτωτέρων καὶ ὅλων τῶν ἐν τῇ βασιλευούσῃ ὀρθοδόξῳ μελῶν ἐκάστης τάξεως καὶ ἐκάστου βαθμοῦ, συμβουλευόμεν καὶ παραινοῦμεν καὶ ἐντελλόμεθα καὶ παραγγέλλομεν πᾶσιν ὑμῖν τοῖς κατὰ τόπον ἀρχιερεῦσι, τοῖς ἡγουμένοις τῶν ἱερῶν μοναστηρίων, τοῖς ἱερεῦσι τῶν ἐκκλησιῶν, τοῖς πνευματικοῖς πατράσι τῶν ἐνοριῶν, τοῖς προεστώσι καὶ εὐκαταστάτοις τῶν κωμοπόλεων καὶ χωριῶν, καὶ πᾶσιν ἀπλῶς τοῖς κατὰ τὸν τόπον προκρίτοις νὰ διακηρύξετε τὴν ἀπάτην τῶν εἰρημένων κακοποιῶν καὶ κακοβούλων ἀνθρώπων, καὶ νὰ τοὺς ἀποδείξετε καὶ νὰ τοὺς στηλιτεύσετε πανταχοῦ ὡς κοινούς λυμεῶνας καὶ ματαιόφρονas, καὶ νὰ προσέχετε ὅσον τὸ δυνατόν εἰς τὰς ἀπάτας αὐτῶν καὶ ραδιουργίας, γινώσκοντες, ὅτι ἡ μόνη ἀπόδειξις τῆς ἀθωότητος των εἶναι νὰ ἐμφανίσωσιν ὅσα γράμματα λάβωσι τυχὸν εἰς χεῖρας περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως, ἢ εἰδήσεις μάθωσι, καὶ νὰ παρρησιάσωσιν οἱ μὲν ἐνταῦθα ἐν βασιλευούσῃ πρὸς ἡμᾶς, οἱ δ' ἐν τοῖς ἔξω μέρεσιν εἰς τοὺς κατὰ τόπον ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς διοριζομένους παρ' ἡμῶν ἐκκλησιαστικούς ἐξάρχους καὶ τοὺς βασιλικούς ἐξουσιαστάς καὶ διοικητὰς δηλοποιοῦντες καὶ παραδίδοντες καὶ ἐκείνους τοὺς ἀπλουστέρους, ὅσοι ἤθελον φωραθῇ ὅτι ἐνεργοῦν ἀνοίκεια τοῦ ρεαγιαδικοῦ χαρρακτῆρος, καθότι οἱ τοιοῦτοι διαταράσσουσι τὴν γενικὴν ἡσυχίαν, καὶ κατακρημνίζουν τοὺς ἀδυνάτους καὶ ἀθώους ὁμογενεῖς μας εἰς τῆς ἀπωλείας τὸ δάραθρον.

» Καὶ τόσον ὑμεῖς οἱ ἀρχιερεῖς, οἱ μοναστηριακοί, οἱ ἱερωμένοι, καὶ οἱ προεστώτες καὶ εὐκατάστατοι καὶ πρόκριτοι ἐκάστου τόπου μὲ τὴν ἀγρυπνον προσοχὴν σας, ὅσον καὶ οἱ λοιποὶ ἐκάστης τάξεως καὶ βαθμοῦ ἄνθρωποι μὲ τὰς ἐκ μέρους σας ἀδιαλείπτους συμβουλὰς καὶ νουθεσίας καὶ κατὰ τὰς πατρικὰς καὶ προνοητικὰς ἐκκλησιαστικὰς ἡμῶν ὁδηγίας, καὶ παραινέσεις νὰ γενῇτε ἐδραῖοι καὶ ἀμετακίνητοι ἐπὶ τοῦ κέντρου τοῦ ρεαγιαλικίου, καὶ ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας σας νὰ διαφυλάττετε τὴν πίστιν καὶ κάθε ὑποταγὴν καὶ εὐπείθειαν εἰς αὐτὴν τὴν θεόθεν ἐφ' ἡμᾶς τεταγμένην κραταιὰν καὶ ἀήτ-

τητον βασιλείαν, καὶ νὰ ἀποδεικνύετε ἐντελῶς μὲ ὅλα τὰ πραγματικά τῆς εἰλικρινείας σημεῖα. Καθότι ἡ μετ' εὐχαριστίας καὶ εἰλικρινείας ὑποταγὴ χαρακτηρίζει καὶ τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην καὶ πίστιν, καὶ τὴν πρὸς τὰς θείας αὐτοῦ ἐντολὰς καὶ τὰς ὑπαγορεύσεις τῶν θείων νόμων καὶ ἱερῶν κανόνων ὑπακοήν, καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς καρδίας ἡμῶν διὰ τ' ἄπειρα ἔλεη, ὅπου ἀπολαμβάνομεν παρὰ τῆς βασιλικῆς φιλανθρωπίας.

» Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐγένετο γνωστόν, ὅτι οἱ τὸ σατανικὸν τῆς δημιουργείας φρόνημα ἐπινοήσαντες, καὶ ἐταιρίαν τοιαύτην συστησάμενοι πρὸς ἀλλήλους, συνεδέθησαν καὶ μὲ τὸν δεσμόν τοῦ ὅρκου, γινωσκέτωσαν, ὅτι ὁ ὅρκος αὐτὸς εἶναι ὅρκος ἀπάτης, εἶναι ἀδιάκριτος, καὶ ὁμοιος μὲ τὸν ὅρκον τοῦ Ἡρώδου, ὅστις διὰ νὰ μὴ φανῇ παραβάτης τοῦ ὅρκου του, ἀπεκεφάλισεν Ἰωάννην τὸν βαπτιστὴν. Ἄν ἤθελεν ἀθετήσῃ τὸν παράλογον ὅρκον του, τὸν ὅποιον ἐπενόησεν ἡ ἄλογος ἐπιθυμία του, ἔζη βέβαια τότε ὁ θεὸς πρόδρομος, ὥστε ἐνὸς ἀπλοῦ ὅρκου ἐπιμονὴ τὸν θάνατον ἔφερε τοῦ προδρόμου.

» Ἡ ἐπιμονὴ ἄρα τοῦ ὅρκου εἰς διατήρησιν τῶν ὑποσχεθέντων παρὰ τῆς φαιδρίας αὐτῆς, πραγματευομένης οὐσιωδῶς τὴν ἀπώλειαν ἐνὸς ὁλοκλήρου γένους πόσον εἶναι ὀλεθρία καὶ θεομίσητος εἶναι φανερόν. Ἐξ ἐναντίας, ἡ ἀθέτησις τοῦ ὅρκου αὐτοῦ ἀπαλλάττουσα τὸ γένος ἐκ τῶν ἐπερχομένων ἀπαρμυθήτων δεινῶν, εἶναι θεοφιλὴς καὶ σωτηριώδης. Διὰ τοῦτο τῇ χάριτι τοῦ παναγίου Πνεύματος ἔχει ἡ ἐκκλησία αὐτὸν διαλελυμένον, καὶ ἀποδέχεται καὶ συγχωρεῖ ἐκ καρδίας τοὺς μετανοοῦντας καὶ ἐπιστρέφοντας, καὶ τὴν προτέραν ἀπάτην ὁμολογοῦντας, καὶ τὸ πιστὸν ρεαγιαλίκι αὐτῶν ἐναγκαλιζομένους εἰλικρινῶς. Ταῦτα ἀμέσως νὰ κοινολογήσῃτε εἰς ὅλους τοὺς γνωστούς σας, καὶ νὰ κατασταθῇτε ὅλοι προσεκτικώτεροι, ἀνατρέποντες καὶ διαλύοντες ὡς ἀραχνιῶδη ὑφάσματα, ὅσα ἡ ἀπάτη καὶ ἡ κακοδοουλία τῶν πρωταιτίων ἐκείνων καθ' οἷονδῆποτε τρόπον συνέπλεξε.

» Ἐπειδὴ, ἐάν, ὃ μὴ γένοιτο, δὲν ἤθελε καθαρισθῇ ἡ θανατηφόρος αὕτη λύμη, καὶ φωραθῶσι τινες τολμῶντες εἰς ἐπιχειρήματα ἐναντία τῶν καθηκόντων τοῦ ρεαγιαλικίου, κοντὰ ὅπου οἱ τοιοῦτοι ἔχουσι νὰ παιδευθῶσι χωρὶς ἐλέους καὶ οἰκτιρμῶν, (μὴ γένοιτο, Χριστὲ βασιλεῦ!) ἀμέσως θέλει ἐξαφθῇ ἡ δικαία ὀργὴ τοῦ κράτους του καθ' ἡμῶν, καὶ ὁ θυμὸς τῆς ἐκδικήσεως γενικὸς τῶν ἐχλιϊσλάμιδων, καὶ θέλουν ἐκχυθῇ τόσων ἀθῶων αἵματα ἀδίκως καὶ παραλόγως, καθὼς ἀποκριματίστως ταῦτα πάντα διεσάλπισεν ἡ κραταιὰ καὶ ἀήττητος βασιλεία διὰ τοῦ ἐκδοθέντος καὶ ἐπ' ἀκροάσει κοινῇ ἡμῶν ἀναγνωσθέντος ὑψηλοῦ βασιλικοῦ προσκυνητοῦ ὀρίσμου.

» Ἐκείνους δὲ τοὺς ἀσεβεῖς πρωταιτίους καὶ ἀπονεινομένους φυγάδας καὶ ἀποστάτας ὀλεθρίους νὰ τοὺς μισήτε καὶ νὰ τοὺς ἀποστρέψετε καὶ διανοίᾳ καὶ λόγῳ, καθότι καὶ ἡ ἐκκλησία καὶ τὸ γένος τοὺς ἔχει μεμισημένους, καὶ ἐπισωρεύει κατ' αὐτῶν τὰς παλαμναιοτάτας καὶ φρικωδεστάτας ἀράς ὡς μέλη σεσηπότα, τοὺς ἔχει ἀποκεκομμένους τῆς καθαρᾶς καὶ ὑγιαίνουσας χριστιανικῆς ὀλομελείας, ὡς παραβάται δὲ τῶν θείων νόμων καὶ κανονικῶν διατάξεων, ὡς καταφρονηταὶ τοῦ ἱεροῦ χρήματος τῆς πρὸς τοὺς εὐεργέτας εὐγνω-

μοσύνης και εὐχαριστίας, ὡς ἐναντίοι ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ὅρων, ὡς τὴν ἀπώλειαν τῶν ἀθῶων καὶ ἀνευθύνων ὁμογενῶν μας ἀσυνειδήτως, τεκταινόμενοι, ἀφωρισμένοι ὑπάρχειν καὶ κατηραμένοι καὶ ἀσυγχώρητοι, καὶ μετὰ θάνατον ἄλυτοι, καὶ τῷ αἰωνίῳ ὑπόδιχοι ἀναθέματι, καὶ αὐτοί, καὶ ὅσοι τοῖς ἴχνεσιν αὐτῶν κατηκολούθησαν ἢ κατακολουθήσωσι τοῦ λοιποῦ, ἂν μὴ θελήσωσιν ἐννοῆσαι τὴν ἀρπαγὴν καὶ ἀπάτην, καὶ ἐπιστροφῆναι τε καὶ βαδίσει τὴν εὐθεΐαν τῆς σωτηρίας ὁδόν, ἂν δὲν ἀναλάβωσιν, ὅ ἐστι, τὸν ἐντελῆ χαρακτῆρα τοῦ ρεαγιαδικοῦ αὐτῶν ἐπαγγέλματος.

»Τὰ αὐτὰ δὲ καὶ κατὰ τῆς ἀρχιερωσύνης σας καὶ ἱερωσύνης σας ἐπανατείνομεν, ἐὰν μὴ βασίσητε, εἰς ὅσα ἐν Πνεύματι ἀγίῳ ἀποφαινόμεθα διὰ τοῦ παρόντος ἐκκλησιαστικῶς, ἐὰν δὲν δείξετε ἐν ἔργῳ τὴν ἐπιμέλειάν σας καὶ προθυμίαν εἰς τὴν διάλυσιν τῶν σκευωριῶν, εἰς τὴν ἀναστολὴν τῶν καταχρήσεων καὶ ἀταξιῶν, εἰς τὴν ἐπιστροφὴν τῶν πλανηθέντων εἰς τὴν ἄμεσον καὶ ἔμμεσον καταδρομὴν καὶ ἐκδίκησιν τῶν ἐπιμενόντων εἰς τὰ ἀποστατικά φρονήματα, ἐὰν δὲν συμφωνήσετε τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, καὶ, ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἐὰν καθ' οἰοδῆτινα τρόπον δολιευθῆτε καὶ κατενεχθῆτε κατὰ τῆς κοινῆς ἡμῶν εὐεργέτιδος κραταιᾶς βασιλείας, ἔχομεν ὑμᾶς ἀργοὺς πάσης ἱεροπραξίας, καὶ τῇ δυνάμει τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐκπτώτους τοῦ θαύματος τῆς ἀρχιερωσύνης καὶ ἱερωσύνης καὶ τῷ πυρὶ τῆς γεέννης ἐνόχους, ὡς τὴν κοινὴν τοῦ γένους ἀπώλειαν προτιμήσαντας.

»Οὕτω τοίνυν γινώσκοντες, ἀνανήψατε πρὸς Θεοῦ καὶ ποιήσατε καθὼς γράφομεν ἐκκλησιαστικῶς, καὶ γενικῶς παρακελευόμεθα, καὶ μὴ ἄλλως ἔξ ἀποφάσεως, ὅτι περιμένομεν κατὰ τάχος τὴν αἰσίαν τῶν γραφομένων ἀποπεράτωσιν, ἵνα καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν. »αωκα (1821) ἐν μηνὶ μαρτίῳ.

»Ὑπεγράφη συνοδικῶς ἐπάνωθεν τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῆς μακαριότητός του καὶ πάντων τῶν συναδελφῶν ἀγίων ἀρχιερέων.

Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἀποφαίνεται.

Ὁ Ἱεροσολύμων Πολύκαρπος συναποφαίνεται.

Ὁ Καισαρίας Ἰωαννίκιος.

Ὁ Νικομηδείας Ἀθανάσιος.

Ὁ Δέρκων Γρηγόριος.

Ὁ Ἀδριανουπόλεως Δωρόθεος.

Ὁ Βιζύης Ἱερεμίας.

Ὁ Σίφνου Καλλίνικος.

Ὁ Ἡρακλείας Μελέτιος.

Ὁ Νικαίας Μακάριος.

Ὁ Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ.

Ὁ Βεργοίας Ζαχαρίας.

Ὁ Διδυμοτείχου Καλλίνικος.

Ὁ Βάρνης Φιλόθεος.

Ὁ Ρέοντος Διονύσιος.

Ὁ Κυζίκου Κωνσταντῖνος.

Ὁ Χαλκηδόνος Γρηγόριος.

Ὁ Τουρνόβου Ἰωαννίκιος.

Ὁ Πισιδίας Εὐγένιος.

Ὁ Δρύστας Ἀνθιμος.

Ὁ Σφζοπόλεως Παῖσιος.

Ὁ Φαναρίου καὶ Φερσάλων
Δαμασκηνός.

Ὁ Ναυπάκτου, Ἀρτης Ἀνθιμος».

“Οταν στὸ κυνήγι τοῦ Αὐριο ποδοπατῆται τὸ Σήμερα...

Μέσα στὴν εὐθεΐα ἀντίληψη τοῦ ἱστορικοῦ χρόνου ποὺ συσσωρεύει ἀθροιστικά ἔτη, αἰῶνες καὶ χιλιετίες, ἕνας ἀκόμη αἰὼν –ὁ εἰκοστὸς μετὰ Χριστὸν– φθάνει στὸ τέλος του καὶ μαζί του ὁλοκληρώνεται ἡ δεύτερη χιλιετία ἀπ’ τὸ ἴδιο ἐναρκτήριο γεγονός τῆς γέννησης τοῦ Μεσσία τῆς χριστιανοσύνης. Τὸ τέλος αὐτῆς τῆς συμβατικῆς δισχιλιετοῦς ἐποχῆς. Βρίσκει τὸν ἄνθρωπο ψυχικά ἐξουθενωμένο καὶ τὴν ἀνθρωπότητα, σχεδὸν στὸ σύνολό της, ἀποθαρρυνμένη νὰ κρύβῃ στὰ σωθικά της θλιθερά συναισθήματα τῆς ἥττας καὶ τῆς ἀπογοήτευσης.

Ἡ κακοδαιμονία αὐτὴ αἰτία ἔχει τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἔμαθε ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀντιλαμβάνεται τὸν χρόνο σ’ ὅλη αὐτὴ τὴ μακρὰ περίοδο τῆς ἱστορίας. Καὶ ἡ ἀντίληψή του αὐτὴ καθωρίστηκε καὶ ἐπιβλήθηκε χαρασσομένη στὸ ὑποσυνείδητό του ἀπὸ τὸν ἐσχατολογικὸ λόγο τῆς θρησκείας του. “Υψιστὴ ἰδεολογία γιὰ τὴν χριστιανοσύνη τὸ ἀνεξίτηλο γεγονός τῆς Δευτέρας Παρουσίας: ἡ τελικὴ κρίση, τὸ τέλος τοῦ γνωστοῦ μας ἀνθρώπου καὶ ὁ νέος κόσμος ποὺ αὐτὴ θὰ δημιουργήσῃ. Ταυτόσημη μὲ τὴν χριστιανικὴ καὶ ἡ ἰσλαμικὴ ἐσχατολογία: ἡ τελικὴ κρίση ζώντων καὶ νεκρῶν, ὁ χωρισμὸς τῶν καλῶν ἀπ’ τοὺς κακοὺς, ὁ νέος κόσμος τοῦ Παραδείσου καὶ τῆς Κολάσεως. “Ὅμως μακρὰ ἡ περίοδος ἀναμονῆς τοῦ μεγάλου αὐτοῦ γεγονότος, ὁ χρόνος ἔλευσής του χάνεται ἀπροσδιόριστος στὰ σύννεφα τοῦ ἀσαφοῦς μέλλοντος. Αὐτὴ ἡ ἀναγκαστικὴ λύτρωση, ἀνεξάρτητα ἂν εἶναι ποθητὴ ἢ ὄχι, πρέπει νὰ ἐπέλθῃ, πρέπει νὰ πιεστή ὁ χρόνος, νὰ τρέξῃ γρηγορώτερα πρὸς τὸ «μεγάλο γεγονός». Μακρὰ καὶ ἀνυπόφορος ἡ περίοδος τῆς ἀναμονῆς. Δεκάδες γενεὲς ἀνοιξαν τὰ μάτια τους σ’ αὐτὸν τὸν κόσμο, ἔμαθαν γιὰ τὸ ἐπερχόμενο ὕψιστο γεγονός καὶ ἔκλεισαν τὰ μάτια τους πιστεύοντας ὅτι ἡ λύτρωση δὲν θὰ τοὺς βρῇ ζωντανούς, ἀλλὰ ἀναστημένους ἀπ’ τὸν κόσμο τῶν νεκρῶν, θὰ παραβρεθοῦν στὴν τελικὴ κρίση. “Ετσι ἔπρεπε νὰ ζήσει καὶ ἔτσι ἔμαθε νὰ ζῇ ὁ ἄνθρωπος.

Αὐτὴ ἡ ἀνελέητη χρονικὴ ἀναμονή, μιὰ ψυχοφθόρα καὶ καταστροφικὴ διαδικασία, ἔγινε ἡ βάση τῆς ἀνθρώπινης συνείδησης τὶς τελευταῖες δύο χιλιετίες. Μπροστὰ στὴν ἀναμονὴ τῆς λύτρωσης ὑποθαμίστηκε ἡ ἀξία τῆς ζωῆς, καταργήθηκε ἡ φυσικὴ ἀνθρώπινη αὐταξία καὶ ὠδηγήθηκε σὲ μιὰ μόνιμη ροπὴ αὐτοκαταστροφῆς. Τὰ δύο ὑποπροϊόντα αὐτῆς τῆς ἐσχατολογίας (ἡ θεώρηση τῆς ζωῆς ὡς τιμωρίας γιὰ τὴν προδοσίαν τοῦ Παραδείσου καὶ ἡ ἀδιάλειπτη προετοιμασία γιὰ τὴν Ἡμέραν τῆς Κρίσεως) συντείνουν στὴν ἐπιδείνωση τῆς ἀνθρώπινης ψυχοπάθειας.

Ἡ ζωὴ ἐνοχοποιεῖται, καὶ γι’ αὐτὸ πρέπει νὰ συντριβῇ. Ὁ φυσικὸς κόσμος ὡς χώρος ἐκτίσης τῆς ποινῆς θεωρήθηκε ἀφιλόξενη φυλακή. Ὁ ἄνθρωπος ἔλαβε τὰ γνωρίσματα τοῦ κρατουμένου, ποὺ θέλει τὸ χρόνο νὰ τρέχῃ, νὰ τελειώνῃ, προσέχοντας ταυτόχρονα τὴ διαγωγὴ του, γιὰ νὰ εἶναι ἕτοιμος, καθαρὸς, τὴν ὥραν ποὺ θὰ κριθῇ ἢ ἀποφυλάκισή του. Καὶ ναὶ μὲν ἡ δίκη ἔχει προαναγγελεθῇ, πλὴν ὅμως ἡ δικάσιμός της δὲν ἔχει ὀρισθῇ μὲ ἀκρίβεια καὶ τοῦτο φέρει τὴν

χειρότερη νευρωτική αγωνία, «τὸ σπάσιμο τῶν νεύρων».

Παρ' ὅλη τὴν προσπάθεια ἀπελευθέρωσης τῆς συνείδησης ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς συνείδησης, ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῶν θρησκευτικῶν ἐσχατολογιῶν κατὰ τὰ χρόνια τῆς Ἀναγέννησης καὶ ἔκτοτε, ὅλες οἱ ἰδεολογικοπολιτικὲς θεωρήσεις τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς κοινωνίας παρέμειναν ἐγκλωβισμένες στὴν παράνοια τῆς μεταφυσικῆς θεώρησης τοῦ μέλλοντος. Ἡ ἐπιστήμη, ποὺ ἀναγεννᾶται, θὰ χρησιμοποιηθῇ ἀποκλειστικὰ γιὰ τὴν παραγωγή τεχνολογίας, μὲ τὴν βαθεῖα πίστη ὅτι θὰ δημιουργήσῃ μελλοντικὰ ἄφθαρτους ἀνθρώπους (supermen), ποὺ θὰ πετυχαίνουν τὴν λύτρωσή τους μέσα ἀπὸ τὴν εὐημερία τῆς τεχνογνωσίας καὶ τοῦ ὕλικου πλούτου. Τὸ κεφαλαιοκρατικὸ (καπιταλιστικὸ) οἰκονομικὸ-πολιτικὸ σύστημα αὐτὸ ἀκριβῶς ἐπαγγέλλεται. Ὁ φυσικὸς κόσμος θεωρήθηκε ὡς ὁ μεγάλος καταπιεστής τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ θὰ πρέπει νὰ δαμασθῇ. Ἡ ἀνθρώπινη οὐσία ὡς μέρος τῆς φύσης εἶναι πρωτόγονη καὶ βάρβαρη καὶ ἡ τεχνογνωσία καλεῖται νὰ τὴν ἀναπλάσῃ. Ὁ χρόνος γίνεται «ἐκμεταλλεύσιμος», «εἶναι χρήμα», ποὺ ἐξαργυρώνεται. Τὸ παρὸν κι ἐδῶ ἐνοχοποιεῖται, τὸ μέλλον θὰ φέρῃ τὴν ἀφθαρσία καὶ τὴν παντοδυναμία. Τὰ μάτια στραμμένα στὸ μέλλον λοιπόν!

Ἡ ὑποτιθέμενη «ἀντίπερα ὄχθη» τοῦ ἀστικοῦ κόσμου, ὁ μαρξισμός, ἔδειξε κι ἐκεῖνος τὸ δικό του μελλοντικὸ ὄραμα. Ἡ ὀριστικὴ μορφή τῆς ζωῆς, ἡ κομμουνιστικὴ κοινωνία, θὰ ἀπαλλάξῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὰ πάθη τους νὰ ἐξουσιάζουν καὶ νὰ ἀδικοῦν καὶ ἡ συνύπαρξή τους θὰ διέπεται ἀπὸ ἓνα καθεστῶς ἀπόλυτης ἁρμονίας καὶ ἀδιασάλευτης ἰσότητος καὶ εὐημερίας. Νὰ λοιπὸν μία ἀκόμη ἐνοχοποίηση τοῦ παρόντος. Ὁ χρόνος κι ἐδῶ πρέπει νὰ χρησιμοποιηθῇ ἀγωνιστικὰ γιὰ τὴν κατάκτηση τοῦ μελλοντικοῦ ἐπίγειου παραδείσου.

Τόσο ἡ δισχιλιετὴς χίμαιρα τῆς ἀναμονῆς τῆς ἐπουράνιας λύτρωσης, ὅσο καὶ τὸ κυνήγι τῶν ἁπιαστων ἐπίγειων παραδείσων ὠδήγησαν τὸν ἄνθρωπο στὸ τελευταῖο σκαλὶ τῆς ἀπόγνωσης, καθὼς σήμερα βλέπει οἱ ψεύτικες καὶ ἀπατηλὲς «γαῖες τῆς ἐπαγγελίας» νὰ καταρρέουν μπροστά του ὡς χάριτοι πύργοι. Αὐτοστερήθηκε τὴ χαρά, τὶς ἐπιθυμίες, τὰ συναισθήματά του, ἐνοχοποίησε τὴν ὑπαρξή του, κατέληξε ἐχθρὸς τῆς φύσης καὶ τῆς ἴδιας του τῆς ζωῆς, σταμάτησε νὰ ζῇ τὸ σήμερα, τὸ παρὸν, ἀναμένοντας νὰ ζήσει τὸ μέλλον, διασαλεύοντας ἔτσι τὴν ψυχικὴ του γαλήνη, φτάνοντας στὰ ὅρια τῆς πλήρους καὶ μὴ ἀναστρέψιμης παράκρουσης.

Ὡρα μὴ δὲν γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Ἀμεσὸς ἀνάγκη, ἡ κατανόηση τῆς καταστάσεως στὴν ὁποία ἔχει περιέλθει. Ἡ ἀποβολὴ τῶν γνωρισμάτων τοῦ κτήνους θὰ κατορθωθῇ μόνο ἂν γίνουν ἀντιληπτὲς οἱ ἄλυσίδες ποὺ πέρασαν στὸν τράχηλό της τὰ διάφορα προσωπεῖα τοῦ ἴδιου πάντοτε δισχιλιετοῦς Ἐξουσιασμοῦ. Καὶ ἡ μόνη ἱστορικὰ δοκιμασμένη ὁδός, ποὺ θὰ μπορέσῃ νὰ δγάλῃ τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο ἀπ' τὰ ἀδιέξοδά του, ἂν βέβαια κατορθώσῃ νὰ τὴν ἀκολουθήσῃ, εἶναι ὁ ἑλληνικὸς τρόπος σκέπτεσθαι καὶ ζῆν. Μόνο τότε θὰ μπορέσῃ νὰ συμφιλιωθῇ μὲ τὸν φυσικὸ χρόνο, τὴ φύση, τὸν ἴδιο του τὸν ἑαυτό, ἀνταμώνοντας ξανὰ μὲ τὴν ἐλευθερία.

Παν. Α. Κουβαλάκης

κδ. - Ἀρχύτας

Ὁ Ἀρχύτας ἐγεννήθη εἰς τὴν δωρικὴν ἀποικίαν τοῦ Τάραντος περὶ τὰ τέλη τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος· ὑπῆρξε δὲ μέγας φιλόσοφος, μαθηματικός, μηχανικός καὶ στρατιωτικοπολιτικός. Ἐξελέγη ἐπτάκις στρατηγός, κατὰ παρέκκλινιν τοῦ νόμου ποὺ ἀπηγόρευε καὶ τὸ δις ἐκλέγεσθαι ἀκόμη· θεωρεῖται δὲ ὡς ὁ ἱστορικὰ ὑπαρκτός «παντελής φύλαξ» τῆς «πολιτείας» τοῦ Πλάτωνος.

Ἡ πολιτεία τοῦ Ἀρχύτα ἐβασίζετο ἐπὶ τῆς ἀρχῆς «τῆς ἀληθεσιότητος καὶ ἀρίστης ἰσότητος», δηλαδή τῆς γεωμετρικῆς, ἡ ὁποία τυγχάνει ἄσχετος πρὸς τὴν «μέτρω καὶ σταθμῶ καὶ ἀριθμῶ ἰσότητα» καὶ συνδέεται μὲ τὴν δικαιοσύνη καὶ τὴν λογιστική. Ἡ τοιαύτη ἰσότης δὲν στοχεύει εἰς τὴν κοινοκτησία ἢ ἰσοκτησία ἀλλὰ εἰς τὴν ἀνισοκτησία· λειτουργεῖ δὲ περιοδικὰ πρὸς μερικὴν ἐξισορρόπηση τῶν οἰκονομικῶν ἀνισότητων, ὥστε νὰ προλαμβάνωνται οἱ ἐξαιτίας τῶν μεγάλων κοινωνικῶν διαφορῶν στάσεις. Ἡ λογιστικὴ τοῦ φιλοσόφου ἀποτελεῖ τὸ ἀντίστοιχο τῆς πλατωνικῆς διαλεκτικῆς, ἀφοῦ ὑπερέχει πασῶν τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, πραγματευομένη τὰ ἀντικείμενά της κατὰ τρόπον ἐναργέστερον καὶ τῆς γεωμετρίας καὶ θεμελιώνοντας λογικὰ καὶ αὐτὰ ἀκόμη ποὺ ἡ γεωμετρία ἀδυνατεῖ νὰ θεμελιώσῃ. Ἡ γεωμετρία, ἡ ἀριθμητική, ἡ σφαιρική (= στερεομετρία) καὶ ἡ μουσικὴ ἀποτελοῦν κατὰ τὸν Ἀρχύτα «ἀδελφεὰ μαθήματα», ἐπεὶ μελετοῦν τὰ δύο πρῶτιστα καὶ ἰσότιμα «εἶδη» τοῦ ὄντος, ποὺ εἶναι τὰ μεγέθη καὶ οἱ ἀριθμοί· θεωροῦνται δὲ ὡς «προοίμια» γιὰ τὸ ὑπέρτατο μάθημα τῆς «λογιστικῆς» ἢ τῆς διαλεκτικῆς κατὰ τὸν Πλάτωνα («Εὐθύδημος»).

Ἀξιοσημείωτες θεωροῦνται καὶ οἱ παιδαγωγικο-διδασκτικὲς ἀντιλήψεις τοῦ Ἀρχύτα καὶ ἰδιαίτερα ἡ θεωρία του περὶ τοῦ τρόπου ἀποκτήσεως τῶν γνώσεων: «Διότι πρέπει ἢ ἀφοῦ μάθῃς κάτι παρ' ἄλλον ἢ ἀφοῦ ἀνακαλύψῃς ὁ ἴδιος ἐκεῖνα ποὺ δὲν γνωρίζεις, νὰ γίνῃς γνώστης μετ' ἀκριθείας. Ἡ μάθησις προέρχεται ἀφ' ἐνὸς μὲν διὰ τῆς μεταδόσεως τῶν γνώσεων, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῆς δημιουργικῆς ἀνακαλύψεως. Εἰς κάθε περίπτωσιν πάντως ἀπαιτεῖται ἡ μέθοδος, ἄνευ τῆς ὁποίας τίποτε δὲν εἶναι κατορθωτόν».

Ὁ Ἀρχύτας θεωρεῖται θεμελιωτὴς τῆς κινητικῆς γεωμετρίας, διότι αὐτὸς πρῶτος ὁρίζει τὴν γραμμὴ ὡς τόπο ποὺ γράφει ἓνα σημεῖον κινούμενον. Μελέτησε τὴν γραμμὴ διπλῆς καμπυλότητος, ποὺ παράγεται ἀπὸ τὴν τὴν τομὴ τῶν ἐπιφανειῶν κυλίνδρου, κώνου καὶ τοῦ στερεοῦ ποὺ σχηματίζεται ἐκ τῆς περιστροφῆς τῆς περιφερείας περὶ μίαν ἐφαπτομένην του (σφαίρας). Διὰ τῶν τομῶν αὐτῶν ἐπέτυχε τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τῶν δύο μέσων ἀναλόγων («δύο μέσας ἀνὰ λόγον εὐρεῖν»), κάτι ποὺ καταλήγει εἰς τὴν ἐξεύρεσιν μιᾶς τρίτης ρίζας τοῦ λόγου q/p καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν λύσιν τοῦ Δηλίου προβλήματος ἥτοι τοῦ τετραγωνισμοῦ τοῦ κύκλου. «Ἡ λύσις τοῦ Ἀρχύτου δὲν ἀποτελεῖ ὑπερβολικὴν περιπλοκή, ὅπως πολλοὶ ἀναφέρουν, ἀλλ' ἓνα ἔξοχον ἐπίτευγμα», κατὰ τὸν νομπελίστα φυσικὸ-μαθηματικὸν Er. Schnöddinger.

Ὁ Ar. Szabó, παρατηρώντας τὶς σχέσεις μουσικῶν καὶ ἀριθμητικῶν ἀναλογιῶν, κατέληξε εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἀριθμητικὴ τοῦ Εὐκλείδη -δύο ἐκ τῶν στοιχείων της ἀποδίδονται εἰς τὸν Ἀρχύτα ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει· ἔχει μουσικὴν προέλευσιν. Ὁ Κλαύδιος Πτολεμαῖος, ποὺ διέσωσε μερικὰ ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ μουσικοῦ συγγραμμάτος τοῦ φιλοσόφου, μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὑπῆρξε μεγαλόφωνῆς μαθηματικὸς καὶ μουσικός. Ἡ λύσις τοῦ προβλήματος τῶν δύο μέσων ἀναλόγων, ὅδηγεί δέδωαι εἰς τὴν διαίρεσιν παντὸς μουσικοῦ διαστήματος εἰς τρεῖς ἴσες κλίμακες. Ὁ Ἀρχύτας ὡτόσο διέκρινε καὶ τρία γένη μουσικῶν συμφωνιῶν: Τὸ ἐναρμόνιον, τὸ χρωματικὸν καὶ

τὸ διατονικόν, πὺν ταντίζονται μὲ τοὺς τρεῖς μέσους: τὸν ἀριθμητικόν, τὸν γεωμετρικόν καὶ τὸν ἁρμονικόν. Εἰς τὸ δεύτερο ἀπόσπασμα τοῦ ἔργου του «Ἀρμονικός» ἀναφέρονται τὰ ἐξῆς: «Υπάρχουν τρεῖς μέσοι εἰς τὴν Μουσικὴν: ὁ ἀριθμητικός, ὁ γεωμετρικός καὶ ὁ ἀντίστροφος, ὁ καλούμενος ἁρμονικός. Ὁ ἀριθμητικός μέσος ἔχει τοὺς τρεῖς ἀριθμοὺς (ἀκραίους ὄρους) κατὰ τὸν ἐξῆς λόγον («ἀνὰ λόγον»): Ὅσον ὑπερέχει ὁ α' ἀριθμὸς τοῦ β', τόσον ὑπερέχει καὶ ὁ β' τοῦ γ' ἥτοι $12-9 = 9-6$. Κατ' αὐτὴν τὴν ἀναλογίαν (= ἰσότητα ἀνὰ λόγον) συμβαίνει τὸ διάστημα (ἡ σχέσις) τῶν μεγαλυτέρων ἀριθμῶν νὰ εἶναι μικρότερον, καὶ ἐκείνο τῶν μικροτέρων ἀριθμῶν μεγαλυτέρον ἥτοι $12/9 < 9/6$. Ὁ γεωμετρικός μέσος ἔχει τὴν ἰδίαν σχέσιν, πὺν ἔχει τοὺς τρεῖς ὄρους ὡς ἐξῆς: ὁ α' ἀριθμὸς πρὸς τὸν β' ἔχει τὴν ἰδίαν σχέσιν, πὺν ἔχει ὁ β' πρὸς τὸν γ'. Στὴν περίπτωσιν αὐτὴν οἱ μεγαλύτεροι ἀριθμοὶ σχηματίζουν τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν, πὺν σχηματίζουν καὶ οἱ μικρότεροι ἥτοι $\alpha/\beta = \beta/\gamma$. Ὁ ἀντίστροφος τέλος, ὁ καλούμενος ἁρμονικός μέσος, ἐμφανίζεται, ὅταν οἱ ἀριθμοὶ ἔχουν ὡς ἐξῆς: Κατὰ τὸ ἴδιο ποσοστὸ πὺν ὑπερέχει ὁ πρῶτος τοῦ δευτέρου, ὑπερέχει καὶ ὁ μέσος τοῦ τρίτου. Κατὰ τὴν ἀναλογίαν αὐτὴν ἡ σχέσις (διάστημα) τῶν μεγαλυτέρων ἀριθμῶν εἶναι μεγαλυτέρα καὶ τῶν μικροτέρων μικρότερα ἥτοι $12/8 > 8/6$ ».

Ἐκ τοῦ ἰδίου ἀποσπάσματος πληροφοροῦμαστε, ὅτι ὁ φιλόσοφος ἐγνώριζε τὰ αἷτια τῆς παραγωγῆς τοῦ ἤχου καὶ τίς ιδιότητές του: «... δὲν εἶναι δυνατόν νὰ προκληθῇ ψόφος (=ἤχος) ἄνευ συγκρούσεως κάποιων σωμάτων... πολλοὺς ἐξ αὐτῶν τῶν ἤχων δὲν τοὺς ἀντιλαμβανόμαστε, εἴτε ἐπειδὴ ἡ σύγκρουσις εἶναι ἀσθενής εἴτε διότι ἡ σύγκρουσις συμβαίνει εἰς πολὺν μεγάλην ἀπόστασιν, εἴτε διότι οἱ ἤχοι εἶναι ἰσχυρότατοι καὶ δὲν ἡμποροῦν νὰ εἰσδύσουν εἰς τὰ ὦτα μας... Ἀπὸ τοὺς ἤχους, πὺν φθάνουν εἰς τὰ ὦτα μας, ἄλλοι εἶναι ὀξεῖς καὶ προέρχονται ἀπὸ ἰσχυρὲς συγκρούσεις, καὶ ἄλλοι βαρεῖς, πὺν ὀφείλονται εἰς ἀσθενεῖς συγκρούσεις. Διότι, ἂν λάβῃ κάποιος μίαν ράβδον καὶ τὴν κινήῃ νωθρὰ καὶ ἐλαφρά, προκαλεῖ βαρὺν ψόφον, ἐνῶ ἂν τὴν κινήῃ ταχέως, προκαλεῖ ἤχον ὀξύν. Τὴν ὀξύτητα καὶ τὴν βαρύτητα τοῦ ἤχου ἀντιλαμβανόμαστε καὶ ὅταν ὁμιλοῦμε ἢ τραγουδοῦμε, ὁπότε γιὰ τὴν παραγωγή ὀξέως ἤχου ἀναπνεύουμε βαθιὰ καὶ ἐκβάλλουμε μὲ ὀρμὴν τὸν ἀέρα... πρᾶγμα πὺν σημαίνει ὅτι ἡ ταχεὶα κίνησις προκαλεῖ ἤχον ὀξύν, ἐνῶ ἡ βραδεὶα βαρύν...».

Ὁ Ἀρχύτας, ὅπως καὶ τὸ σύνολο σχεδὸν τῶν Ἑλλήνων, θεωροῦσε τὸ σύμπαν ὡς μίαν ἐνιαίαν ἐνότητα, πὺν ἀπαρτίζεται ἐξ ὕλης καὶ εἶδους (μορφῆς), ἐνῶ ἡ κίνησις (= δύναμις, ἐνέργεια) ἀποτελεῖ τὸ αἷτιον τῆς κοσμοποιΐας. Ὁ φιλόσοφος ἀσχολήθηκε ἰδιαιτέρως καὶ μὲ τὴν ἀστρονομίαν, περιέγραψε δὲ μὲ ἀκριβεία τὴν περιφορὰ μιᾶς ἐρημικὰ κλειστῆς σφαίρας γύρω ἀπὸ τὴν Γῆ· εἶχε δηλαδὴ τὴν πρώτην ιδέα τῆς δημιουργίας δορυφόρου.

Ἡ μεγαλυτέρα ὥστόσο προσφορὰ τοῦ ἀνδρὸς εἰς τὴν δημιουργία τοῦ πολιτισμοῦ μας εἶναι ἡ κατασκευὴ τῆς πετομένης ξυλίνης περιστερᾶς, τὴν ὁποίαν ἐποίησε στήριζόμενος εἰς τὴν ἐπιστημονικὴ μηχανικὴ, ὅπως μᾶς πληροφοροῦν ὁ Φαβωρίνος καὶ Γέλλιος. «Ὁ Ἀρχύτας δὲν ἦτο τύπος μόνον θεωρητικοῦ μαθηματικοῦ. Συνεδύαζε ἄριστα τὴν θεωρίαν μὲ τὰς ἐφαρμογὰς· ἦτο ἐπομένως μηχανικός ἄριστος... Εἶναι ὁ κατασκευαστὴς τοῦ πρώτου ἀεροπλάνου, σώματος δηλαδὴ ἱπταμένου ὄχι ἐπὶ τῇ βάρει τῆς ἀρχῆς τῆς ἀνώσεως (τοῦ Ἀρχιμήδους), ἀλλ' ἐπὶ τῇ βάρει τῆς ὠστικῆς δυνάμεως... Ἡ ἄνωσις τῆς περιστερᾶς εἰς τὸν ἀέρα ἐγένετο δι' ἐλατηρίου, ἡ δὲ κίνησις αὐτῆς διὰ πεπιεσμένου ἀέρος», παρατηρεῖ ὁ Εὐδ. Σταμάτης.

Τὰ ἔργα τοῦ Ἀρχύτου κατεστράφησαν ἀναφορὲς ὥστόσο σ' αὐτὰ βρίσκει κανεῖς τοὺς περισσότερους Ἑλλήνες καὶ Ρωμαίους συγγραφεῖς.

Σαράντος Πάν

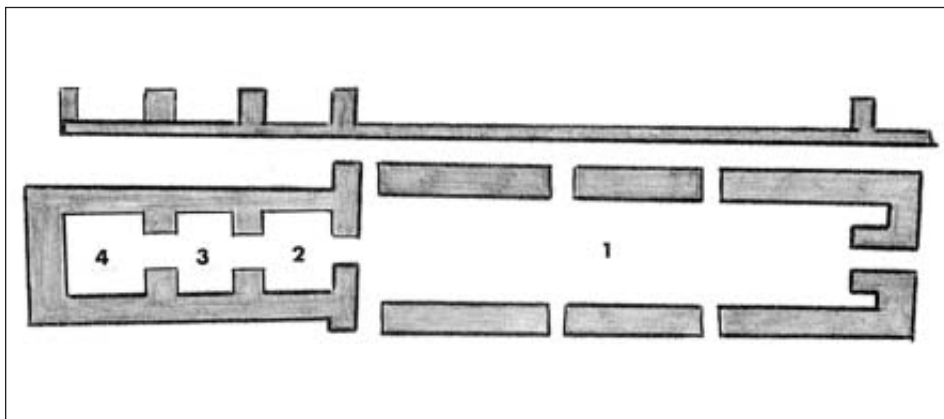
Ἐγκαταλείφθη καὶ κατέρρευσε ὁ «Τάφος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου»

Η κ. ΣΟΥΒΑΛΤΖΗ ΚΑΤΑΓΓΕΛΛΕΙ ΤΗΝ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

«Ἐνοχλεῖ τὸ ξύπνημα τῆς Ἑλληνικῆς αὐτογνωσίας»

Πρὶν ἀπὸ τρεῖς χρόνια ἡ ἀρχαιολόγος κ. Λιάνα Σουβαλτζῆ, ἀρχηγὸς τῆς μικτῆς ἑλληνοαιγυπτιακῆς ἀποστολῆς ἀνασκαφῶν στὴν ὁασὶ Σίουα τῆς Αἰγύπτου γιὰ τὴν ἀνεύρεση τοῦ τάφου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, εἶχε συνταράξει τὴν παγκόσμια κοινὴ γνώμη ὥστε ἀπὸ τὴν ἀνακάλυψη ἑνὸς σπουδαίου ταφικοῦ συγκροτήματος, πὺν καθ' ὅλες τὶς ἐνδείξεις καὶ κατὰ τὴν ἀκράδαντη πεποίθησιν τῆς ἰδίας ἦταν ἡ τελευταία –ἐπὶ 23 αἰῶνες– κατοικία τοῦ μεγαλύτερου στρατηλάτη καὶ ἐκπολιτιστῆ ὅλων τῶν ἐποχῶν. Πρὶν ἀπὸ δύο χρόνια, σὲ συνέντευξή της στὸν «Δαυλὸ» (τ. 184) ἡ κ. Λιάνα Σουβαλτζῆ εἶχε ἀναφερθῆ ἐκτενῶς στὰ προβλήματα πὺν τῆς εἶχε δημιουργήσει ἡ ἐχθρική στάση τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους στὸ ὅλο θέμα. (Τὸ δημοσίευμα ἐκεῖνο εἶχε γίνεῖ ἀφορμὴ γιὰ τὴν κατάθεση ἐπερωτήσεως στὴ Βουλὴ πρὸς τὸν Ὑπουργὸ Πολιτισμοῦ ἀπὸ τὸν βουλευτὴ κ. Ἀντῶν Φούσα στὶς 6/5/1997. Παρὰ ταῦτα ἡ ὑπόθεση δὲν εἶχε καμμία ἐξέλιξη, οὔτε ἡ ἀπόφασις γιὰ διακοπὴ τῶν ἀνασκαφῶν ἀνεκλήθη). Σήμερα σὲ σύντομη συνέντευξή της στὸ «Δ» πὺν δημοσιεύεται παρακάτω, ἡ κ. Σουβαλτζῆ δηλώνει ὅτι τὸ ταφικὸ συγκρότημα πὺν εἶχε ἀνακαλύψει ἔχει ἐγκαταλειφθῆ στὴν τύχη του καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος του ἔχει καταρρεῦσει.

Στὶς 14 τοῦ περασμένου Δεκεμβρίου ἡ κ. Σουβαλτζῆ εἶχε ἐπανελθεῖ μὲ διάλεξη-παρουσίασή της στὸ Πολεμικὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν. Στὴν κατάμεστη ἀπὸ κόσμον αἴθουσα, τὸ κοινὸ εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ λάβῃ πληρέστερη γνώση τοῦ θέματος τοῦ Τάφου τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου τόσο διὰ τῶν πληροφοριῶν πὺν ἀνεκοίνωσε ἡ Ἑλληνίδα ἀρχαιολόγος, ὅσο καὶ

Κάτοψη τοῦ τάφου (πρὶν τὴν κατέρρευση). Ὁ διάδρομος (1), πὺν ὡδηγοῦσε στὸν τριθάλαμον (2, 3, 4), εἶχε διαστάσεις 7,25x35 μ. καὶ ἦταν θολωτός. Στὴν εἴσοδό του ὑπῆρχαν τὰ δύο ἱερὰ δωμάτια. Ὁ κυρίως ταφικὸς χώρος ἀποτελεῖτο ἀπὸ τὸν προθάλαμον (2), τὸν ἀντιθάλαμον (3) καὶ τὸν ταφικὸ θάλαμον (4). Κατὰ τὶς ὑπάρχουσες ἐκτιμήσεις ἡ δόμησις τοῦ τριθαλάμου ἦταν «δωματερή», ἔμοιαζε δηλαδὴ μὲ κλιμακωτὴ πυραμίδα.

διὰ τοῦ φωτογραφικοῦ ὕλικου ποὺ παρουσίασε. Ἡ ἀναφορὰ ξεκινοῦσε ἀπὸ τὶς προφορικές παραδόσεις τῶν ἐντοπίων κατοίκων τῆς περιοχῆς Σίονα, ποὺ θεωροῦν τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς ἀπογόνους πανάρχαιων Ἑλλήνων ἀποίκων ἀπὸ τὰ νησιά τοῦ νοτίου Αἰγαίου –ιδίως ἀπὸ τὴν Κρήτη– καὶ διασφύζουν ἕως σήμερα ὅχι μόνο στοιχεῖα παραδόσεως μὲ ἐλληνική ρίζα ἀλλὰ καὶ αὐτούσιες ἐλληνικές λέξεις (ὅπως «ἀντλία», «δημοκρατία» κ.ἄ.). Ὁ ἐντοπισμός τοῦ τάφου προήλθε ἀπὸ συνδυασμὸ τῶν τοπικῶν θρύλων γιὰ τὴν ὑπαρξή τους μὲ ἱστορικά στοιχεῖα ἀλλὰ καὶ ληφθέντος ὑπ' ὄψιν τοῦ γεγονότος ὅτι τὰ χρυσωρυχεῖα τῆς περιοχῆς θὰ ἀποτελοῦσαν τὴν καλύτερη «ἔδρα» γιὰ τὸ ἀναπαυτήριο τοῦ μεγάλου στρατηλάτη. Ἡ ἀποψη αὐτὴ ἐπαληθεύτηκε, καθὼς ὁ πελώριος τάφος ποὺ ἀνεσκάφη σὲ μεγάλο βαθμὸ ἐδραζόταν πάνω στὶς στοῖες τῶν ὀρυχείων αὐτῶν. Ἡ συνολικὴ του ἐπιφάνεια εἶναι περίπου 500 τ.μ. Τόσο οἱ διαστάσεις, ὅσο καὶ ὁ χωροταξικός σχεδιασμός του (βλ. σχέδιο κατόψεως) προδίδουν τὴ σπουδαιότητα τοῦ προσώπου ποὺ «φιλοξενοῦσε». Ὅτι σῶζεται ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸ καὶ ἐξωτερικὸ του διάκοσμο δὲν ἀφήνει περιθώρια ἀμφιβολίας γιὰ τὴν ταυτότητά του. Τρίγλυφα τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς, ὑπέρθυρα διακοσμημένα μὲ ἄνθη, λέοντες καὶ ἡλιακὰ σύμβολα τοῦ Ἄμμωνος-Ρά, ἀλλὰ καὶ παραστάσεις ἀνάγλυφες τοῦ Ἀλεξάνδρου θεβαιώνουν τὴν ὑπόθεση Σουβαλτζῆ.

Ἰδιαίτερη σημασία ὅμως ἔχει ἡ εὐρεθεῖσα στὸ πρότυπο ἐπιγραφή (βλ. φωτογραφία) ποὺ κάνει λόγο γιὰ τὴ μεταφορὰ στὴν ὁραση ἀπὸ τὸν ἑπαρχο τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖο τοῦ νεκροῦ σώματος τοῦ Ἀλεξάνδρου, ποὺ κατὰ τὴν ἴδια πηγὴ «δὲν ζύγιζε περισσότερο ἀπὸ μιὰ μικρὴ ἀσπίδα». Κατὰ κάποιες ἐκτιμήσεις ἡ ἐπιγραφή αὐτὴ εἶναι μεταγενέστερη, καθὼς ἀναφέρει καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ρωμαίου αὐτοκράτορα Τραϊανοῦ. Αὐτὸ οὐδὲν μὲνώνει τὴν ἐγκυρότητα τῶν πληροφοριῶν τῆς, λέγει ἡ κ. Σουβαλτζῆ, ὅταν μάλιστα εἶναι γεγονός ὅτι ὁ Τραϊανὸς δαπάνησε μεγάλο χρηματικὸ ποσόν, γιὰ νὰ ἀνακατασκευάσῃ στὴν ἐποχὴ του μέρη τοῦ τάφου, ιδίως τὸ δάπεδο, ποὺ εἶχαν φθαρῇ ἀπὸ τὴν ὑγρασία καὶ τὸ ἄλατι. Ἡ αἰτία αὐτῆς τῆς φθορᾶς ὑφίσταται καὶ σήμερα, καθὼς ὁ ἄλλοτε σκληρὸς ἀσβεστόλιθος, ἀπὸ τὸν ὁποῖο εἶναι κατασκευασμένο τὸ μνημεῖο διαδρῶνεται ραγδαῖα.

Ἡ συνέντευξη τῆς κ. Λιάνας Σουβαλτζῆ στὸν «Δαυλὸ»

Πιὸ εὐγλωττα καὶ ἀποκαλυπτικά μιλάει γιὰ τὶς «περίεργες» πτυχές τῆς «ὑποθέσεως Σίονα» ἡ ἴδια ἡ κ. Σουβαλτζῆ ἀπαντώντας στὶς ἐρωτήσεις τοῦ «Δαυλοῦ»:

ΣΥΝΤ.: *Θὰ ἤθελα νὰ μᾶς πῆτε, κ. Σουβαλτζῆ, σὲ τί κατάσταση θρίσκεται σήμερα ὁ ἀνασκαφικὸς χώρος στὴ Σίονα.*

Λ.Σ.: Ἡ κατάσταση τοῦ χώρου εἶναι πάρα πολὺ ἄσχημη. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ μνημείου ἔχει καταρρεῦσει καὶ τὰ εὐρήματα ἔχουν ἀφεθῇ κυριολεκτικὰ στὴν τύχη τους. Ὅλα αὐτὰ εἶναι συνέπειες τῶν διαβεβαιώσεων τῶν «μεγάλων κεφαλῶν» τοῦ δικοῦ μας Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους, ὅτι τὸ μνημεῖο δὲν ἀξίζει τίποτα.

ΣΥΝΤ.: *Πέρα ἀπὸ τὴν ἐγκατάλειψη ὑπάρχουν φθορὲς στὰ ἀνασκαφικὰ στοιχεῖα ποὺ νὰ ὀφείλονται σὲ φυσικὰ φαινόμενα;*

Λ.Σ.: Ἡ φθορὰ ἀπὸ τὰ φυσικὰ φαινόμενα ἀσφαλῶς ὑπάρχει, ἀλλὰ ἐὰν ἐξακολουθοῦσαμε νὰ δουλεύουμε καὶ δὲν εἶχε σταματήσει τόσο ἀπότομα τὸ ἔργο, καὶ προχωρούσαμε στὶς συντηρήσεις, ποὺ μόνο ἐμεῖς γνωρίζουμε μὲ ποιὸν τρόπο μπορούσαν νὰ γίνουν μὲ ἕνα καλὸ ἐπιτελεῖο συντηρητῶν, θὰ εἶχαν ἀποφευχθῇ πάρα πολλὰ προβλήματα.

ΣΥΝΤ.: *Ἀπὸ ὅδω καὶ πέρα πῶς σκέπτεσθε νὰ ἐνεργήσετε;*

Λ.Σ.: Ἡ κατάσταση εἶναι λίγο περίεργη. Ὁ μὲν ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν κ. Θεόδωρος Πάγκαλος μὲ εἶχε διαβεβαιώσει ὅτι ἔχω τὴν πλήρη στήριξη καὶ βοήθειά του καὶ ὅτι τὸ θέμα αὐτὸ θὰ ἀπεμπλακῇ, κι ἀπ' τὴν ἄλλη πλευρὰ οἱ ἄνθρωποι στοὺς ὁποίους ἀνέθεσε νὰ ἀπε-

Τὸ τεράστιο ταφικὸ συγκρότημα ὅπως ἐν μένῳ εἶχε προλάβει νὰ ἀποκαλύψῃ ἡ κ. Λιάνα Σουβαλτζή μέχρι τῆς ὅριας διακοπῆς τῶν ἀνασκαφῶν τῆς το 1996. Ἡ φωτογράφια ἀπεικονίζετο τμήμα τοῦ ἀποκαλυφθέντος μνημείου. Σήμερα ἔχει πλέον καταρρεύσει.

Ένα μέρος της ελληνικής επιγραφής που δρέθηκε στο πρόπυλο του τάφου και αναφερόταν στο γεγονός της μεταφοράς της σορού του Άλεξάνδρου στην ὄαση, προκειμένου νά ἐνταφιασθῇ.

μπλέξουν τὸ πρόβλημα πὺν ἡ ἴδια ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνηση δημιούργησε, δροῦν ἐναντίον μου καὶ ἐναντίον τοῦ ἔργου. Πρόσφατα δὲ πληροφορήθηκα, ὅτι ὁ πρέσβης μας στὸ Κάιρο κ. Ἀσημακόπουλος, μολονότι εἶχε λάβει ἐντολὲς νὰ συναντήσῃ τοὺς ὑπευθύνους ἀπὸ αἰγυπτιακῆς πλευρᾶς καὶ νὰ δηλώσῃ ὅτι ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐπιθυμεῖ νὰ συνεχισθῇ τὸ ἀνασκαφικὸ ἔργο ὑπὸ τὴ δική μου διεύθυνση, καὶ ὅτι τέλος πάντων ἡ κυβέρνησις ἐκφράζει τὴν ἡθικὴ στήριξή της πρὸς ἐμέ, δὲν ἔκανε ἀπολύτως τίποτα. Ὅσες φορὲς δὲ εἶδε κάποιους ἐκπροσώπους τοῦ αἰγυπτιακοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ, δὲν ἀνεφέρθη καθόλου στὸ δικό μας ζήτημα. Ἐδῶ πλέον δημιουργοῦνται πολλὰ ἐρωτηματικά. Ἡ εἶναι ὅλοι «στὸ παιχνίδι» καὶ ὁ κ. Πάγκαλος ἐμφανίζεται στὸ ρόλο τοῦ «καλοῦ», ἐνὺ στήν οὐσία γνωρίζει τὴν κατάστασι καὶ ἄλλα λέει καὶ ἄλλα πράττει, ἢ ὄντως δὲν γνωρίζει τί κάνουν οἱ ὑφιστάμενοί του πίσω ἀπὸ τὴν πλάτη του.

ΣΥΝΤ.: Ἡ στάσι τῆς αἰγυπτιακῆς κυβερνήσεως ποιά εἶναι;

Λ.Σ.: Στους Αἰγυπτίους ἔχει δημιουργηθῇ ἐπίσης ἓνα πολὺ μεγάλο καὶ εὐλογο ἐρωτηματικὸ περὶ τοῦ πῶς συμβαίνει μία κυβέρνησις νὰ στρέφεται ἐναντίον μιᾶς Ἑλληνίδος, ἢ ὅποια ἐργάζεται στὸ ἐξωτερικὸ νόμιμα, χωρὶς νὰ ἔχη χρηματοδοτηθῇ.

ΣΥΝΤ.: Τελικά, ἐφόσον ὁ τάφος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου βρῖσκεται ὄντως στὴ Σίονα, ποιούς ἐνοχλεῖ αὐτὸ καὶ γιατί;

Λ.Σ.: Ὑπάρχουν κάποια συμφέροντα. Τὸ ἓνα εἶναι τὸ οἰκονομικόν. Πολλοὶ θὰ ἐπιθυμοῦσαν νὰ μοῦ πάρουν τὸ ἔργο, κατὶ τὸ ὅποιο ἄλλωστε ἔχουν ἐκφράσει κάποιοι, καὶ νὰ τὸ συνεχίσουν μὲ δικούς τους ἀνθρώπους, κατὶ πού, ὅπως καταλαβαίνετε, σημαίνει εἰσοδὴ κονδυλίων ἀπὸ τὴν Εὐρώπη καὶ ἀπὸ ἄλλες πηγές. Τὸ δεῦτερό εἶναι, ὅτι πολλοὶ ἐνοχλοῦνται ἀπὸ τὴν ἀποψη πῶς τὸ θέμα «Ἀλέξανδρος» ξυπνᾷ τὴν ἐθνικὴ συνείδησι τῶν Ἑλλήνων. Γιὰ νὰ μὴ μιλήσουμε γιὰ τὴν ὑπαρξὴ καὶ λειτουργία ξένων παραγόντων. Πραγματικὰ κανεὶς δὲ γνωρίζει, τί ἀπὸ τὰ τρία συμβαίνει.

Μάρτιος Μαρνανέας

Τὸ χάσμα μεταξὺ γνώσεως καὶ πραγματικότητος

Σχετικά μετὴν ἐπιστολὴ τοῦ κ. Θ. Καρρά («Δαυλός», τ. 185) ἔχω νὰ παρατηρήσω, ὅτι πράγματι τὰ Μαθηματικά εἶναι ἄρρηκτα συνδεδεμένα μετὴν λογικὴν, γι' αὐτὸ ἄλλωστε καὶ σφάλλουν στὰ σημεία ποὺ ἀντίστοιχα σφάλλει ἡ λογικὴ. Γιὰ τὸ γεγονὸς ποὺ ἀναφέρει ὁ κ. Καρράς, ὅτι «κάτι δὲν μπορεῖ ταυτόχρονα νὰ εἶναι καὶ νὰ μὴν εἶναι», ἔχω νὰ υπογραμμίσω δύο βασικά στοιχεῖα. Τὸ πρῶτο εἶναι σχετικὸ μετὴν σημαντικώτατη ἔννοια «εἶναι», ἡ ὁποία προφανῶς διαχωρίζεται ἐννοιολογικὰ καὶ φιλοσοφικὰ σὲ δύο διαφορετικὲς ἔννοιες, ὅπως θὰ ἀναλύσω παρακάτω. Τὸ δεῦτερο εἶναι τὸ φαινόμενο («παράδοξον») τῆς ταυτόχρονης ὑπαρξὸς καὶ ἀνυπαρξίας ποὺ θὰ θιγθῇ ἀμέσως μετὰ.

Ὁ ἴδιος ὁ Πλάτων στὸ καταπληκτικὸ τοῦ ἔργο «Θεαίτητος» (152 d) ἀναφέρει τὰ ἑξῆς: «θὰ σοῦ ἀναφέρω λόγον ὃχι ἀσήμαντο, πὼς ἓνα ἀντικείμενο καθαντὸ δὲν ὑπάρχει, οὔτε τίποτε ἀπολύτως ποὺ θὰ μπορούσες νὰ ὀνομάσῃς μετὰ σωστὸ τρόπο, ἀλλὰ ἂν τὸ χαρακτηρίσῃς μεγάλο, θὰ φανῇ ἐπίσης μικρὸ καί, ἂν τὸ χαρακτηρίσῃς βαρὺ, θὰ φανῇ ἐλαφρὸ, καὶ τὰ πάντα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ἀφοῦ τίποτα δὲν ὑφίσταται ὡς ἓνα, οὔτε ἀναφέρεται σὲ κάτι ἢ σὲ ὀτιδήποτε. Ὅλα ὅσα λέμε –χωρὶς νὰ μιλάμε σωστὰ– πὼς ὑπάρχουν, προέρχονται ἀπὸ τὴν μεταβολὴ καὶ τὴν κίνηση καὶ τὴν μεταξὺ τους σύγκραση». Παρακάτω ὁ Πλάτων ἀναλύει στὸν νέο καὶ φιλομαθῆ Θεαίτητο παραστατικώτερα τὰ ἑξῆς, ἀναφέροντας τὸ γνωστὸ παράδειγμα μετὰ τοὺς «ἔξι ἀστρογάλους» (154 c): «Πάρε κάποιο μικρὸ παράδειγμα, καὶ θὰ καταλάβῃς αὐτὰ ποὺ θέλω. Ὑπάρχουν λοιπὸν ἔξι ἀστρογάλοι ἂν φέρῃς πλὴν τοὺς τέσσερις, θὰ ποῦμε πὼς εἶναι περισσότεροι καὶ συγκεκριμένα κατὰ τὸ μισό. Ἄν φέρῃς δώδεκα, θὰ ποῦμε πὼς εἶναι λιγώτεροι, οἱ μισοί, χωρὶς νὰ γίνεται δεκτὸ νὰ μιλήσουμε διαφορετικὰ - ἢ μήπως ἐστὶν θὰ δεχθῇς;».

Εἶναι φανερό λοιπὸν, ὅτι μία ὑπὸ προσδιορισμὸ ποσότητα-ὄντοτητα Α (ἐννοία, ἀντικείμενο, ὑπαρξὴ, ιδιότητα) ἐξαρτᾶται ὃχι μόνον ἀπὸ τὶς ιδιότητές της, οἱ ὁποῖες τὴν χαρακτηρίζουν καὶ τὴν διακρίνουν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὶς ιδιότητες ποὺ προσδιορίζουν καὶ τὴν ποσότητα Β ὡς πρὸς τὴν ὁποία προσδιορίζουμε τὴν Α, συγκρίνοντάς τιν μετὰ τὴν Β. Ἔτσι, ἂν γιὰ παράδειγμα ἡ Α εἶναι ὄντως ἀμετάβλητη καὶ μεταβάλλεται ἡ Β, τότε συγκρίνοντας τὴν Α ὡς πρὸς τὴν Β (ἔτσι ὥστε τὸ ὄν νὰ προσδιορίσῃ τὴν Α) θὰ προκύψῃ τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ Α μεταβάλλεται. Παράδοξο; Πράγματι εἶναι, ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ αἰώνιο πρόβλημα τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος εἶναι καταδικασμένος νὰ ἀντιλαμβάνεται τὰ πάντα συγκρίνοντάς τα ὡς πρὸς ἄλλα τὰ ὁποῖα προϋπάρχουν καὶ δρῖσκονται στὴν μνήμη του. Ἔτσι κάτι μπορεῖ οὐσιαστικὰ νὰ διαθέτῃ ταυτόχρονα δύο ιδιότητες, ὅπου ἡ ὑπαρξὴ τῆς μιᾶς ἀναιρῇ τὴν ταυτόχρονη ὑπαρξὴ τῆς ἄλλης. Γι' αὐτὸ γιὰ τὸν ἄνθρωπο ὁ ἔξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας του κάτι μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ νὰ μὴν εἶναι ταυτόχρονα.

Ἀναφορικὰ μετὰ τὸ «εἶναι» ἔχουμε νὰ παρατηρήσουμε, ὅτι διαθέτει ἓνα ἔντονο φαινόμενο διῆμοῦ, τὸ ὁποῖο δυστυχῶς ἐξάγεται μόνον μετὰ ἀπὸ βαθεῖα φιλοσοφικὴ ἀνάλυση. Ἄς πάρουμε τὰ πράγματα ὅμως ἀπὸ τὴν ἀρχή. Κάθε ὄντοτητα-ποσότητα ὀρίζεται ἀπὸ ἓνα σύνολο ιδιοτήτων, ποὺ τὴν καθιστοῦν ὑπαρκτὴ καὶ διακεκριμένη ἢ ἀκόμα καὶ ἀνυπαρκτὴ (τὸ μὴ ὑπαρκτὸ εἶναι ἡ μοναδικὴ ὄντοτητα ποὺ διαθέτει μία καὶ μοναδικὴ ιδιότητα, ἡ ὁποία περιγραφικὰ εἶναι ἡ ἑξῆς: «Δὲν διαθέτει καμμία ιδιότητα»). Ὁ ἄνθρωπος ἔξ αἰτίας τῆς ἀτελέστατης λογικῆς του κατανοεῖ συγκρίνοντας τὶς ιδιότητες μιᾶς ὀντότητας ὡς πρὸς τὶς ιδιότητες μιᾶς ἄλλης, ποὺ τὴν ὀνομάζει συνήθως «μέτρο» ἢ σὲ ἐπιστημονικὸ ἐπίπεδο «σύστημα ἀναφορᾶς». Ὅμως ὁ ἄνθρωπος λαμβάνει μόνον ἓνα μικρὸ πλῆθος ιδιοτήτων ἀπ' τὶς ἅπειρες ποὺ διαθέτουν οἱ ὑπαρκτὲς ὄντοτητες καὶ συγκεκριμένα αὐτὲς ποὺ ἐπιτρέπουν οἱ αἰσθήσεις του καὶ ὁ νοῦς του, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιπες ιδιότητες δὲν

γίνονται κἄν ἀντιληπτές στοῦ νοῦ. Ἐξ αἰτίας τοῦ ἐκπληκτικὰ τεράστιου εὗρους τοῦ σύμπαντος εἶναι δέδαιο, ὅτι ὑπάρχουν ὀντότητες-ποσότητες, τῶν ὁποίων οἱ ιδιότητες εἶναι ἄγνωστες στοῦν ἄνθρωπο καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ἡ γνώση τῆς ὑπαρξῆς τους εἶναι ἀδύνατη.

Γιὰ νὰ κατανοήσουμε τὸ φαινόμενο αὐτὸ καλύτερα, ἂς ἀναφέρουμε τὸ ἀπλὸ παράδειγμα, πὼς παλαιότερα ἡ ὑπαρξη τῶν μαύρων ὁπῶν στοῦ διάστημα ἢ ἡ ιδιότητα τοῦ φωτὸς νὰ καμπυλώνεται ὑπὸ τὴν ἐπίδραση ἰσχυρῆς βαρυτικῆς ἐλξης ἦταν ἄγνωστη· αὐτὸ δὲν σήμαινε ὅμως, ὅτι τὰ παραπάνω φαινόμενα δὲν ἦταν ὑπαρκτά. Ἔτσι, ὅταν λέμε ὅτι κάτι ὑπάρχει ἢ δὲν ὑπάρχει (εἶναι ἢ δὲν εἶναι), πρέπει νὰ εἴμαστε προσεκτικοί. Μιλάμε γιὰ τὴν ὑπαρξη στὴν ἀντικειμενικὴ πραγματικότητα ἢ γιὰ τὴν ὑπαρξη στοῦ εἰδωλο αὐτῆς, ποὺ δημιουργεῖται ἀπὸ τὸ κάτοπτρο τοῦ νοῦ μας, ποὺ στὴν πραγματικότητα αὐτὸ εἶναι ποὺ ἀντιλαμβανόμαστε; Ἐξ αἰτίας λοιπὸν τῆς ἀτέλειας τοῦ νοῦ μας τὸ «κάτοπτρο» ποὺ διαθέτουμε δὲν εἶναι ἀπόλυτα «λεῖο» καὶ ἔτσι τὸ εἰδωλο τῆς ἀντικειμενικῆς πραγματικότητος ἀπέχει ἀπὸ τὴν τελευταία τόσο περισσότερο, ὅσο ἐμεῖς εἴμαστε ἀτελεῖς. Ἐπομένως, ἀφοῦ δὲν γνωρίζουμε τὴν ἀντικειμενικὴ πραγματικότητα ἀλλὰ ἀπλῶς τὸ ἀτελὲς εἰδωλὸ τῆς, μόνο γι' αὐτὸ μπορούμε νὰ μιλάμε. Σ' αὐτὴν τὴν διαστρεβλωμένη πραγματικότητα, ἐντὸς τῆς ὁποίας περιέχονται καὶ τὰ μαθηματικὰ μὲ τὴν λογικὴ, δοι-σκόμαστε φορτωμένοι μὲ τὰ προβλήματα τῆς ἰδίας μας νοητικῆς ἀνικανότητος, ὅπως τὸ πρόβλημα τῆς ἀπροσδιοριστίας ἢ καὶ τὸ παραπάνω *παράδοξον* τῆς ταυτόχρονης ὑπαρξῆς καὶ ἀνυπαρξίας ὀντότητας-ποσότητας. Κλείνοντας τὴ συλλογιστικὴ μας ἐπὶ τοῦ «εἶναι» καταλήγουμε στοῦ συμπέρασμα, ὅτι στὴν πραγματικότητα, ὅπως τὴν ἀντιλαμβανόμαστε, τὸ «εἶναι», ὅπως καὶ κάθε ὀντότητα σ' αὐτὴν, παρουσιάζει ιδιότητες ὅπως αὐτὴ τῆς ταυτόχρονης ὑπαρξῆς καὶ ἀνυπαρξίας ἐξ αἰτίας τῆς ἀτελέστατης σκέψης μας.

Ὅσον ἀφορᾷ στὴν δευτέρη παρατήρηση τοῦ κ. Θ. Καρρᾶ, ὅτι τὸ σύμπαν δὲν μπορεί νὰ εἶναι ἀπειρώς μικρὸ καὶ μεγάλο, νομίζω ὅτι τὸ παράδειγμα τοῦ Πλάτωνα μὲ τοὺς ἀστραγάλους σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ προηγούμενο ἄρθρο μου («Δαυλὸς», τεύχος 181), δίνει μίαν σαφέστατη ἀπάντηση.

Τελικὰ ἡ προσπάθεια τοῦ κ. Θ. Καρρᾶ νὰ καταρρίψει τὸ 1ο ἀξίωμα τῆς Θεωρητικῆς Γεωμετρίας τοῦ Εὐκλείδη, ὅτι ἡ εὐθεῖα δὲν ἀποτελεῖται ἀπὸ σημεῖα (:), εἶναι κάτι ποὺ αὐτοκαταρρίπτεται ἀπὸ τὴν ἀποτυχία τῆς προσπάθειάς του νὰ ἀποδείξει τὸ ἀντίθετο, λέγοντας ἐνδεικτικὰ ὅτι: «Τὸ σημεῖο δὲν εἶναι δομικὸ ὑλικὸ τῆς εὐθείας. Καὶ ἡ εὐθεῖα γραμμὴ δὲν μπορεί νὰ ὀρίζεται ἀπὸ ἄπειρα τὸ ἓνα δίπλα στοῦ ἄλλο, ὅπως ἡ Εὐκλείδεια Γεωμετρία ἰσχυρίζεται, διότι ∞ πλῆθος σημείων $\times 0$ μέγεθος λογικὰ καὶ μαθηματικὰ (:)
 $\infty \times 0 = 0$ ». Λογικὰ καὶ μαθηματικὰ ὅμως, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Διαφορικὸς Λογισμός, ἡ πράξη $\infty \times 0$ εἶναι ἀπροσδιόριστη μορφή, δηλαδὴ ἡ τιμὴ τῆς εἶναι ἄγνωστη, ἄρα σίγουρα δὲν ἰσχύει $\infty \times 0 = 0$, πάνω στοῦ ὁποῖο ὁ κ. Θ. Καρρᾶς στηρίζει καὶ τὴν συλλογιστικὴν του.

Τέλος θέλω νὰ ἀναφέρω, ὅτι ἡ βασικὴ Πυθαγόρεια ἐξίσωση εἶναι $0 + \infty = 1$ καὶ ὄχι $0 + \infty = 0$, ὅπως λανθασμένα γράφει στὴν τελευταία γραμμὴ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ὁ κ. Θ. Καρρᾶς. Ἡ σημασία αὐτῆς τῆς ἐξίσωσης δυστυχῶς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀναλυθῇ στοῦ παρὸν ἄρθρο ἐξ αἰτίας τοῦ ἐκτεταμένου εὗρους ποὺ ἀπαιτεῖ.

Ἡ λογικὴ εἶναι ἴσως τὸ μόνο ὄπλο τοῦ ἀνθρώπου γιὰ νὰ συνεχίσῃ νὰ ἐξελίσσεται, ἀλλὰ ἂς μὴν πιστέψουμε οὔτε πρὸς στιγμὴν ὅτι εἶναι τέλεια, γιατί τότε θὰ πιστέψουμε ὅτι αὐτὸ ποὺ ἀντιλαμβανόμαστε εἶναι ἡ ἀλήθεια καὶ τότε θὰ σφάλλουμε δισχειρότερα, ἀφοῦ, μὴ ἔχοντας λόγο νὰ ἀνακαλύψουμε τὴν ἀλήθεια, θὰ πάψουμε νὰ τὴν ἀναζητοῦμε. Τότε τὸ ἀνθρώπινο εἶδος θὰ ἔχῃ ὀριστικὰ πάψῃ νὰ ἐξελίσσεται.

Γεώργιος Χοῦσος

Ἡ καύση τῶν νεκρῶν

Ὁ Κων. Γαλλῆς («Καύσεις Νεκρῶν ἀπὸ τῆ Νεολιθικῆ ἐποχῇ στὴ Θεσσαλία», Ἀθήναι 1982, ἐκδ. Ταμείου Ἀρχαιολογικῶν Πόρων καὶ Ἀπαλλοτριώσεων) ἀναφέρει στὴ μελέτῃ του, ὅτι μαρτυρίες καύσεως νεκρῶν βρέθηκαν στὴ Γιουγκοσλαβία, Βουλγαρία, Ρωσία καὶ γενικὰ στὴν Ἀνατολικὴ Εὐρώπῃ. Στὸν ἑλληνικὸ χῶρο βρέθηκαν εὐρήματα στὴ Χαιρώνεια, στὸ Λαύριο, στὸ Μάνηση Ἐλατείας, στὸ Σουφλί, στὴ Λάρισα κ.ά. Ἐπίσης ἐνδείξεις καύσεως τῶν νεκρῶν βρέθηκαν καὶ στὴν προϊστορικὴ Ἰταλία, ποὺ συνεχίσθηκε μέχρι τοὺς κλασσικοὺς χρόνους. Τὸ φαινόμενο ἐξηγεῖται ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς μὲ τὸν νομαδικὸ βίον. Ἡ προγονολατρία εἶναι ἔντονη σ' ὅλους τοὺς λαοὺς. Λόγω ὁμῶς τῶν συχνῶν μετακινήσεων τῶν ἀρχαιοτάτων λαῶν δυσκολεύονταν νὰ μεταφέρουν τὰ ὅσα τῶν προγόνων καὶ διευκολύνονταν μὲ τὴν τέφρα τους.

Στὴν Γεωμετρικὴ ἐποχῇ (1000-700 π.Χ.) καὶ στὴν Ὀμηρικὴ ἐποχῇ ἐπικρατοῦσε σχεδὸν κατ' ἀποκλειστικότητα ἡ καύση τῶν νεκρῶν. Στὴν Ἰλιάδα (Β 52) ἀναφέρεται: «*αἰεὶ δὲ πυραὶ νεκρῶν καίοντο θαμειαί*», δηλ. ἀδιάκοπα ἔκαιγαν πυρὲς μὲ νεκρούς. Σχετικὰ μὲ τὸν Πάτροκλο στὴν Ἰλιάδα (Ψ75-76) ἀναφέρεται: «*Δὲν θὰ ξαναγυρῶ πὰ ἀπὸ τὸν Ἄδην, ὅταν μὲ κάψετε ἀπάνω στὴν πυρά*». Βλέπε καὶ Ἰλ. Ω. 785 κ.έ. καὶ Ὀδ. λ74-76. Στους ἀρχαίους καὶ κλασσικοὺς χρόνους στὴν Ἑλλάδα ἔχουμε αὐτομείωση τῆς καύσεως τῶν νεκρῶν. Στὸ νεκροταφεῖο τοῦ Κεραμικοῦ βρέθηκαν ὑπολείμματα μὲ θαμμένες τεφροδόχους. Γνωστὴ εἶναι ἡ καύση τοῦ Φιλίππου Β' τῆς Μακεδονίας τὸ 336 π.Χ. Βέβαια τότε δὲν ὑπῆρχαν κλίβανοι, ποὺ νὰ ἀποτεφρώνουν τὰ ὅσα.

Στὶς Ἀνατολικὲς θρησκείες δὲν ἔχουμε ἐνδείξεις καύσεως νεκρῶν. Οἱ Ἰσραηλίτες δὲν δέχονταν τὴν καύση. Ἐπίσης καὶ ὁ Ἰσλαμισμὸς ἀπέρριψε τὴν καύση τῶν νεκρῶν. Ἡ Καινὴ Διαθήκη ὁμιλεῖ γιὰ ἀνάσταση σωμάτων. Τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἐτάφη. Βέβαια στὴν Α' Κορινθ. 13, 3 διαβάζουμε: «*Καὶ ἐὰν παραδῶ τὸ σῶμα μου, ἵνα κανθήσωμαι*», ἀλλὰ μᾶλλον οἱ λόγοι αὐτοὶ ἔχουν μεταφορικὸ καὶ συμβολικὸ νόημα. Ἐπίσης ὡς ρωμαϊκὸ ἔθιμο ὁ Ρωμαῖος διοικητὴς τῆς Σμύρνης ἔδωσε ἐντολὴ νὰ καύσουν τὸν ἐπίσκοπο Πολύκαρπο, «*ὡς ἔθος αὐτοῖς*», καθὼς ἀναφέρεται στὸ ἀρχαιοτάτο μαρτύριο τοῦ Ἀγ. Πολυκάρπου.

Γεγονὸς ὁμῶς εἶναι, ὅτι στὴν Χριστιανικὴ Ἐκκλησίᾳ δὲν ἐπεκράτησε ἡ καύση, μάλιστα δὲ ὑπὸ τὴν ἰσχυρὴ ἐπίδραση τῶν γνωστῶν ἀντιλήψεων περὶ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν καὶ περὶ μελλούσης κρίσεως. Βέβαια, ὅπως ἀποφάνθηκαν ἐπιφανεῖς θεολόγοι καθηγητὲς καὶ ἀκαδημαῖκοι (Δημ. Μπαλᾶνος), καὶ πρόσφατα καὶ ὁ μακαριώτατος ἀρχιεπίσκοπος, τὸ θέμα τῆς καύσεως ἢ μὴ δὲν εἶναι δογματικόν. Ὁ αἰόιδιμος πρωτ. Εὐάγγελος Μαντζουνέας στὴ μελέτῃ του «*Καύσεις τῶν Νεκρῶν*» ἐπικαλεῖται κανόνες Συνόδων, οἱ ὁποῖοι συνιστοῦν τὴν ἀξία τῆς παραδόσεως. Ἡ Τοπικὴ Σύνοδος τῆς Γάγγρας (καν. κα') ὀρίζει: «*Τὰ παραδοθέντα ὑπὸ τῶν Θεῶν Γραφῶν καὶ Ἀποστολικῶν Παραδόσεων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ γίνεσθαι εὐχόμεθα*». Ὁ δὲ Μ. Βασίλειος ἀποφαίνεται, ὅτι «*τὰ πεφυλαγμένα δόγματα τὰ μὲν ἐκ τῆς ἐγγράφου διδασκαλίας ἔχομεν, τὰ δὲ ἐκ τῆς τῶν Ἀποστόλων παραδόσεως*». Καμμία ὁμῶς σύνοδος δὲν ἀσχολήθηκε συγκεκριμένα γιὰ τὴν καύση ἢ ταφὴ τῶν νεκρῶν. Ὁ ἴδιος συγγραφέας κληρικὸς δέχεται στενὴ συνάφεια καὶ συγγένεια μεταξὺ ἐθίμου καὶ παραδόσεως. Ἀκριδῶς δέχεται τὴν ἀλήθεια ἐμὲς στὴν τηρούμεν καὶ ἐνεργούμεν παραδόση.

Καταφαίνεται λοιπὸν σαφῶς, ὅτι οἱ ὑπέρμαχοι τῆς ταφῆς τῶν νεκρῶν, ἐκπρόσωποι

κυρίως τῆς Ἐκκλησίας, θέλουν νὰ στηρίζονται σὲ μία μακραίωνη παράδοση. Καὶ αὐτὴ ἡ παράδοση εἶναι καὶ τὸ ἰσχυρότερο ἐπιχείρημα τῆς Ἐκκλησίας. Ἐξ ἀρχῆς στὴν ἱστορία τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας δὲν ἐπεκράτησε ἡ καύση τῶν νεκρῶν. Πῶς τώρα νὰ τολμήσῃ νὰ μεταβάλλῃ αὐτὴ τὴ μακρότατη παράδοση;

Βέβαια σὲ πολλές χώρες (Γαλλία, Ἀγγλία, Γερμανία, Σουηδία, Ἀμερική) ἐπεκράτησε ἡ προαιρετικὴ καύση τοῦ νεκροῦ. Προβάλλονται λόγοι ὑγιεινῆς. Δημιουργεῖται μόλυνση καὶ ρύπανση τοῦ περιβάλλοντος. Μόλυνση καὶ ρύπανση, τῆς ἀτμόσφαιρας, τοῦ ἐδάφους, ὑπεδάφους καὶ τοῦ ὑδροφόρου ὁρίζοντα. Ἀκόμη σήμερα μὲ τὴν ταχύτατη ἐπέκταση τῶν ἀστικῶν κέντρων τὰ νεκροταφεῖα θρίσκονται ἀνάμεσα σὲ κατοικημένες περιοχές. Ἡ δυσοσμία τὸ καλοκαίρι εἶναι ἔντονη στὶς γύρω κατοικίες. Καὶ ἀσφαλῶς δημιουργοῦνται ψυχολογικὰ προβλήματα στοὺς περιοίκους ἀπὸ ἐκταφές πτωμάτων ποὺ δὲν ἔλειψαν καὶ ἀπὸ θλιβερὲς περιπτώσεις ταφῆς. Αὐτὰ εἶναι μερικὰ ἀπὸ τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ὑπερμάχων καύσεως τῶν νεκρῶν.

Ἐδῶ ὅμως προβάλλεται καὶ μία ἔνσταση. Ἄν ἐπικρατήσῃ ἡ καύση, σὲ περιπτώσεις ἐγκληματικῶν ἐνεργειῶν, πῶς μπορεῖ νὰ γίνῃ ἡ ἐξακρίβωση ἀπὸ τὴν ἱατροδικαστικὴ ἐξέταση, ὅταν τὸ σῶμα τοῦ νεκροῦ ἔχῃ καῖ; Οἱ ὑπερμαχοὶ τῆς καύσεως ὑποστηρίζουν, ὅτι σὲ τέτοιες περιπτώσεις ὑπονοιῶν ἐγκληματικῆς ἐνέργειας τὸ πτῶμα νὰ μὴ καίεται, ἀλλὰ νὰ θάπτεται. Μπορεῖ ὅμως πάντοτε νὰ ὑπάρχῃ φερεγγυότητα σὲ ὅλες τὶς ὑποπτες περιπτώσεις; Ἡ μήπως οἱ ἐνδιαφερόμενοι καὶ ἴσως καὶ συγγενεῖς νὰ σπεύδουν νὰ κάψουν τὸ σῶμα τοῦ νεκροῦ; Ὅπως δὲ ποτε ἡ ἔνσταση εἶναι βάσιμη.

Πάντως γιὰ τὴν ἑλληνικὴ πραγματικότητα ἡ πλειοψηφία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὅπως φάνηκε ἀπὸ δημοσκοπήσεις, δὲν τολμᾷ νὰ ἀποδεχθῇ ἐπίσημα τὴν καύση τῶν νεκρῶν. Διστάζουν οἱ περισσότεροι. Ὑπάρχουν καὶ ὠρισμένοι, ποὺ συγκατατίθενται μὲ τὴν καύση, ἀλλὰ δὲν θὰ δέχονταν νὰ γίνῃ αὐτὸ γιὰ τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς ἢ τοὺς οἰκείους τοὺς. Αὐτὸ φάνηκε ἀπὸ δημοσκοπήσεις, ποὺ κάναμε παλαιότερα στὴν ἐνορία μας. Αὐτοὶ ποὺ δέχθηκαν τὴν καύση ἦταν μικρὸ ποσοστὸ.

Ἐπειδὴ ὅμως πρόβλημα ὑπάρχει στὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα, φρονοῦμε, ὅτι ἡ Διοκοῦσα Ἐκκλησία μὲ συναίσθημα σεβασμοῦ στὴν μακραίωνη παράδοσή της, θὰ μποροῦσε νὰ συζητήσῃ τὸ θέμα ὑπεύθυνα μὲ σοβαροὺς ἐκπροσώπους τοῦ θεολογικοῦ κόσμου. Ἡ Ἐκκλησία δὲν ἔχει νὰ φοβηθῇ ἀπὸ μιὰ τέτοια ὑπεύθυνη συζήτηση. Θὰ δοθηθῇ νὰ γνωρίσῃ καλότερα καὶ ἀμεσώτερα τὸ θέμα. Ἐπειτα ἂν μερικοὶ θέλουν τὴν καύση τοῦ νεκροῦ σώματος, ἃς μὴ νομίζουμε ὅτι αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ ἑλλειψη πίστεως ἢ μηδενιστικῶν ἀρχῶν. Πολλοὶ φίλοι τῆς ἀποτεφρώσεως ὁμολογοῦν ὅτι εἶναι πιστοὶ στὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ δὲν θεωροῦν ὅτι ἡ ἀποτέφρωση προσκρούει στὴ δογματικὴ διδασκαλία της.

Ἡ διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας ὀρθῶς μέχρι τοῦδε, σεβόμενη τὴν παράδοσή της ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχολογία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, δὲν ἐδέχθη τὴν καύση τῶν νεκρῶν. Ἄν στὸ μέλλον καταφανῇ ἐκ τῶν πραγμάτων καὶ τοῦ διαλόγου ἡ ἀνάγκη τῆς προαιρετικῆς καύσεως τῶν νεκρῶν, ὡς ἀποφάινεται ὁ Θεολόγος Σπυρίδων Μακρῆς («Θρησκ. Ἐγκυκλοπαίδεια», τόμ. 9, σελ. 386· ὁλέπε καὶ Δ. Μπαλάνου, «Διάλεξις ἐν Ἐμπορικῇ καὶ Βιομηχανικῇ Ἀκαδημίᾳ» κατακεχωρισμένη εἰς τὸ Περιοδικὸν «Μελέτη» τοῦ Συλλόγου πρὸς Διάδοσιν Ὠφελίμων Βιβλίων, 1912. σελ. 257-268), ἡ Ἐκκλησία δὲν θὰ ἔχῃ ἀντίρρηση, ἐφ' ὅσον δὲν προσκρούει στὴ δογματικὴ τῆς διδασκαλία.

Πρωτοπρεσβύτερος Εὐάγγελος Σκορδᾶς

Γεν. Γραμματεὺς Ἱεροῦ Συνδέσμου Κληρικῶν Ἑλλάδος

‘Ο «ὑποκειμενικός χρόνος» τοῦ ‘Ηρακλείτου καὶ οἱ ἐφαρμογές του στὴν Κβαντικὴ θεωρία

Ο «ΧΩΡΟΧΡΟΝΟΣ» ΗΤΑΝ ΓΝΩΣΤΟΣ ΣΤΟΥΣ ΑΡΧΑΙΟΥΣ

Τί εἶναι ‘καιρός’; Τί ‘καίριον’; Τί ‘χρόνος’; Εἰς τὰ ἐρωτήματα αὐτὰ τῆς φιλοσοφίας, τὰ ὁποῖα ἐκκρεμοῦν 2500 ἔτη περίπου, δίδεται ὀριστική ἀπάντησις. Εἰς τὴν Ἑλλάδα φιλοσοφικὲς σκέψεις περὶ τοῦ καιροῦ ἢ τοῦ χρόνου ἐμφανίζονται ἤδη εἰς τὰ ἔργα τοῦ ‘Ηρακλείτου, τοῦ Παρμενίδου, τοῦ Σοφοκλέους. ‘Ο Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἔδωσαν ἀφθαρτες ἀπαντήσεις. Εἰς τὴν παρούσαν ἐργασίαν ἀναπτύσσεται θεωρία χρόνου, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἀναθεωροῦνται ἀπόψεις τῶν Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους, ἀλλὰ γενικεύονται καὶ μαθηματικοποιοῦνται κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ καθίστανται αὐτὲς ἐφαρμόσιμες εἰς τὴν κβαντικὴν θεωρίαν καὶ νὰ ἐπιτρέπουν τὴν λύσιν χρονίων καὶ παραδόξων¹ εἰς τὴν Φυσικὴν.

I. Καιρός, καίριον καὶ χρόνος. - Ἑρμηνευτικὴ προσημείωσις

Ἡ ἐξήγησις τῆς λέξεως ‘καιρός’ προηγεῖται λογικῶς καὶ γλωσσολογικῶς τῆς λέξεως ‘καίριον’, ὡς ἐπιθέτου παραγομένου ἐκ τοῦ οὐσιαστικοῦ, καὶ ἡ ἐξήγησις

1. Ἀπεδείχθη ὅτι τὰ παράδοξα προέρχονται ἐκ τῆς ὑποτεθείσης –διὰ μέσου τῶν αἰώνων– τοπολογικῆς δομῆς τοῦ χρόνου. Οἱ ἐρευνητὲς διεπίστωσαν, ἤδη κατὰ τὸν 19ον αἰ., ὅτι εὐρίσκοντο ἀποτελέσματα εἰς τὴν Φυσικὴν, τὰ ὁποῖα ἀντέφασκον εὐθέως πρὸς τὴν ἐμπειρίαν. Π.χ., ἐνῶ εἰς τὴν πραγματικότητα ὁ,τι διαχέεται (διασκορπίζεται), δὲν ἐπανέρχεται ἀφ’ ἑαυτοῦ εἰς τὴν προτέραν θέσιν του, ἡ Μηχανικὴ τοῦ Newton προβλέπει τὸ ἀντίθετον. Ἐάν καὶ ὑπάρχῃ πληθώρα μεθόδων μετρήσεως τοῦ χρόνου, δὲν ὑπάρχει λειτουργικὸς ὁρισμὸς τοῦ χρόνου. Μὲ τὴν ἐμφάνισιν τῆς θεωρίας Σχετικότητος τοῦ Einstein, ὡς καὶ τῆς Κβαντικῆς θεωρίας τῶν Schroedinger καὶ Heisenberg, κατέστη τὸ ζήτημα τοῦ χρόνου εἰς τὴν Φυσικὴν ἔτι ὀξύτερον, διότι, π.χ.: α) Προέκυψεν, ὡς λύσις τῶν ἐξισώσεων τῆς Σχετικότητος τοῦ Einstein, ἡ δυνατότης μεταβάσεως εἰς τὸ παρελθὸν καὶ συναντήσεως μὲ μὴ ὑπάρχοντα πλέον πρόσωπα. β) Δύναται ὁ «γάτος τοῦ Schroedinger» νὰ εἶναι ταυτοχρόνως ζωντανὸς καὶ νεκρὸς κ.ἄ.

Σειρὰ ἐργασιῶν τοῦ γράφοντος κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς παρελθούσης δεκαετίας (βλ. βιβλιογραφίαν) ἔφερεν εἰς τὸ φῶς νέαν ἀντίληψιν περὶ χρόνου. Αὕτη ἐπέτρεψε νὰ λυθοῦν τὰ παράδοξα τῆς Κβαντικῆς θεωρίας. Ἐπίσης ἀπεδείχθη ὅτι ὁ χρόνος δὲν ‘ῥέει’ ἀενάως καὶ ἀνεξαρτήτως τοῦ παρατηρητοῦ, ὅπως ἐδίδαξεν ὁ Newton, ἀλλὰ δημιουργεῖται κατὰ **μικρὰ διαστήματα εἰς τὸν ἐγκέφαλον τοῦ παρατηρητοῦ ὡς ἀπεικονίσις παρατηρουμένων μεταβολῶν φυσικῶν μεγεθῶν** τοῦ ἐξωτερικοῦ ἢ τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου. Παραδείγματα: Ἡ συντεταγμένη θέσεως ἢ τὸ ἠλεκτρικὸν φορτίον σωματίου, τὸ βάρος, ἡ φωτεινότης, οἱ σφυγμοὶ τῆς καρδίας κ.τ.λ. Ὅλες οἱ μεταβολὲς φυσικῶν μεγεθῶν εἰς τὸ Σύμπαν ὀφείλονται εἰς φυσικὰς δυνάμεις. Χωρὶς ἀλληλεπιδράσεις δὲν συμβαίνουν μεταβολὲς καὶ συνεπῶς δὲν ὑπάρχει χρόνος ὡς ἀπεικόνισις αὐτῶν.

αὐτῆς θὰ ἔπρεπε νὰ δοθῇ μετὰ τὴν ἐξήγησιν τῆς ἐννοίας τοῦ *‘καιροῦ’*. Ἡ ἐξήγησις τῆς λέξεως *‘καίριον’* εἶναι ὅμως, ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τοῦ Νεοέλληρος, εὐκολωτέρα. Ἡ ἐξήγησις τῆς λέξεως *‘καιρός’* ἀντιθέτως εἶναι σαφῶς δυσκολωτέρα.

‘Καίριον’ εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον γίνεται εἰς τὸν καιρὸν του, τὸ εἰς τὸν *‘παρόντα χρόνον’* συμβαῖνον. *‘Καίριον’* εἶναι ἐπίσης τὸ ἐπίμαχον, τὸ ἐπικίνδυνον, τὸ εἰς κατάλληλον χρονικὴν στιγμὴν δρῶν, ἢ κρίσιμη δρᾶσις. Ἡ ἀντιστροφή τῆς σειρᾶς ἐξετάσεως *‘καιρός-καίριον’* εἰς *‘καίριον-καιρός’* κατὰ τὴν παρουσίαν τῶν ἐρμηνειῶν τῶν δύο αὐτῶν λέξεων εἶναι καὶ σκόπιμος καὶ χρήσιμος ἀπὸ πρακτικῆς ἀπόψεως. Διὰ τὴν λέξιν *‘καίριον’* ὁ λαὸς μας διετήρησε τὴν ἀρχαίαν σημασίαν μέχρι σήμερα εἰς μεγάλον βαθμόν. Τὸ *‘καίριον θέμα’* εἶναι τὸ ἐπικαιρον θέμα, τὸ συζητούμενον θέμα, τὸ θέμα τῆς ἡμέρας, τὸ θέμα τῆς στιγμῆς, τῆς χρονικῆς στιγμῆς. Ἐν κατακλείδι *‘καίριον’* εἶναι, καὶ κατὰ τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν, πᾶν συμβάν ἢ ἀντικείμενον ἀναφερόμενον εἰς τὸ *παρόν*.

Ἡ λέξις *‘καιρός’* ἀντιθέτως ἔχει μετατοπίσει σημαντικὰ τὴν σημασίαν του, ὥστε εἰς τὴν (νεοελληνικὴν) γλῶσσαν τοῦ λαοῦ μας οὗτος ἔχει περιορίσει, ἔχει προωθήσει αὐτὴν πρὸς τὴν σημασιολογικὴν περιοχὴν τῶν μετεωρολογικῶν φαινομένων, πρὸς τὰ *‘καιρικὰ φαινόμενα’* (π.χ. «πῶς εἶναι ὁ καιρός σήμερα;»). Βεβαίως, ἡ προέλευσις καὶ αὐτῆς τῆς ἐρμηνείας (*‘μετεωρολογικὰ φαινόμενα’*) ἀνάγεται σαφῶς εἰς τὴν ἐννοιολογικὴν περιοχὴν τοῦ χρόνου. Τὰ *‘καιρικὰ φαινόμενα’* εἶναι τοιαῦτα διαδραματιζόμενα εἰς τὸν χρόνον καὶ θὰ ἠδύνατο νὰ χαρακτηρισθοῦν ἀκριδέστερα ὡς *‘καιρικὰ φαινόμενα τῆς ἀτμοσφαίρας’*, δηλαδή *‘χρονικὰ φαινόμενα’* τῆς ἀτμοσφαίρας σχετιζόμενα πρὸς μεταβολὰς ὠρισμένων φυσικῶν μεγεθῶν, ὡς π.χ., τῆς ἀτμοσφαιρικῆς πιέσεως, τῆς θερμοκρασίας, τῆς ὑγρασίας κ.τ.τ. Ἀντιθέτως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς καιρικὸν φαινόμενον οἰοδήποτε ἕτερον φαινόμενον, μὴ σχετιζόμενο πρὸς *μεταβολὴν τινα*. Π.χ. *ἀναλλοίωτος* (δραχυχρονίως) *θράχος* δὲν δύναται νὰ ὀνομασθῇ καιρικὸν φαινόμενον. Ὁ (μακροπροθέσμως) *ἀποσαθρούμενος θράχος* ὅμως ἀποτελεῖ μὲν χρονικὸν φαινόμενον, δὲν δύναται ὅμως νὰ χαρακτηρισθῇ εἰς τὴν νεοελληνικὴν ὡς καίριον φαινόμενον.

Ἀλλὰ καὶ *τοπικὴν* χροιάν θεωροῦσαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ὅτι ἔχει ἡ λέξις *‘καιρός’*. *‘Καιρός’* ἐσήμαινε ἐπίσης τὸν κατάλληλον τόπον, τὸ κρίσιμον μέρος, τὸ ἐπικίνδυνον σημεῖον. Κατὰ ταῦτα ἡ διατύπωσις τοῦ θέματος θὰ ἠδύνατο νὰ ἐρμηνευθῇ λίαν εὐστόχως καὶ ὡς *‘ἡ ἐννοια τοῦ χωρο-χρόνου στὴν ἀρχαία φιλοσοφία’*, ὥστε οἱ διαμορφώσαντες τὸ θέμα ἀποκτοῦν δικαίως τὴν πατρότητα τοῦ ὅρου *‘ἡ φιλοσοφία τοῦ τοπο-χρόνου’*. Ὅθεν ἡ καθ’ ὅλα εὐστοχος, εὐῆχος καὶ πλήρως εὐληπτος θέσις τοῦ θέματος, *‘ἡ ἐννοια τοῦ καιροῦ στὴν ἀρχαία φιλοσοφία’* θὰ σιμάνη εἰς τὴν παροῦσαν ἐργασίαν ἐπίσης καὶ *‘ἡ ἐννοια τοῦ χρόνου καὶ τόπου στὴν ἀρχαία φιλοσοφία’*.

II. Εἰσαγωγή καὶ ὀρισμοὶ

Ὁ χρόνος ἀπετέλεσε ἀντικείμενον μελέτης κατὰ τὰ 2500 τελευταῖα ἔτη περίπου.

‘Ο Πλάτων [1] και ὁ Ἀριστοτέλης [2] ἔδωσαν ὁρισμούς καὶ περιγραφὰς τῆς ἐννοίας τοῦ χρόνου, τὶς ὁποῖες ἀνέλυσαν ἢ ἐνεβάθυναν εἰς αὐτὰς καὶ εἰς ποικίλον βαθμὸν μεταγενέστεροι φιλόσοφοι καὶ ἐπιστήμονες. Οἱ Newton [3], Kant [4], Bergson [5], Eddington [6], Whitehead [7], Dirac [8], Prigogine [9], Hawking [10], Penrose [11] καὶ ἄλλοι [12] ἔδωσαν τὶς θεωρίες των καὶ τὶς παραλλαγὰς αὐτῶν περὶ τὸ ἀκτινοβολοῦν μαγείαν θέμα τοῦ χρόνου.

Πρόοδος ἐσημειώθη. Καὶ μόνον τὴν θεωρίαν τοῦ Einstein ἂν ἀναφέρω, εἶναι ἡ ἀνανέωσις ἥδη τεραστία. Παρὰ ταῦτα σωρεία προβλημάτων ἔμειναν ἅλυστα. Ταῦτα, ὅχι μόνον εἰς τὴν περιοχὴν τῶν ἐπιστημῶν, τῶν σχετιζομένων πρὸς τὸν χρόνον, ἀλλὰ καὶ προβλήματα συσκοτίζοντα αὐτὴν ταύτην τὴν ἐννοιαν τοῦ χρόνου:

- Εἶναι ὁ χρόνος αἰτία φθορᾶς τῶν πραγμάτων ἢ ἡ φθορὰ τῶν πραγμάτων δίδει ἀφορμὴν εἰς τὴν γένεσιν χρόνου;
- Τί σημαίνει διὰ τὴν φυσικὴν πραγματικότητα ‘ὁ χρόνος ρέει’;
- Τί σημαίνει ‘τὰ φαινόμενα δὲν εἶναι χρονικῶς ἀντιστρεπτά’;
- Τί σημαίνει ἡ ὑπαρξὶς παραδόξων εἰς τὴν φυσικὴν;

Οἱ θεωρίες [4]-[11], ὡς καὶ ἄλλες, συνέβαλαν εἰς τὴν καλυτέραν ἀντίληψιν τοῦ χρόνου. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀλύτων προβλημάτων περὶ τὸν χρόνον δὲν ἐμειώθη, οὔτε μετεβλήθη οὐσιωδῶς ἢ ἀρχαία ἀντίληψις περὶ χρόνου. Ἡ ἀπὸ δεκαετίας περὶπου ἀναπτυσσομένη θεωρία ἔχει ὡς κυρίαν ἀφετηρίαν τὴν ἀλληλεπίδρασιν. Κεντρικὸν στοιχεῖον εἶναι ἡ παρατήρησις, καθ’ ἣν μηδὲν μεταβάλλεται εἰς τὴν φύσιν χωρὶς τὴν προηγουμένην ἐμφάνισιν ἀλληλεπιδράσεως εἰς τὸ παρατηρούμενον σύστημα. Ἡ ἀρχικὴ ἰδέα ἀνεδύθη τὸ 1974, ὅταν ἀπεδείχθη, βάσει τοῦ θεωρήματος τοῦ Liouville περὶ τῆς στατικῆς μηχανικῆς, ὅτι ἡ ἐνέργεια καὶ ὁ χρόνος εἶναι κβαντωμένες φυσικὲς ποσότητες. Εἰς τὸ πλαίσιον τῆς νέας θεωρίας χρόνου καὶ τόπου ἐλύθησαν θεμελιώδη αἰνίγματα τῆς συγχρόνου φυσικῆς.

Εἰς τὴν παροῦσαν ἐργασίαν ὀρίζεται τὸ *στοιχεῖον χρόνον* (τ_λ^j) καὶ ἀναλύονται κριτικὰ ὁ χρόνος τοῦ Πλάτωνος, τὸ νῦν τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῶν ἄλλων φιλοσόφων τῆς ἀρχαιότητος ὡς καὶ ὁ παγκόσμιος χρόνος τοῦ Newton ὡς πρὸς: τὴν *συνέχειαν*, τὸ *πεπερασμένον* τὸ *ἀδιαίρετον*. Ἐπὶ πλέον δεικνύεται ὅτι τὸ στοιχεῖον χρόνου, τ_λ^j σχετίζεται πρὸς φυσικὰ φαινόμενα, παριστάνεται μαθηματικῶς, ἐπιτρέπει τὴν λύσιν προβλημάτων τῆς φυσικῆς. Ἀπεδείχθη ἐπίσης ὅτι ἡ ‘*ροή*’ τοῦ χρόνου δὲν ἀποτελεῖ φυσικὸν φαινόμενον, ἀλλὰ *ἐντύπωσιν*, ἐκ τοῦ διακριτοῦ καὶ ἐκ τῆς *διαταξιμότητος* τῶν στοιχείων χρόνου κατὰ Zermelo. Ὁ ὁρισμὸς τοῦ τ_λ^j ἐπέστρεψε νὰ λυθοῦν τὰ παρὰδόξα τῆς κβαντικῆς θεωρίας.

Ὁ χρόνος τοῦ Πλάτωνος εἶναι εἰδικὴ περίπτωσις τῆς ἐνώσεως στοιχείων χρόνου: $J_4^j(\lambda) = U_{\lambda=1}^A \tau_\lambda^j$. Αὕτη περιέχει τοὺς ὁρισμοὺς τῶν Kant καὶ Bergson, διαφέρει ὅμως ριζικὰ ἀπὸ τὸν χρόνον τοῦ Newton, ὁ ὁποῖος ‘*ρέει ἀενάως*’ καὶ στερεῖται ἀρχῆς καὶ τέλους καὶ ὡς ἐκ τούτου προκαλεῖ τὰ γνωστὰ παρὰδόξα τῶν θεωριῶν τῆς σχετικότητος καὶ τῶν κβάντων. Ἐπίσης θεωρῶ χρήσιμον νὰ διευκρινίσω καὶ νὰ περιχαρᾶσθω τὴν ἀρχαίαν χωροχρονικὴν ἐξάπλωσιν τῆς ἐξεταζο-

μένης φιλοσοφικής έννοιας.

Ὡς πρὸς τὴν *‘γεωγραφικὴν’* ἔκτασιν τοῦ χώρου τῆς ἀρχαίας περὶ καιροῦ φιλοσοφίας θὰ ἐξετάσω μόνον τὶς σημαντικώτερες φιλοσοφικὲς ἀπόψεις, οἱ ὁποῖες εὐδοκίμησαν κυρίως εἰς τὴν εὐρυτέραν ἀρχαίαν Ἑλλάδα ἢτοι εἰς τὴν μητροπολιτικὴν Ἑλλάδα, τὴν κάτω-ιταλικὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ἰωνικὴν Ἑλλάδα, ἐπειδὴ κατὰ τὰ γνωστὰ σήμερα ἐκεῖ ἄνθησεν ἡ σκέψις κατὰ τὴν ἀρχαιότητα περὶ τὴν ἔννοια τοῦ χρόνου. Χρονικῶς θὰ καλύψῃ ἡ παροῦσα ἐργασία τὴν περίοδον ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ βου π.Χ. αἰῶνος μέχρι τὸν 5ον μ.Χ. αἰῶνα.

Ὑπῆρξε μεταγενεστέρως καὶ μέχρι σήμερα πληθώρα φιλοσοφικῶν ἀπόψεων περὶ χρόνου ἀνὰ τὸν κόσμον. Σχεδὸν ὅλες οἱ γνωστὲς σήμερα ἀπόψεις περὶ χρόνου ἀνάγονται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα. Ἀκόμη καὶ οἱ μεταγενέστερα πρεσβευθεῖσες ἀπόψεις περὶ χρόνου (Αὐγουστίνος 354-430, Newton (1642-1727) ἀποτελοῦν, ὅπως θὰ ἀποδειχθῇ εἰς ὅτι ἔπεται, παραλλαγὲς ἀρχαίων ἀπόψεων. Τοῦτο εἶναι σύνηθες φαινόμενον εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, δηλαδὴ ἡ συνέχεια εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν θεωριῶν καὶ τῶν φιλοσοφιῶν, χωρὶς νὰ ἀποκλείωνται ριζοσπαστικὲς ἀνανεώσεις εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἐπιστήμην.

Εἶναι ἀξιοπαρατήρητον τὸ γεγονός ὅτι ἡ μελέτη τοῦ χρόνου εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα ἄρχισεν εἰς τὸ πλᾶσιον τῆς φιλοσοφίας περὶ φύσεως (Ἡράκλειτος, 6ος π.Χ. αἰών). Τοῦτο εὐρίσκεται ἐν συμφωνίᾳ πρὸς τὴν σύγχρονον ἄποψιν μεγάλων ἐρευνητῶν τῆς φυσικῆς φιλοσοφίας, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ χρόνος ἀποτελεῖ σημαντικὸν ἀντικείμενον διὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ *παρατηρησίμου φυσικοῦ κόσμου* ἐν σχέσει πρὸ τὸν *κόσμον τῶν ἰδεῶν τοῦ Πλάτωνος*, οἱ ὁποῖες εἰς οὐδεμίαν μεταβολὴν ὑπόκεινται.

Σημειωτέον, ὅτι καὶ ἡ ἄρνησις τοῦ χρόνου, δηλαδὴ ἡ ἄποψις περὶ ἀνυπαρξίας τοῦ χρόνου –ὄχι ὅμως καὶ τοῦ τόπου– ἀπετέλεσε ἐπίσης φιλοσοφικὴν ἄποψιν διεξοδικῶς συζητηθεῖσαν (Παρμενίδης 540-480 π.Χ.). Οἱ θέσεις ἐκείνης τῆς φιλοσοφίας συζητοῦνται μάλιστα ἀκόμη καὶ σήμερα εἰς τὴν παγκόσμιον βιβλιογραφίαν τῆς φυσικῆς, ἔνεκα τῶν *«παραδόξων»* τοῦ Ζήνωνος. Βεβαίως πολλὰς ἐξ ἐκείνων τῶν ἀπόψεων εἰς ἀρχαῖα συγγράμματα ἔχουν περιωθῇ μόνον ὡς ἀποσπάσματα ἢ μετεδόθησαν ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα χάρις εἰς τὴν διανοητικῶς κομψὴν διατύπωσιν ἐπιγραμματικῶν γνωμικῶν, τὰ ὁποῖα ἐπορεύθησαν μὲν διὰ μέσου τῶν ἀλλαγῶν, παρέμειναν δὲ ἀναλλοίωτα εἰς τὴν ὁμιλουμένην γλῶσσαν τοῦ λαοῦ μας. Μέρους μόνον ἐξ ἐκείνων τῶν φιλοσοφικῶν ἀπόψεων, οἱ ὁποῖες εὐρίσκονται καταγεγραμμένες εἰς διασωθέντα ἀποσπάσματα ἀρχαίων ἑλληνικῶν κειμένων εἶναι προσιτὸν εἰς τὸν ἐν Ἑλλάδι ἐρευνητὴν.

Ἀπόψεις περὶ καιροῦ, οἱ ὁποῖες κατέστησαν γνωστές, διευτυπώθησαν εἰς τὰ ἔργα πολλῶν, συγγραφέων. Θὰ ἀναλυθοῦν ὅμως ἐνταῦθα καὶ εἰς μελλοντικὰς ἐργασίας μόνον ὅσες ἀνήκουν εἰς τοὺς κάτωθι ἐπιφανεῖς συγγραφεῖς ἢ φιλοσόφους: Ἡράκλειτον (540-475 π.Χ.), Παρμενίδην (515-440 π.Χ.), Σοφοκλῆ (496-406), Πλάτωνα (427-348 π.Χ.), Ἀριστοτέλη (384-322 π.Χ.), Φίλωνα ἐξ Ἀλεξανδρείας

(25 π.Χ.-50 μ.Χ.) καὶ Αὐγουστῖνο (354-440 μ.Χ.).

III. Ὁ Ἡράκλειτος

Ὁ Ἡράκλειτος, εἷς ἐκ τῶν μεγαλυτέρων διανοουμένων τῆς ἀρχαιότητος, παρέδωκεν εἰς τὰ διασωθέντα ἀποσπάσματα του τὴν ἄποψιν ὅτι τὰ πάντα μεταβάλλονται καὶ ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ εἰσέλθῃ τις δις εἰς τὸν αὐτὸν ροῦν ποταμοῦ. Τὸ λίαν παραστατικὸν γνωμικὸν *τὰ πάντα ρεῖ*, τὸ ἀποδοθὲν εἰς τὸν Ἡράκλειτον, ἐκφράζει εἰς ἰσχυρὰν συμπύκνωσιν τὴν περὶ χρόνου φιλοσοφίαν του.

Μολονότι οὐδεὶς λόγος γίνεται περὶ πειραματικῆς διαπιστώσεως τοῦ ἰσχυρισμοῦ τῆς ροῆς τῶν πάντων, δηλ. μεταβολῆς τῶν πάντων, ἐν τούτοις εἶναι ἀπολύτως βέβαιον, ὅτι ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Ἡρακλείτου ἀποτελεῖ προῖον ἐνδελεχοῦς καὶ ὀξυδεγκοῦς παρατηρήσεως τῶν φυσικῶν φαινομένων. Πῶς ἄλλως ἔφθασεν ὁ Ἡράκλειτος καὶ οἱ ἄλλοι ἀρχαῖοι Ἕλληνες φιλόσοφοι εἰς τὴν φιλοσοφίαν των περὶ χρόνου;

Πρὸς ἀπάντησιν τοῦ ἐρωτήματος θεωρῶ ἀναγκαῖον νὰ ἐξάρω τὴν ἀντίθετον γνώμην μου καὶ νὰ ὑπογραμμίσω τὸ μέγεθος μιᾶς πλάνης, ἡ ὁποία εἰσέφρυσεν ἀπὸ αἰῶνων καὶ ἐγκυμονεῖται εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας: Πρόκειται περὶ τῆς δῆθεν ἀποστροφῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων φιλοσόφων καὶ φυσικῶν πρὸς τὴν διενέργειαν πειραμάτων. Χάριν τῆς ἀκριβείας καὶ τῆς ὀρθῆς ἀντιλήψεως τοῦ φιλοσοφεῖν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων εἶναι ἀνάγκη νὰ τονισθῇ, ὅτι ἡ ἀπόδειξις τῆς ἀληθείας τοῦ ἰσχυρισμοῦ τοῦ γράφοντος, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι προέβαινον εἰς πειράματα, εἶναι εὐχερεστάτη, σχεδὸν τετριμμένη. Ἀρκεῖ πρὸς τοῦτο νὰ ὑπενθυμίσω, τί σημαίνει πείραμα εἰς τὴν φυσικὴν.

Πείραμα εἶναι ἡ δι' ὀργάνων (ἢ ἄνευ τούτων) παρατήρησις ἢ καὶ ἡ μέτρησις σχετικῶν πρὸς αὐτὸ (τὸ πείραμα) φυσικῶν μεγεθῶν, ὡς καὶ ἡ κριτικὴ ἀνάλυσις τῶν ἀποτελεσμάτων πρὸς συναγωγὴν τῆς ὑπ' αὐτῶν ἀκολουθουμένης νομοτελείας ὠρισμένου θεωρητικὰ προμελετημένου φυσικοῦ φαινομένου. Εἶναι γνωστόν, ὅτι ἡ τεχνητὴ παραγωγή φαινομένου τινὸς ἀπαιτεῖ ὄχι μόνον σειρὰν καταλλήλων ὀργάνων φυσικῆς καὶ ὠρισμένα κατάλληλα ὑλικά, ἀλλὰ καὶ εἰδικές μορφές ἐνεργείας. Τόσον τὰ ὄργανα καὶ τὰ χρησιμοποιούμενα εἰς ἓνα πείραμα ὑλικά, ὅσον καὶ οἱ πειραματικὲς μέθοδοι ἐξελίσσονται. Ἀκριδὲς εἶναι, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἀνέπτυξαν καὶ πειραματικὰς μεθόδους καὶ ὄργανα πειραματισμοῦ ὄχι μόνον εἰς τὴν φυσικὴν φιλοσοφίαν, ἀλλὰ ἀκόμη εἰς τὰ μαθηματικά καὶ εἰς ἄλλες φιλοσοφικὰς περιοχὰς τῶν ἐνδιαφερόντων των.

Ἴδου οἱ ἀποδείξεις:

- Εἰς τὰ *μαθηματικά* ἀνεκαλύφθη καὶ ἐχρησιμοποιεῖτο ἐκτενῶς ὁ *κανὼν* διὰ τὴν χάραξιν εὐθειῶν γραμμῶν, διὰ τὴν κατασκευὴν τριγώνων καὶ ἄλλων εὐθγραμμων γεωμετρικῶν σχημάτων (Πυθαγόρας (580-496), Ἀρχιμήδης (287-212) καὶ ἄλλοι), ὁ *διαθῆτης* πρὸς κατασκευὴν κύκλων, τὸ *νῆμα* καὶ ἡ *γραφίς* πρὸς κατασκευὴν τῆς καμπύλης τῆς *παραβολῆς* καὶ ἄλλα.

- Εἰς τὴν *ἀστρονομίαν* ἐχρησιμοποιήθησαν κατακόρυφες στήλεις, ράβδοι, φωτεινὲς ἀκτῖνες, κινήσεις πλανητῶν καὶ ἀπλανῶν ἀστέρων, *σκιᾶς* καὶ ἄλλα (Ἑρατοσθένης, 275-195 π.Χ.).
- Εἰς τὴν *φυσικὴν* ἐχρησιμοποιήθησαν οἱ *μοχλοί*, τὰ *συγκοινωνοῦντα δοχεῖα* ὑγρῶν (Ἀρχιμήδης), τὰ ἐπίπεδα κάτοπτρα καὶ διόπτρες (Ἡρώων ὁ Ἀλεξανδρεὺς, 1ος αἰὼν μ.Χ.), τὰ κοῖλα κάτοπτρα (Ἀρχιμήδης), καὶ ὕλικά (ὔδωρ) πρὸς μέτρησιν *πυκνοτήτων* καὶ καθαρότητος μετάλλων, ὡς τοῦ χρυσοῦ (Ἀρχιμήδης), *δότανα* (Ἀριστοτέλης).
- Εἰς τὴν *ιατρικὴν* ἐχρησιμοποιήθησαν χειρουργικὰ ὄργανα (Μουσεῖον Ἐπιδαύρου), ζῶα εἰς τὴν ψυχοθεραπείαν, (ὄφεις πρὸς θεραπείαν μέσῳ ψυχικοῦ σόκ, Ἀσκληπιεῖον Ἐπιδαύρου).

Διὰ τῶν ἄνω ὀργάνων καὶ κατασκευῶν, τὰ ὅποια βεβαίως δὲν σχετίζονται ἀμέσως πρὸς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ χρόνου, ἀποδεικνύεται σαφῶς ὅτι οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι ἐφήρμοζαν τὴν παρατήρησιν καὶ τὸν πειραματισμόν. Τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι τὰ φιλοσοφικὰ ἀποτελέσματα τοῦ Ἡρακλείτου περὶ χρόνου ἐδασίζοντο ἐπὶ τῆς παρατηρήσεως.

Ἐπίσης πρέπει νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν τὰ κάτωθι πραγματικά δεδομένα, διὰ νὰ καταστοῦν ἀντιληπτές οἱ διαφορὲς προϋποθέσεων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ ἐκείνων ἐκ τῆς Ἀναγεννήσεως, π.χ. τοῦ Galileo Galilei (1564-1643), ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ὡς ὁ πατὴρ τοῦ πειράματος εἰς τὴν νεωτέραν φυσικὴν:

- *Πρῶτον*, ἡ ἀπλουστάτη καὶ ἀρχέγονος μορφή πειράματος συνίσταται εἰς τὴν διὰ τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων τοῦ ἀνθρώπου παρατήρησιν ἀντικειμένων τῆς φύσεως, σωμάτων καὶ τῶν μεταβολῶν αὐτῶν.
- *Δεύτερον*, ἀνακριδῆς τυγχάνει ὁ ἰσχυρισμός, καθ' ὃν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲν προκαλοῦσαν δι' ὀργάνων φυσικὰ φαινόμενα πρὸς μελέτην. Τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς ὑπάρξεως εἰδικῶς κατεσκευασμένων ὀργάνων, κατάλληλων δι' ὠρισμένα πειράματα μηχανικῆς, ὑδροστατικῆς (*νόμος τῆς ἀνώσεως*), ὀπτικῆς καὶ ἄλλα.

Κατόπιν τῶν ἄνω καταρρίπτεται ὡς ἀνακριδῆς ἡ ἱστορικὴ ἄποψις, καθ' ἣν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲν ἐπειραματίζοντο. Συνεπῶς ἡ ἄποψις τοῦ Ἡρακλείτου, καθ' ἣν τὰ πάντα ρεῖ, εἶναι προφανῶς προῖον συστηματικῆς παρατηρήσεως καὶ πειραματισμοῦ εἰς τὴν ἀνοικτὴν φύσιν.

Ἀλλὰ ποίαν σχέσιν ἔχει τὸ *ρέειν* πρὸς τὸν χρόνον; Ἡ ἀπάντησις εἶναι ἐκπληκτικὴ: Ὁ Ἡρακλείτος εἶχε σαφῶς ἀντιληφθῇ, ἂν καὶ δὲν γνωρίζω ἐὰν διευτύωσεν αὐτὸ ἐκπεφρασμένα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς πολλοὺς μεταγενέστερους αὐτοῦ διανοομένους, ὅτι ὁ χρόνος καθ' ἑαυτὸν δὲν εἶναι φυσικὸν μέγεθος, ἀλλὰ ἀποτελεῖ, ὡς καὶ ὁ γράφων διατείνεται, *ἀπεικόνισιν εἰς τὸν ἐγκέφαλον τοῦ παρατηρητοῦ τῶν ὑπ' αὐτοῦ παρατηρουμένων μεταβολῶν φυσικῶν μεγεθῶν*.

Εἶναι ἄξιον μνείας τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Ἡρακλείτος διαπιστώνει ὅτι τὰ πάντα ρεῖ. Ἀντιλαμβάνεται δηλαδὴ ὅτι ἡ *σύλληψις* ἐν ἐργηγόρσει ἐκ μέρους τοῦ ἐγὼ ἐνὸς ζῶντος ἀνιχνευτοῦ (ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς σημερινὸν ἠλεκτρονικὸν ἢ ἄλλον)

πραγματοποιείται μέσω της παρατηρήσεως των μεταβολών του περιβάλλοντος: Ἐσωτερικοῦ καὶ ἔξωτερικοῦ κόσμου τοῦ παρατηρητοῦ. Τοῦτο, διότι ἡ ροή τοῦ χρόνου ἀποτελεῖ ἀπλῶς ὑποκειμενικὴν ἐντύπωσιν, ἡ ὁποία ὀφείλεται εἰς τὴν ἀσυνέχεια τοῦ χρόνου, τὴν διαδοχικὴν λήψιν ἔξωτερικῶν ἢ ἐσωτερικῶν ἐρεθισμάτων. Ἡ ῥοή τοῦ χρόνου οὐδόλως σχετίζεται πρὸς ἀντικειμενικὴν τινα ἔξωτερικὴν φυσικὴν ροήν. Εἰρησθω ἐν παρόδῳ ὅτι ὁ Newton (1642-1727) ἐδήλωσε ὀριστικὰ εἰς τὸ περίφημον βιβλίον τοῦ *Principia Mathematica Philosophiae Naturalis* (1687) τὸν χρόνον ὡς πραγματικὸν φυσικὸν γεγονὸς περίπου 2200 ἔτη ἀργότερα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Ἡράκλειτον. Κατὰ ταῦτα ὁ Ἡράκλειτος ἀποτελεῖ, ὡς θὰ καταφανῇ εἰς τὰς ἐπομένας δημοσιεύσεις, ἐν μέρει πρόδρομον τοῦ Πλάτωνος, ὡς πρὸς τὴν σύλληψιν καὶ διαμόρφωσιν τῆς ἐννοίας τοῦ χρόνου. Τοῦτο, διότι «τὰ πάντα ρεῖ» σημαίνει ὅτι τὰ πάντα μεταβάλλονται εἰς τὸν πραγματικὸν κόσμον καὶ ἐκ τῶν μεταβολῶν ὀρίζεται ὁ χρόνος. Προκύπτει ὅθεν ὅτι ἤδη τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἑλληνικῆς διανοήσεως περὶ τὴν φύσιν τοῦ χρόνου ἀποτελοῦν προϊὸν πειραματισμοῦ εἰς τὴν εὐρεῖαν ἐννοιαν εἰς τὴν ἀνοικτὴν φύσιν καὶ παρατήρησιν. Τὸ προϊὸν ἐκεῖνο, λησμονηθὲν ἢ παρερμηνευθὲν διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ἀνακαλύπτεται καὶ πάλιν σήμερα εἰς τὴν σύγχρονον φυσικὴν, ὡς ἀπολύτως ὀρθόν. Ἀπόψεις καὶ ἀναλύσεις τῆς ἐννοίας τοῦ χρόνου διετυπώθησαν, ὅπως προελέχθη, καὶ ὑπὸ ἄλλων φιλοσόφων τῆς ἀρχαιότητος. Ἡ κριτικὴ θεώρησις αὐτῶν θὰ ἀποτελέσῃ ἀντικείμενον προσεχῶν δημοσιεύσεών μου εἰς τὸν «Δαυλόν».

Βιβλιογραφία

1. Πλάτων, *Τίμαιος*, εἰς τὸ βιβλίον «Διάλογοι», τόμος 2ος, «Πάπυρος» (1975), σ. 52-58.
2. Ἀριστοτέλης, *Φυσικῆς Ἀκροάσεως Δ'*, εἰς τὸ βιβλίον «Φυσικά», «Πάπυρος» (1975), 184-214.
3. Isaac Newton, *Principia mathematica philosophiae naturalis* (1686).
4. Immanuel Kant, *Kritik der reinen Vernunft* (1787).
5. Henri Bergson, *L'evolution creatrice*, PUF (1970).
6. A. Eddington, *The nature of the physical world*, Cambridge University Press (1928).
7. A. Whitehead, *Process and reality: An Essay in Cosmology*, D.R. Griffin and D.W. Sherburn (eds), Free Press N.Y. (1979).
8. P.A.M. Dirac, *Proc. Roy. Soc. London* 136 (1932), p. 453.
9. I. Prigogine and I. Stengers, (α) *From being to becoming*, W.H. Freeman, San Francisco (1980). (β) *Das Paradox der Zeit*, Piper, München, (1993).
10. S.W. Hawking, *A brief history of time*, N.Y., Bantam (1988).
11. R. Penrose, (α) *The Emperor's New Mind*, Penguin Books (1993), p. 354. (β) *Shadows of the mind*, Oxford University Press (1994), p. 312.
12. C. Syros and C. Schulz-Mirbach, *Quantum chrono-topology of nuclear reactions*, Internet, hep-th/9609093, 11 Sep. 1996 (1-76).

Κ. Η. Σῦρος

Καθηγητὴς Πυρηνικῆς Τεχνολογίας
τ. Πρῶτανις Πανεπιστημίου Πατρῶν

Οἱ Δεκατρεῖς Ἐντολές

Μέχρι ἐδῶ ἦταν. Ἡ ὑπομονή μου ἐξαντλήθηκε. Καιρὸς νὰ σφίξουν τὰ πράγματα. Ἀρκετὰ λάσκα σὰς ἄφησα. Ἐμπρός! Γρήγορα χαρτί καὶ μολύδι καὶ ἀπαντήσετε στὶς παρακάτω ἐρωτήσεις:

1. Μήπως ἔχεις ὑποπέσει στὸ ἀμάρτημα νὰ διαβάξης ἐλεύθερα πέρα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἐπιτάσσω;

2. Πιστεύεις σὲ ὅσα ἀποδεικνύονται ἱστορικὰ ἢ στὶς παραχαράξεις τὶς ἱστορίας ποὺ ἐγὼ ἔχω ἐπιβάλει;

3. Δέχεσαι γιὰ προγόνους σου τοὺς καταραμένους εἰδωλολάτρεις Ἡράκλειτο, Πλάτωνα, Ἀριστοτέλη, Πρωταγόρα, Πύρρα καὶ Δευκαλίωνα ἢ τοὺς Γιαχβοευλογημένους Ἀθραάμ, Ἰσαάκ καὶ Ἰακώβ;

4. Ακοῦς μὲ τὴν πρόπονσα κατάνυξιν τοὺς ἀφορισμοὺς κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ τὴν Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας ἢ ἡ προσοχή σου διασπᾶται τῇδε κάκεισε;

5. Ἐχεις στεναχωρήσει τὸν καλὸ μου τὸν Ντούμα μὲ τὸ νὰ ὑποστηρίξης ὅτι οἱ ἑλληνικὲς πυραμίδες εἶναι ἀρχαιότερες τῶν αἰγυπτιακῶν; Ἐχεις συλλογιστῇ, τί θὰ πῇ καὶ ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς;

6. Προσπάθησες νὰ ἀνατρέψῃς τὴν θεωρίαν περὶ Ἰνδοευρωπαίων ἢ περὶ Μαύρης Ἀθηνᾶς ἢ περὶ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Σουμερίων;

7. Μήπως δὲν ἐστάθῃκες μὲ τὸν πρόποντα σεβασμὸ μπροστὰ στὸ ὑπέροχο ἄγαλμα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου τοῦ γλύπτη Καλαμάρα, ποὺ ἀπεκάλυψε ἡ σύζυγος ἐνὸς πρωθυπουργοῦ μὲ τὴν παρουσία ἀρκετῶν ὑπουργῶν μιᾶς δημοκρατικῆς κυβερνήσεως;

8. Κλείνεις σφικτὰ τὰ μάτια σου καὶ ἐρμητικὰ τ' αὐτιά σου στὰ διάφορα δημοσιεύματα καὶ εἰδήσεις, ποὺ ἀναφέρονται σὲ ἀνακαλύψεις ποὺ φέρνουν τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμὸ σὰν ἀρχαιότερο;

9. Ἀποδέχεσαι τὴν ὀνομασία «Ρωμῶς», ὅπως ὁ ἀγαπημένος μου π. Μεταλληνὸς σὲ διδάσκει, ἢ ἐπιμένεις ν' ἀποκαλῇσαι Ἑλλην, ἔστω καὶ ἂν αὐτὸ μὲ κάνει ἐξαλλο;

10. Πηγαίνεις τακτικὰ στὸ Κατηχητικὸ ἢ συνηθίζεις νὰ συχνάζεις σὲ ἀρχαιολογικοὺς χώρους καὶ μουνσεῖα ἢ (τὸ χειρότερο ἀκόμη) παρακολοθεῖς παραστάσεις ἀρχαίων τραγωδιῶν σὲ ἀρχαῖα θέατρα;

11. Συνεχίζεις νὰ γράφῃς «ὀρθοπεδικὸς» καὶ ὄχι «ὀρθοπαιδικὸς» παρ' ὅλο ποὺ ἡ ὀρθογραφία σου πληγώνει κατάθαρα τὸν ἀδελφὸ γλωσσολόγο Μπαμπινιώτη;

12. Εἶσαι ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ἤσκησαν κακὴ κριτικὴ στοὺς Ὑπουργοὺς ἐπὶ τοῦ (ἁ) Πολιτισμοῦ καὶ δὲν ἀναγνωρίζεις τὴν μεγάλη προσφορὰ τοῦ κ. Ζύλ Ντασσὲν στὸν ἑλληνικὸ πολιτισμὸ;

13. Ἐχει τύχει νὰ παρευρίσκεσαι σὲ συντροφιά, ὅπου ἕνας ἀναγνώστης τοῦ τρισκατάρατου «Δαυλοῦ» μεταφέρει αὐτὰ ποὺ ἔχει διαβάσει, χωρὶς νὰ τὸν συκοφαντήσῃς γιὰ φασίστα καὶ ἐθνικιστῇ, ἢ ἀπαθῶς τὸν ἔχεις ἀκούσει;

Ἄχ, μακαριώτατε, δὲν εἶναι γρουσουζικὸς ὁ ἀριθμὸς τῶν δεκατριῶν ἐρωτήσεων; Ἄν θέλῃς πρῶσθεσε κι ἐσὺ ἄλλη μία γιὰ νὰ πιάσουμε τὸ «σοῦπερ δεκατριάρη». Γιατὶ αὐτὲς τὶς ἐρωτήσεις πρέπει νὰ ὑποβάλλουν οἱ κατηχητές σου, γιὰ νὰ μὴ μᾶς πάρῃ καὶ τοὺς δύο τὸ

Σάθρωθρον

Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ

«Ἑλληνισμός - Χριστιανισμός στὸ Βυζάντιο»

Τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1997 ὁ συνεργάτης τοῦ «Δαυλοῦ» κ. Μάριος Δημόπουλος-Ἀπολλώνιος ἔλαβε τὴν πρωτοβουλία τῆς διοργανώσεως ἑνὸς συνεδρίου μὲ ἀντικείμενο τὴν κατάστασι τοῦ ἑλληνισμοῦ κατὰ τὴ Βυζαντινὴ περίοδο καὶ τὶς σχέσεις του μὲ τὴ χριστιανικὴ θρησκεία. Τὸ συνέδριον πραγματοποιήθηκε τὴν 14ῃ Μαρτίου τοῦ ἰδίου ἔτους σὲ ἀμφιθέατρο τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Τὰ πρακτικὰ του ἀποτελοῦν καὶ τὸ περιεχόμενο τοῦ ἐν ἐπικεφαλίδι ὁμοτίτλου διδλίου, τὴν ἐπιμέλεια τοῦ ὁποίου εἶχε ὁ Μ.Δ.-Α. Ὡς συνέδριοι εἶχαν λάβει μέρος ὁ συνεργάτης τοῦ «Δ.» Ἀθανάσιος Κουκοβίστας, ἡ καθηγήτρια Βυζαντινῆς Φιλολογίας Ἀγνή Βασιλικοπούλου, ὁ καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν π. Γεώργιος Μεταλλινός, ὁ κ. Εὐάγγελος Μπεξῆς, ὁ θεολόγος-κοινωνιολόγος Γεώργιος Μουστάκης, ὁ π. Εὐάγγελος Σκορδάς κ.ἄ.

Στὴν εἰσήγησί του ὁ Μ. Δημόπουλος ἔθιξε τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια τῆς πτωχῆς, ἕως μηδαμνῆς, πνευματικῆς δημιουργίας στὸ Βυζάντιο, καθὼς καὶ τὴν ὑβριδικὴν ζεύξιν ἑλληνισμοῦ-χριστιανισμοῦ ἀπὸ τοὺς ρωμοσυνιστῆς λογίους τοῦ περασμένου αἰῶνος, παραθέτοντας πληθώρα ἱστορικῶν ἐπιχειρημάτων. Ἐν συνεχείᾳ ὁ ἐκ τῶν ὁμιλητῶν Ἀθ. Κουκοβίστας, ἀναφερόμενος ἐκτενῶς στὴν μὴ ἑλληνικὴ ιδεολογικὴ φύσιν καὶ δομὴ τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, ἀνέτρεψε ταυτόχρονα τὸ ἐπιχείρημα τῆς προαληθείας καθηγητρίας Ἀγνῆς Βασιλικοπούλου,

Ἀπὸ ποῦ προήλθαν οἱ ὀνομασίαι τῶν φοινικικῶν γραμμάτων

Ἀξιότιμε κ. Λάμπρου,

Ἡ γλωσσολογία (ὅπως κάθε ἐπιστήμη) προχωρᾷ μὲ συνεχεῖς βελτιώσεις ἀρχικῶν προτάσεων. Στὸ ἐξαιρετικὰ τεκμηριωμένο ἄρθρο τοῦ Μ. Ἡσαΐα «Ἡ σχέση πατρότητος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας μὲ τὶς Εὐρωπαϊκές». («Δ.» τ. 203) ἐπιτρέψατέ μου νὰ συμπληρώσω:

1. Ὡς φαίνεται ἐκ παραδρομῆς ἐγράφη ὅτι ἔλκω = pool ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ pull. Τὸ «English Etymology» (Oxf.) ἀναφέρει: pull < pullian < (κάτω Γερμ.) pulen (Ἀρχ. Dutch) pollen = ξεφλονδίζω, γυμνῶ, μαδῶ → τραδῶ = ἔλκω. Ἀπὸ τὸ Λεξικὸν Α.Ε.Γ. τοῦ Σταματάκου ἔχουμε α. **πίλον** = πούπουλο < τίλλω = ἀποσπῶ, μαδῶ, vello (L) β. **πίλος** = **κνούδια** (ἔρια) **πιεσμένα** < **πίσσω** = ἀποφλοιῶ, ἀποσπῶ. Ἡ ρίζα τοῦ pull εἶναι σαφής.

2. Προτείνω καὶ ἄλλη ἐκδοχὴ στά:

α. **mister** < master < meister > (L) magister < μέγιστος.

ύποστηρικτρίας τοῦ Βυζαντινοῦ καθεστώτος, ὅτι ὁ ἑλληνισμὸς εἶχε παρακμάσει.

Στὴν ἐν λόγῳ ἔκδοσιν περιέχονται οἱ εἰσηγήσεις καὶ τοῦ π. Γεωργίου Μεταλληνοῦ, τοῦ δρος Γεωργίου Μουστάκη, τοῦ Εὐάγγελου Μπεξῆ κ.ἄ. Ὁ μὲν πρῶτος ὑπεστήριξε τὴν ἐπιρροή τοῦ ἑλληνισμοῦ στὴν χριστιανικὴ θρησκεία, ἡ ὁποία ἔτσι διαμορφώθηκε θεολογικά, καὶ κατὰ τὴν ἄποψή του ἔφερε τὴν ἰσορροπία μεταξὺ Ἑλληνισμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ, ὁ δὲ δεύτερος ἔδωσε ἔμφαση στὴν ἱστορικὴ ἐπίθεση τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς ἄλλο μέρος τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐνῷ ὁ τρίτος ἐπιμένοντας στὰ ἀνθελληνικά ἀποσπάσματα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τονίζει τὴν ἀνάγκη ἀποβολῆς τους. Ὁ ἐκ τῶν ὁμιλητῶν κ. Βλάσσης Ρασσιᾶς ἐπικεντρώνει τὸ ἐνδιαφέρον του στὴ θεσμολογία τῶν πρὸ καὶ μετὰ Χριστὸν κρατικῶν ὄντοτήτων, ἐξαιρόντας τὴ διωσιμότητα καὶ τὴ λαμπρότητα τοῦ ἀρχαιοελληνικοῦ κοινωνικοῦ μοντέλου, ἐνῷ ὁ π. Εὐάγγελος Σκορδᾶς στὴν εἰσήγησή του προσπαθεῖ νὰ συγκεράσῃ τὶς διιστάμενες ἀπόψεις γιὰ τὴ διανόηση στὸ Βυζάντιο, ἀναφέροντας ὡς παραδείγματα τὸν Φώτιο, τὸν Μιχαὴλ Χωνιάτη, τὸν Εὐστάθιο Θεσσαλονίκης, τὸν Ψελλὸ κ.ἄ., ποὺ ἀσχολήθηκαν μὲ τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα.

Στὸ βιβλίο περιέχονται ἑνδεκα συνολικά εἰσηγήσεις.

Μάριος Μαμανέας

I. ΛΥΡΙΤΖΗΣ, *Τὸ Μυστήριον τῶν Ἑλληνικῶν Πυραμιδοειδῶν*

Ἡ Ὀπτικὴ Θερμοφωταύγεια, ἡ νέα πυρηνικὴ μέθοδος χρονολόγησιν τῶν μεγαλιθικῶν κτισμάτων τῆς ἀρχαιότητος, ἐπινοήθηκε καὶ ἐφαρμόστηκε ἀπὸ τὸν συγγραφέα τοῦ ἐν λόγῳ βιβλίου. Ἡ χρονολόγησις μὲ τὴν πρωτοποριακὴ αὐτὴ μέθοδο τῶν δύο διασωθέντων πυραμιδοειδῶν κτισμάτων τοῦ Ἰσχυροῦ ἀνέτρεψε τὶς κατεστημένες ἀπόψεις ποὺ ἕως σήμερον ὑπεστήριζαν, ὅτι τὰ ἐντυπωσιακὰ

β. **after** < (O. Engl.) *aeftan* < *ef+tan* = ἀπὸ πίσω < ἐπ(ι)-εἶτα.

γ. **oven** < *ofn* < (Goth) *aufns* < ἰπνός = φούρνος.

δ. **war** < (O. Germ.) *werran* = σύγχυσις < (F) ἔρις.

καὶ ε. **iron** < *iren* < (O. H. G) *isarn* (*eisen*) < (Germanic)* *isarnam* < (Κελ.) *isarno* - < (Ἑλ.) ἰς-αρνος = δύναμιν ἀποκτῶ (π.χ. μίσθαρνος).

3. Γιὰ τὴν ὀνομασία τῶν γραμμάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφάβητου. Πράγματι δὲν ἔχουν τὴν ἴδια σειρά/ὀνομασία μὲ τὰ Ἀραβικά. Τὸ Ἑβραϊκὸν ἀλφάβητο ὅμως (ἰδίας προελεύσεως) ἔχει χαρακτηριστικὰ ὅμοιες ὀνομασίες γραμμάτων, ἀλλὰ χωρὶς ἡ εἰκόνα νὰ ταυτίζεται μὲ τὸ νόημα **Α** Ἄλεφ = βόδι, **Β** Μπέθ = οἰκία, **Γ** Γκίμελ = φίδι, **Δ** ντάλεθ = θύρα!

Φανερόν ὅτι ἐλήφθησαν ἀπὸ τὰ πρωτοελληνικά ἀλφάβητα ἡ συλλαβικὴς γραφὴς τοῦ 1.200 π.Χ. ἕως τοῦ 3.000 π.Χ.

Εὐχαριστῶ

Κ. Καρμιράντζος

Ἀρχιτέκτων, Ἀθήνα

αὐτὰ πυράμια κατασκευάστηκαν κατὰ τὴν Ἑλληνιστικὴ περίοδο καὶ κατέδειξε ὡς χρονολογία κατασκευῆς τους τὴν 3η π.Χ. χιλιετία.

Ὁ Ἰωάννης Λυριτζῆς στὸ βιβλίο του αὐτὸ συγκεντρώνει τὴν ἐξαετῆ ἐργασία του στὴ μελέτη καὶ χρονολόγηση τῶν ἐν λόγῳ κτισμάτων, ἐξετάζει τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τους δομὴ, τὴν πιθανὴ χρῆση τους καὶ τὸν ἀστρονομικὸ τους προσανατολισμό. Ἀκόμη ἀνατρέχοντας στὶς ἱστορικὲς πληροφορίες γιὰ τὴν παρουσία τῶν πυραμιδοειδῶν τῆς Ἀργολίδος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ ἐξετάζοντας τὰ «μυθικὰ» στοιχεῖα ποὺ παραδίδονται στὰ ἔργα τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, δείχνει, τελικῶς, ὅτι οἱ πληροφορίες αὐτὲς συμφωνοῦν μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ του χρονολόγηση. Στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ ἦταν ὠφέλιμο νὰ εἶχε λάβει ὑπ' ὄψιν του καὶ τὴν ἱστορικὴ χρονολόγηση τοῦ «Δαυλοῦ» (τεῦχος 172), ἡ ὁποία στηρίχθηκε στὸν χρονικὸ ἐντοπισμὸ τῆς διεξαγωγῆς τοῦ Τρωικοῦ πολέμου μὲ βάση τὰ ἀστρονομικὰ στοιχεῖα τοῦ Ὀμήρου, χρονολόγηση ποὺ ὁ συνεργάτης τοῦ «Δαυλοῦ» Κ. Κουτρουνδέλης ἀνεκοίνωσε στὸ διεθνὲς συνέδριο τοῦ Ὀλοσαντ τῆς Γερμανίας τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1995, ποὺ καταδεικνύει ὡς χρονολογία κατασκευῆς τῆς πυραμίδος τοῦ Ἑλληνικοῦ τὸ 3.300 π.Χ. περίπου (χρονολογία κινούμενη ἐντὸς τῶν ὁρίων χρονολόγησης τῆς μεθόδου τῆς Θερμοφωταύγειας) καθὼς καὶ τὶς προηγηθεῖσες τῆς Ἀκαδημίας δημοσιεύσεις τοῦ «Δ.» (τ. 148, 149, 156).

Ἀνεξαρτήτως τούτου, ὅπως καὶ τῆς καθαρῶς ὑποκειμενικῆς του ἐρμηνείας τῶν ἱστορικῶν μυθικῶν στοιχείων, ἡ συμβολὴ τοῦ συγγραφέα, στὴν ἱστορικὴ ἀποκατάσταση τῶν ἑλληνικῶν πυραμίδων καὶ ἡ καινοτόμος εἰσαγωγὴ ἐκ μέρους του τῆς νέας μεθόδου χρονολόγησης ἀρχαιοτάτων κτισμάτων ὑπῆρξε σπουδαία καὶ τὸν ἀναδεικνύει παρὰ πᾶν ὥς ἕναν ἀξιότατο καὶ ἀκούραστο ἐρευνητὴ τῆς σύγχρονης γενιᾶς τῶν Ἑλλήνων ἐπιστημόνων.

Παν. Α. Κουβαλάκης

Μ. ΑΝΓΚΟΛΑΝΤ, *Τὸ Βυζάντιο ἀπὸ τὸ 1025 ἕως τὸ 1204* καὶ ΠΗΤΕΡ ΛΟΚ, *Οἱ Φράγκοι στὸ Αἰγαῖο, 1204-1500*

Στὰ τόσα βιβλία γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ Ἀνατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους ἔχουν νὰ προστεθοῦν αὐτὰ τὰ δύο, ποὺ ἐξετάζουν τὴν τελευταία περίοδο τοῦ δίου του. Οἱ παραπομπὲς καὶ τῶν δύο συγγραφέων τόσο σὲ πηγὲς τῆς ἐποχῆς ὅσο καὶ σὲ νεώτερες, παρὰ τὶς προσωπικὲς κρίσεις μὲ τὶς ὁποῖες εἶναι δυνατόν νὰ διαφωνῇ κάποιος, ἐπιτρέπουν στὸν ἀναγνώστη νὰ σχηματίσῃ τὴν δικήν του ἄποψιν. Οὐσιαστικὰ καὶ στὰ δύο βιβλία ἀνάγλυφα ἐμφαίνεται ἡ σαθρότητα τοῦ βυζαντινοῦ καθεστώτος. Ἀρκεῖ νὰ σταθῇ κάποιος στὴν πληροφορία, ὅτι ἀπὸ τὸ 1025-1200 ἐξεδηλώθησαν 271 συνωμοσίαι, ποὺ στὶς περισσότερες συμμετεῖχε ὁ ἀνώτατος κληρὸς. Φαίνεται ἀκόμα ἀνάγλυφα, ὅτι ἡ πτώσις τῆς αὐτοκρατορίας στοὺς Λατίνους δὲν ἦταν τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ τυπικὸ ἐπισφράγισμα μιᾶς πικρῆς ἀλήθειας: τὶς ὑποθέσεις τῆς αὐτοκρατορίας τὶς διεχειρίζοντο Δυτικοὶ (ἀπὸ τὰ οἰκονομικὰ μέχρι καὶ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ αὐτοκράτορος). Ὅπως πικρὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια, ὅτι ἦταν τόσο ὑποταγμένη στὰ προσωπικὰ συμφέροντα ἢ ἐξουσία (κεντρικὴ καὶ τοπικὴ), ὥστε στὴν οὐσία δὲν ὑπῆρξε ἀντίστασις στὸν κατακτητὴ.

Με ἐξαίρεσιν τὸν Λέοντα Σγουρὸ, οἱ ὑπόλοιποι τοπικοὶ ἄρχοντες ὑπετάχθησαν στοὺς Φράγκους μὲ ἀντάλλαγμα τὴν διατήρησιν κάποιων προνομίων. Εἶναι χαρακτηριστικό, ὅτι ὁ στρατὸς ποὺ κατέκτησε τὴν Πελοπόννησο ἀπετελεῖτο ἀπὸ 500 ἄνδρες, ἐκ τῶν ὁποίων μόνον οἱ 100 ἦταν ἱππότες. Καὶ πῶς πικρὸ ἀκόμα εἶναι, ὅτι δὲν ὑπῆρξε καμμία ἐθνικὴ συνείδησις στοὺς Βυζαντινοὺς. Ὅχι μόνον ὁ βυζαντινὸς στρατὸς ἀπετελεῖτο ἀπὸ μισθοφόρους, ἀλλὰ γιὰ τὸ δυτικὸ τμῆμα τῆς αὐτοκρατορίας (Ἑλλάδα-Βαλκάνια) συμπεριεφέρθη σὰν στρατὸς κατοχῆς μέχρι τέλους. Καὶ αὐτὲς τὶς ἀλήθειες κανένας ἱστορικὸς-ἐπιστῆμων δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τὶς παρασιωπήσῃ. Αὐτὸ ἀφήνεται στοὺς παραχαράκτες τῆς ἱστορίας· καὶ οἱ μνημονεύομενοι δύο συγγραφεῖς δὲν εἶναι παραχαράκτες.

Ἀθανάσιος Κουκοβίστας

ΙΓΝΑΤΙΟΣ ΑΛΕΞΙΟΥ, *Ὁ κόσμος ἔχει μία φορὰ* (ποίησις)

Ὁ Λέσβιος ποιητὴς Ἰγνάτιος Ἀλεξίου ἐπανέρχεται στὸ λογοτεχνικὸ προσκήνιο μὲ μία νέα ποιητικὴ συλλογὴ ποὺ ἀπὸ τὴν πρώτη κιόλας σελίδα τῆς μᾶς ὑπενθυμίζει ὅτι: «*Ὁ κόσμος ἔχει μία φορὰ / τὴν κατεύθυνση τῆς Ἀρετῆς / ποὺ μόνον αὐτὴ σὲ θγάζει / στὸ κατώφλι τοῦ Φωτός*». Ἡ διάταξις τῶν ἐξηνταέξι ποιημάτων ποὺ περιέχονται στὸ βιβλίο ὑποδηλοῖ τὴν πρόθεσιν τοῦ ποιητῆ νὰ θέσῃ τὰ ἔργα του στὴν πρέπουσα χρονικὴ σειρὰ, σὲ συνάφεια μὲ τὰ πρόσωπα καὶ τὶς ἐποχὲς στὶς ὁποῖες ἀναφέρεται. Τὸ ἐνδιαφέρον δὲ τῆς παρουσιάσεώς του ἐντοπίζεται στὴ γενέτειρά του.

Τὰ πρῶτα πέντε δημιουργήματα τῆς συλλογῆς ἀναφέρονται στὴν Σαπφὼ καὶ τὴν Ἀφροδίτη, γεγονὸς καθόλου τυχαῖο, καθὼς ὁ ποιητὴς ἐμπνέεται ἀπὸ τὸ μεγαλεῖο τοῦ παρελθόντος, τὸ ὁποῖο καὶ ἐπιχειρεῖ νὰ ἀνασυνθέσῃ μὲ τρόπο ὄνειρικό ἀλλὰ καὶ συχνὰ ἄστοχα ἰδεαλιστικό. Τὰ ποιήματα ποὺ ἀκολουθοῦν ἀφοροῦν στὴ δημιουργία, τὴ φύση, τὸ νόημα τῆς ζωῆς, τὸ ὁποῖο χαρακτηριστικὰ ὁ λογοτέχνης παρουσιάζει στὸ ποίημα «Ὁρφανοί»: «*Ὁρφανοί / κάποια μέρα θὰ φύγουμε, μὲ τὸν πλοῦτο τῆς ψυχῆς μας ὡς μόνον πλοῦτο*». Ὑστερα, ἀνατρέχοντας σὲ λαμπρὲς ἱστορικὲς σελίδες, ὅπως ἡ ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου, προβάλλει τὰ διδάγματα μὲ τὸν ἰδιαιτέρου τρόπου του. Δὲν ἀπουσιάζουν ὁμῶς καὶ οἱ ἀναφορὲς του σὲ ἅπλᾳ καθημερινὰ γεγονότα, ποὺ ἀπηχοῦν κυρίως τὰ προσωπικά του βιώματα.

Ἐν γένει τὸ ἔργο τοῦ Ἰγν. Ἀλεξίου χαρακτηρίζεται ἀπὸ μιὰ ἰδιότυπη νοσταλγία γιὰ πρόσωπα καὶ γεγονότα, οἱ εἰκόνες τῶν ὁποίων στὴ μνήμη τῶν πολλῶν ἀρχίζουν νὰ ξεθωιάζουν. Θὰ μπορούσε νὰ πῇ κανεὶς ὅτι οἱ στίχοι του, ἅπλοϊ ἀλλὰ μεστοὶ νοημάτων, γράφτηκαν γιὰ νὰ προσδώσουν στὴν συνήθως μίξερη πραγματικότητα ἓναν τόνο αἰσιοδοξίας καὶ νὰ ἐρεθίσουν τὸν ἀναγνώστη νὰ δῇ τὸν κόσμον γύρω του μὲ διάθεσιν ἐλεύθερη ἀφουγκραζόμενος τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς.

Μάριος Μαρμανέας

ΗΜΑΡΤΗΜΕΝΟ:

Στὸ τεῦχος 205, Ἰαν. 1999, στὸ ἄρθρο τοῦ Κ. Καρμιράντζου «Τὸ μυστήριον τοῦ Γαλλικοῦ μέτρου...» νὰ προστεθῇ στὴν σελ. 12871, στίχος 16: «... καὶ τῆς Ἀθηνᾶς Πολιάδος στὸν Βορρᾶ». Ἐπίσης στὸ σχῆμα καὶ στὴν τομὴ τῶν εὐθειῶν ΔΖ καὶ ΑΕ νὰ τεθῇ τὸ σημεῖο Κ.